

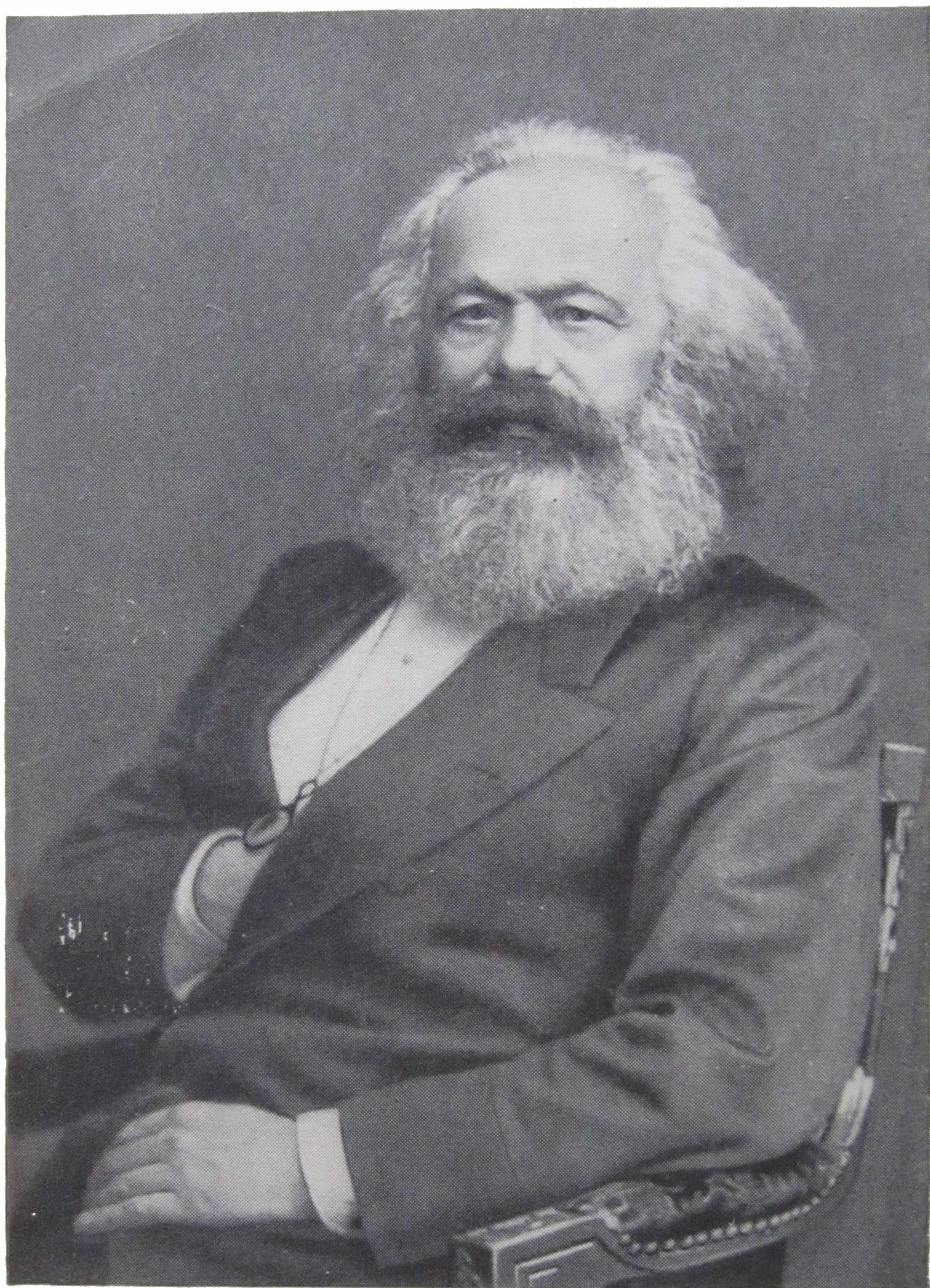
JEVGENIJA STEPANOVA

K. MARX

*Lyhyt
elämäkerta*

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE PROGRESS
1979

Е. СТЕПАНОВА
КАРЛ МАРКС. БИОГРАФИЧЕСКИЙ ОЧЕРК
На финском языке

Suomentaneet: ANTTI JUNTUNEN
(luvut 1—2),
VIOLA ZAKREVSKAJA (luvut 3—7),
JUKKA PETROV (luvut 8—13)

PAINETTU NEUVOSTOLIITTOSSA

© Издательство «Прогресс» 1979

© Suomensos. Kustannusliike Progress 1979

C $\frac{10103-975}{014(01)-79}$ 427—79

0103010000

O i k a i s u

s.	rivi	on	po.
128	otsikko	ylistys	yleistys
214	16 alh.	kaskua	kasvua
406	12 alh.	ylistys	yleistys

I
NUORUUSVUODET.
MATERIALISTISTEN JA
KOMMUNISTISTEN NÄKEMYSTEN
MUOVAUTUMINEN

ELÄMÄN ALKUTAIPALEELLA

Tieteellisen kommunismin perustanlaskija Karl Marx syntyi 5. toukokuuta 1818 Trierin kaupungissa. Hänen kotiseutunsa Reinin maakunta sai voimakkaammin kuin muut Saksan alueet kokea Ranskan suuren vallankumouksen edistyksellisten aatteiden vaikutusta. Reinin vasemman rannan puoleiset maat oli 1795 liitetty Ranskaan. Niiltä oli lakkautettu feodaalirasitukset ja säätylaitos sekä vanha lainsäädäntö oli korvattu edistysmielisemmällä Napoleonin lainsäädännöllä (*Code Napoléon*). Nämä seikat olivat hiili- ja malmiesiintymistään rikkaalla Reinin maakunnalla avanneet suotuisia mahdollisuuksia suurteollisuuden kehitykselle. Kun Napoleonin keisarikunta oli kukistunut, Reinin maakunta oli 1815 siirtynyt Preussille, joka oli taloudellisesti ja poliittisesti pirstoutuneen Saksan 38 valtiosta kaikkein taantumuksellisin. Preussissa säilyneet feodaaliset olot herättivät tyytymättömyyttä kansan ja syntyvän porvaristonkin keskuudessa. Ranskan vallankumouksen jälkivaikutukset tuntuivat Reinin maakunnassa vielä kauan sen jälkeen kun se oli liitetty Preussiin.

Marxin isä asianajaja Heinrich Marx oli myös saanut kumousaatteiden vaikutuksia.

Myöhemmin Karl Marxin tytär Eleanor kertoi vanhempiensa nimittäneen Heinrich Marxia 1700-luvun aidoksi ranskalaiseksi: hän osasi ulkoa Voltairen ja Rousseauun teoksia.¹ Uskonnollisilta käsityksiltään vapaamielisenä Heinrich Marx rohkeni luopua esi-isiensä uskonnosta ja kääntyä protestanttisuuteen pysyäkseen asianajajan virassa ja suojatakseen lapsensa Preussin laeilta, jotka sulkiivat juutalaisilta monet virat ja ammatit. Karl Marx rakasti ja kunnioitti suuresti isäänsä, jolle olivat ominaisia »henkilökohtainen nuhteettomuus ja huomattavat lakimiehen kyvyt».²

Marxin äiti Henriette, sukuisin hollantilainen, oli tavallinen perheenemäntä. Häntä rasittivat huolet monipäisestä perheestä, jossa oli neljä poikaa ja viisi tytärtä. Esikoisen Moritz Davidin kuoltua vanhimmaksi jäi Karl — lempilapsi johon isä ja äiti panivat parhaat toiveensa.

Näkyvän jäljen nuoren Karlin henkiseen kehitykseen jätti isän ohella paroni Ludwig von Westphalen — Marxin koulutoverin Karl Edgarin ja hänen vanhimman siskonsa Sophien ystävättären Jennyn isä. Paroni oli avarakatseinen kulttuurihenkilö ja tutkisteli myös yhteiskunnallisia ongelmia. Häneltä Karl sai ensi kertaa kuulla suuren utopistisosialistin Saint-Simonin opista.

Vuosina 1830—1835 Marx opiskeli Trierin kymnaasissa. Hänen silloista henkistä kehityneisyyttään valaisee ehkä parhaiten päästötutkinnon ainekirjoitus aiheesta *Nuorukaisen mietelmiä ammatinvalinnasta*.

Ainekirjoitus näytti, että Marx oli omaksumut saksalaisten ja ranskalaisten valistus-

miesten edistyksellisiä aatteita, joita kannattivat sekä Heinrich Marx että Trierin kymnaasin johtaja Wittenbach. Valistusaatteiden jälkikaikuja saattoi havaita myös Marxin koulutovereiden kirjoituksissa, joista Marxin ainekirjoitus erottui silti syvällisyydellään ja vilpittömyydellään. Se ei ollut hänelle pelkkä määrääihein harjoitus, kuten useimmille hänen ikäkumppaneilleen, vaan muodostui todella hänen tulevan henkisen kehityksensä lähtökohdaksi.

Jo tässä koulutehtävässä tulivat ilmi Marxin älyllinen lahjakkuus ja moraalinen ryhti. Siinä hän hylkäsi kelvottomina elämänuran valintaperusteina turhamaisuuden, kunnianhimon ja virkakiipeilyn. Pitäen johtotähtenään yhteiskunnallisen velvollisuuden tunnetta Marx katsoi elämäntehtäväkseen ihmiskunnan uhrautuvan palvelemisen. »Kun olemme valinneet ammatin, jossa voimme eniten hyödyttää ihmiskuntaa, emme lannistu sen painosta, koska se on kaikkien nimissä tehty uhri, eikä sen tuottama ilo ole raukkamaista, ahdasta eikä itsekästä vaan onnemme kuuluu kaikille.»³ Ainekirjoituksessa vielä perin yleispiirteinen ja abstraktinen ihmiskunnan palvelemisen idea sai ajan mittaan yhä konkreettisemmän sisällön. Vaikka tämän idean tulkinta muuttuikin kovasti Marxin henkisesti kypsyessä, koko hänen toimintansa tiedemiehenä, vallankumouksellisena ja proletariaatin johtajana oli ihmiskunnan ylevää ja uhrautuvaa palvelua. Marxin lähituttavien kertomusten mukaan hänen mielilauseitaan oli nuoruudessa ja myöhemminkin »työskennellä ihmiskunnan hyväksi».⁴

YLIOPPILASAIKA

Lokakuussa 1835 Marx meni Bonnin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle ja kirjoittautui kuuntelemaan professoreiden luentoja paitsi oikeustieteistä myös kirjallisuudesta, estetiikasta ja uusimman ajan taidehistoriasta. Hän oli mukana sikäläisessä runoilijakerhossa ja kuului ylioppilasosakuntaan. Nuoren Marxin hahmoa kuvaa hieman romanttisesti siltä ajalta säilynyt kivipiirros, joka esittää eräitä ylioppilaskekkereitä.

Opiskeltuaan vuoden Bonnissa Marx siirtyi Berliinin yliopistoon, joka tarjosi paremmat mahdollisuudet hänen tieteellisille harrastuksilleen ja henkiselle kehitykselleen.

Kesällä 1836 ennen lähtöään Berliiniin Marx kihlasi Jenny von Westphalenin. Tätä nuorten yksityiselämän suurtaapahtumaa synkensi se, että kumpikin joutui salaamaan onnensa, koska Jennyn nimekkäät sukulaiset saattoivat kieltää harvinaisen kaunista ylimysneitiä avioitumasta sellaisen ylioppilaan kanssa, joka ei voinut hankkia puolisolleen arvonimiä eikä rikkautta. Jenny von Westphalenia lähensi Marxiin hänen henkinen olemuksensa: hän oli terävä-älyinen, jalomielinen ja eheäluonteinen. Nämä poikkeukselliset piirteet johdattivat hänet valinnassaan Marxiin ja auttoivat häntä kantamaan voimakkaan ja syvän tunteensa kaikkien niiden esteiden läpi, jotka viivyttivät heidän avioliittoaan seitsemän pitkää vuotta.

Berliinissä Marx eli voimaperäistä älyllistä ja henkistä elämää. Yliopiston opintoaineet eivät täyttäneet hänen intressipiiriään. Suu-

rimman osan aikaa Marx opiskeli itsenäisesti, tutki pääasiassa filosofiaa ja historiaa, mutta oli kiinnostunut myös kirjallisuudesta ja taiteesta sekä opetteli englantia ja italiaa. Tuohon aikaan hän tottui kirjoittamaan muistiinpanoja ja otteita kirjoista sekä panemaan merkille mietteensä lukemansa johdosta.

Paljon aikaa Marx omisti paitsi tarmokkaille opinnoilleen myös kirjallisille harrastuksilleen. Voimakkaimpia innoitteita runoiluun antoivat hänen kiihkeä rakkautensa ja riuduttava morsiamensa kaipuu. Marx valoi tunteensa kolmeksi runovihkoksi. Kahden ensimmäisen otsikkona on *Rakkaudenkirja* ja kolmannen *Laulukirja*. Kaikki runot on omistettu »Mun herttaiselle, iäkseni rakkaalle Jenny von Westphalenille». Neljännen vihkon Marx omisti isälleen. Runojen lisäksi hän sisällytti siihen kohtauksia runomittaisesta tragediasnaan *Oulanem* sekä joitakin satiirisen romaanin *Skorpioni ja Feliks* lukuja. Useita Marxin runoja jäi hänen siskonsa Sophien albumiin ja muistioon. Runot ovat enimmäkseen lyriisiä sonetteja.

Lyriikan ohella Marxin runotuotannossa tavataan epigrammeja ja runoja, jotka kuvastavat tavallaan hänen filosofisia, poliittisia ja kirjallis-taiteellisia näkemyksiään. Runoista piirtyy selvä kuva hänen luonteestaan berliiniläisellä »myrskyn ja kiihkon» kaudella, tulee ilmi Marxin kapinahenki, sammumaton tiedonjano, kiihkeä toimintahalu ja luomisinto.

Vielä selvemmin hahmottuvat Marxin henkiset ominaisuudet hänen 10. marraskuuta 1837 isälle lähettämästään kirjeestä. Se on

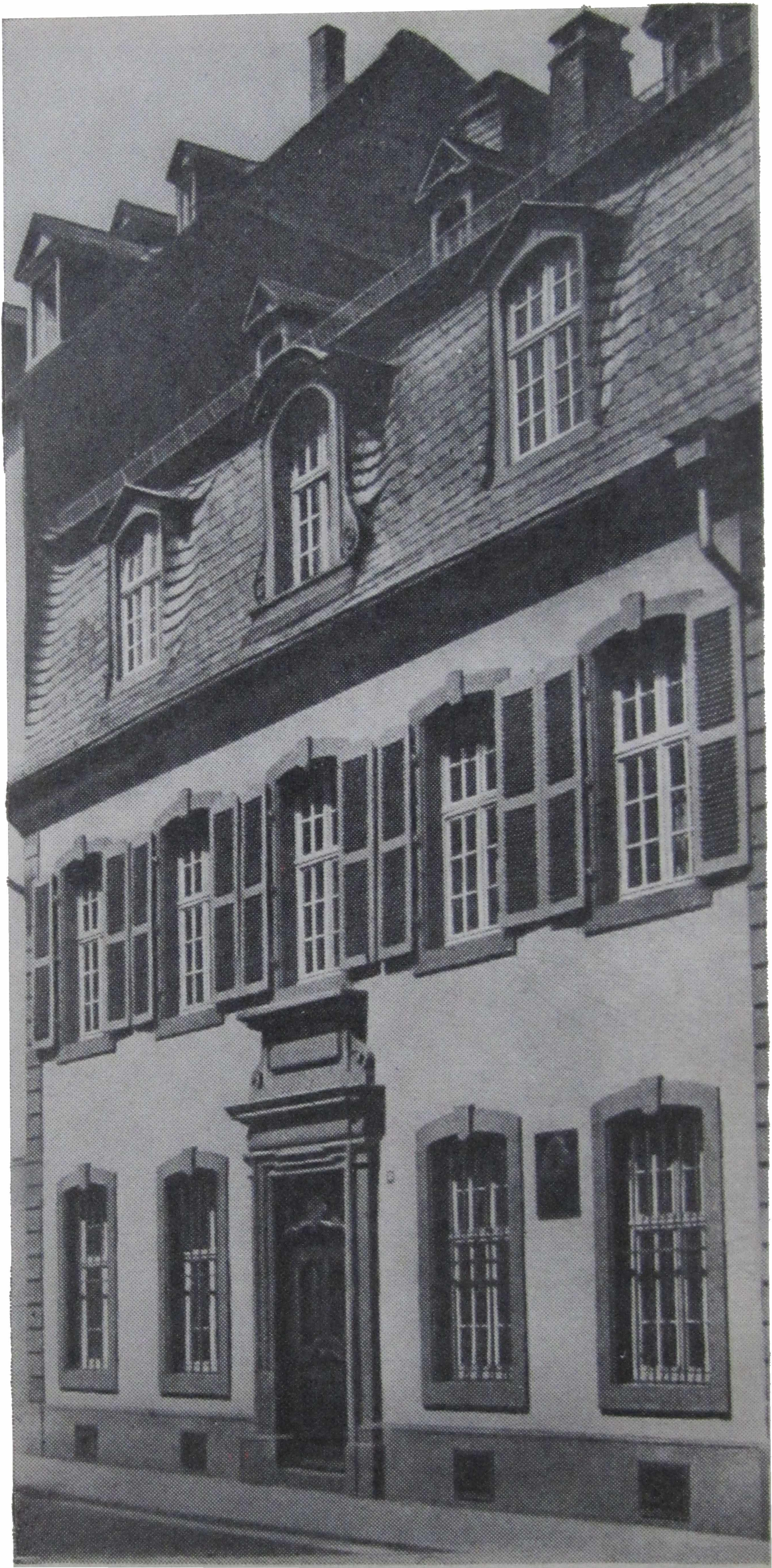
ainoa ylioppilasajalta säilynyt kirje. Siinä hän teki vilpittömän tiliä ensimmäisestä Berliinissä viettämästään vuodesta. Marx selitti viehtymyksensä lyyriseen runouteen johtuvan rakkaudesta Jennyä kohti ja erilläänolon katkeruudesta. Hän arvosteli runojensa* taiteellisia ansioita ankarasti ja vielä jyrkemmän lausunnon antoi romaanistaan ja tragediasaan. Samassa Marx esitti tähdellisiä ajatuksia kirjallisuuden ja taiteen roolista. Tuomiten »puhtaan, muotoihin pitäytyvän taiteen, joka on useimmiten vailla elähdyttäviä kohteita, vailla aatteiden innokasta lentoa»⁵ Marx puolsi suuria aatteita kantavaa ja yleviä tunteita herättävää taidetta. Runoilun hän tunnusti vain sivuharrastukseksi, mitä vahvasti täysin kirjeessä oleva luettelo hänen tutkimistaan teoksista useilta tieteenaloilta. Suunnatessaan tieteellisen kiinnostuksensa hyvin monelle alalle Marx pyrki myös »koettelemaan voimansa filosofina». Hän kirjoitti laajan teoksen, sitten toisen ja kumpaisenkin kumosi murhaavalla itsekritiikillä. »Väsymätön vaeltaja» (kuten Marx nimitti itseään) jatkoi luovia etsiskelyjään, jotka ohjautuivat Hegelin ja tämän oppilaiden filosofian tutkimiseen.

Kerrottuaan kirjeessä yksityiskohtaisesti elämyksistään ja pyrinnoistään Marx pyysi lopussa isäänsä antamaan anteeksi kaikki hänen »levottoman» ja »kamppailevan» henkensä il-

* Vain kaksi Marxin runoa *Öinen rakkaus* ja *Viulunsoittaja* julkaistiin 1841 aikakauslehdessä *Athenäum* otsikolla *Wilde Lieder* (Kesyttömiä lauluja). Nämä olivat Marxin tuotteiden ensimmäisiä julkaisuja.

Trier, Karl Marxin syntymäkaupunki

Talo jossa syntyi Karl Marx

maukset. Isä oli iloissaan ja hieman huolestunut poikansa myrskyisän henkisen kypsymisen johdosta.

Marxin kirjeestä isälleen ilmenivät hänen sammumaton tiedonjanonsa, sinnikkyytensä totuuden etsimisessä, hänen kapinahenkensä ja taisteluhalunsa. Tämä ylioppilasajan kirje kuvasti neron vaikeata ja tuskallista syntyprosessia.

ENNEN MYRSKYÄ

Marxin luonnonlahjat kehittyivät suurille mullistuksille herkissä historiallisissa oloissa. Enimmässä Euroopan maissa säilyneet feodaalisuhteiden jäänteet tulivat yhä haitalliseksi sitä mukaa kuin höyryvoima ja koneet suoritettuaan 1700-luvun lopussa taloudellisen kumouksen Englannissa alkoivat levitä mannermaihin. Suurteollisuuteen perustuva kapitalistinen markkinatalous aiheutti kehittyessään kaikkialla käsityöläisten ja talonpoikien köyhtymistä, pakotti vararikkoutuneet palkkatyöläisiksi, jotka tuotantovälineitä omistamattomina joutuivat ankaran riiston alaisiksi.

Kapitalismin vakiintumisen myötä Länsi-Euroopan maissa luokkavastakohta pelkistyi, muodostui porvarillis-demokraattisia ja kansallisia vapautusliikkeitä. Historialliselle näytämölle ilmestyi proletariaatti, joka alussa vastusti kapitalismia tiedottomasti ja spontaanisti. Vuosina 1831 ja 1834 nousivat kapinaan Ranskan suuren teollisuuskeskuksen Lyonin työläiset. Englannissa 1830-luvun jälkipuoliskolla syntyi työväenluokan ensimmäi-

nen poliittinen joukkoliike chartismi (nimitys johtuu sanasta charter, joksi sanottiin työläisten vaatimukset esittävää asiakirjaa).

Taloudellisesti ja poliittisesti pirstoutuneen Saksan työkansa kärsi kaksinkertaisesta sorrosta: sitä ahdistivat sekä voimakkaina säilyneet feodaalisuhteet että muodostuva kapitalismi. Maassa kypsyi porvarillis-demokraattinen vallankumous. 1830-luvun lopussa ja 40-luvun alussa Saksan yhteiskuntasuhteille oli ominaista, että kansanjoukoissa kasvoi kytevä viha ja porvariston ja sivistyneistön keskuudessa syntyi erilaisia oppositiovirtauksia.

Uskaltamatta esittää avoimesti poliittisia vaatimuksiaan oppositiopiireihin lukeutuneet yhdistyivät monenlaisiksi kirjallisiksi ja filosofisiksi ryhmittymiksi. Yhteen tällaiseen ryhmittymään kuuluivat Hegelin vasemmistolaiset oppilaat eli ns. nuorhegeliläiset, joita Marx läheni.

HEGEL JA NUORHEGELILÄISET

Pyrkiessään kehittämään sopusuhtaisen maailmankatsomuksen Marx katsoi parhaaksi paneutua Hegelin opin tutkimiseen. Saksalaisen klassisen filosofian pääedustajan Hegelin suurimpana saavutuksena oli hänen kehittäelmänsä dialektinen tutkimusmetodi: kaikkia maailman ilmiöitä hän tarkasteli niiden synty-, kehitys- ja häviämisprosessien kannalta. Edistyksellisen metodinsa avulla Hegel yritti löytää luonnon- ja yhteiskuntakehityksen sisäiset lainomaisuudet sekä saada selville ristiriitojen taistelun, johon kaikkien kehitys pohjautuu. Tämä tehtävä jäi häneltä

ratkaisematta, mihin syynä oli hänen filosofiansa perusvika — sen idealistinen luonne. Materialistifilosofit pitävät ensisijaisena alkujuurena luontoa, objektiivisesti ja tajunnasta riippumattomasti olemassaolevaa materiaa. Hegel taas katsoi, että luonnon ja yhteiskunnan kehitys perustuu hengen, »absoluuttisen idean» kehitykseen. Luonnon ja yhteiskunnan luoja esiintyvä Hegelin »absoluuttinen idea» ei viime kädessä ollut muuta kuin jumalaukon filosofinen kaapu. Näin ollen Hegelin mahtava filosofinen rakennelma tukeutui lahoon perustaan.

Idealistinen asenne jätti jälkensä myös Hegelin dialektiseen metodiin. Myöhemmin Marx kirjoitti, että Hegelin dialektiikka »seiso pääläellään». Sen muuttamiseksi todella tieteelliseksi tiedostamismetodiksi se täytyi asettaa jaloilleen. Suojatakseen konservatiiviset yhteiskunnallis-poliittiset näkemyksensä Hegel rikkoi metodiansa vastaan kohdistuen dialektiikan vain menneisyyteen ja sivuuttaen oman aikansa ja tulevaisuuden tapahtumat.

Kaksiselitteisenä ja sisäisesti ristiriitaisena Hegelin filosofinen oppi antoi pohjaa erilaisille ja jopa vastakkaisillekin johtopäätöksille. Hegelin oikeistolaiset oppilaat puolsivat hänen vanhoillisia poliittisia näkemyksiään. Nuorhegeliläiset taas pyrkivät dialektisen metodin avulla tekemään opettajansa filosofiasta radikaalisia johtopäätöksiä. Vastustaessaan aikansa taantumusvaltaa he kohdistivat kritiikkinsä pääasiassa uskontoon, joka oli Preussin absoluuttisen monarkian tukipylväitä.

Nuorhegeliläisten edustaman aatevirtauksen keskuksena oli berliiniläinen tohtoriklubi, jon-

ka jäseneksi Marx pääsi sen jälkeen kun oli tutustunut Bauer-veljeksiin Brunoon ja Edgariin. Marxin yllättävä intellekti, ylioppilasikäiselle harvinainen tiedokkuus ja hetyntön luova ajattelu ansaitsivat klubissa pian yleisen tunnustuksen.

Yksi huomatuimmista nuorhegeliläisistä Moses Hess vuoden 1841 kirjeessä ystävälleen Auerbachille nimitti Marxia »suurimmaksi, elävien joukossa ehkä *ainoaksi todelliseksi* filosofiksi... Hänessä punoutuvat yhteen mitä syvällisin filosofinen vakavuus ja mitä hienoin vitsikkyys; koeta kuvitella yhdeksi persoonaksi yhdistettyjä Rousseaut, Holbachia, Lessingiä, Heinea ja Hegeliä; painotan — *yhdistettyjä* eikä mekaanisesti sekoitettuja — ja saat käsityksen tri Marxista.»⁶

TOHTORINVÄITÖSKIRJA

Keskeiseksi opintoaineeksi Marx valitsi antiikkisen filosofian. Vuoden 1841 alussa hän muotoili tohtorinväitöskirjansa aiheen: *Demokritoksen luonnonfilosofian ja Epikuroksen luonnonfilosofian välinen ero*. Marxin tarkastelukanta oli tässä ensimmäisessä tieteellisessä tutkielmassa vielä idealistinen. Teos osoitti kuitenkin Marxin olevan ajattelussaan itsenäinen Hegelin oppiin nähden. Hegel torjui muinaiskreikkalaisen Epikuroksen materialistiset katsomukset. Marx sitä vastoin luki tämän valistaja-filosofin ansioksi hänen taitelunsa uskontoa ja ennakkoluuloja vastaan. Marx vastusti hanakasti yrityksiä alistaa tiede palvelemaan uskontoa ja kahlita ihmisen ajat-

teluvapautta. Hän vertasi edistyshaluista filosofiaa legendaariseen Prometeukseen, joka olennoi ylevämielistä ja uhrautuvaa ihmiskunnan onneksi kamppailevaa sankarihahmoa. Prometeuksen tunnustus

Puhuen totta — jumalia vihaan⁷

sopi Marxin mielestä edistyksellisen filosofian tunnuslauseeksi, sillä sen kutsumuksena hän piti taistelua »kaikkia taivaallisia ja maallisia jumalia vastaan»⁸.

Sotien rohkeasti kaikkia jumalia vastaan Marx menetteli paitsi taisteluhenkisenä ateistina myös vallankumouksellisena, joka uskaliaasti vastusti »kristillistä valtiota» — Preussin absoluuttista monarkiaa.

Väitöskirjan valmistuttua Marx aavisti, ettei Preussin pääkaupungissa hänen teokseen anneta objektiivista tieteellistä arviota. Siksi hän lähetti sen Jenan yliopistoon ja huhtikuussa 1847 hänelle myönnettiin filosofiantohtorin diplomi.

Marx aikoi jatkaa tieteellisen työntekijän uraa ja kohota Bonnin yliopiston professoriksi, mutta taantumuspoliittikka ajava Preussin hallitus hääti yliopistoista edistysmieliset professorit. Tässä tilanteessa Marx ymmärsi, että edistykselliselle tieteelliselle ajattelulle ei löydy sijaa preussilaisista yliopistoista.

RHEINISCHE ZEITUNG

Hylättyään yliopistoaikeet ja päätettyään sotia Saksan taantumusta vastaan Marx valitsi taistelukentäkseen sanomalehden. Toukokuus-

ta 1842 hän työskenteli *Rheinische Zeitungin* (Reinin Lehden) avustajana ja saman vuoden lokakuun puolivälistä sen toimittajana. *Rheinische Zeitung* edusti maakunnan oppositiohenkisiä porvaristopiirejä, jotka perustivat sen vastustaakseen Preussin taantumuksellista hallintoa.

Avustajan ja toimittajan työ näytti Marxin erinomaiset lehtikirjailijan lahjat, taipumukset organisoijan toimeen ja hänen ehtymättömän työkykynsä. Marxin ohjauksella lehden suunta tuli yhä selvemmin vallankumouksellisdemokraattiseksi.

Artikkeleissaan Marx etsi ratkaisuja kypsyvän vallankumouksen oloissa ajankohtaistuneisiin kysymyksiin. Yksi niistä koski painovapautta ja Preussissa vallinnutta taantumuksellista sensuuria. Marx omisti tälle kysymykselle ensimmäisen lehtikirjoituksensa *Huomautuksia viimeisestä preussilaisesta sensuuri-ohjesäännöstä*.⁹ Tätä vuoden 1842 alussa kirjoittamaansa artikkelia hän ei voinut julkaista sensuurisyyistä Saksassa ja artikkeli ilmestyi vasta 1843 Sveitsissä nuorhegeliläisen Arnold Rugen laatimassa kokoelmassa.¹⁰

Painovapautta käsitteli myös ensimmäinen *Rheinische Zeitungissa* julkaistu artikkeli. Siinä Marx vastusti taantumuksellista sensuuria, joka tukahdutti Saksassa kaiken elävän ajattelun. Hän todisteli, että lehdistön on kuvastettava kansan henkistä elämää, tuotava ilmi kansan tarpeita ja pyrkimyksiä. Marx torjui halpamaisena näkökannan, jonka mukaan lehtityö on tuloisa elinkeino tai toimeentuloväline. »Kirjailijan täytyy tietysti ansaita voidakseen elää ja kirjoittaa, mutta hän ei mil-

lään ehdolla saa elää eikä kirjoittaa vain ansaitakseen.»¹¹ Näin tiiviisti ja osuvasti Marx kirjailija-alokkaana ilmaisi ajatuksen lehdistön vastuullisesta roolista ja kirjailijan ylevästä kutsumuksesta.

Eritellessään painovapautta koskevan kysymyksen käsittelyjä Reinin maakuntapäivillä Marx paljasti tämän säätyjakoisen elimen toimintasuunnan kansanvastaiseksi ja kehotti luomaan todellisen kansanedustuslaitoksen. Marxin artikkelin lukuisat rohkeat ajatukset ja mestarillinen esitys herättivät laajaa vastakaikua. Omalla tavalla vastasi siihen preussilainen sensuuri: se esti ilmestymästä Marxin toista artikkelia, jossa hän käsitteli Preussin hallituksen ja katolisen kirkon välistä selkkausta.

Sensorien ja lehden porvarillisten omistajien estely ei lannistanut Marxia, vaan hän vieläpä pani vireille uhkarohkean lehtikamppailun Saksassa vallinnutta taloudellista, poliittista ja henkistä sortoa vastaan.

Oikean vallankumouksellisen demokraatin tavoin Marx asettui päättävästi puolustamaan kansanjoukkojen elinetsuja. Sarjansa *Die Verhandlungen des 6. rheinischen Landtags* (Väitelyjä kuudensilla Reinin maakuntapäivillä) kolmannessa artikkelissa Marx analysoi keskusteluja ns. metsänvarkauslain johdosta. Hän paljasti metsänomistajien kyynisyyden ja omavaltaisuuden ja vaati parannuksia heidän riistämiensä talonpoikien asemaan.

Osaottava suhtautuminen kansan kärsimyksiin ilmeni myös artikkelissa *Rechtfertigung des Korrespondenten von der Mosel* (Mose-
lin kirjeenvaihtajan puolustukseksi). Laajan

tosioaineiston perusteella Marx kuvasi Moselin laakson talonpoikien — viininviljelijöiden — köyhdyttämistä. Hän näytti, miten tunnottomia ja ulkokultaisia ovat preussilaiset virkamiehet pyrkiessään kätkemään todelliset tiedot talonpojiston asemasta. Artikkelin jyrkän poliittisen suuntauksen vuoksi sen luvattu jatko ei päässyt julkisuuteen.

Lähennettyään reaaliseen elämään, tarkasteltuaan työtätekevien tarpeita ja oikeudeton-ta asemaa Marx joutui muuttamaan käsitystään Saksan poliittisesta järjestelmästä. Hän vakuuttui siitä, ettei Preussin hallitus virkamiehineen puolla kansan etuja, vaan suojelee pappis- ja aatelissäädyn etuuksia. Tämä johtopäätös oli Marxin ensimmäinen askel valtion luokkayhteiskunnassa esittämän roolin selvittämisessä. *Rheinische Zeitungissa* julkaistuissa Marxin artikkeleissa huomaa materialistisen historiankäsityksen alkioita.

Työtätekevien joukkojen aineellisista tarpeista kertovia artikkeleita laatiessaan Marx havaitsi puutteellisiksi tietonsa kansantaloustieteen alalta. Myöhemmin Engels totesi Marxin sanoneen hänelle monesti, »että juuri metsänvarkauslain ja Moselin talonpoikien aseman tutkiminen innosti häntä siirtämään tarkastelukohteen puhtaasta politiikasta taloudellisiin suhteisiin ja siten sosialismiin». ¹²

Marxin kiinnostusta talouselämän ongelmiin virittivät paitsi työtätekevien kurja asema Saksassa myös tapahtumien kulku kehittyneemmissä maissa. Proletariaatin ensimmäiset suuresiintymiset Ranskassa ja Englannissa antoivat aiheita harkita entistä syvällisemmin

yhteiskuntataloudellisia kysymyksiä ja lähen-sivät Marxia uuteen ongelmaan — kommu-nismiin. Tunnollisena tutkijana hän lausui avoimesti, ettei silloisten tietojensa perusteel-la voinut vielä päätellä utooppisluonteiseksi toteamistaan kommunistisista teorioista. Työ-läisjoukkojen taistelun esille nostamaa kysy-mystä kommunismista Marx piti erittäin moni-juonteisena ongelmana, joka vaati kaikinpuo-lista syvällistä tutkimusta.

Kesällä 1842 Bauer-veljekset perustivat eräi-den muiden nuorhegeliläisten kanssa ns. Va-paat-ryhmän. Tuohon aikaan tulivat ilmi Marxin ja Bauerien väliset kauaskantoiset erimielisyydet. Pyrkiessään yhdistämään teo-reettisen arvostelun vallankumoukselliseen po-liittiseen toimintaan Marx kieltäytyi päättä-västi julkaisemasta Vapaitten artikkeleita, jotka vuodattivat abstraktisia järkeilyjä filo-sofiasta ja uskonnosta sekä lörpötyksiä kom-munismista.

Toimittajantyö kysyi Marxilta miehuutta, malttia ja sisua. Vaikka Reinin maakunnassa oli yhä voimassa Napoleonin lainsäädäntö, joka myönsi lehtimiehille enemmän vapauksia kuin Preussin lait, Marx joutui käymään her-keämätöntä taistelua sensoreita, hallitusviran-omaisia ja lehden osakkaita vastaan.

Rheinische Zeitungin suuntauksesta ja vai-kutusvallan nopeasta lisääntymisestä huoles-tunut Preussin hallitus määräsi entistä tiu-kemman sensuurivalvonnan ja sitten 19. tam-mikuuta 1843 hyväksyi päätöksen lehden lak-kauttamisesta saman vuoden huhtikuun 1. päi-västä lähtien. Myöntymättä osakkaiden keho-tukseen maltillistaa lehden suuntaa Marx

ilmoitti 17. maaliskuuta 1843 eroavansa toimittuskunnasta.

Marxin ohjaama *Rheinische Zeitung* oli ensimmäinen vallankumouksellis-demokraattinen julkaisu Saksassa. Se aloitti oikean kamppailun taantumusta vastaan ja asettui varmasti puolustamaan työtätekevien ja sorrettujen joukkojen etuja.

Lehtityö jätti syvän jäljen Marxin mieleen. Hän sai kosketuksen reaaliseen elämään ja tutustui Saksan työtätekevien asemaan, mikä ruokki hänen kiinnostustaan proletariaatin taisteluihin Ranskassa ja Englannissa. Tämä kiinnostus taas pani hänet tutkimaan sosialistista ja kommunistista kirjallisuutta. Leninin sanojen mukaan tuossa vaiheessa alkaa näkyä Marxin siirtyminen idealismin asenteista materialismiin ja vallankumouksellisesta demokratismista kommunismin kannalle.¹³

Lakkautustuomion langettua *Rheinische Zeitungille* Marx päätti muuttaa Saksasta, missä tieteellinen ja lehtikirjailijan toimi oli suljettu häneltä. Muuttaminen ei merkinnyt loittonemista taistelukentältä, sillä miehenä joka piti paheksuttavimpana vikana toimettomuutta Marx ei voinut luopua aseista. Hän pohti hanketta sellaisen vallankumouksellisen aikakauslehden julkaisemiseksi, jota toimitettaisiin ulkomailta Saksaan.

Suunnittelemansa lehden julkaisupaikkaa ja ohjelmaa Marx käsitteli kirjeissään Arnold Rugelle, jonka kanssa hän aikoi perustaa julkaisun. Aikakauslehden tehtävänä piti Marxin mielestä olla »kaiken olevaisen säälimätön arvostelu». Tieteen, uskonnon ja politiikan

arvostelun ohessa lehden oli selviteltävä yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisuteitä ja -keinoja. Marx katsoi Fourierin sosialistisen opin, Proudhonin katsomusten sekä Cabetin, Dézamy ja Weitlingin kommunististen aaterakennelmien heikkoudeksi niiden dogmaattisuuden ja irrallisuuden elävästä elämästä. Omasta puolestaan hän asetti tehtävän »yhdistää arvostelumme politiikan arvosteluun, tiettyyn puoluekantaan politiikassa ja sitä tietä sitoa ja samastaa arvostelumme *tosiasialliseen* taisteluun». ¹⁴ Näin Marx muotoili ensi kertaa tavoittelemansa maailmankatsomuksen pääperiaatteet — puoluekantaisuuden sekä teorian ja käytännön yhtenäisyyden aatteen.

Aikakauslehden julkaisupaikaksi valittiin Pariisi. Marx ei silti halunnut muuttaa eikä aloittaa elämänsä uutta vaihetta yksinään. 19. kesäkuuta 1843 kylpyläkaupungissa Kreuznachissa Marx ja Jenny von Westphalen solmivat avioliiton. Jennystä tuli Marxin uskollinen ystävä ja taistelutoveri, joka jakoi hänen kanssaan vaiheikkaan elämän vaivat ja vastukset.

Nuoripari teki lyhyen häämatkan Reinillä ja asui lokakuuhun saakka Kreuznachissa. Valoisimpina onnenpäivinäkin Marx jatkoi tieteellistä aherrustaan.

HEGELIN OIKEUSFILOSOFIAN KRITIIKKIÄ

Hänen ponnistustensa tuloksena oli lopettamaton käsikirjoitus, joka julkaistiin ensi kertaa vuonna 1927 Neuvostoliitossa otsikolla *К критике гегелевской философии права*.

Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä). Tutkielmassa Marx keskittyi tarkastelemaan vielä *Rheinische Zeitungissa* työskennellessään häntä askarruttanutta kysymystä siitä, mitä on valtio, miten valtio ja yhteiskunnan aineelliset ehtodot kytkeytyvät toisiinsa ja missä määrin ne riippuvat toisistaan. Koska Saksan kokemus ei antanut vastaukseen riittävästi aineistoa, Marx paneutui Englannin, Ranskan ym. maiden historian tutkimiseen. Hänen *Kreuznachilaisissa viikkoissaan* olevat lukuisat katkelmat osoittavat hänen tarkastelleen myös Ranskan suuren vallankumouksen historiaa sekä valtioteoriaa ja -historiaa.

Valtiokysymyksen tieteellinen selvittäminen saattoi johtaa tuloksiin vain ehdolla, että tarkistetaan Hegelin idealistiset asenteet valtion ja oikeuteen. Ensimmäisenä Hegelin idealismia nousi vastustamaan saksalainen filosofi Ludwig Feuerbach. Hänen kirjansa *Das Wesen des Christenthums* (Kristinuskon olemus) (1841) teki Marxiin suuren vaikutuksen ja nopeutti hänen siirtymistään materialistisiin katsomuksiin. Kuitenkin Feuerbachin materialistinen kanta ulottui vain luonnonilmiöiden tulkintaan, sillä historian, yhteiskuntasuhteet ja politiikan hän ymmärsi idealistisesti. Marx arvosti korkealle Feuerbachin uranuurtajan ansiot ja samalla pani merkille hänen materialisminsa puutteellisuudet — rajoittuneisuuden ja epäjohdonmukaisuuden. Marx pyrki oikaisemaan nämä puutteet ja kehittämään sopusuhtaisen eheän maailmankatsomuksen, joka selittää yhtä hyvin luonnon kuin yhteiskunnankin.

Tarkasteltuaan valtion ja »kansalaisyhteis-

kunnan» (näin Hegel nimitti taloudellisten, aineellisten suhteiden aluetta) keskinäistä suhdetta Marx teki tärkeän johtopäätöksen, että valtio määräytyy kansalaisyhteiskunnasta eikä kansalaisyhteiskunta valtiosta, kuten päätteli Hegel. Sitä paitsi Marx osoitti, että kansalaisyhteiskunnan rakenneselitystä on etsittävä kansantaloustieteestä. Tämän perusteella yksityisomistus määrää hänen mielestään valtion ja oikeuden sisällön kehittyneimmässä valtakunnissa, mm. USA:ssa. Näin ollen Marx harppaa kohti sitä materialistista käsitystä, jonka mukaan valtio on luokkaherruuden väline.

Marx paitsi ulonsi materialistista asennetta yhteiskuntaelämän ilmiöihin myös kehitti edelleen materialistista maailmankatsomusta, joka oli ollut luonteeltaan mekaaninen ja metafyyminen, mikäli maailmaa tarkasteltiin jonain kertakaikkisena ja muuttumattomana. Tieteellisiin saavutuksiin ja ennen kaikkea luonnontieteen löytöihin nojaten hän ryhtyi muokkailemaan hegeliläistä dialektiikkaa materialismin kannalta, ts. hän tutkielmassaan alkoi yhdistämällä materialistisen tutkimustavan ja dialektisen metodin toisiinsa muovaila eheää tieteellistä maailmankatsomusta.

Marxin käsikirjoitus *Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä* ja sitä luonnostelevat konseptit sekä tuolta ajalta säilyneet kirjeet näyttävät, miten Marxista varttui Marx, tieteellisen sosialismin perustaja, *nykyaikaisen materialismin* perustaja, materialismin, joka on verrattomasti sisällökkäämpi ja johdonmukaisempi kuin materialismin kaikki aikaisemmat muodot.¹⁵

PARIISISSA

Toteuttaakseen aikakauslehden julkaisusuunnitelman Marx vaimoineen muutti lokakuun lopussa 1843 Pariisiin. Siellä hän sai mahdollisuuden avartaa tietopiiriään ja kartuttaa poliittisen toiminnan kokemusta.

Pariisin mainetta kumousmielisenä kaupunkina eivät ravinneet ainoastaan 1700-luvun lopulla tapahtuneen vallankumouksen muistot. 1800-luvulla kaupungissa virisi uuden vallankumouksellisen luokan — proletariaatin — liike. Ensi kertaa pariisilainen proletariaatti astui historialliselle areenalle vuoden 1830 vallankumouksessa. Sen jälkeen palkka- ja käsityöläiset sekä vapaamielisimmät intellektuellit perustivat kaupunkiin useita salaisia järjestöjä ja seuroja.

Pariisilaisten salaseurojen esimerkkiä noudattaen Saksasta muuttaneet työläiset muodostivat 1836 kaupunkiin Oikeamielisten liiton. Sen osastoja perustettiin myös Lontooseen ja muutamisiin Sveitsin ja Saksan kaupunkeihin.

Pariisissa Marx otti yhteyksiä Oikeamielisten liiton ja useimpien salaisten työläisseurojen johtajiin, mutta ei liittynyt mihinkään järjestöön. Hänen tuttavikseen tulivat ranskalaiset sosialistit ja kommunistit Louis Blanc, Etienne Cabet, Pierre Leroux sekä Pierre Joseph Proudhon. Marx ystävystyi suureen saksalaiseen runoilijaan Heinrich Heineen. Hän tapasi Pariisissa myös venäläisiä poliittisia taistelijoita Mihail Bakuninia, Vassili Botkinia ym.

Aiottuaan kirjoittaa laajan talousaiheisen tutkielman Marx tarkasteli arvostelevasti por-

varillisen kansantaloustieteen klassikkojen Adam Smithin ja David Ricardon sekä muiden taloustieteilijöiden teoksia. Hän jatkoi Saksassa aloittamaansa perehtymistä suurten utopistisosialistien Henry Saint-Simonin, Charles Fourierin ja Robert Owenin oppeihin. Utopistisosialistit arvostelivat kärkevästi ja aiheellisesti kapitalistista yhteiskuntaa, mutta eivät osanneet päästä perille yhteiskuntakehityksen objektiivisista laeista eivätkä löytäneet sitä sosiaalista voimaa, joka olisi kyennyt uudistamaan yhteiskunnan.

Paljon aikaa Marx pani Ranskan suuren vallankumouksen tutkimiseen. Hän suunnitteli jopa erityistä teosta konventin historiasta.

Välitön tutustuminen ranskalaisten työläisten elämään ja taisteluun samoin kuin porvarillisen kansantaloustieteen klassikkojen ja suurten utopistisosialistien teosten kriittinen tutkiminen edistivät Marxin siirtymistä idealismin asenteista materialismiin ja vallankumouksellisesta demokratismistä kommunismin kannalle.

Tuota tärkeää murroskautta Marxin teoreettisessa ja poliittisessa kehityksessä, jolloin hän varmistui vallankumoustaistelijan kutsumuksestaan, kuvastivat luonteikkaasti hänen ensimmäiset sosialistiset artikkelinsa perustamassaan aikakauslehdessä. Lehden nimeksi valittiin *Deutsch-Französische Jahrbücher* (Saksalais-ranskalaiset vuosikirjat) ja sen ensimmäinen kaksoisvihko ilmestyi helmikuussa 1844.

Artikkelissaan *Juutalaiskysymyksestä* Marx arvosteli nuorhegeliläisen Bruno Bauerin idealistista kantaa kansallisuuskysymyksessä ja syvensi tärkeää ajatusta »poliittisen emansipaation» ja »inhimillisen emansipaation» välistä jyrkää eroavuudesta. Edellisellä hän tarkoitti porvarillista vallankumousta ja jälkimmäisellä sosialistista, jonka tulee vapauttaa koko ihmiskunta kaikesta poliittisesta ja yhteiskunnallisesta sorrosta.

Erikoisen paljon syvällisiä ajatuksia sisältyi artikkeliin *Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä*. *Johdanto*. Pitäen Saksassa suoritettua uskonnon, tämän kansaa hämäävän oopiumin arvostelua hyödyllisenä Marx katsoi edistyshaluisten filosofien tehtäväksi kääntää taistelun kärki uskonnosta niihin objektiivisiin oloihin, jotka uskontoa synnyttävät ja ravitsevat, kääntää kritiikin kärki taivaasta maahan, muuttaa uskonnon arvostelu oikeuden, teologian ja politiikan arvosteluksi. Tämän arvostelun oli oltava tehokasta ja vallankumouksellista.

Arvostellessaan kotimaataan hallinneita taantumusvoimia ja analysoidessaan tulevan vallankumouksen näkymiä Saksassa Marx teki johtopäätöksen, ettei saksalainen porvaristo kykene esiintymään yhtä vallankumouksellisesti kuin Ranskan porvaristo esiintyi 1700-luvun lopussa. Ainoana johdonmukaiseen kumoustaisteluun pystyvänä voimana Marx piti proletariaattia.

Suuri rooli alkaneessa taistelussa kuului Marxin mielestä vallankumoukselliselle teo-

rialle ja edistykselliselle filosofialle. »Kritiikin ase ei tosin voi korvata aseiden kritiikkiä, aineellinen voima on kukistettava aineellisella voimalla, mutta myös teoriasta tulee aineellinen voima heti kun kansanjoukot ovat omaksuneet sen.»¹⁶

Materialistisen näkemyksensä pohjalta Marx kehitti tuota ajatusta päätellen, että joukot voivat omaksua teorian vain mikäli se ilmaisee niiden elintarpeita ja perusetuja. Hän todisti että vain proletariaatti voi ja sen täytyy luokka-asemansa vuoksi tulla vallankumouksellisen teorian ja edistyksellisen filosofian kantajaksi. »Kuten filosofia löytää proletariaatissa *aineellisen* aseensa, samoin löytää proletariaatti filosofiassa *henkisen* aseensa.»¹⁷

Marxin oivallisesti perustelema ajatus proletariaatin yleismaailmallisesta vapautustehtävästä pohjusti tavallaan sosialismin muuttumista utopiasta tieteeksi.

Näin vähitellen konkretisoitui Marxin jo koululaisena muotoilema idea ihmiskunnan palvelemisesta, siitä tuli yhä ohjeellisempi ja vallankumouksellisempi. Ihmiskunnan palveleminen merkitsi hänelle proletariaatin palvelemista, sillä proletariaatti on edistyksellisin vallankumousta vakaasti puoltava luokka, jonka yhteiskunnallisena tarkoituksena on vapauttaa itsensä ja samalla koko ihmiskunta kaikesta sorrosta ja riistosta. Marx pystyi kaukonäköisesti oivaltamaan tässä nuorena luokassa varttuvan mahtavan voiman, joka nostattaa sen sitkeään vallankumoustaisteluun maailman uudistamiseksi. Hän omisti siitä lähtien kaikki voimansa ja älynlahjansa proletariaatin palvelemiseen.

HENKIYSTÄVYYDEN ALKU

Marxin tavoin myös Friedrich Engels päätti omistaa elämänsä edistyshaluisimman ja eniten sorretun luokan palvelemiseen. He löysivät toisistaan hengenheimolaisen ja luotettavan taistelutoverin.

Engels oli peräisin niin ikään Reinin maakunnalta. Hän syntyi Barmenissa kaksi vuotta myöhemmin kuin Marx. Hänen isänsä, tekstiilitehtailija, tahtoi, että Friedrich olisi työskennellyt kymnaasia päättämättä ensin hänen kauppatoimistossaan ja sitten kauppiasharjoittelijana Bremenissä. Mutta lahjakas, huomiokkyinen ja rohkea nuorukainen ei toivonut mielellään kauppiaan ammattia. Tutustuminen palkka- ja käsityöläisten raskaisiin elinoloihin, joita 18-vuotias Engels kuvasi ensimmäisessä lehtikirjoituksessa *Kirjeitä Wuppertalista*, sekä lukuisten kirjojen ja sanomalehtien — myös Saksassa kiellettyjen — lukeminen saivat nuoren Friedrichin asennoitumaan jyrkän nurjamielisesti siihen rahanahneeseen ja hurskailevaan ympäristöön, jossa hän oli syntynyt ja kasvanut.

Vuonna 1841 Engels meni Berliiniin suorittaakseen asevelvollisuutensa. Vapaa-aikoina hän kävi kuuntelijaoppilaana Berliinin yliopistossa ja siellä läheni samaa nuorhegeliläisten kerhoa, jossa kierteli vähää ennen hänen tuloaan Marx. Otettuaan osaa nuorhegeliläisten virittämiin filosofisiin otteluihin Engels julkaisi kirjoituksia, joissa vastusti tunnetun filosofin Schellingin taantumuksellisia katsomuksia. Maaliskuusta 1842 hän avusti *Rheinische Zeitungia*. Artikkeleissaan Engels esiin-

tyi johdonmukaisesti vallankumouksellisena demokraattina.

Marraskuussa 1842 Engels lähti Manchesteriin työskennelläkseen sen puuvillakehräämön konttorissa, jonka yhteisomistajia oli hänen isänsä. Matkalla hän poikkesi Kölniin, missä tapasi *Rheinische Zeitungin* toimituksessa Marxin. Koska Berliinissä Engels oli ollut sidoksissa Vapaisiin, joiden kanssa Marxilla oli vakavia erimielisyyksiä, heidän ensimmäinen tapaamisensa oli lyhyt ja kylmähäkö.

Englannissa, tässä klassisessa kapitalistisessa maassa Engels löysi rikkaan maaperän harastuksilleen. Kiinnostuneesti ja osaaottavasti tutki hän työläisten asemaa, elinoloja, katsomuksia sekä heidän käymänsä taistelun muotoja ja keinoja. Engels oli mukana chartistien kokouksissa, otti yhteyksiä chartistien vasemmistosiiven johtomiehiin ja Robert Owenia kannattaneisiin sosialisteihin sekä avusti heidän lehtiään. Lontoossa hän tutustui Oikeamielisten liiton johtajiin Karl Schapperiin, Heinrich Baueriin ja Joseph Molliin.

Tutkiessaan Englannin talous- ja valtiojärjestelmää Engels teki johtopäätöksen, että maan poliittista taistelua määräävät pohjimmaltaan aineelliset edut. Hän osoitti poliittisten puolueiden ja Englannin valtiolaitoksen luokkaluonteen. Edistyksellisimpänä voimana, joka pystyy toteuttamaan yhteiskunnallisen kumouksen Englannissa oli hänen mielestään proletariaatti.

Tuon ajan artikkeleista ja teoksesta *Kansantaloustieteen arvostelun luonnoksia* kuvastui Engelsin omintakeinen, hänen omaan tieteelliseen tutkimukseensa ja elämäkokemukseen-

sa perustuva kehitystie kohti materialismia ja kommunismia.

Luonnoksissaan Engels aloitti porvarillisen kansantaloustieteen arvostelun ja siis kapitalismin arvostelun proletariaatin asenteista. Tämä *Deutsch-Französische Jahrbücherissa* painettu Engelsin teos innoitti Marxia ryhtymään syvällisiin taloudellisiin tutkimuksiin.

Ensimmäisenä Marxin tutkimustuloksena olivat *Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844*.¹⁸ Kun porvarilliset taloustieteilijät pitivät kapitalismia ikuisena ja muuttumattomana, Marx teki ensimmäisen yrityksen löytää sen sisäiset ristiriidat, joiden on vietävä se tuhoon. Käydessään käsiksi työn ja pääoman välisiin suhteisiin Marx selvitteli seikkaperäisesti vieraantuneen työn kategoriaa. Hän näytti työn tuotteen kuuluvan kapitalismissa tuotantovälineiden omistajalle eikä työläiselle. Jääden kapitalistien haltuun työn tuote muuttuu työläistä riistäväksi voimaksi. Marx todisti, että vieraantuneen työn hävittämiseksi on kumottava sen taloudellisena perustana oleva yksityisomistus. Samassa Marx arvosteli utooppisen tasanjakokommunismin erilaisia muotoja ja hahmotteli eräät tulevan tieteellisen teoriansa alkeet. Tässä työssä hän seurasi vielä monissa kohdissa Feuerbachin oppia, mutta alkoi myös raivata uusia teitä — soveltaa materialismia yhteiskunnan ja sen taloudellisten suhteiden analyysiin.

Marxin tutustuttua Engelsin *Kansantaloustieteen arvostelun luonnoksiin* heidän välillään alkoi kirjeenvaihto. Elokuun lopussa 1844 paluumatkalla Saksaan Engels poikkesi Marxin luokse Pariisiin. Myöhemmin hän muisteli,

että kymmenpäiväisen vierailun aikana »meille selvisi, että olemme täydellisesti yhtä mieltä teorian kaikilla aloilla, ja siitä hetkestä alkoi meidän yhteistyömme». ¹⁹

Marxin ja Engelsin yhdessäolo Pariisissa aloitti heidän historiallisen ystävyytensä, kahden suuren älyn henkilöiton, jossa he kehittivät yhteisponnistuksin työväenluokan aseeksi muuttuneen tieteellisen vallankumouksellisen teorian sekä muotoilivat proletaarisen puolueen strategian ja taktiikan perusteet. »Muinaistartut kertovat monenlaisia liikuttavia esimerkkejä ystävydestä. Euroopan proletariaatti voi sanoa, että sen tieteen ovat luoneet kaksi tiedemiestä ja taistelijaa, joiden väliset suhteet ylittävät liikuttavimmatkin muinaistartut ihmisten välisestä ystävydestä.» ²⁰

II

TIETEELLISEN MAAILMANKATSOMUKSEN PERUSTEITA KEHITTELEMÄSSÄ

PYHÄ PERHE

Marx ja Engels päättivät yhdistää pontistuksensa jo tavatessaan Pariisissa. He ryhtyivät kirjoittamaan yhteistä teosta, joka ilmestyi helmikuussa 1845 ironisella otsikolla *Pyhä perhe eli kriittisen kritiikin kritiikkiä. Bruno Baueria ja kumppaneita vastaan*.¹ Suurimman osan kirjasta laati Marx, joka käytti hyväkseen aikaisempien tutkimustensa tuloksia.

Kirjan valmistumisaikaan mennessä Marxin *Rheinische Zeitungissa* toimiessa ilmi tulleet hänen ja Bauer-veljesten ja heidän hengenheimolaistensa väliset erimielisyydet kärjistyivät sovittamattomiksi. Nuorhegeliläiset katuivat entisiä radikaalisia katsomuksiaan ja esiintyivät nyt tunnustamattomina »filosofisina johtajina», ylenkatsoivat »sivistymätöntä», »rajoittunutta» massaa, »laumaa», johon laskivat kuuluvan myös proletariaatin.

Bruno Bauer ja kumppanit katsoivat historian luojaiksi »valioyksilöt». Marx ja Engels arvostelivat tätä käsitystä subjektivistisena ja idealistisena. He muotoilivat historiallisen materialismin perustuksena olevan katsomuksen, jonka mukaan todellisia historian luojaia ovat kansanjoukot eivätkä erinäiset »sanka-

rit». Marx ja Engels olettivat, että historian edetessä tulee yhä laajemmista kansanjoukoista aktiivisia ja tietoisia historiallisen prosessin tekijöitä. Korostaakseen tämän näkemysmerkittävyyttä Lenin luonnehti sen olevan historiallisen materialismin syvällisimpiä ja tärkeimpiä asettamuksia.²

Pyhässä perheessä Marx ja Engels ilmaisivat hyvin pitkälle muovaamansa katsomuksen proletariaatin maailmanhistoriallisesta vapautustehtävästä ja perustelivat tämän roolin yhteiskuntataloudellisin edellytyksin. Kun utopistisosialistit käsittivät proletariaatin avuttomaksi, kärsiväksi joukoksi, niin Marx ja Engels sitä vastoin todistivat, että työväenluokka voi ja sen täytyy kapitalistisessa yhteiskunnassa omaamansa aseman perusteella toteuttaa maailman vallankumouksellinen uudistaminen.

Idea proletariaatin maailmanhistoriallisesta roolista muodosti yhden niistä peruskivistä, johon tukeutui tieteellisen kommunismin eheä rakennus. Lenin kirjoitti: »Pääasia Marxin opissa on proletariaatin, sosialistisen yhteiskunnan luoja, maailmanhistoriallisen tehtävän selvittäminen.»³

Tämän nerokkaan oivalluksen ansiosta sosialismi alkoi muuttua utopiasta tieteeksi ja liittyä yhä kiinteämmin varttuvan vallankumouksellisen luokan elämänvaiheisiin.

Pyhässä perheessä ilmeni pääkohdiltaan uusi kumoushenkinen materialistinen maailmankatsomus — proletariaatin ideologia.

YRITYKSET LÄHENTYÄ JOUKKOIHIN

Uuden muotoutuvan maailmankatsomuksen propagoinnissa Marx ja Engels kohtasivat suuria vaikeuksia. *Deutsch-Französische Jahrbücheria* ilmestyi vain ensimmäinen kaksoisvihko. Suurin osa aikakauslehden painoksesta takavarikoitiin Preussin rajalla ja julkaisuvarat kävivät vähiksi. Lehden lakkauttamisen pääsyynä olivat kuitenkin kommunistin Marxin ja porvarillisen radikaalin Rugen väliset syvät erimielisyydet. Ne johtivat välirikoon ja avoimeen väittelyyn Pariisissa julkaistun saksalaisen *Vorwärts!* (Eteenpäin!) sanomalehden palstoilla. Kiistakapulana oli sleesiäläisten kutojien kesäkuussa 1844 nostaman kapinan arviointi. Kun Rugen kuvaamana kapina oli sokea ja hyödytön mielenpurkaus, niin Marx tervehti ihastuneesti saksalaisen proletariaatin ensimmäistä esiintymistä ja pani hyvillään merkille tietoiset momentit kapinoivien työläisten toimissa.

Palattuaan Saksaan Engels tiedotti Marxille, että maassa muodostuva tilanne oli suotuisa kommunistiselle propagandalle. Valmistellessaan kirjaa englantilaisten työläisten asemasta Engels esiintyi usein kokouksissa ja kävi monissa kaupungeissa ottaakseen yhteyksiä paikallisiin sosialisteihin ja demokraatteihin.

Samaan aikaan Marx pani entistä enemmän huomiota *Vorwärtsiin*, jonka suuntaus muuttui hänen vaikutuksestaan yhä selvemmin kommunistiseksi ja preussilaisvastaiseksi. Preussin hallitus ryhtyi toimiin lehden lakkauttamiseksi ja niinpä Ranskan hallitus sääti mää-

räyksen karkottaa Ranskasta useat lehden avustajat ja ensi sijassa Marx. 3. helmikuuta 1845 Marx lähti Pariisista Brysseliin. Jonkin ajan päästä sinne muutti hänen vaimonsa yhdeksänkuukautisen tyttären Jennyn kanssa. Hankkiakseen matkarahat hän joutui myymään polkuhintaan huonekalut ja osan muista kapineista.

BRYSSELISSÄ

Uudella paikalla Marx perheineen jäi miltei kokonaan vaille elatusvaroja. Tuolloin apu saapui Friedrich Engelsiltä. Kerättyään ystäviltään ja hengenheimolaisiltaan rahaa hän kirjoitti lähettävänsä Marxille mielellään palkkion kirjastaan *Työväenluokan asema Englannissa*. Palkkion hänen piti saada kohta kokonaan tai ainakin osaksi. Näin Engels tarjosi ensi kertaa pyyteetöntä apuaan, joka monesti oli Marxille tuiki tähdellistä hänen pitkällä ja vaikealla elämäntiellään.

Preussin hallitus ei antanut Marxille rauhaa Belgiassakaan. Saatuaan tietää sen yrityksestä karkottaa hänet Brysselistä Marx joutui kieltäytymään joulukuussa 1845 Preussin kansalaisuudesta.

Huhtikuun alussa 1845 Brysseliin saapui Engels, joka oli vienyt päätökseen kirjansa *Työväenluokan asema Englannissa*. Tämä rikkaan aineiston kokoava ja englantilaisten työläisten taistelukokemusta yleistävä teos perusteli konkreettisilla historiallisilla tosi-seikoilla Marxin ja Engelsin käsitystä proletaariatien maailmanhistoriallisesta tehtävästä.

Myöhemmin Engels muisteli tätä tapaa-
mista Brysselissä: »Kun keväällä 1845 tapa-
simme jälleen toisemme Brysselissä, niin Marx
oli edellä mainittuja perusajatuksia lähtökoh-
tanaan pitäen kehitellyt jo pääpiirteissään
loppuun materialistisen historianteoriansa, ja
me ryhdyimme muokkaamaan yksityiskohtai-
sesti näitä uusia katsomuksia mitä erilaisim-
milla aloilla.»⁴

TEESEJÄ FEUERBACHISTA

Engelsin arvion mukaan ensimmäisenä
»uuden maailmankatsomuksen nerokkaan idun
sisältävänä» asiakirjana olivat kuulut *Teesit
Feuerbachista*.⁵ Marx luonnosteli ne keväällä
1845 muistiossaan. Engels julkaisi teesit vuon-
na 1888.

Nämä tyyliltään tiiviit ja nasevat yksitois-
ta teesiä ovat erittäin sisällökkäitä ja syvä-
mietteisiä. Marxin johtoajatukseksi *Teeseissä*
oli perustella vallankumouksellisen käytän-
nön osuus maailman uudistamisessa. Hän
arvosteli Feuerbachia hänen materialisminsa
passiivisen, kontemplatiivisen luonteen vuoksi
ja osoitti, ettei hän ymmärtänyt vallanku-
mouksellisen käytännöllisen toiminnan merki-
tystä. Käytäntö muodosti Marxin mukaan
ihmisen tietojen perustan, oli kaiken teorian
totuudellisuuden kriteeri sekä edistyksellisen
teorian toteuttamiskeino.

Feuerbachin olennainen heikkous filosofias-
sa oli Marxin mielestä siinä, ettei hän kyennyt
soveltamaan materialismia yhteiskuntailmiöi-
den tiedostamiseen, vaan tarkasteli ihmistä

abstraktisesti, irrallaan yhteiskunnasta ja historiasta. Sitä vastoin Marx kirjoitti ihmisolemuksesta, että »todellisuudessaan se on yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuus». ⁶

Tämän nerokkaan asiakirjan ajatukset kiteyttävässä pääteteesissä Marx muotoili uuden maailmankatsomuksensa erityislaadun, joka periaatteessa erottaa sen niin Feuerbachin opista kuin kaikesta aiemmasta filosofiasta: »Filosofit ovat vain eri tavoin *selittäneet* maailmaa, mutta tehtävänä on sen *muuttaminen*.» ⁷

MATKA ENGLANTIIN

Voidakseen ryhtyä uuden maailmankatsomuksen yksityiskohtaiseen muovailuun Marx ja Engels kävivät kesällä 1845 (suunnilleen heinäkuun 12. päivästä 21:nteen elokuuta) Englannissa. Tarkoitus oli perehtyä Brysselistä puuttuvaan talousaiheiseen kirjallisuuteen sekä tutustua ensimmäiseen kapitalistiseen maahan ja sikäläiseen työväenliikkeeseen. Suurimman osan ajasta ystävät viettivät manchesteriläisen Chethamin kirjaston viihtyisässä lukusalissa. Niin Manchesterissä kuin Lontoossakin he seurasivat työväenliikkeen vaiheita, tapasivat chartistien vasemmistijohtajia ja auttoivat näitä lujittamaan yhteyksiä Oikeamielisten liiton päämiehiin. Marx ja Engels osallistuivat chartistien järjestämään neuvotteluun eri kansallisuuksiin kuuluvien poliittisten maanpakolaisten kanssa. Tilaisuudessa myönnettiin välttämättömäksi perustaa kansainvälinen vallankumouksellinen järjestö. Marxin ja Engelsin palattua matkalta syntyi-

kin järjestö nimellä Fraternal Democrats (Veljelliset demokraatit). Marx ja Engels ylläpitivät yhteyksiä tähän seuraan, puolsivat sen toiminnan todella kumoushenkisiä ja kansainvälisiä momenteja.

SAKSALAINEN IDEOLOGIA

Kohta palaamisen jälkeen Marx ja Engels aloittivat yhteisen tutkielman, joka tähtäsi saksalaisten filosofien Feuerbachin, Bruno Bauerin, Stirnerin oppeja ja ns. »todellisen sosialismin» virtausta vastaan. Tässä *Saksalainen ideologia* nimellä tunnetussa teoksessa Marx ja Engels esittivät vastaväitteinä tieteellisen kommunismin filosofiset ja teoreettiset perusteet.

Kaksi nidettä muodostanut teos valmistui huhtikuussa 1846, mutta ei löytynyt kustantajaa, joka olisi suostunut sen julkaisemaan.* Myöhemmin Marx muisteli: »Luovutimme käsikirjoituksen hiirien nakertelevan arvostelun huomaa sitäkin halukkaammin, kun olimme saavuttaneet päätarkoituksemme, päässeet itse selville asiasta.»⁸

Saksalaisessa ideologiassa saivat ensi kertaa ilmauksen materialistisen historiankäsityksen (historiallisen materialismin) perusasettamukset. Tämä oli Marxin ja Engelsin suuri löytö, joka merkitsi kumouksellista mullistusta yhteiskuntaa ja sen kehityslakeja koskettelevissa opeissa. Tämän löydön ansiosta historia pääsi muuttumaan reaalitieteeksi, joka pystyi nyt

* *Saksalainen ideologia* oli ensi kertaa julkaistu Neuvostoliitossa v. 1932.

tutkimaan menneisyyttä, tulkitsemaan nykyisyyttä ja ennakoimaan tulevaisuutta.

Teoksessaan Marx ja Engels perustelivat historiallisen materialismin kulmakivenä olevan käsityksen, että aineellinen tuotanto on yhteiskunnan elämää ja historiaa määräävä tekijä. Tuotantotapa muovaa yhteiskunnalliset sekä poliittiset suhteet ja viime kädessä yhteiskunnallisen tajunnan erilaiset muodot: filosofian, moraalin, uskonnon jnp. Vastoin idealistista filosofiaa Marx ja Engels todistelivat, että »tajunta ei määrää elämää, vaan elämä määrää tajunnan».⁹

Yhteiskuntaa Marx ja Engels tarkastelivat historian kannalta, dynaamisesti etenevänä. Erittäin merkityksellä löytö oli heidän selvittämänsä historian etenemisliikkeen mekanismi: tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden (»kanssakäymisen muotojen», kuten he nimitivät niitä silloin) välinen dialektiikka. He todistelivat, että historiallisen prosessin pohjana on tuotantovoimien (so. työn välineiden ja niitä käyttävien ihmisten) kehitys. Tuotantovoimat kehittyessään joutuvat ristiriitaan vallitsevien tuotantosuhteiden (so. tuotannon, vaihdon ja jakelun piirissä kehkeytyvien ihmisten välisten suhteiden) kanssa. Tuotantosuhteiden olennaisimman aineksen muodostavat tuotantovälineiden omistussuhteet. Jatkuvasti kehittyvien tuotantovoimien ja niitä kahlitsevien tuotantosuhteiden väliset ristiriidat ilmenevät luokkataisteluna, joka päättyy vallankumoukseen. Vallankumouksen voiton myötä entinen yhteiskuntajärjestelmä korvataan edistyksellisemmällä, esimerkiksi feodalismi vaihdetaan kapitalismiin.

Näin *Saksalaisessa ideologiassa* Marx ja Engels hahmottivat yhteiskuntataloudellisia muodostumia koskevan opin perusväittämät. Luokkataistelun he selittivät olevan kehityksen liikevoimana sovittamattomiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa.

Eritellessään kapitalistiselle yhteiskunnalle ominaisia ristiriitoja Marx ja Engels todistivat, että objektiiviset edellytykset tekevät kiertämättömäksi kapitalismin vaihtamisen uuteen yhteiskunnalliseen järjestelmään — kommunismiin. Kommunismiin siirtymisen välttämättömänä ehtona on luokkataistelu ja proletaarisen, kommunistisen vallankumouksen voitto. Tämä vallankumous eroaa kaikista aiemmista siinä, että se hävittää kaiken luokkaherruuden ja samalla itse luokatkin. Täyttääkseen nämä tehtävät proletariaatin »täytyy ensiksi valloittaa poliittinen valta...».¹⁰ Tuo väittämä ennakoi jo Marxin ja Engelsin oppia proletariaatin diktatuurista.

Hämmästyttävän kaukokatseisesti luonnostivat *Saksalaisessa ideologiassa* Marx ja Engels tulevan kommunistisen yhteiskunnan ominaispiirteitä. Kun aikaisemmat yhteiskuntamuodostumat ovat kehittyneet alkuvoimaisesti, ihmistahdosta riippumatta, niin kommunismissa ihmiset pääsevät ensi kertaa tuotannon, vaihdon ja omien yhteiskuntasuhteiden isänniksi. Kommunistisessa yhteiskunnassa hävitetään kaupungin ja maaseudun vastakkaisuus sekä henkisen ja ruumiillisen työn vastakkainasettelu. Vallankumouksellisten uudistusten myötä yhteiskunnallisen hallintotavan ohella muuttuvat ihmisetkin. He saavat täydet mahdollisuudet kehittää kykyjään ja taipumuksiaan.

Vastapainoksi Feuerbachin abstraktiselle ihmisrakkaudelle ja utopistisosialistien passiiviselle humanisuudelle Marx esitti uuden tulkinnan ihmisyyks-käsitteestä. Humanisuus oli hänestä reaalista, toiminnallista ja liittyi proletariaatin luokkataisteluun sekä sen maailmanhistorialliseen vapautustehtävään.

Toisin kuin utopistisosialistit ei Marx eikä Engelskään pitänyt kommunismia unelmana ihmiskunnan ihanasta tulevaisuudesta, vaan objektiivisin, historiallisin tosiseikoin perusteltavissa olevana päämääränä, joka voidaan saavuttaa käytännöllisin vallankumouksellisin keinoin. Arvostellessaan Feuerbachia Marx ja Engels asettivat hänen passiivisen ja ulkokantaisen materialisminsa vastapainoksi oman vallankumouksellisen teorian ja korostivat sen uudistushaluista luonnetta sekä teorian ja työtätekevien joukkojen, etupäässä proletariaatin, vallankumouksellisen käytännön elimellistä yhtenäisyyttä.

Saksalaiseen ideologiaan sisältyivät poleemisessa muodossa marxilaisen filosofian kulmakivet. Yhdistettyään materialistisen tutkimuskantansa dialektiikkaan Marx ei ainoastaan soveltanut materialismia luonnonilmiöiden tulkintaan, vaan myös ensimmäisenä ulotti sen ihmisyyhteiskunnan tiedostamiseen. Historiallinen materialismi oli Leninin sanoja käyttäksenne »tieteellisen ajattelun mitä suurin saavutus». ¹¹

Tämä Marxin suurenmoinen löytö teki materialistisesta katsomustavasta eheän ja täydellisen ja siitä tuli realistisen sosialistisen teorian tärkeimpiä kulmakiviä.

III

ALKUVAIHE TAISTELUSSA PROLETAARISEN PUOLUEEN PERUSTAMISEKSI

ENSI ASKELET

Marx ja Engels pitivät oppiaan maailman vallankumouksellisen uudistamisen aseena ja pyrkivät yhdistämään sosialismin työväenliikkeeseen, varustamaan teoriallaan luokan, jonka historiallisena tehtävänä on kapitalismin hävittäminen ja kommunistisen yhteiskunnan rakentaminen.

He pitivät työväenluokan voiton tärkeimpänä ehtona sellaisen proletaarisen puolueen luomista, joka edustaisi vallankumouksellista teoriaa ja olisi proletariaatin luokkataistelun järjestäjä ja johtaja. Marx ja Engels pyrkivät solmimaan yhteyksiä eri maiden sosialistien kanssa valmentaa puoluekaadereita ja laskeakseen perustan tulevalle puolueelle, jonka he kuvittelivat kansainväliseksi järjestöksi.

Kohta Marx ja Engels saivat Brysselissä kootuksi ympärilleen samoin ajattelevien piirien. Wilhelm Wolffista tuli heidän läheisin ystävänsä ja taistelutoverinsa. Tämä maanorjatalonpojan poika, ammatiltaan opettaja, vallankumousliikkeen aktiivinen osanottaja ja Sleesian kankurien puolustaja oli joutunut jättämään synnyinmaansa Preussin hallituksen vainotoimenpiteiden takia. Marx ja Engels antoivat heti arvon Wilhelm Wolffin poikkeukselliselle älykkyydelle, huumorintajulle,

horjumattomalle luonteenlujudelle ja palavalle vihalle sortajia kohtaan. Marxin ja Engelsin kannattajiin kuuluivat myös ensimmäinen saksalainen proletaarirunoilija Georg Weerth, Marxin vaimon veli Edgar von Westphalen, lehtimiehet Ferdinand Wolff ja Seiler, Preussin armeijan entinen luutnantti Joseph Weydemeyer, joka oli eronnut palveluksesta demokraattisten vakaumustensa vuoksi, ynnä muita. Saksalaisten ohella Marxin ja Engelsin kannattajien joukossa oli myös belgialaisia, kuten Philippe Gigot, Victor Tedesco ja useita muita vallankumousmiehiä.

Heidän järjestäväksi keskuukseksi tuli Marxin ja Engelsin tammikuussa 1846 Brysseliin perustama Kommunistinen kirjeenvaihtokomitea. Komitean tehtävänä oli solmia yhteyksiä eri maiden sosialisteihin ja kommunisteihin ja järjestää säännöllinen kirjeenvaihto heidän kanssaan, jotta mielipiteiden vaihdon ja virheellisten katsomusten arvostelun tietä voitaisiin yhdistää heidät yhtenäisen tieteellisen ohjelman pohjalla ja valmistaa edellytykset kommunistisen puolueen perustamiselle.

Brysselin komitean onnistui jo vuoden 1846 puoliväliin mennessä solmia yhteydet Englannin chartisteihin, Oikeamielisten liiton lontoolaiseen johtoon, tuon liiton Pariisin yhdistykseen sekä Saksan erinäisiin kommunistisiin ryhmiin Kölnissä, Elberfeldissä, Westfalenissa, Sleesiassa ym. paikkakunnilla.

Marxin vaatimaton asunto alkoi Brysselin komitean yhteyksien laajentuessa muuttua omalaatuiseksi päämajaksi. Marxin ystävät ja työtoverit kunnioittivat suuresti Marxin vaimoa, joka ihastutti kaikkia kauneudellaan,

älykkyydellään ja sydämellisyydellään. Lasten heleät äänet kaikuivat Marxin asunnossa. Vuonna 1845 syntyi toinen tytär Laura ja vuonna 1847 poika Edgar (Musch). Perheen hyväksi hengeksi tuli Jennyn äidin entinen kasvatti Helene Demuth, joka otti hartioilleen suuren osan huolia perheestä ja lapsista.

Perheen vakinaisena vieraana Brysselin matkojensa aikana ollut Georg Weerth piirsi Marxista seuraavan kuvan: »Oikea Jupiter marmoritsineen ja tuuheine tukkineen.»¹ Luonnehtiessaan Marxia, jota »pidetään tavallaan kommunistisen puolueen johtajana», Weerth kirjoitti marraskuussa 1846: »Marx työskentelee kansantaloustieteen historiansa parissa kuin kiihkomielinen. Tuo ihminen jomonia vuosia nukkuu vain neljä tuntia vuorokaudessa.»²

Päätettyään työnsä *Saksalaisen ideologian* parissa Marx palasi taloustieteellisiin tutkimuksiinsa, joita hän suoritti nyt laadullisesti korkeammalla teoreettisella tasolla. Hänen avaamastaan materialistisesta historiankäsituksesta tuli myös hänen taloustieteellisten tutkimustensa metodologinen perusta. Marx antoi kyseisille tutkimuksille ensiarvoisen merkityksen, sillä niiden oli määrä sisältyä yhdysosana hänen kehittelemäänsä vallankumoukselliseen oppiin ja tulla proletaarisen puolueen tieteellisen ohjelman taloudelliseksi perustaksi.

UTOOPPISUUTTA JA LAHKOLAISUUTTA VASTAAN

Kommunismien puoltajien teoreettinen ja organisatorinen yhtenäisyys voitiin saavuttaa vain taistelemalla erilaisia pikkuporvarillisia, utopistisia ja lahkolaiskatsomuksia vastaan, jotka olivat yleisiä paitsi takapajuisessa Saksassa myös verrattain kehittyneissä kapitalistisissa maissa kuten Englannissa ja Ranskassa. Lenin kirjoitti, että tuohon aikaan »ei Marxin oppi ole suinkaan vallitseva. Se on vain eräs tavattoman monilukuisista sosialismien fraktioista tai virtauksista»³.

Saint-Simonin, Fourierin ja Robert Owenin utopistinen sosialismi syntyi aikakaudella, jolloin proletariaatti oli vielä vähälukuinen ja kehittymätön. Kun kapitalismin purevan arvostelun ja tulevaisuutta koskevien nerokkaiden oivallusten ansiosta utopistinen sosialismi esitti positiivista osaa, niin kokonaan toisenlainen rooli oli mainittujen utopistisocialistien oppilailla, jotka muodostivat erilaisia lahkolaiskoulukuntia. Työväenliikkeen kehityksestä huolimatta utopistisen sosialismin ja kommunismin kannattajat suhtautuivat edelleenkin kielteisesti lakkoihin, ammattiliittoihin ja poliittiseen taisteluun. He veivät työläisiä luokkataistelun tieltä utopian ja sosialistisen haihattelun (kuten kommunististen siirtoloiden perustamishaaveiden) piiriin.

Utopistisen kommunismin huomattavia edustajia oli saksalainen räätäli ja lahjakas itseoppinut Wilhelm Weitling. Hänen epäilemättömänä ansiona oli, että hän toisin kuin enem-

mistö utopistisosialisteista myönsi vallan-
mouksen välttämättömyyden, mutta piti sen
tärkeimpänä liikevoimana ryysyköyhälistöä.
Vuonna 1844 Marx arvosti korkealle Weitlin-
gin kirjan *Sopusoinnun ja vapauden takeet* sen
monista puutteellisuuksista huolimatta. Tä-
män jälkeen Weitling otti askelen taaksepäin
ja yritti perustella oman alkukantaisen tasa-
jakokommunisminsa uskonnollis-mystisillä nä-
kökohdilla. Kun vuonna 1846 Oikeamielisten
liiton lontoolaisten johtajien kanssa riitaan-
tunut Weitling muutti Brysseliin, joutuivat
Marx ja Engels uhraamaan melkoisesti voimia
auttaakseen häntä voittamaan hänen erheelli-
set katsomuksensa. Kaikki heidän ponnistuk-
sensa osoittautuivat kuitenkin turhiksi. Vas-
taukseksi virheidensä arvosteluun Brysselin
komitean istunnossa 30. maaliskuuta 1846
Weitling esitti syytöksen »kabinettiteoreetik-
koja» vastaan, mitä seurasi Marxin repliikki:
»Sivistymättömyys ei ole vielä koskaan aut-
tanut ketään.»⁴ Välien katkeaminen Weitlin-
gin kanssa oli väistämätön.

»TODELLISTA SOSIALISMIA» JA PROUDHONISMIA VASTAAN

Weitlingin käsityömäisen ja karkean tasa-
jakokommunismin arvostelun ohella Marx ja
Engels jatkoivat *Saksalaisessa ideologiassa* aloit-
tamaansa taistelua »todellista sosialismia» vas-
taan, joka oli Saksan monilukuisen poropor-
variston katsomusten filosofinen ja kirjallinen
ilmaisu. He arvostelivat kirjeissään sekä
Brysselin kirjeenvaihtokomitean litografisesti

monistetuissa kiertokirjeissä »todellisen sosialismin» edustajia (Karl Grüniä, Hermann Kriegeä ja Moses Hessiä), jotka vaihtoivat työläisten luokkataistelun kaikkien ihmisten keskinäisen rakkauden ja veljeyden imelään propagandaan. Kiistämällä välttämättömyyden osallistua yleisdemokraattiseen liikkeeseen »todelliset sosialistit» toimivat itse asiassa feodaalisten taantumuspiirien hyväksi. Heille ominaisella nationalismilla ja šovinismilla he julistivat saksalaiset esikuvalliseksi kansakunnaksi ja saksalaisen poroporvarin ihmisen esikuvaksi.

Marxin ja Engelsin taistelua »todellista sosialismia» vastaan heijastavana elävänä asiakirjana on heidän toukokuussa 1846 kirjoittamansa kiertokirje newyorkilaisen sanomalehden *Volks Tribünün* (Kansantribuunin) toimittajaa Hermann Kriegeä vastaan.⁵ Marx ja Engels arvostelivat tässä kirjeessä Kriegen utopistisia katsomuksia maakysymyksessä, hänen yritystään kuvata luonteeltaan edistykseellinen pikkuporvarillinen liike suurmaanomistusta vastaan USA:ssa kommunistiseksi liikkeeksi sekä hänen sentimentaalis-filantrooppista »rakkaudenuskonnon» propagandaansa.

»Todellisen sosialismin» vaikutus ulottui myös Oikeamielisten liiton yhdistyksiin Pariisissa, missä toimi yksi kyseisen suunnan johtajista, Karl Grün. Hän julisti jonkinlaista »todellisen sosialismin» ja ranskalaisen pikkuporvarillisen reformistin Proudhonin katsomusten sekoitusta. Elokuussa 1846 Brysselin komitea lähetti Engelsin Pariisiin tarkoituksella taistella Grünin sekavia katsomuksia

vastaan, perustaa Pariisiin kirjeenvaihtokomitea ja solmia yhteydet ranskalaisiin sosialisteihin ja demokraatteihin. Liiton yhdistysten useissa kokouksissa syntyi kuumia väittelyjä. Engels kirjoitti Brysselin komitealle: »Tärkeimpänä asiana, jota olen joutunut todistelemaan, on väkivaltaisen vallankumouksen välttämättömyys sekä se, että Grünin uusia elinvoimia Proudhonin ihmelääkkeestä ammentanut 'todellinen sosialismi' on luonteeltaan proletariaatinvastainen ja pikkuporvarillisen ahdasmielinen.»⁶

Kun weitlingiläisyys ja »todellinen sosialismi» alkoivat melko nopeasti menettää kannatusta työläisten keskuudessa, niin sitä vakavammasi Marxin ja Engelsin katsomusten vastustajaksi osoittautui Pierre Joseph Proudhon. Tutustuttuaan 1844 Pariisissa tähän itseoppineeseen talonpojan poikaan, joka esitti lukijoille 1840 kirjansa *Mitä on omistus?*, Marx antoi arvoa hänen synnynnäiselle älykkyydelleen ja kirjallisille kyvyilleen. Proudhon todisti mainitussa kirjassa, että omistus on varkautta.

Keskustellessaan Proudhonin kanssa Marx koetti saada hänet omaksumaan oikean maailmankatsomuksen. Myöhemmin, vuonna 1846 Marx yritti saada hänet mukaan Brysselin kirjeenvaihtokomitean toimintaan. Proudhon ilmaisi kirjeellisessä vastauksessaan kielteisen suhtautumisensa yhteiskunnan vallankumouksellista uudistusta ja kommunismia kohtaan. Proudhon esitti katsomuksensa laajapohjaisesti 1846 ilmestyneessä kirjassaan *Taloudellisten ristiriitojen järjestelmä eli Kurjuuden filosofia*.

Piakkoin kirjan ilmestymisen jälkeen Marx arvosteli sitä syvällisesti 28. joulukuuta 1846 päivätyssä kirjeessään Annenkoville. Arvostellessaan Proudhonia hän esitti kirjeessään suppeassa muodossa materialistisen historiankäsityksensä. Marx osoitti Proudhonin kirjan todistavan, ettei sen tekijä ymmärrä laisinkaan ihmiskunnan historiallista enempää kuin taloudellistakaan kehitystä. Marxin sanojen mukaan »herra Proudhon on kiireestä kantapäähän pikkuporvariston filosofi ja taloustieteilijä»⁷.

FILOSOFIAN KURJUUS

Vastapainoksi pikkuporvariston teoreetikolle Proudhonille Marx kirjoitti teoksen, jossa hän esitti proletariaatin muovautumassa olevan vallankumousopin. Tämä ranskan kielellä kirjoitettu kirja ilmestyi heinäkuussa 1847 nimellä *Filosofian kurjuus. Vastaus herra Proudhonin Kurjuuden filosofiaan*.

Arvostellessaan Proudhonin idealistisia katsomuksia ja sitä, että tämä käytti väärennettyinä Hegelin dialektiikkaa, Marx perusteli ensi kertaa julkisesti avaamansa materialistisen historiankäsityksen, jonka olemuksesta hän esitti seuraavan yhteenvedon: »Yhteiskuntasuhteet ovat kiinteässä yhteydessä tuotantovoimiin. Hankkiessaan uusia tuotantovoimia ihmiset muuttavat tuotantotapaansa ja muuttaessaan tuotantotapaansa, elämänsä ylläpitämistapaa, he muuttavat kaikkia yhteiskuntasuhteitaan. Käsimitys tuottaa feodaaliherrojen yhteiskunnan, höyrymylly taas teollisuuskapitalistien yhteiskunnan.

Samat ihmiset, jotka säätelevät yhteiskuntasuhteet aineellisen tuotantonsa kehitystä vastaavasti, luovat yhteiskuntasuhteitaan vastaavat periaatteet, ideat ja kategoriat.

Nämä ideat ja kategoriat eivät ole sen ikuisempia kuin ne suhteet, joiden leimaamia ideat ja kategoriat ovat. Ne ovat *historiallisia, katoavaisia ja tilapäisiä tuotteita.*»⁸

Filosofian kurjuudessa Marx esitti ensi kertaa julkisesti johtopäätökset, joihin hän oli tullut taloustieteellisten tutkimustensa kautta. Marx osoitti Proudhonin taloustieteellisten katso-
musten paikkansapitämättömyyden; Proudhon propagoi pikkuporvarillista näkemystään kapitalismin rauhanomaisesta ja asteittaisesta uudistamisesta sen »pahojen» puolien poistamisen ja »hyvien» puolien säilyttämisen tietä. Hän kylvi vahingollisia illuusioita siitä, että rahattoman tavaranvaihdon sekä halvan tai ilmaisen luoton tietä voidaan muka poistaa kapitalismille ominainen riisto sekä kriisit hävittämättä tuotantovälineiden yksityisomistusta. Porvarillisten taloustieteilijöiden tavoin Proudhon piti olemassaolevia kapitalistisia suhteita ja näin ollen myös kapitalismille ominaisia taloudellisia kategorioita ikuisina ja muuttumattomina.

Vain proletariaatin teoretikko pystyi valkankumoukselliselle luokalle ominaisella rohkeudella analysoimaan objektiivisesti ja tieteellisesti kapitalismin kehitystendenssejä.

Marxin suurenmoinen ansio on siinä, että hän perusteli historiallisen periaatteen soveltamisen välttämättömyyden myös kansantaloustieteeseen. Analysoimalla kapitalistiselle yhteiskunnalle ominaisia ristiriitoja Marx to-

disti, että kapitalismi joutuu luovuttamaan asemansa korkeammalle yhteiskuntajärjestelmälle.

Marx julkaisi *Filosofian kurjuudessa* vain ensimmäiset taloustieteellisten tutkimustensa tulokset. Analysoidessaan taloustieteellisiä kategorioita, sellaisia kuin arvo, työpalkka ja maankorko, hän piti vielä suurimmaksi osaksi kiinni Ricardon näkemyksistä. Siitä huolimatta kyseinen teos pani alulle vallankumouksellisen mullistuksen kansantaloustieteessä. Itsensä Marxin selityksen mukaan »tämä kirja sisältää idun muodossa sen, mikä kahdenkymmenen vuoden työn jälkeen kehkeytyi *Pääomassa* esitetyksi teoriaksi»⁹.

Filosofian kurjuudessa Marx otti merkittävän askelen eteenpäin luokkataisteluteoriansa kehittelyssä ja laski proletariaatin taktiikan ensimmäiset perustat.

Paljastaessaan Proudhonin reformististen suunnitelmien utopistisuutta ja taantumuksellisuutta Marx todisti paikkansapitämättömiksi ja vahingollisiksi kaikkinaiset yritykset hälventää kapitalistisen yhteiskunnan ristiriitoja ja poistaa luokkien välinen taistelu. Marx konkretisoi ajatusta proletariaatin maailmanhistoriallisesta tehtävästä ja tarkasteli proletariaattia kehittyvänä luokkana, joka on muuttumassa »luokasta sinänsä», ts. omia historiallisia tehtäviään tajuamattomasta luokasta, »luokaksi itseään varten», ts. luokaksi joka tajuaa oman vastakohtaisuutensa porvaristolle ja taistelee kapitalistisen orjuuden hävittämisen puolesta.

Toisin kuin Proudhon, joka suhtautui kielteisesti ammattiliittoihin ja lakkoihin, Marx

piti työläisten taloudellista taistelua paitsi heidän etujensa puolustamisen keinona myös välttämättömänä edellytyksenä proletariaatin kypsymiselle luokkana ja sen järjestyneisyyden ja tietoisuuden kasvulle.

Arvostellessaan Proudhonia, joka oli kaikenlaisen poliittisen liikkeen kiivas vihollinen, Marx todisti proletariaatin poliittisen taistelun valtavan, ratkaisevan merkityksen. Lenin piti Marxin suurenmoisena ansiona sitä, että hän oli ensimmäisenä pystynyt yhdistämään taloudellisen ja poliittisen taistelun eheäksi kokonaisuudeksi. Taloudellinen taistelu muuttuu poliittiseksi silloin, kun työväki siirtyy hajanaisista esiintymisistä erillisiä porvareita vastaan taisteluun koko kapitalistien luokkaa vastaan sekä tämän luokan herruuden välinettä, valtiota, vastaan.

Filosofian kurjuus on marxismin tärkeimpiä teoksia. Siinä tulivat ensi kertaa julkaistuiksi Marxin tutkimusten tulokset, jotka koskivat kaikkia kolmea, kiinteästi toisiinsa liittyvää proletariaatin vallankumouksellisen opin yhdysosaa: filosofiaa, kansantaloustiedettä ja sosialismia. Keskustellessaan 1847 ranskalaisen sosialistin Louis Blancin kanssa Engels luonnehti *Filosofian kurjuutta* syntymässä olevan puolueen ohjelmaksi ja itseään Marxia tuon puolueen johtajaksi.

KOMMUNISTIEN LIITON PERUSTAMINEN

Marxin ja Engelsin taistelu erilaisia utopistisia, pikkuporvarillisia ja lahkolaiskatsomuksia vastaan sekä heidän johtamansa Brysselin

kommunistisen kirjeenvaihtokomitean toiminta kantoi hedelmänsä. Se ilmeni erittäin havainnollisesti Schapperin, Bauerin ja Mollin asenteissa; marraskuusta 1846 nämä henkilöt ryhtyivät johtamaan Oikeamielisten liittoa kokonaisuudessaan. He vakuutuivat yhä enemmän liitossa aiemmin vallinneiden katsomusten virheellisyydestä ja Marxin sekä Engelsin puolustamien näkemysten oikeellisuudesta.

Seurauksena oli, että Oikeamielisten liiton lontoolainen johto lähetti Joseph Mollin vuoden 1847 tammikuun lopulla Marxin luo Brysseliin ja sen jälkeen Engelsin luo Pariisiin ehdotuksella liittyä liittoon ja auttaa sitä sen perinpohjaisessa uudelleenjärjestelyssä ja ohjelman kehittelyssä. Marx ja Engels, jotka olivat aikaisemmin hylänneet ehdotuksen liittoon liittymisestään tämän järjestön lahkolais- ja salaliittolaisluonteen vuoksi, ilmaisivat nyt myöntymyksensä. Liiton aatteellisesta kypsymättömyydestä ja organisatorisesta heikkoudesta huolimatta he toivoivat muuttavansa tämän jo olemassaolevan, eri maissa tukiasemia omistavan työväenjärjestön sellaiseksi ytimeksi, jonka perustalta voitaisiin muovata tieteellisellä ohjelmalla varustettu proletaarinen puolue.

Kesäkuussa 1847 Lontoossa kutsuttiin koolle liiton kongressi. Aineelliset vaikeudet estivät Marxia lähtemästä sinne. Brysselin edustajana oli kongressissa Wilhelm Wolff ja Pariisin yhdistystä edusti Engels.

Engels ja Wolff pystyivät suuresti vaikuttamaan kongressin kulkuun; kongressi antoi itse asiassa alun aivan uudelle järjestölle, Kommunistien liitolle. Entinen abstraktishuma-

nistinen tunnuslause »Kaikki ihmiset ovat veljiä keskenään» vaihdettiin vallankumoukselliseen, työväenliikkeen internationalistisen ja luokkaluonteen ilmaisevaan tunnukseen: »Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!» Tämä tunnus on siitä lähtien ollut kansainvälisen proletariaatin taistelukutsuna sen kamppailussa kapitalistista orjuutta vastaan.

Vaikka kongressin hyväksymä sääntöehdotus olikin salaisen järjestön sääntö, se erosi kuitenkin tuntuvasti Oikeamielisten liiton säännöstä. Uusi sääntöehdotus oli määrä vahvistaa lopullisesti Kommunistien liiton toisessa kongressissa sen jälkeen kun se oli käsitelty paikallisissa järjestöissä.

Kongressissa väiteltiin lisäksi liiton ohjelmasta. Tuloksena hyväksyttiin Kommunistisen uskontunnustuksen luonnos, joka laadittiin ja levitettiin silloin työläisten keskuuteen kysymysten ja vastausten (katkismuksen) muodossa. Tämän Engelsin kädellä kirjoitetun asiakirjan ovat allekirjoittaneet kongressin puheenjohtaja Karl Schill (Schapperin salanimi liitossa) ja kongressin sihteeri Hyde (Wolffin salanimi liitossa).¹⁰

Luonnos käy suurimmalta osaltaan yhteen melkein kirjaimellisesti Engelsin hiukan myöhemmin kirjoittamien *Kommunismmin periaatteiden* kanssa. Ensimmäisten kuuden kysymyksen ja vastauksen sanamuodossa on vielä liiton jäsenten utopististen katsomusten leima. Ensimmäisen kongressin kiertokirjeessä liiton jäsenille sanottiin, että kongressi osoittaa erityistä varovaisuutta eikä salli hätiköintiä sellaisessa tärkeässä asiassa kuin liiton ohjelman laadinnassa, joten se ei pidä

Uskontunnustusta vielä lopullisena luonnoksena, vaan ainoastaan hahmotelmana, jonka se lähettää yhdistyksille, jotta ne voisivat vakavasti ja asiantuntevasti käsitellä sen ja tiedottaa omat muutos- ja lisäysehdotuksensa, minkä jälkeen luonnos esitetään liiton toisen kongressin vahvistettavaksi.¹¹

Marxin ja Engelsin vallankumouksellinen käytännötoiminta kehittyi entistä laajemmaksi Kommunistien liiton ensimmäisen kongressin jälkeen. Elokuussa 1847 perustettiin Kommunistien liiton yhdistys Brysseliin ja muodostettiin piirikomitea. Marxista tuli kummankin järjestön johtaja. Tarkoituksella laajentaa yhteyksiä kansanjoukkoihin perustettiin myös verrattain laaja järjestö, Saksalaisten työläisten valistusseura, joka rakennettiin Lontoossa vuodesta 1840 saakka toimineen seuran mallin mukaan. Kyseiset seurat tarjosivat Kommunistien liitolle laajan propagandakentän ja olivat liiton jäsenmäärän täydennyslähteenä.

PALKKATYÖ JA PÄÄOMA

Joulukuussa 1847 Marx piti Brysselin saksalaisessa työväenyhdistyksessä useita luentoja kansantaloustieteestä. Hän alkoi julkaista niitä lehdessä *Neue Rheinische Zeitung* huhtikuun alkupuoliskolla 1849 otsikolla *Palkkatyö ja pääoma*. Niiden julkaiseminen keskeytyi kuitenkin Marxin väliaikaisen Kölnistä matkustamisen ja sittemmin sanomalehden lakkauttamisen vuoksi. On säilynyt käsikirjoitus otsikolla *Työpalkka*, joka toden-

näköisesti on luennon julkaisematta jääneen osan alustava luonnos. Marx selosti luennoissaan lyhyesti, järjestelmällisesti ja yleistajuisesti taloustieteellisissä tutkimuksissaan siihen mennessä saavuttamiaan tuloksia.

Palkkatyön ja pääoman keskeisenä ongelmana on tuotantovälineiden omistajien, kapitalistien, ja kaikkia tuotantovälineitä vaila olevien palkkatyöläisten välisten taloudellisten suhteiden olemus. Työläinen saa työpalkkaa ja kapitalisti voittoa. Marx todistaa työpalkan ja voiton olevan käänteisessä suhteessa toisiinsa. Pääoman ja palkkatyön intressit ovat näin ollen täysin vastakkaiset. Tuotantovoimien lisääntyessä ja työn tuotavuuden kasvaessa työläisen työpalkka voi välistä kohotakin, mutta sitä verrattomasti kiivaammin lisääntyvät kapitalistien voitot, mikä laajentaa yhteiskunnallista kuilua työläisen ja kapitalistin välillä ja saattaa työn yhä enemmän pääoman vallan alaiseksi. Siis työläinen »itse takoo itselleen kultakahleita, joista porvaristo kiskoo sitä perässään»¹².

Toisin kuin porvarilliset taloustieteilijät, jotka pitivät pääomaa kasautuneena työnä, aineellisten tarvikkeiden — raaka-aineiden, työvälineiden ja elintarvikkeiden — summana, Marx esitti puheena olevassa tutkimuksessaan pääoman klassisen määritelmän. Hän määritteli pääoman yhteiskunnalliseksi suhteeksi, joka on ominainen historiallisesti tietylle, nimittäin porvarilliselle, tuotantotavalle. Tämä tai tuo kone ei sinänsä ole pääomaa. Siitä tulee pääomaa sitten, kun se muuttuu yhteiskunnalliseksi voimaksi, joka palvelee kapitalistia vieraan työn riistämässä.

Teoksessaan *Palkkatyö ja pääoma* Marx näin ollen näytti porvarillisen yhteiskunnan kahden perusluokan välisten sovittamattomien, antagonististen ristiriitojen taloudellisen perustan.

Teoksissa *Filosofian kurjuus* ja *Palkkatyö ja pääoma* Marx pani vasta alulle taloustieteellisen teoriansa. Hän ei ollut vielä onnistunut paljastamaan kapitalistisen riiston sisäistä koneistoa paremmin kuin riistäjien voiton muodossa saaman lisäarvon syntymissalaisuutta. Tämä selittyy siitä, että porvarillisen kansantaloustieteen klassikoita tuohon aikaan seurannut Marx luuli työläisen myyvän kapitalistille työtään eikä työvoimaansa, kuten hän täsmensi 1850-luvun lopulla. Tämä mitä tärkein johtopäätös oli perustana Marxin toiselle suurenmoiselle löydölle: lisäarvon teorialle. Sen ituja on jo Marxin 1840-luvun töissä.

STRATEGIAN JA TAKTIIKAN KYSYMYKSIÄ

Marx joutui teoreettisten tutkimustensa lisäksi kiinnittämään yhä enemmän huomiota vallankumoukselliseen käytännön toimintaan. Jo monet merkit osoittivat sitä, että Eurooppa on lähellä vallankumouksellista myrskyä. Euroopan porvarillis-demokraattisten vallankumousten perustehtävinä olivat itsevaltaisten monarkioiden kukistaminen, feodaalisen maanomistuksen hävittäminen, vapautuminen ulkomaisen ikeen alta ja yhtenäisten kansallisvaltioiden perustaminen.

Marx, Engels ja heidän aatetoverinsa tunsivat kypsyvän vallankumouksen oloissa erittäin kipeänä äänenkannattajan tarpeellisuuden. Omistamatta varoja oman äänenkannattajansa perustamiseksi Marx ja Engels solmivat yhteyden tammikuusta 1847 ilmestyneen sanomalehden *Deutsche-Brüsseler-Zeitung* (Saksalainen Brysselin lehti) toimituksen kanssa. Sanomalehden perustaja ja toimittaja, pikkuporvarillinen publisisti Bornstedt oli antanut lehdelle melko epämääräisen luonteen. Siitä huolimatta Marx ja hänen aatetoverinsa ryhtyivät kesästä 1847 avustamaan lehteä toivoen alistavansa sen oman vaikutuksensa alaiseksi. Toiveet eivät pettäneet. Vuoden 1847 loppuun mennessä lehdestä tuli tosiasiallisesti, vaikkakaan ei virallisesti, muovautuvan proletaarisen puolueen, Kommunistien liiton, äänenkannattaja.

Marx ja Engels julkaisivat lehdessä useita artikkeleita, joissa preussilaista taantumusta vastaan aloittamansa taistelun ohella hahmottelivat proletariaatin strategian ja taktiikan tulevassa vallankumouksessa.

Hänelle ominaisella syvällisyydellä ja sarkasmilla Marx paljasti valheelliseksi Preussin monarkian sosiaalisen demagogian. Tajuttuaan asemansa horjuvuuden Preussin monarkia koetti vedota proletariaattiin ja kansanjoukkoihin vetääkseen ne puolelleen taistelussa porvarillista oppositiota vastaan. Artikkelissaan *Rheinischer Beobachterin kommunismi* Marx paljasti Preussin monarkian todellisen roolin ylimystön ja tilanherrojen etujen ajajana ja talonpoikien julmana riistäjänä. Hän todisti, että proletariaatti on kiinnostunut

hävittämään kaikki feodalismiin jäännökset ja saamaan aikaan perustuslain, joka vahvistaisi yleisen äänioikeuden sekä sanan- ja liittoutumisvapauden, ts. se on kiinnostunut ratkaisemaan porvarillis-demokraattisen vallankumouksen perustehtävät.

Analysoidessaan tulevan vallankumouksen liikkeelle panevia voimia Marx osasi tuoda tarkkanäköisesti esiin saksalaista porvaristoa turmelevan syvän sairauden: sen pelkuruuden ja voimattomuuden. Hän osoitti tuon sairauden historialliset ja sosiaaliset juuret: Saksan porvaristo oli jäänyt jälkeen kehityksessään ja pyrki vakiinnuttamaan herruutensa oloissa, jolloin ei ainoastaan Englannissa ja Ranskassa, vaan myös Saksassa kehittyi jo taistelu porvariston ja proletariaatin välillä. Siinä syy, miksi porvaristo koetti muuttaa Preussin monarkian porvarilliseksi valtioksi välttämällä vallankumouksen, rauhanomaista tietä. Marx näki kansassa — proletariaatissa, pientalonpojistossa ja kaupungin pikkuporvaristossa — voiman, joka pystyy tekemään selvän itsevaltiudesta ja feodalismista.

Vaikka Marx ja Engels pitivätkin pikkuporvarillisia demokraatteja proletariaatin liittolaisina porvarillis-demokraattisessa vallankumouksessa, he katsoivat välttämättömäksi arvostella heidän virheellisiä katsomuksiaan. Niinpä kumpikin heistä esiintyi pikkuporvarillista tasavaltalaista Karl Heinzeniä vastaan. Artikkelissa *Moralisoiva arvostelu ja arvostettava moraal*, joka on omaperäinen loistava pamfletti, Marx arvostelee murhaavasti Heinzeniä, hänen moraalis-filantrooppista propagandaansa ja yritystään hämätä yhteiskunnan

luokkarakenne jaarittelemalla oikeudenmukaisuudesta, moraalien omastatunnosta ja esittämällä yleisluonteisia kehotuksia noudattaa »inhimillisyyttä». Marx paljastaa suuttumuksella Heinzenin sivistymättömiä sepustuksia kommunistista. Arvostellessaan Heinzenin katsomuksia Marx selittää lukijoille joitakin historiallisen materialismin perusajatuksia; hän puhuu taloudellisen perustan ja poliittisen päällysrakenteen roolista, yhteiskunnan luokkarakenteesta, valtiovallan, mm. itsevaltaisen monarkian, luonteesta sekä porvarillis-demokraattisen ja sosialistisen vallankumouksen tehtävistä.

Marx piti voitokkaan vallankumouksen tärkeimpänä edellytyksenä proletariaatin itsenäisen puolueen luomista. Marx selitti, että Saksan vallankumous ei tule olemaan välittömästi sosialistinen, vaan porvarillis-demokraattinen ja että työläisten on osallistuttava siihen mitä aktiivisimmin: »He voivat ja heidän täytyy osallistua *porvarilliseen vallankumoukseen*, sillä se on *työläisten vallankumouksen* edellytys. Mutta työläiset eivät saa hetkeksikään kuvitella porvarillisen vallankumouksen olevan heidän *perimmäinen päämääränsä.*»¹³

Artikkelit joissa Marx ja Engels analysoivat Saksan ja eräiden muiden Euroopan maiden vallankumousten perustehtäviä ja liikevoimia, sisältävät idussaan heidän ajatuksensa keskeytymättömästi vallankumouksesta.

Publisistisen toimintansa ohella Marx ja Engels harjoittivat myös laajaa organisatoris-poliittista toimintaa vallankumouksellisten voimien yhteenliittämiseksi. Marx ja Engels

pitivät ensiarvoisena proletariaatin järjestöä, mutta pyrkivät samalla vaikuttamaan myös pikkuporvarillisiin demokraatteihin. He olivat mitä aktiivisimmin mukana proletaarisia vallankumousmiehiä ja pikkuporvarillisia demokraatteja yhdistävän Brysselin demokraattisen yhdistyksen perustamisessa ja toiminnassa. Saksalaisten ja belgialaisten demokraattien lisäksi siihen kuului eräiden muiden maiden huomattavia toimihenkilöitä, mm. etevä puolalainen historioitsija Joachim Lelwel, ranskalainen sosialisti Lyonin kapinan osanottaja Jacques Enber ynnä muita. Marxista tuli yhdistyksen varapresidentti ja arvovaltaisin johtaja. Liitto järjesti kontakteja chartisteihin, lontoolaiseen Veljelliset demokraatit -yhdistykseen, sekä Ranskan sosialisteihin ja demokraatteihin, missä Engels esitti merkittävää osaa; liitto solmi lisäksi yhteydet eräiden muiden maiden pikkuporvarillisiin demokraatteihin.

KOMMUNISTIEN LIITON TOINEN KONGRESSI

Marx piti Kommunistien liiton jäsenten teoreettista ja poliittista valmennusta tuleviin taisteluihin kaikkein tärkeimpänä tehtävänä. Liiton oli esitettävä tässä asiassa ratkaisevaa roolia. Liiton lontoolainen KK pyysi Marxia osallistumaan henkilökohtaisesti kongressiin, jonka päiväjärjestyksessä oli kysymys ohjelmasta. Tämän yhteydessä erimaissa toimivissa liiton yhdistyksissä käsiteltiin *Kommunistisen uskontunnustuksen luonnosta*. Marx sai seikkaperäisiä tietoja käsit-

telyn sujumisesta Pariisin yhdistyksissä Engelsiltä, joka ensimmäisestä kongressista palaamisensa jälkeen oli valittu piirikomitean jäseneksi. Komitean istunnossa oli esitetty Moses Hessin »korjaama» *Uskontunnustuksen luonnos*, johon Engels oli kohdistanut muser-tavan arvostelun. Hän tiedotti Marxille, että oli saanut sen jälkeen toimekseen »uuden katekismuksen laadinnan»¹⁴. Engels kirjoitti uskovansa, että käsiteltäessä luonnosta komiteassa hän onnistuu »pieniä vähäpätöisyyksiä lukuunottamatta toteuttamaan sen niin, ettei siinä ole ainakaan mitään meidän katsomus-temme vastaista»¹⁵.

Engelsin laatima *Kommunismien periaatteet*-ohjelman luonnos oli neljä kertaa *Uskontunnustuksen luonnosta* laajempi. Se sisälsi joukon uusia kysymyksiä ja entistä seikkaperäisempiä, ja mikä tärkeintä, täydellisesti Marxin ja Engelsin katsomuksia heijastavia vastauksia.

Engels katsoi välttämättömäksi käsitellä luonnos alustavasti Marxin kanssa ja kirjoitti ystäväilleen muutamia päiviä ennen kongressia: »Mietihän toki hieman *Uskontunnustusta*. Luulen, että teemme parhaiten jos luovumme katekismusmuodosta ja otsikoimme jutun *Kommunistiseksi manifestiksi*. Koska siinä on kerrottava enemmän tai vähemmän historiaa, ei tähänastinen muoto lainkaan sovi. Tuon tekemäni tšekäläisen luonnoksen mukanani. Se on yksinkertaisesti kertova, mutta kurjasti toimitettu, hirveässä kiireessä.»¹⁶

Ystävykset sopivat kohtaavansa luonnoksen ja eräiden muiden kysymysten käsittelyä varten kahta päivää ennen kongressia belgia-

laisessa merenrantakaupungissa Ostendessa.

Kommunistien liiton toisen kongressin istunto pidettiin 29. marraskuuta — 8. joulukuuta 1847. Liiton jäsen, työläinen, ammattiltaan räätäli Friedrich Lessner kuvaa Marxia tuona kautena seuraavasti: »Marx oli silloin vielä aivan nuori mies, noin 28—30-ikäinen. Hän oli keskimittainen, harteikas, lujarakenteinen ja tarmokas; hänellä oli korkea jalo otsa, tuuhea sinertävän musta tukka ja terävä katse. Hänen huulillaan oli jo silloin se sarkastinen ilme, jota hänen vihamiehensä niin pelkäsivät. Marx oli syntynyt kansanjohdajaksi. Hänen puheensa oli lyhyt, vakuuttava ja ehdottoman looginen; hän ei koskaan lausunut tarpeettomia sanoja: jokainen lause sisälsi yhden ajatuksen, jokainen lause oli välttämätön rengas hänen todistusketjusaan.»¹⁷

Sääntöehdotusta käsiteltäessä vahvistettiin lopullisesti nimi Kommunistien liitto ja tehtiin olennaisia muutoksia säännön useisiin pykäliin. Varsin tärkeä merkitys oli ilmeisesti Marxin ja Engelsin ehdottamalla säännön ensimmäisen, ohjelmallisen kohdan sanamuodolla; se vastasi täydelleen tieteellisen kommunismin henkeä: »Liiton päämääränä on: porvariston kukistaminen, proletariaatin valtaannousu, vanhan, luokkien antagonismin perustuvan porvarillisen yhteiskunnan hävittäminen ja sellaisen uuden yhteiskunnan perustaminen, jossa ei tule olemaan luokkia eikä yksityisomistusta.»¹⁸ Olennaisia muutoksia tehtiin säännön eräisiin muihinkin kohtiin, poistettiin moralisoivien järkeilyjen ja sala-liittolaispiirteiden jäänteet.

Kongressissa kiinnitettiin päähuomio liiton ohjelman käsittelyyn. Monta päivää kestäneissä väittelyissä Marx ja Engels puolustivat päättäväisesti uuden vallankumouksellisen teoriansa periaatteita. Engels muisteli: »Kaikki erimielisyydet ja epäilykset saatiin vihdoin poistetuksi, ja uudet periaatteet hyväksyttiin yksimielisesti. Marxin ja minun tehtäväksi annettiin laatia manifesti.»¹⁹

Tämä oli Marxin ja Engelsin poikkeuksellisen tärkeä teoreettinen ja poliittinen voitto, jonka merkitys voidaan täydellisesti arvostaa vasta *Manifestin* sisällön, merkityksen ja kokosen myöhemmän historian valossa.

Lontoossa oleskelunsa Marx ja Engels käyttivät yhteyksien lujittamiseen chartistien, eri maiden kommunistien ja demokraattien kanssa. 29. marraskuuta Marx ja Engels ottivat osaa kansainväliseen joukkokokoukseen, jonka oli järjestänyt Veljelliset demokraatit-yhdistys vuoden 1830 Puolan kapinan vuosijuhlan johdosta. Marx selitti kokouksessa pitämässään puheessa proletaarisen internationalismin tärkeimmän periaatteen ja proletariaatin kansallisuuskysymyksessä noudattaman politiikan pääsuunnat. »Proletariaatin porvaristosta perimä voitto merkitsee samalla kaikkien, nykyään kansojen keskistä vihamielisyyttä synnyttävien kansallisten ja teollisten selkkausten voittamista. Juuri sen vuoksi proletariaatin voitto porvaristosta on merkki kaikkien sorrettujen kansakuntien vapautumisesta.»²⁰

Samassa kokouksessa esiintynyt Engels lausui ajatuksen, josta tuli proletariaatin johdava periaate kansallisuuskysymyksessä: »Mi-

kään kansakunta ei voi tulla vapaaksi, jos se jatkaa muiden kansakuntien sortamista.»²¹

Marx ja Engels esiintyivät niin ikään Lontoon saksalaisten työläisten valistusseurassa: Marx käsitteli työväenliikkeen ja kommunistisen propagandan kysymyksiä, Engels pääasiassa taloudellisia kysymyksiä.

Joulukuun 13. päivän paikkeilla Marx palasi Brysseliin ja antautui kokonaan työhön keskittyen *Deutsche-Brüsseler-Zeitungin* toimitamiseen, Kommunistien liiton paikallisten järjestöjen johtamiseen, kansantaloustiedettä käsittelevien luentojen pitämiseen Saksalaisessa työväenyhdistyksessä. Hän osallistui aktiivisesti Demokraattisen yhdistyksen toimintaan pitäen puheita kauppavapaudesta, Puolasta ym.

Marxin tärkeimpänä työnä tuohon aikaan oli kuitenkin työ *Kommunistisen puolueen manifestin* parissa. Tämän työn hän aloitti yhdessä ystävänsä kanssa Lontoossa ja jatkoi Brysselissä aina siihen saakka, kunnes Engels matkusti Pariisiin vuoden 1847 joulukuun lopulla. Sen jälkeen Marx työskenteli yksin muokaten kyseistä teosta sekä sisällöllisesti että kielellisesti eheäksi klassiseksi teokseksi.

Marx sai *Manifestin* loppuun maaliskuun viimeisinä päivinä ja lähetti käsikirjoituksen julkaistavaksi Lontooseen.

KOMMUNISTISEN PUOLUEEN MANIFESTI

Kommunistisen puolueen manifesti on tieteellisen kommunismin ensimmäinen ohjelmallinen asiakirja. Se on samalla nerokas

teos, jossa Marx ja Engels esittävät ensimmäistä kertaa suppeassa, eheässä ja järjestelmällisessä muodossa oppinsa, sen kaikki kolme yhdysosaa: filosofian, kansantaloustieteen ja tieteellisen sosialismin.

Ajatusten erinomainen rikkaus ja syvyys ja logiikan murtumaton voima liittyvät *Manifestissa* äärimmäisen tiiviiseen, selvään ja ilmeikkääseen tyyliin. *Manifesti* on loistavan muotonsa ansiosta kohonnut maailmankirjallisuuden mestariteosten tasalle.

Lenin kirjoitti *Manifestin* teoreettisen sisällön rikkaudesta: »Tässä teoksessa esitetään nerokkaan selkeästi ja selväpiirteisesti uusi maailmankäsitys, johdonmukainen materialismi, joka käsittää myös yhteiskunnallisen elämän alan; dialektiikka täydellisimpänä ja syvällisimpänä oppina kehityksestä; teoria luokkataistelusta ja uuden, kommunistisen yhteiskunnan luojaan, proletariaatin, maailmanhistoriallisesta vallankumouksellisesta tehtävästä.»²²

Pitäen lähtökohtana historiallisen materialismin teoreettisia perusteita *Manifesti* muotoili täsmällisesti luokkataistelun teorian, luokkataistelun, joka on kehityksen liikevoima antagonistisissa luokkayhteiskunnissa.

»Koko tähänastisen yhteiskunnan historia* on ollut luokkataistelun historiaa.

Vapaa ja orja, patriisi ja plebei, paroni ja maaorja, ammattikuntamestari ja kisälli, ly-

* Selityksissä *Manifestin* vuoden 1888 englanninkieliseen painokseen Engels sanoi, että kysymys on historiasta, joka on kantautunut meille kirjallisten lähteiden ansiosta. Alkukantainen yhteiskunta ei tuntenut luokkia eikä siis luokkayhteiskuntaakaan.

hyesti sanoen sortaja ja sorrettu ovat aina olleet toistensa vastakohtia, käyneet keskeytymätöntä, milloin peiteltyä, milloin avointa taistelua, mikä on päättynyt joka kerta koko yhteiskunnan vallankumoukselliseen uudistamiseen tai taistelevien luokkien yhteiseen perikatoon.»²³

Marxismien perustanlaskijat todistivat, että tämä riistoyhteiskuntien kehityksen ja tuhoutumisen laki on ominainen myös kapitalistiselle yhteiskunnalle. Tämän ajatuksen teoreettiselle perustelulle on omistettu *Manifestin* ensimmäinen luku: *Porvarit ja proletaarit*.

Kapitalistista yhteiskuntaa tarkastellaan kyseisessä luvussa historiallisesti, seurataan sen syntyä ja kehitystä ja paljastetaan tuon yhteiskunnan sisäiset ristiriidat, jotka väistämättä johtavat sen tuhoutumiseen. *Manifestissa* todistetaan, että kapitalistinen yhteiskunta on feodaalisen yhteiskunnan hajoamisen ja tuhoutumisen tulos. Feodaaliset omistussuhteet lakkasivat tietyllä kehityskaudella vastaamasta kehittyneitä tuotantovoimia. »Ne jarruttivat tuotantoa sen sijaan että olisivat sitä edistäneet. Ne muuttuivat sen kahleiksi. Ne täytyi murtaa ja ne murrettiin.»²⁴

Näin syntyi kapitalistinen yhteiskunta, jonka perusluokkia olivat porvaristo ja proletariaatti. Marxismien perustanlaskijat tarkastelevat näitä luokkia materialistisen dialektiikan mukaisesti liikkeessä eikä ainoastaan niiden menneisyyden ja nykyisyyden, vaan myös tulevaisuuden kannalta.

Manifestissa annetaan tunnustus porvariston edistykselliselle roolille taistelussa feodalismia vastaan sekä kone- ja tehdastuotan-

non ilmaantumisessa ja tuotantovoimien myöhemmässä jättimäisessä kehityksessä. Tietyllä kehityskaudella porvarillisista tuotantosuhteista tulee kuitenkin haitta tuotantovoimien jatkuvalle kehitykselle. Keskittämällä tehtaisiinsa miljoonia työläisiä kapitalismi tekee tuotantoprosessista yhteiskunnallisen. Tuotannon yhteiskunnallinen luonne taas vaatii tuotantovälineiden yhteiskunnallista omistusta, sen sijaan omistus pysyy yksityiskapitalistisena. Tuotantovälineiden yksityisomistuksesta tulee tuotantovoimien kehityksen kahle.

Tuotantovoimien ja porvarillisten tuotantosuhteiden yhä kärjistävä ristiriita ilmenee havainnollisesti kriiseissä, jotka järkyttävät aika ajoin kapitalistista yhteiskuntaa. Porvaristo on kykenemätön estämään kriisejä, sillä ne ovat kapitalismille elimellisesti ominaisen tuotannon anarkian seuraus.

Yksinomaan proletaarinen vallankumous voi pelastaa tuotantovoimat hävitykseltä, estää tuholta saavutetut sivistyksen hedelmät ja avata tien ihmiskunnalle parempaan tulevaisuuteen.

Manifestissa kehitetään edelleen marxismin suurenmoista ajatusta proletariaatin maailmanhistoriallisesta tehtävästä. Kapitalistisen yhteiskunnan sorretuimpana luokkana proletariaatti on kaikista vallankumouksellisin luokka. Porvaristonvastaisen taistelun aikana se läpäisee useita kehitysvaiheita, ja sen taistelu muuttuu hajanaisesta ja vaistonvaraisesta taistelusta luokkataisteluksi. Kaikenlainen luokkataistelu taas on poliittista taistelua, ts. koko kapitalistien luokkaa ja heidän valtiotaan

vastaan suunnattua taistelua; kapitalistien valtio vuorostaan ei ole mitään muuta kuin »toimikunta, joka hoitaa koko porvarisluokan yhteisiä asioita»²⁵.

Työväenluokan taistelu muuttuu tietyssä kehitysvaiheessa vallankumoukseksi, jonka aikana proletariaatti kukistaa porvariston ja pystyttää oman poliittisen valtionsa. Proletariaatti on historian ainoa luokka, joka vapauttaessaan itsensä vapauttaa myös koko ihmiskunnan kaikenlaisesta riistosta.

Marxisin perustanlaskijat päättävät *Manifestin* ensimmäisen luvun johtopäätöksellä, joka kaikuu ankarana historiallisena tuomiona porvaristolle:

»Suurteollisuuden kehittyessä porvariston jalkojen alta riistetään siis itse se perusta, jolla se tuottaa ja omistaa tuotteet. Se tuottaa ennen kaikkea omat haudankaivajansa. Porvariston häviö ja proletariaatin voitto ovat yhtä väistämättömiä.»²⁶

Manifestin toinen luku *Proletaarit ja kommunistit* on omistettu proletaarisen puolueen välttämättömyyden perustelulle, puolueen roolin, tavoitteiden ja tehtävien selittelylle. Marx ja Engels laskevat tässä luvussa perustatopille proletaarisesta puolueesta.

Manifestissa sanotaan, että kommunistit ovat »kaikkien maiden päättäväisin, aina eteenpäin kannustava työväenpuolueiden osa; he käsittävät teoreettisesti paremmin kuin proletariaatin muu joukko proletaarisen liikkeen edellytykset, kulun ja yleiset tulokset»²⁷.

Selittäessään kommunistien teoreettisia periaatteita ja todellisia päämääriä marxisin

perustanlaskijat paljastivat koko ruoskivan sarkasminsa voimalla kommunismin vihamiehiä, jotka taistellessaan kommunismia vastaan turvautuvat valheeseen, parjaukseen ja joukkojen pettämiseen. Niinpä pelotellakseen kaupungin ja maaseudun pikkuporvaristoa ja yllyttääkseen sen proletariaatin kimppuun he väittävät kommunistien haluavan hävittää porvarillisen omaisuuden ohella myös kaupungin pikkuporvariston ja talonpojiston henkilökohtaisen omaisuuden. Marx ja Engels kumoavat tämän ja todistavat, etteivät kommunistit, vaan kapitalismi ja suurteollisuus hävittävätkin pienomistuksen. Kommunistit eivät pyri hävittämään omalla työllä hankittua henkilökohtaista omaisuutta, vaan sellaisen omaisuuden, joka tekee mahdolliseksi vieraan työn riistämisen.

Kapitalistinen yhteiskunta rakentuu periaatteelle: »Ne jotka tekevät työtä, eivät hyödy mitään, mutta ne, jotka hyötyvät, eivät tee työtä.»²⁸ Vain kommunistisessa yhteiskunnassa työstä tulee työtätekevien elämän avartamisen, helpottamisen ja rikastuttamisen keino.

Kommunisteja panetellaan syyllistyvän aikomukseen hävittää kaikenlainen vapaus, mm. yksilön vapaus. Marx ja Engels kumoavat tämän ja selittävät, mitä todellisuudessa on »yksilön vapaus» kapitalismissa. »Porvarillisessa yhteiskunnassa pääoma on itsenäistä ja persoonallista, samalla kun toimiva yksilö on epäitsenäinen ja persoonaton.

Ja porvaristo sanoo näiden suhteiden hävittämistä persoonallisuuden ja vapauden hävittämiseksi! Ja syystä kyllä. Kysymys on

tosiaankin porvarillisen persoonallisuuden, porvarillisen itsenäisyyden ja porvarillisen vapauden hävittämisestä.»²⁹

Vain hävittämällä kapitalistisen riiston ja kaikenlaisen sorron voidaan turvata todellinen yksilön vapaus.

Tarkoituksella pelotella kommunismin »kauhuilla» porvaristo keksii valheita, että kommunistit aikovat muka hävittää mm. siiveellisuuden, sivistyksen ja perheen. Marx ja Engels ruoskivat suuttumuksella ulkokul-taista, inhoa herättävää porvariston moraal-lia, joka rajoittuu sydämettömään rahan ta-voitteluun, ja asettavat sen vastakohtaksi uuden yhteiskunnan todella inhimillisen, kai-kesta omanvoitonpyynnistä vapaan moraalin, sellaisen yhteiskunnan moraalin, joka tulee kapitalismin tilalle.

Kommunisteja syytellään siitäkkin, että he muka aikovat lakkauttaa isänmaan ja kan-sallisuudet. Porvaristo ja sen ideologit tar-koittavat isänmaalla riistojärjestelmää; he verhoavat valheellisilla »isänmaan puolusta-misen» tunnuksilla ryöstösotia, jotka on suun-nattu vieraiden alueiden anastamiseen ja kan-sojen orjuuttamiseen. Proletariaatin asenteel-le tällainen isänmaallisuuden käsitys on aivan vieras. »Työläisillä ei ole isänmaata. Heiltä ei voida ottaa sitä, mitä heillä ei ole. Koska proletariaatin täytyy lähinnä vallata valtiol-linen valta, kohota kansalliseksi luokaksi*,

* Engelsin toimittamassa vuoden 1888 englannin-kielisessä painoksessa on sanojen »kohota kansalliseksi luokaksi» asemesta painettu: »kohota kansakunnan johtavaksi luokaksi».

muodostua kansakunnaksi, se itse on vielä kansallinen, joskaan ei suinkaan siinä mielessä kuin porvaristo sen käsittää.»³⁰

Asettaessaan kysymyksen isänmaasta konkreettiselle historialliselle ja luokkapohjalle Marx ja Engels ovat samalla kaukana nihilismistä kansallisuuskysymyksessä ja kansallisuuskysymyksen merkityksen aliarvioimisesta proletariaatin luokkataistelulle.

Manifestissa sanotaan: »Joskaan ei sisällöltään, niin muodoltaan proletariaatin taistelu porvaristoa vastaan on lähinnä kansallista. Kunkin maan proletariaatin täytyy tietenkä ensin suoriutua omasta porvaristostaan.»³¹

Tästä seuraa, ettei proletariaatille ole lainkaan samantekevää, millaisessa maassa ja millaisissa oloissa se käy taistelua, onko se riippumaton vai kansallisesti sorrettu maa, demokraattinen tasavalta vai taantumuksellinen monarkia. Maansa, kansansa ja kansallisuutensa kohtalot ovat läheisiä proletariaatille. Sen rakkaus maataan kohtaan liittyy sopusointuisesti sen internationalismiin, sen pyrkimykseen kaikkien maiden työläisten yhtenäisyyteen ja kansojen veljelliseen yhteistyöhön.

Manifestissa perustellaan teoreettisesti työväen- ja kommunistisen liikkeen tärkeä, proletaarisen internationalismin, periaate. Marxisin perustanlaskijat ennustavat, että proletariaatin voitto tekee lopun kaikenlaisesta kansallisesta eripuraisuudesta ja siitä että yksi kansakunta orjuuttaa toista. Yksinomaan proletariaatti voi ikiajoiksi vapauttaa ihmiskunnan lukemattomilta onnettomuuksilta ja kärsimyksiltä, joita sodat tuovat tulles-

saan. »Sikäli kuin hävitetään yksilön harjoittama toisen yksilön riisto, häviää myös kansakunnan harjoittama toisen kansakunnan riisto.

Kansakunnan sisäisen luokkavastakohtaisuuden hävitessä häviää myös kansakuntien välinen vihamielisyys.»³²

Paljastettuaan porvariston ja sen ideologioiden kommunisteja vastaan suuntaamat parjaavat syytökset Marx ja Engels muotoilevat seuraavasti proletariaatin perustehtävät sen jälkeen kun se on ottanut käsiinsä poliittisen vallan:

»Proletariaatti käyttää poliittista herruuttaan ottaakseen vähitellen pois porvaristolta kaiken pääoman, keskittääkseen kaikki tuotantovälineet valtion, ts. hallitsevaksi luokaksi järjestyneen proletariaatin käsiin, ja lisätäkseen mahdollisimman nopeasti tuotantovoimien määrää.»³³

Lenin totesi että tähän *Manifestin* kohtaan sisältyy yksi marxismin erinomaisimmista valtiokysymystä koskevista oivalluksista, jonka hän selitti seuraavasti: »*V a l t i o, t s. h a l l i t s e v a k s i l u o k a k s i j ä r j e s t e t t y p r o l e t a r i a a t t i*», juuri onkin proletariaatin diktatuuria.»³⁴

Vaikka proletariaatin diktatuuri terminä puuttuukin vielä *Manifestista*, sen varsinainen käsite on siinä ilmaistu konkreettisemmin kuin aiemmissa Marxin ja Engelsin teoksissa. Marxismin perustanlaskijat aavistivat ennakoita, että tarvitaan aikaa, jonka kuluessa olemukseltaan demokraattisin proletariaatin valta pystyy lannistamaan riistäjien vastarinnan ja muuttamaan vanhan yhteiskunnan uudeksi, kommunistiseksi yhteiskunnaksi, ja tämän

muuttamisprosessin tiet ja keinot he yleispiirteisesti hahmottelivatkin.

Tieteellisen ennakkonäkemyksen nerokas voima antoi mahdollisuuden kaavailta *Manifestissa* tulevan kommunistisen yhteiskunnan ääriiviivat. Kommunistisessa yhteiskunnassa ei tule olemaan mitään esteitä eikä siis minikäänlaista rajaakaan tuotantovoimien kehitykselle. Vapaus kaikkinaisesta riistosta ja sorrosta tulee olemaan aineellisena perustana yksilön ja yhteiskunnan väliselle sopusointuiselle yhteydelle, yksilön todelliselle vapaudelle ja ihmisen kaikinpuoliselle kehitykselle.

»Vanhan porvarillisen yhteiskunnan ja sen luokkien ja luokkavastakohtien tilalle tulee yhteisö, jossa kunkin yksilön vapaa kehitys on kaikkien vapaan kehityksen edellytyksenä.»³⁵

Engelsin sanojen mukaan näissä toisen luvun innoittuneissa loppuriveissä, jotka tekevät ikään kuin yhteenvedon *Manifestin* perussisällöstä, on muotoiltu ihmiskunnan historian uuden, kommunismin aikakauden pääajatus.

Manifestin kolmannessa luvussa arvostellaan sen ajan erilaisia epäproletaarisia oppeja, jotka esiintyivät sosialismin lipun alla. Marx ja Engels todistavat kyseisten oppien virheellisyyden ja vihamielisyyden ja tuovat esille niiden luokkajuuret. Niinpä he arvostelevat feodaalista, kristillistä sosialismia sekä pikku-porvarillista ja saksalaista eli »todellista sosialismia», jotka yrittivät palauttaa ihmiskunnan vanhoihin, jo aikansa eläneisiin tuotantotapoihin. Samassa Marx ja Engels arvostelevat konservatiivista eli porvarissosialismia,

jonka ainoana pyrkimyksenä on säilyttää reformien avulla kapitalistinen yhteiskunta.

Manifestissa lausutaan syvä dialektinen arvio kriittis-utopistiselle sosialismille ja kommunismille. Marx ja Engels arvostavat korkealle sen myönteisen roolin, joka oli aikoinaan Saint-Simonin, Fourierin ja Owenin kärkevällä kapitalistisen yhteiskunnan arvostelulla. Työväenliikkeen laajetessa ja luokkataistelun kärjistyessä utopistinen sosialismi ja kommunismi menettävät kuitenkin kokonaan positiivisen merkityksensä ja muuttuvat taantumuksellisiksi, sillä ne koettavat kohota luokkien yläpuolelle ja suhtautuvat kielteisesti poliittiseen taisteluun ja yleensä kaikkeen vallankumoukselliseen toimintaan.

Näin ollen analysoitaessa sosialistista ja kommunistista kirjallisuutta nähdään, että vain tieteellinen kommunismi, joka on nousevan luokan, proletariaatin, vallankumouksellinen teoria, on todella sosialistinen oppi, jolle kuuluu tulevaisuus.

Manifestin neljännessä luvussa, joka on otsikoitu *Kommunistien suhde erilaisiin oppositiopuolueisiin*, hahmotellaan kommunistien taktiikan teoreettiset yleisperusteet. Soveltamalla materialistista dialektiikkaa myös proletariaatin politiikkaan marxismen perustanlaskijat muotoilevat seuraavasti tieteellisen kommunismin perusajatuksen proletariaatin puolueen taktiikasta: »Kommunistit taistelevat työväenluokan lähimpien välittömien tarkeitusperien ja etujen saavuttamiseksi, mutta nykyisessä liikkeessä he puolustavat samalla myös liikkeen tulevaisuutta.»³⁶

Konkretisoidessaan kyseistä perusajatusta eri maihin nähden Marx ja Engels lausuvat seuraavan johtopäätöksen kommunistien suhtautumisesta erilaisiin oppositiopuolueisiin: »Kommunistit kannattavat sanalla sanoen kaikkialla jokaista vallankumouksellista liikettä, joka on tähdätty vallitsevia yhteiskunnallisia ja valtiollisia oloja vastaan.»³⁷

Kommunistisen puolueen manifesti päättyy avoimeen ja ylevään kutsuun proletariaatin vallankumoukseen: »Vaviskoot vallassa olevat luokat kommunistisen vallankumouksen edessä. Proletaareilla ei siinä ole muuta menettävää kuin kahleensa. Mutta voitettavana heillä on koko maailma.

KAIKKIEN MAIDEN PROLETAARIT, LIITTYKÄÄ YHTEEN!»³⁸

Marxin ja Engelsin kuolematon luomus on korkean luovan innoituksen ja voimakkaan vallankumouksellisen intohimon sävyttämä. Se ei vetoa ainoastaan työihmisten älyyn, vaan myös sydämeen, ja inhimillisen ajattelun erinomaisena teoksena se herättää taistelutahtoa ja kutsuu vallankumoukselliseen urotekoon.

Kommunistisen puolueen manifesti ei ole pelkästään Marxin ja Engelsin aikaisemman luovan työn yleistys. Siinä on tehty ratkaiseva askel eteenpäin sosialismin muuttamiseksi utopiasta tieteeksi. Proletariaatin vallankumouksellinen oppi esiintyy *Manifestissa* peruspiirteisesti muovautuneena ja eheänä vallankumouksellisena maailmankatsomuksena. Engels alleviivasi jatkuvasti, että tämä vallankumouksellinen oppi kantaa aiheelli-

sesti Marxin nimeä: »Marx seisoi korkeammalla, näki kauemmaksi, huomasi enemmän ja nopeammin kuin me kaikki muut. Marx oli nero, me muut korkeintaan lahjakkaita. Ilman häntä teoria ei olisi nykyään läheskään sitä, mitä se on. Siksi se kantaakin oikeutetusti hänen nimeään.»³⁹

Marxismi on proletariaatin ideologia, työväenliikkeen teoreettinen ilmaus, jonka ensimmäisenä historiallisena koetuksena olivat vuosien 1848—1849 vallankumoukselliset tapahtumat.

IV

VALLANKUMOUKSEN TULIKOKEESSA

VALLANKUMOUSTEN ALKU EUROOPASSA

Marxismi tieteenä muovautui ja kehittyi kiinteässä yhteydessä vallankumoukselliseen käytäntöön. Marx ja Engels eivät ainoastaan opettaneet joukkoja, vaan myös itse ottivat oppia joukoilta. Erittäin hedelmällisiä marxismin kehitykselle olivat vallankumouskaudet, kansanjoukkojen myrskyisän historiallisen luovuuden hetket, tärkeimmät, ratkaisevat käännekohdat ihmiskunnan historiassa.

Marxisin ensimmäisen ohjelmallisen asiakirjan, *Kommunistisen puolueen manifestin*, ilmestymisajankohta osui yhteen Euroopassa laajaa vastakaikua herättäneen Ranskan helmikuun vallankumouksen alun kanssa. Maaliskuun 13. päivänä puhkesi vallankumous Itävallan pääkaupungissa Wienissä, ja 15. maaliskuuta Pestissä puhjennut kansankapina pani alulle Unkarin vallankumouksen. Maaliskuun 18. päivään mennessä vallankumouksen aalto saavutti Preussin pääkaupungin. Italian kansanjoukot nousivat niin ikään taisteluun.

Marx joka piti vallankumousta historian suurenmoisena eteenpäinviejänä, historian veturina, otti ilomielin vastaan tiedon Ranskan kansan voitosta.

Helmikuun vallankumouksen vaikutus tuntui viipymättä myös Belgiassa, jossa laajeni tasavaltalaisliike. Marx koetti tuoda tietoisuutta ja järjestyneisyyttä kansanjoukkojen vaistonvaraiseen liikkeeseen Kommunistien liiton yhdistysten, Saksalaisen työväenyhdistyksen ja Demokraattisen yhdistyksen kautta. Auttaakseen työläisiä aseistuksessa Marx, joka oli juuri saanut osansa isänperinnöstä, käytti melkoisen summan tuohon tarkoitukseen.

Joutuipa Marx kohtalon oikusta minne tahansa, hän ei koskaan jättäytynyt syrjään kansanjoukkojen taistelusta ja antoi sille kaikki tietonsa ja voimansa, millä saavutti Belgian, Ranskan ja muiden maiden sosialistien ja demokraattien suuren kunnioituksen. Tätä todistaa myös eräs kirje, jonka Ranskan kansan nimissä kirjoitti Marxille väliaikaisen hallituksen jäsen Flocon. Kirjeessä sanottiin: »Urhoollinen ja rehellinen Marx!.. Sortovalta karkotti Teidät, vapaa Ranska avaa Teille uudestaan ovensa...»¹

Vallankumouksellisen taistelun tuoksinaan kiihkeästi pyrkivän Marxin maastamuuttoa joudutti Belgian hallitus. Tasavaltalaisliikkeen säikähdyttämänä se ryhtyi vainotoimenpiteisiin demokraatteja vastaan vainoten ensi sijassa ulkomaalaisia. Marx sai 3. maaliskuuta käskyn poistua Belgiasta 24 tunnin sisällä.

Vallankumousten puhkeamisen vuoksi Kommunistien liiton lontoolainen Keskuskomitea luovutti valtuutensa Marxin johtamalle Brysselin piirikomitealle. Marxin asunnossa kokoontunut komitea päätti kuitenkin hänen karkotuksensa yhteydessä ottaa KK:n olinpaikaksi Pariisin ja antaa Marxin toimeksi

uuden Keskuskomitean muodostamisen itse paikalla.

Istunto oli tuskin ehtinyt päättyä, kun asuntoon ryntäsi poliiseja, jotka toimittivat kotitarkastuksen, vangitsivat Marxin ja kuljettivat hänet vankilaan. Muutaman tunnin kulluttua vangittiin myös miehensä kohtaloa poliisilaitokseen tiedustelemaan tullut Jenny, joka päästettiin kuitenkin vapaaksi sen jälkeen, kun hän oli viettänyt yön samassa sellissä prostituoitujen kanssa. Lukuisat vastalauseet poliisin mielivaltaa vastaan panivat vapauttamaan myös Marxin. Koska hänen oleskeluaikansa Belgiassa oli mennyt umpeen, joutui hän perheineen lähtemään Brysselistä voimatta ottaa mukaansa edes välttämättömmimpiä tavaroita.

Saavuttuaan Pariisiin Marx muodosti uuden Keskuskomitean, johon tulivat mukaan myös sinne saapuneet lontoolaisen KK:n johtajat. Puheenjohtajaksi valittiin Marx, sihteeriksi Schapper ja komitean jäseniksi Vaillant, Wolff, Moll, Bauer ja Engels.

Marx ja piakkoin saapunut Engels pitivät ensimmäisenä tehtävänään tuoda selvyys saksalaisten työläisten ja pakolaisten kuohuviinimieliin; nämä tajusivat vallankumouksen lähenevän Saksassa ja pyrkivät kiihkeästi kotimaahansa. Pariisissa perustettu Saksalainen demokraattinen yhdistys, jonka johtoon tulivat tunnettu runoilija Herwegh ja *Deutsche-Brüsseler-Zeitungin* entinen toimittaja Bornstedt, ryhtyi muodostamaan saksalaista legioonaa aiheuttaakseen ulkopuolisella tunkeutumisella vallankumouksen Saksassa ja julistaakseen siellä tasavallan. Marxin aloit-

teesta Demokraattisen yhdistyksen vastapainoksi perustettiin Saksalaisten työläisten klubi. Sen kokouksissa Marx ja Engels esiintyivät päättäväisesti seikkailuluonteista vallankumouksen viennin ajatusta vastaan ja suostuttelivat työläisiä palaamaan yksittäin kotimaahan.

KOMMUNISTISEN PUOLUEEN VAATIMUKSET SAKSASSA

Marx ja Engels kehittivät kommunistien poliittisen ohjelman Saksan vallankumoukseen nähden, teoreettiselta ja poliittiselta merkitykseltään tavattoman tärkeän asiakirjan: *Kommunistisen puolueen vaatimukset Saksassa*.

Vaatimusten ensimmäinen lähtökohta julisti: »Koko Saksa julistetaan yhtenäiseksi jakamattomaksi tasavallaksi.» Vain pystyttämällä yhtenäisen tasavallan voitiin päästää maan taloudellisesta ja poliittisesta pirstoutuneisuudesta, yhteenliittymistä estävästä Preussin ja Itävallan kilpailusta ja verrattain pienten valtioiden monilukuisista hallitsijasuvuista. Tämän seurauksena olisi viety päätökseen saksalaisen kansakunnan muodostus ja luotu edellytykset työväenluokan yhdistämiselle kansallisessa mitassa.

Marxin ja Engelsin taistelu Saksan yhtenäisyyden puolesta liittyi elimellisesti taisteluun maan poliittisen järjestelmän demokratisoinnin puolesta. He vaativat yleistä äänioikeutta 21 vuotta täyttäneille miehille, palkkiota valtiopäiväedustajille, kansan yleistä aseis-

tamista, maksutonta oikeudenkäyntiä, kirkon täydellistä erottamista valtiosta sekä yleistä ja maksutonta kansansivistystä. Toisin kuin pikkuporvarilliset demokraatit Marx ja Engels eivät tarkastelleet näitä porvarillis-demokraattisia vaatimuksia vallankumouksen perimmäisinä tavoitteina, vaan pitivät niitä poliittisina toimenpiteinä, jotka luovat suotuisat edellytykset sosialismin puolesta käytävää taistelua varten.

Vaatimuksissa oli kaavailtu myös varsin tärkeät yhteiskuntataloudelliset uudistukset. Niinpä niissä muotoiltiin kommunistien agrariohjelma, joka tähtäsi aateliston poliittisen herruuden taloudellisen perustan, tilanherrojen maanomistuksen, hävittämiseen. Ohjelma sisälsi seuraavat vaatimukset: talonpojiston kaikkien feodaalisten rasitusten hävittäminen lunastuksetta, kaikkien kruunulle kuuluvien maiden, feodaalitilojen, kaikkien kaivosten yms. siirtäminen valtion omistukseen. Vaatimukset edellyttivät useita toimenpiteitä talonpoikien — pienomistajien ja maanvuokraajien — kapitalistisen riiston rajoittamiseksi.

Vaatimusten joukossa oli sellaisiakin, jotka ollessaan porvarillis-demokraattisen vallankumouksen viimeisenä sanana olivat samalla ensimmäinen askel kohti sosialismia. Näihin siirtymistä edellyttäviin vaatimuksiin, paitsi feodaalisten maatilojen ja kaivosten kansallistamista, kuuluivat: kaikkien pankkien vaihtaminen valtiopankkiin, rautateiden, laivojen ja postilaitoksen kansallistaminen, kansallisten verstaiden perustaminen, valtion huolenpito työn turvaamisesta kaikille työ-

Jenny Marx, Karl Marxin puoliso

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch.

London.

Gebrudt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter“

von D. G. Burghard.

45, LIVERPOOL STREET, BISHOPSGATE.

Kommunistisen puolueen manifestin ensimmäisen saksalaisen painoksen etukansi. 1848

läisille, työkyvyttömiä huolto ym. Tämän kaiken oli määrä helpottaa myöhemmässä vaiheessa siirtymistä proletariaatin vallankumoukseen ja sen tärkeimmän tehtävän toteuttamiseen, nimittäin porvarillisen yksityisomistuksen hävittämiseen.

Kyseisten vaatimusten käytäntöön soveltamisen puolesta taistelemaan kykenevänä yhteiskunnallisena voimana Marx ja Engels pitivät proletariaattia ja sen lähimpiä liittolaisia: pikkuporvaristoa ja pientalonpojista.

Niinpä kriittisenä ajankohtana, jolloin verinen taistelu oli ratkaiseva Saksan tulevan kehityksen kohtalon, Marx ja Engels kappailivat johdonmukaisesti Saksan alhaalta käsin tapahtuvan yhdistämisen puolesta, kaikkien feodalismien jäänteiden perinpohjaisen hävittämisen ja porvarillis-demokraattisen vallankumouksen voiton puolesta, sillä se oli ennakoedellytyksenä myöhemmälle taistelulle sosialismin puolesta.

Saksaan lähteville Kommunistien liiton jäsenille annettiin evästyksenä *Manifestin* lisäksi uuden Keskuskomitean kaikkien jäsenten allekirjoittamina julkaistu *Kommunistisen puolueen vaatimukset Saksassa*.

Saatuaan päätökseen koko tämän valmistavan työn ja lähetettyään kotimaahan lähes neljäsataa saksalaista työläistä, joista enemmistö oli Kommunistien liiton jäseniä, Marx ja Engels lähtivät Pariisista huhtikuun alussa ottaakseen välittömästi osaa Saksan vallankumoukseen.

ALKUASKELET VALLANKUMOUKSELISESSA SAKSASSA

Ylitettyään rajan Marx ja Engels pysähtyivät muutamaksi päiväksi Mainziin. Vielä Pariisissa ollessaan Marx lähetti Mainziin KK:n jäsenen Vaillant'n, jotta tämä olisi ryhtynyt toimenpiteisiin kaikkialla Saksassa syntyvien työläisyhdistysten toiminnan keskittämiseksi. Marx ja Engels hahmottelivat toimintasuunnitelman työläisyhdistysten yhteenliittämiseksi Mainzin väliaikaisen keskuksen ympärille, minkä tarkoituksena oli muuttaa yhdistykset proletariaatin poliittiseksi joukkojärjestöksi, jonka ytimenä tulisi olemaan Kommunistien liitto. Kohtapuoliin selvisi kuitenkin, ettei kyseinen yritys menesty vielä tuolla kaudella Saksan pirstoutuneisuuden, työväenliikkeen paikallisen ja etupäässä taloudellisen luonteen ja suurimmalta osaltaan käsityöläisistä koostuvan proletariaatin poliittisen epäkypsyyden vuoksi.

Marx ja Engels panivat nyt suuria toiveita suunnittelemaansa vallankumoukselliseen päivälehteen. Vielä Pariisissa ollessaan he suunnittelivat sen julkaisemispaikaksi Kölniä. Kölnillä oli Berliiniin verrattuna se etuisuus, että se oli edistyksellisen Reinin maakunnan keskus, jossa oli jo syntymässä suurteollisuus ja muovautui teollisuusproletariaatti. Ranskalainen lainsäädäntö, joka oli vielä voimassa kyseisellä alueella, loi hyvät edellytykset laajan vallankumouksellisen lehden julkaisemiselle.

Vallankumouksellisen äänenkannattajan perustaminen osoittautui kuitenkin melko vai-

keaksi. Sanomalehden julkaisemiseksi oli koottava varoja merkitsemällä osakkeita, valittava toimittajat ja avustajat sekä hankittava kirjeenvaihtajia Saksan eri alueilta ja Euroopaa eri maista; lisäksi oli solmittava yhteys Euroopan demokraattien tärkeimpiin äänenkannattajiin. Työn raskain paino oli Marxin hartioilla.

Valmistautuessaan sanomalehden julkaisemiseen Marx ryhtyi samalla tarmokkaaseen johtamistyöhön Kommunistien liiton jäsenten keskuudessa. Vielä Pariisissa ollessaan hän oli lähettänyt Saksaan vanhojen yhdistysten lujittamiseksi ja uusien perustamiseksi liiton jäsenet Vaillant, Bornin, Weerthin, Wolffin ym. Saavuttuaan Kölniin Marx lähetti eri puolille uusia emissaareja, joiden joukossa oli Engels, Schapper, Dronke ynnä muita liiton jäseniä. Heidän tiedotuksistaan kävi selville, että liiton toiminta kohtasi suuria vaikeuksia paitsi työläisten poliittisen takapajuisuuden vuoksi, myös kiivaan kommunisminvastaisen propagandan vuoksi, jonka olivat panneet alulle ranskalaisten työläisten vallankumouksellisten esiintymisten säikähdyttämät feodaaliset taantumusmiehet ja liberaali porvaristo. Vaikeuksia pahensivat erimielisyydet, joita syntyi vasta perustetussa Kommunistien liitossa, joka ei ollut ehtinyt vielä tulla yhtenäiseksi järjestöksi.

Marxin ja Engelsin strategiaa ja taktiikkaa vastaan esiintyi Kölnin työväenyhdistyksen perustaja Andreas Gottschalk. »Todellisen sosialismin» tapaan hän ignoroï vallankumouksen porvarillis-demokraattiset tehtävät ja kutsui työläisiä taistelemaan sosialististen tavoit-

teiden puolesta uskotellen heille, että he voivat saavuttaa nämä tavoitteet laillista tietä. Samalla Gottschalk yllytti boikotoimaan preussilaisen ja Saksan yleisen kansalliskokouksen vaaleja, koska nuo vaalit eivät olleet välittömät, vaan kaksijaksoiset. Tällainen lahkolaistaktiikka johti proletariaatin poliittiseen eristäytymiseen ja yleisdemokraattisen leirin heikentymiseen. Marx ja KK tuomitsivat päättäväisesti Gottschalkin asenteen, minkä jälkeen tämä ilmoitti eroavansa Kommunistien liitosta. Marx ja Engels pyrkivät kannattajiensa kautta selittämään Kölnin työväenyhdistyksen jäsenille Gottschalkin taktiikan virheellisyyden.

Yhtä vaarallista oli liiton jäsenen Stephan Bornin reformistinen sovittelupolitiikka, jota hän sovelsi ensin Berliinissä ja myöhemmin Leipzigissä perustamassaan Työväen veljekkunnassa. Born keskitti työläisten huomion heidän jokapäiväisiin aineellisiin tarpeisiinsa, millä loitensi heitä poliittisesta taistelusta vallankumouksen tärkeimpien tavoitteiden puolesta. Luonnehtiessaan Marxin ja Bornin välisiä erimielisyyksiä Lenin kirjoitti »*kahdesta tendenssistä työväenliikkeessä Saksassa v. 1848, Bornin tendenssistä (sukua meidän 'ekonomisteillemme')* ja marxilaisesta tendenssistä».

DEMOKRAATTISEN LIIKKEEN PROLETAARISELLA SIVUSTALLA

Marx piti kommunistien tärkeimpänä tehtävänä työläisten ja muiden työtätekevien joukkojen poliittisen kasvatuksen alalla sitä,

että nämä joukot järjestetään taisteluun porvarillis-demokraattisen vallankumouksen perustehtävien täyttämisen puolesta. Kommunistien liitto osoittautui vähälukuisuutensa ja organisatorisen heikkoutensa vuoksi liian voimattomaksi vaikuttamaan liikehtiviin kansanjoukkoihin. Mikäli liitto olisi edelleenkin jatkanut olemassaoloaan salaisena järjestönä, olisi se joutunut lahkoon asemaan. Koska vähälukuiset yhdistykset ja liiton erinäiset jäsenet toimivat olosuhteissa, jotka erosivat toisistaan jokaisessa pikkuvaltiossa ja jokaisessa maakunnassa, ei niiden johtamisessa voitu mennä yleisiä poliittisia ohjeita pitemmälle. Tämä taas oli paljon helpompaa toteuttaa Marxin ja Engelsin johtaman sanomalehden kautta. Kommunistien liiton jäsenten oli käytettävä laajasti legaalaisia mahdollisuuksia työväenyhdistyksissä harjoittamassaan toiminnassa, jota Marx piti edellytyksenä proletariaatin puolueen luomiselle.

Toisena toimintakenttänä olivat demokraattiset yhdistykset, joita syntyi ympäri Saksaa. Pikkuporvariston ohella niihin kuului myös paljon työläisiä. Liittymällä demokraattisiin yhdistyksiin kommunistit pääsivät kontaktiin työläisjoukkojen kanssa sekä saattoivat vaikuttaa poliittisesti myös pikkuporvarillisiin demokraatteihin. Tärkeimpänä kommunisteille tällöin asetettavana ehtona oli itsenäisen poliittisen asenteensa säilyttäminen ja pikkuporvarillisten demokraattien horjunnan ja epäjohtonmukaisuuden arvostelu.

Kehitelyään tämän joustavan taktiikan, jolle oli vierasta sekä lahkolaisuus että opportunistinen mukautuvuus, Marx liittyi lähim-

pien aatetovereidensa kanssa Kölnin demokraattiseen yhdistykseen, jossa hänestä tuli sen väliaikaisen piirikomitean jäsen.

Kommunistien liittyminen demokraattisiin yhdistyksiin määräsi Marxin ja Engelsin perustaman sanomalehden luonteen. Engels kirjoitti myöhemmin: »Tämä määräsi lippumme, kun ryhdyimme perustamaan Saksassa suurta sanomalehteä. Tänä lippuna saattoi olla vain demokratian lippu, mutta sellaisen demokratian, joka toi kaikkialla esiin, mikäli aiheita ilmeni, oman erityisen proletaarisen luonteensa.»³ Tuodakseen esille lehden perinnöllisyyden Marxin vuosina 1842—1843 toimittamaan lehteen nähden sekä alleviivatakseen uuden äänenkannattajan julkaisemisolosuhteiden ja poliittisen ohjelman eroavuuden mainittuun sanomalehteen verrattuna, päätettiin antaa sille nimeksi *Neue Rheinische Zeitung* (Uusi Reinin lehti).

PÄÄTOIMITTAJA

Toukokuun 31. päivän iltana ilmestyi *Neue Rheinische Zeitungin* ensimmäinen numero alaotsikkona *Demokratian äänenkannattaja* ja päivämääränä 1. kesäkuuta 1848. Toimituskuntaan kuuluivat: päätoimittajana Karl Marx ja toimittajina Heinrich Bürgers, Ernst Dronke, Friedrich Engels, Georg Weerth, Ferdinand Wolff ja Wilhelm Wolff. Jo varsinainen toimituksen kokoonpano osoitti, että lehdestä oli tuleva paitsi demokraattien äänenkannattaja myös Kommunistien liiton äänenkannattaja, sen aatteellinen ja järjestävä keskus.

Neue Rheinische Zeitung toi erittäin kirkkaasti esille politiikkansa tieteelliselle perustalle rakentavan teoreetikon, Marxin, nerokkuuden, hänen erinomaisen mestaruutensa vallankumouksellisena publisistina ja hänen hämmästyttävät toimittajan kykynsä.

Päätoimittajan luotettavana apulaisena ja oikeana kätenä oli Engels. Hän oli korvaamaton sanomalehdelle tavattoman laajan näköpiirinsä, pirteän ja kepeän kynänsä, selkeän ja yleistajuisen tyylinsä ansiosta sekä hämmästyttävän kielien hallinan ansiosta, mikä antoi hänelle mahdollisuuden seurata kaikkia kansainvälisiä tapahtumia.

Neue Rheinische Zeitung oli ainoa julkaisu, joka auttoi kansanjoukkoja suunnistautumaan paitsi Saksan myös muiden Euroopan maiden vallankumouksellisen taistelun vaikeassa tilanteessa. Lehti oli erinomainen oman ihmeteltävän ennakkonäkemyiskykynsä, vallankumouksellisen intomielensä ja verrattoman kirjallisen mestaruutensa ansiosta. Lehti piti mielessä sen, että nauru voi olla murhaavaa, ja käytti aseenaan vihollisen nujertamiseksi ivaa ja musertavaa sarkasmia. Suurimmalta osaltaan Marxin ja Engelsin kirjoittamat pääkirjoitukset, Weerthin runot ja pakinat, Wilhelm Wolffin artikkelit sekä eri puolilta Saksaa ja eri Euroopan maista tulevat kirjoitukset — kaikki oli alistettu ainoalle päämäärälle: kohottaa proletariaatin ja työtätekevien joukkojen tietoisuutta ja järjestyneisyyttä ja mobilisoida ne vallankumoukselliseen taisteluun kansalle vihamielisiä vastavallankumouksellisia voimia vastaan. *Neue Rheinische Zeitung* joka puolusti tavattoman tar-

mokkaasti ja ennen näkemättömän rohkeasti Berliinin, Pariisin ja Wienin kaduilla, eri maiden kaupungeissa ja kylissä taistelevien kansanjoukkojen etuja, saattoi täydellä oikeudella nimittää itseään paitsi saksalaisten myös eurooppalaisten demokraattien äänenkannattajaksi.

KAMPPAILU PORVARILLIS-DEMOKRAATTISEN VALLANKUMOUKSEN VIEMISESTÄ LOPPUUN SAAKKA

Marx piti sanomalehden ensisijaisena tehtävänä sellaisten kansaan levinneiden vaarallisten harhaluulojen paljastamista, että maaliskuun taisteluilla on vallankumous muka saatu päätökseen. »*Bastilji ei ole vielä valloitettu*», Marx kirjoitti. Hän todisti, että maaliskuun puolinainen vallankumous ei ollut musertanut ainoatakaan valtaistuinta, vanha armeija sen aatelisine upseerikuntineen oli säilynyt ennallaan, valtiokoneisto pysyi edelleenkin rahanhimoisen ja julman byrokratian käsissä ja että tilanherrat hallitsivat entiseen tapaan maatalojaan ja riistivät talonpoikia.

Marx ruoski kiihkeästi ja suuttumuksella Saksan porvariston petturimaista politiikkaa. Säikähdettyään ei niinkään saksalaista kuin edistyksellisempää ranskalaista proletariaattia tuo porvaristo teki sovinnon kuningasvaltan kanssa kehiteltäessä perustuslakia ja ratkaistaessa eräitä muita vallankumouksen tärkeitä kysymyksiä.

Marx asetti petturimaisen sopuilupolitiikan vastapainoksi kansan riippumattomuuden, joka saavutetaan aseellisen taistelun tietä. Hän selitti, että vallankumoukselliset tehtävät voidaan täyttää vain vallankumouksellisin menetelmin: »Vaikeaa tautia ei voida parantaa ruusuöljyllä.»

Kutsuessaan kansanjoukkoja päättävään taisteluun porvarillis-demokraattisen vallankumouksen viemiseksi loppuun, Marx esittää kansan vallankumouksellisen diktatuurin, sellaisen todella vallankumouksellisen vallan tunnuksen, joka pystyy kerta kaikkiaan lakaisemaan syrjään keskiaikaisen rojun, puolustamaan vihollisilta vallankumouksen saavutukset ja kehittämään tuota vallankumousta edelleen, kohti sosialistista vallankumousta. »Jokainen väliaikainen valtiojärjestys kaipaa vallankumouksen jälkeen diktatuuria ja tarkomokasta diktatuuria.»⁴

Marx ennusti profeetallisesti, että kansan pettänyt porvaristo ei kykene pysymään vallassa, ja sen edustajat karkotetaan hallituksesta heti, kun taantumuspiirit tajuavat istuvansa taas lujasti satulassa.

Porvariston petturuus tuli erittäin voimakkaasti ilmi sen talonpojistoa kohtaan harjoittamassa politiikassa. Tuntien pelkoa omaisuutensa puolesta porvaristo ei uskaltanut kajoa feodaaliherrojen omaisuuteen. »Kurja, pelkurimainen, ahdasmielinen itsekkyyys on siinä määrin sokaissut preussilaisen porvariston, että se on työntänyt luotaan *välttämättömän ltittolaisen, talonpojiston*», Marx kirjoitti⁵. *Neue Rheinische Zeitung* otti huolekseen talonpojiston etujen ajamisen ja raivasi täten

tietä proletariaatin ja talonpoikaisjoukkojen liitolle sekä proletariaatin johtavalle roolille vallankumouksellisessa taistelussa.

SORRETTUJEN KANSOJEN TUKEMINEN

Saksan porvaristo menetteli yhtä petturimaisesti myös kansallisuuskysymyksessä: Preussin ja Itävallan sortopolitiikka puolalaisia, tšekkiläisiä, unkarilaisia, italialaisia ja muita kansoja kohtaan jatkui entiseen tapaan. *Neue Rheinische Zeitung* piti kansallisuussorron hävittämistä paitsi Saksan häpeällisen menneisyyden sovitukseen, myös välttämättömänä ehtona tulevaisuuden turvaamiselle Saksan kansalle — vapaana, rauharakastavana ja demokraattisena kansakuntana. Engels kirjoitti: »Saksa tulee vapaaksi sikäli, mikäli se antaa vapauden naapurikansoille.»⁶

Proletaarisen internationalismin periaatteelle uskollinen *Neue Rheinische Zeitung* tuki innokkaasti sorrettujen kansojen kansallista vapautustaistelua. Niinpä se paljasti suuttumuksella Preussin porvarillisen hallituksen politiikkaa. Tukahduttaakseen Puolan kapinan Poznanissa tuo hallitus turvautui kahteen menetelmään: valheellisiin lupauksiin ja verisiin rankaisuretkiin. Marx ja Engels korostivat puhuessaan Puolan vapauttamisen puolesta, että puolalaisten on liitettävä elimellisesti taistelunsa kansallisen riippumattomuuden puolesta taisteluun demokratian puolesta sekä agraarivallankumoukseen, joka tekee talonpojista vapaita maan omistajia.

Marx ja Engels selittivät, millainen merkitys Puolan vapauttamisella on paitsi Puolan ja Saksan kansalle myös Euroopan vallankumoukselle. He pitivät Puolan kansaa luotettavana liittolaisena taistelussa sekä Preussia ja Itävaltaa että Euroopan vallankumouksen pahinta vihollista, tsarismia, vastaan. Lenin kirjoitti: »Tämä kanta oli aivan oikea ja ainoa johdonmukaisesti demokraattinen ja proletaarinen kanta. Niin kauan kuin Venäjän ja useimpien slaavilaisten maiden kansanjoukot nukkuivat vielä sikeää unta, niin kauan kuin näissä maissa *ei ollut* omintakeisia demokraattisia joukkoliikkeitä, niin kauan Puolan *pienaateliston* vapausliikkeellä oli tavattoman suuri, ensiarvoinen merkitys ei vain yleisvenäläisen, ei vain yleisslaavilaisen, vaan myös yleiseurooppalaisen demokratian kannalta.»⁷

Marx ja Engels puolustivat kiihkeästi myös tšekkiläisiä demokraatteja, jotka kesäkuussa 1848 nostivat kapinan Itävallan iestä ja tšekkiläisiä feodaaliherroja vastaan. Erinomaisen kaukonäköisesti Marx ja Engels ennustivat, että Itävallan »liberaalin» hallituksen kapitalistisiin kohdistamat julmat sortotoimet tyrkäävät tšekkiläiset tsarismiin syleilyyn, taantumuksen puolelle, vallankumousta vastaan.

Neue Rheinische Zeitung alkoi jo ensimmäisissä numeroissaan soittaa hätäkelloa sen johdosta, että tsaari valmistautui tulemaan avuksi Hohenzollerneille ja Habsburgeille. Koska Venäjällä puuttui vallankumouksellinen joukkoliike, voitiin tsarismiin vastavallankumoukselliset suunnitelmat tehdä tyhjiksi vain Euroopan vallankumouksellisten kansojen yhteis-

ponnistuksin. Siinä syy, miksi Marx ja Engels kehottivat Euroopan demokraatteja vallankumoussotaan tsarismia vastaan.

»PARLAMENTAARISTA KRETINISMIÄ» VASTAAN

Paljastaessaan suurporvariston katalaa sisä- ja ulkopolitiikkaa Marx ja Engels arvostelivat terävästi myös maaliskuun vallankumouksen jälkeen muodostettuja kansalliskokouksia: Berliinissä istuntojaan pitävää Preussin kansalliskokousta ja Frankfurt am Mainissa kokoontunutta Saksan yleistä kansalliskokousta. Sen asemesta, että ne olisivat julistaneet itsensä ainoaksi, kansan riippumattomuuteen perustuvaksi vallaksi, nämä kokoukset tekivät sovinnon Preussin monarkian ja muiden saksalaisvaltioiden kanssa. Sarjassa loistavia artikkelejaan Engels ruoski päättäväisesti kansalliskokouksen edustajien poliittista velttoutta, »parlamentaarista kretinismiä» (Marxin sanonta); elävän vallankumouksellisen toiminnan asemesta nämä olivat antautuneet hedelmättömään jaaritteluun. Tämän taudin saastuttamia olivat jopa kansalliskokouksen vasemmistoedustajat, jotka pysyivät horjuvalta, puolinaisella kannalla. Vaikuttaakseen näihin pikkuporvarillisen demokratian edustajiin Engels selitti, että vallankumouksen aika on päättäväisen ja rohkean toiminnan aikaa, eikä perinpohjaisia ratkaisuja voida saavuttaa puhtaasti parlamentaarista tietä tukeutumatta laajoihin kansanjoukkoihin taistelussa vastavallankumousta vastaan.

PROLETARIAATIN
VALLANKUMOUKSELLINEN ÄÄNENKANNAT-
TAJA

Marx ja Engels sitoivat Saksan vallankumouksen kehitysnäkymät elimellisesti vallankumouksen kulkuun Euroopassa, ennen kaikkea Ranskassa. Kun tieto 23. kesäkuuta alkaneesta Pariisin työläisten kapinasta kantautui Kölniin, *Neue Rheinische Zeitung* asettui päättäväisesti kapinallisten puolelle. Marx hänelle ominaisella nerokkaalla terävä-älyisyydellä osasi heti määritellä kesäkuun kapinan, historian ensimmäisen porvariston ja proletariaatin välisen kansalaissodan, historiallisen merkityksen. Syvästi jännittyneenä seurasi hän neljäkymmentuhannen huonosti aseistetun työläisen taistelua kenraali Cavaignacin nelinkertaisesti ylivoimaisia sotajoukkoja vastaan. Engels valaisi sotatoimien kulkua päivästä päivään; hän ihaili proletaaritaistelijoiden sankarillista uhrautuvuutta ja osoitti samalla heidän virheensä, ennen kaikkea heidän liiallisen jalomiehisyytensä. Artikkeleissaan Engels laski perustan marxilaiselle opille kapinasta, kapinasta taitona.

Kapinan tappion jälkeen Marx omisti voitetuille voimakkuudeltaan ja vallankumoukselliselta intohimoltaan erinomaisen artikkelin *Kesäkuun vallankumous*. Siinä hän näytti, miten porvaristo omalla politiikallaan pakotti epätoivoiset työläiset kapinaan. Marx ylisti kapinallisten verratonta urheutta ja leimasi suuttuneena vastavallankumouksen yhtä verratonta julmuutta. Voitettujen työläis-

ten niskaan syydetyn parjausten ja vihan ryöpyn vastapainoksi Marx kohotti kiihkeän äänensä heidän puolustukseksi: »On koristettava laakeriseppelein heidän uhkaavan synkkä otsansa, ja se on *demokraattisen lehdistön etuoikeus ja oikeus.*»⁸

Neue Rheinische Zeitungin proletaarisuus tuli erittäin voimakkaasti esille kesäkuun kapinalle omistetuissa artikkeleissa. Mutta eivät ainoastaan nämä artikkelit todistaneet lehden luokkaluonnetta. Keskittäessään huomion porvarillis-demokraattisen vallankumouksen peruskysymyksiin ja myötävaikuttaessaan kaikkien demokraattisten voimien yhteenliittymiseen lehti koetti samalla saada työläiset tajumaan selvästi luokkaetunsa. Se nojautui tällöin kehittyneimpien maiden, kuten Englannin ja Ranskan proletariaatin taistelukokemukseen. Niinpä Marx valaistessaan chartistipuolueen toimintaa koetti saada saksalaiset työläiset ymmärtämään oman puolueensa perustamisen välttämättömyyden.

Ei ainoastaan Ranskassa ja Englannissa tapahtuvan proletariaatin vallankumoustaistelun valaisu, vaan myös Saksan ja Euroopan vallankumousten tärkeimpien tapahtumien jokapäiväinen luokkakantainen analyysi sekä eri puolueiden ja poliittisten toimihenkilöiden sosiaalinen luonnehdinta myötävaikuttivat siihen, että edistykselliset työläiset alkoivat ymmärtää Marxin oppia luokkataistelusta ja proletariaatin merkityksestä sekä omaksua materialistisen historiankäsityksen perusajatuksia. Näin luokkataistelun konkreettisten esimerkkien pohjalla Marx selitti tulevan proletariaatin puolueen teoreettisia perusteita.

Lenin piti Marxin johtamaa *Neue Rheinische Zeitungia* »parhaana, vertaansa vailla olevana äänenkannattajana». ⁹

VASTAVALLANKUMOUKSEN HYÖKKÄYSTÄ VASTAAN

Pariisin työläisten kesäkuun kapinan tappio merkitsi käännekohtaa Euroopan vallankumouksessa. Vastavallankumous siirtyi hyökkäykseen kaikkialla, mm. Saksassa. Liberaalin porvariston tilalle tullut oikeistolaisempi hallitus merkitsi valtaantulonsa useilla poliisitoimenpiteillä demokraattista ja työväenliikettä vastaan, ennen kaikkea Reinin maakunnassa, jossa liike oli levinnyt erittäin laajalle.

Heinäkuun 3. päivänä vangittiin Kölnin työväenyhdistyksen johtajat Gottschalk ja Anneke. *Neue Rheinische Zeitung* paljasti artikkelissaan *Vangitsemisia* poliittista mieltävaltaa ja luonnehti uuden hallituksen väli-vaiheeksi avoimesti taantumukselliseen valtaan siirtymisen tiellä. Lehti varoitti Berliinin vasemmistoedustajia, jotka kansaan vetoamisen asemesta panivat toiveensa tulevaan parlamenttivoittoonsa, että tuo voitto voi todellisuudessa kääntyä heidän tappiokseen.

Nimettömänä julkaistun *Vangitsemisia*-artikkelin yhteydessä suoritettiin toimituksessa tarkastus. Marx, Engels ja Dronke kutsuttiin moneen kertaan tutkintatuomarin luo. Toteutettiin vielä yksi poliisitoimenpide, nyt jo välittömästi Marxia vastaan. Vaikka Kölnin maistraatti olikin myöntänyt Marxille

kansalaisyhteisyyden, jouduttiin tuo päätös vahvistamaan kuninkaallisessa piirihallinnossa. Elokuun 3. päivänä, ts. neljän kuukauden kuluuttua, Marx sai odottamatta tiedotuksen siitä, että häneltä on kielletty kansalaisyhteisyys, joten häntä tullaan edelleen pitämään ulkomaalaisena. Preussista karkottamisen uhka riippui nyt Damokleen miekan tavoin Marxin yllä.

Siitä huolimatta Marx aloitti vastavallankumouksen hyökkäyksen oloissa erittäin tarkmokaan toiminnan paitsi sanomalehdessä myös joukkojen keskuudessa. Hän antoi tavattoman suuren merkityksen Kölnin työväenyhdistykselle, jonka johtajiksi Gottschalkin vangitsemisen jälkeen tulivat Moll ja Schapper. He suuntasivat päähuomionsa yhdistyksen jäsenten aatteellis-poliittiseen kasvatukseen. Tässä tarkoituksessa järjestettiin keskustelutilaisuuksia, joiden aikana selitettiin *Kommunistisen manifestin* perusajatuksia sekä joitakin kohtia *Kommunistisen puolueen vaatimuksista Saksassa*. Kölnin työväenyhdistyksestä oli tulemassa Marxille ja hänen kannattajilleen yhä varmempi tuki. Heidän vaikutuksensa voimistui myös Demokraattisessa yhdistyksessä. Elokuussa 1848 kokoontui Reinin maakunnan Westfalenin demokraattien ensimmäinen piirikongressi. Bonnista saapunut edustaja, ylioppilas Carl Schurz muisteli, kuinka hän joutui tuossa kongressissa »kasvokkain sen ajan huomattavimpien henkilöiden, mm. sosialistien johtajan Karl Marxin kanssa. Hän oli silloin 30 vuoden ikäinen, mutta häntä pidettiin jo sosialistisen koulukunnan tunnustettuna joh-

Karl Marx. 1861

Friedrich Engels. 1864

tajana. Ei mikään pitkä, voimakasrakenteinen, korkeaotsainen, mustatukkainen, tuuheapartainen, tummine kirkkaine silmineen hän herätti heti huomiota. Kerrottiin että hän on omassa ammatissaan erinomainen tiedemies... Kaikki mitä Marx puhui, oli todella rikassisältöistä, loogista ja selkeää...»¹⁰

Väliaikainen piirikomitea muutettiin kongressin päätöksellä vakinaiseksi. Tähän demokraattiasianajajan Schnaiderin johtamaan komiteaan kuuluivat Marx, Moll ja Schapper.

Marx teki kohta kongressin jälkeen matkan Berliiniin ja Wieniin. Tarkoituksena oli lujittaa yhteyksiä kahden suurimman saksalaisen valtion pääkaupunkien työläisiin ja demokraattisiin järjestöihin sekä kerätä varoja *Neue Rheinische Zeitungille*, jonka olivat hylänneet viimeisetkin osakkaat sen jälkeen, kun se oli julkaissut artikkeleja kesäkuun kapinasta.

Marx tapasi Berliinissä kansalliskokouksen vasemmistoedustajia, mm. Kommunistien liiton jäsenen d'Esterin.

Saavuttuaan Wieniin Marx esiintyi 28. elokuuta Demokraattisessa yhdistyksessä, jossa käsiteltiin elokuun 23. päivän tapahtumia: verilöylyä jonka porvarillinen kansalliskaarti oli järjestänyt työläisten mielenosoituskulkueelle. Wienin demokraattisen sanomalehden *Der Radikale* tiedotuksen mukaan Marx oli sanonut, että täällä niin kuin Pariisissakin asian ydin on porvariston ja proletariaatin välisessä taistelussa. Hänen puheensa oli ollut hyvin älykäs, jyrkkäsanainen ja opettavainen.¹¹ Elokuun 30. päivänä Marx alusti Wienin ensimmäisessä työväenyhdistyksessä yhteiskuntasuhteista Euroopassa ja

työväenluokan roolista vallankumouksellisessa taistelussa. Syyskuun 2. päivänä hän piti samassa järjestössä laajan puheen palkkatyöstä ja pääomasta.¹²

Itävallassa oleskelunsa aikana Marx osoitti suurta mielenkiintoa tuossa »kansojen vankilassa» vallitsevia kansallisuussuhteita kohtaan. Itävallan parlamentin edustaja Borros valitti Marxille muka tšekkien suunnatonta vihamielisyyttä böömiläisiä saksalaisia kohtaan. Marx kysyi, ulottuuko moinen jupakka myös työläisiin, ja sai tyytyväisenä kuulla, että »heti kun liikkeeseen tulevat työläiset, kaikki tuollainen katoaa eivätkä siinä tule enää kysymykseen tšekit tai saksalaiset, vaan kaikki ovat jo yksissä»¹³.

Marx pysähtyi paluumatkallaan Dresdeniin ja sitten toistamiseen Berliiniin. Siellä hän oli läsnä kansalliskokouksen istunnossa ja keskusteli jälleen vasemmistoedustajien kanssa. Marx tapasi niin ikään Wladyslaw Koscielskin, joka puolalaisten demokraattien nimissä luovutti hänelle kaksituhatta taalaria *Neue Rheinische Zeitungia* varten.

SAKSAN SYYSKUUN KRIISIN AIKANA

Marxin palattua syyskuun puolivälissä Kölniin oli tilanne Saksassa kärjistynyt äärimmilleen. Berliinissä puhkesi kärkevä selkkaus Preussin kuninkaan ja kansalliskokouksen välillä, joka oli hyväksynyt taantumuksellista upseeristoa vastaan suunnatun asetuksen. Syyskuun kriisin toisena syynä oli häpeällinen välirauha, jonka Preussi oli sol-

minut Tanskan kanssa ja joka oli petturuutta Schleswig-Holsteinin saksalaisen väestön perustamiin vallankumoukselliseen hallitukseen ja perustuslakia säätävään kokoukseen nähden, sillä tuo väestö pyrki liittoon vallankumouksellisen Saksan kanssa.

Selkkausten tulos riippui kansalliskokousten edustajien asenteesta ja kansan aktiivisesta väliintulosta. Niinpä Marxin poissaollessa Engelsin johtaman sanomalehden toimitus ryhtyi joukkojen välittömäksi järjestäjäksi. Yhdessä Kölnin työväenyhdistyksen ja Demokraattisen yhdistyksen kanssa se järjesti avotaivaan alla kansan joukkokokouksia, joissa levitettiin laajasti kirjasta *Kommunistisen puolueen vaatimukset Saksassa*. Syyskuun 13. päivänä Frankenplatzille kutsuttiin koolle kansankokous, jossa perustettiin 30 jäsenestä koostuva Turvallisuuskomitea. Siihen valittiin Marx, Engels, Wilhelm Wolff, Bürgers, Schapper ja Moll. Syyskuun 17. päivänä pidettiin Worringenissa monituhantinen kokous, johon Kölnin asukkaiden ohella oli tullut edustajia naapurikylistä ja useista kaupungeista. Kokoontuneet hyväksyivät Turvallisuuskomitean perustamisen ja kääntyivät Berliinin ja Frankfurtin kansalliskokousten edustajien puoleen kehottaen näitä ottamaan päättävän kannan taistelussa vastavallankumousta vastaan luvaten puolestaan varauksettoman tukensa.

Saksan yleinen kansalliskokous ratifioi kuitenkin välirauhan, mikä aiheutti kapinan Frankfurt am Mainissa. Tämän yhteydessä 20. syyskuuta kutsuttiin Euserin salissa koolle kansankokous, joka ilmaisi kannatuksensa

kapinallisille ja leimasi välirauhan ratifioinnin kansan kavaltamiseksi.

Tukahdutettuaan eristetyn kapinan Frankfurt am Mainissa virkavalta aloitti retken Kölnin demokraattisen ja työväenliikkeen johtajia vastaan.

Syyskuun 25. päivän aamuna Marx lähti demokraattien toisen piirikongressin istuntoon. Kongressi jäi kuitenkin avaamatta Kölnissä toimeenpantujen vangitsemisten vuoksi. Varhain aamulla oli vangittu Schapper ja Hermann Becker. Vangitun Mollin vapautti hänen talonsa luo kerääntynyt kansa. Poliisin mieltä herätti kansanjoukoissa äärimmäistä suuttumusta. Marx arvasi virkavallan provokatoriset aikomukset ja esiintyi tuona päivänä Työväenyhdistyksen ja Demokraattisen yhdistyksen kokouksissa varoittaen aloittamasta ennenaikaista, eristettyä kapinaa ensiluokkaisessa preussilaislinnoituksessa. Illalla levisi huhuja Preussin sotajoukkojen lähestymisestä, ja työläiset ryntäsivät rakentamaan barrikadeja. Tällä verukkeella Köln julistettiin piiritystilaan. Kiellettiin kokoukset sekä demokraattiset ja työväenjärjestöt, keskeytettiin *Neue Rheinische Zeitungin* ja muiden demokraattisten lehtien ilmestyminen ja laskettiin hajalle kansan nostoväki. Engelsiä, Wilhelm Wolffia, Bürgersiä ja Dronkea vastaan oli heidän kansankokouksissa esiintymisensä yhteydessä esitetty syyte salaliitosta olemassaolevaa järjestelmää vastaan. Välttyäkseen vangitsemiselta heidän oli pakko jättää Köln.

Mikään tämä ei pannut Marxia laskemaan asettaan. Nähtävästi hänen aloitteestaan kom-

munisti d'Ester ja eräät muut vasemmistoedustajat puhuivat Berliinin kansalliskokouksessa Kölnin piiritystilaa vastaan, ja heidän vastalauseensa kohtasi laajaa kannatusta maassa. Hallituksen oli pakko 3. lokakuuta poistaa piiritystila. Lokakuun 12. päivänä Kölnin kaduilla myytiin uudestaan *Neue Rheinische Zeitungia*.

Marx joutui uhraamaan valtavasti voimia saadakseen lehden ilmestymään uudestaan. Hän oli menettänyt melkein kaikki toimittajansa. Erityisen kipeänä tuntui Engelsin puuttuminen. Poistuttuaan Saksasta hän oli yhdessä Dronken kanssa matkustanut Brysseliin, jossa heidät oli vangittu ja karkotettu maasta. Oltuaan lyhyen ajan »kuolleessa Pariisissa», joka vaikutti tyrmistyttävästi Engelsoniin, hän lähti jalkaisin Sveitsiin. Asetuttuaan asumaan Berniin Engels osallistui aktiivisesti Sveitsin työväenliikkeeseen. Auttaakseen Marxia Engels lähetti hänelle artikkeleita, joissa kuvasi satiirisesti takapajuista poliittista elämää Sveitsin liittotasavallassa, joka oli esikuvana Saksan liittovaltaisesta rakenteesta haaveileville saksalaisille pikkuporvarillisille demokraateille.

Kölniin jääneen Weerthin lisäksi Marxia avustivat lehden toimittamisessa salaisesti Kölniin palannut Wilhelm Wolff ja toimituskuntaan hyväksytty tunnettu runoilija Freiligrath.

Sanomalehden uusiutumisen yhteydessä Marx kohtasi suuria aineellisia vaikeuksia, joita aiheutti uuden pikapainokoneen ostaminen ja väliaika lehden ilmestymisessä. Pelastaakseen sanomalehden Marx joutui si-

joittamaan siihen kaikki isänsä perinnöstä jääneet varat. Marx kirjoitti myöhemmin, että »vain suurten rahallisten uhrausten hinnalla ja antautumalla alttiiksi henkilökohtaiselle vaaralle onnistuin pelastamaan lehden...»¹⁴

Marx joutui valtavasta ylikuormituksesta huolimatta omistamaan entistä suurempaa huomiota Työväenyhdistykselle. Koska Schapper oli vankilassa ja Moll oli joutunut lähtemään maanpakoon Lontooseen, Marx suostui yhdistyksen pyynnöstä hoitamaan väliaikaisesti puheenjohtajan tehtäviä. Ottaessaan vastaan tointa Marx sanoi 16. lokakuuta komitean istunnossa: »On saatava hallitus ja porvaristo vakuuttumaan siitä, että niiden kaikista vainotoimenpiteistä huolimatta löytyy aina ihmisiä, jotka ovat valmiit palvelemaan työläisiä.»¹⁵ Kyseisessä kokouksessa Marx tiedotti Wienin aseellisesta kapinasta. Hänen ehdotuksestaan Wienin työväenyhdistykselle lähetettiin tervehdys.

LOKAKUUN KAPINA WIENISSÄ

Sysäyksenä kapinaan oli käsky Wienissä majailevien sotajoukkojen lähettämisestä avuksi kroatilaiselle baanille Jelačićille vallankumouksellisen Unkarin lannistamiseksi. Tätä vastustamaan 6. lokakuuta nousseet kansanjoukot perivät voiton. Marx jo ensimmäisessä artikkelissaan varoitti Wienin porvariston mahdollisesta petoksesta. Sitä paitsi itävaltalaiset taantumuspiirit onnistuivat käyttämällä hyväkseen kansallista eripuraisuutta ve-

tämään puolelleen tilanherrojen ylimmän kerroksen pettämät eteläslaavilaiset sekä tšekkiläisen liberaalin porvariston. Marx selitti, että Wienin kapinan kulusta riippuu monessa suhteessa paitsi Saksan myös Euroopan vallankumouksen kohtalo ja kehotti tukemaan Wienin kapinallisia.

Berliinissä 26. lokakuuta kokoontunut yleissaksalainen demokraattinen kongressi kääntyi kuitenkin saksalaisten hallitusten puoleen pyytäen auttamaan Wieniä. Marx arvosteli murskaavasti tuota päätöstä ja ilmaisi toiveensa, että kansa »antaa Wienille sen ainoan avun, jonka se vielä pystyy antamaan sille nykyhetkellä, ja tänä apuna on voitto vastavallankumouksesta kotimaassaan».¹⁶

Käsiteltäessä sosiaalikusymystä toisessa demokraattisessa kongressissa valiokunnan alustajana esiintyi Kölnin työväenyhdistyksen edustaja Beust. Sosiaalikusymystä koskevan ohjelman luonnoksen pohjaksi otettiin jotkin kohdat *Kommunistisen puolueen vaatimuksista Saksassa*; valiokunnan jäsenet muuttivat kuitenkin joitakin niistä pikkuporvarillisessa hengessä. Luonnos päätettiin antaa kaikkien demokraattisten yhdistysten käsiteltäväksi.

Kun Kölniin saapui tieto Wienin kapinan tappiosta, Marx vastasi tapahtumaan yhdellä voimakkaimmista artikkeleistaan. Hän piti Wienin kapinaa uutena käännekohtana Euroopan vallankumouksen kulussa: »*Wienissä* on juuri päättynyt draaman toinen näytös, ensimmäinen oli näytetty Pariisissa nimellä *Kesäkuun päivät... Berliinissä* tulemme kohta kokemaan kolmannen näytöksen.»¹⁷ Marx muistutti niistä lukemattomista menetyksistä, jot-

ka kansa sai kärsiä helmikuun ja maaliskuun jälkeen, ja korosti niiden opetusten merkitystä, jotka tuli omaksua tappioiden raskaasta kokemuksesta. Tuollaisena opetuksena oli sellaisen todella vallankumouksellisen vallan pystyttämisen välttämättömyys, joka kykenisi suojaamaan vastavallankumouksen kannibalismilta mitä päättäväisimpien keinojen avulla ja täten lyhentämään vanhan yhteiskunnan veristä kuolinkamppailua ja uuden yhteiskunnan synnytystä.

PREUSSIN VASTAVALLANKUMOUKSELLISTA MULLISTUSTA VASTAAN

Niin kuin Marx oli ennustanutkin, Wienin kapinan tappio oli merkinä Preussin vastavallankumouksen siirtymiselle päättäviin toimiin. Kuningas Fredrik Vilhelm IV antoi 2. marraskuuta taantumuksellisen kenraalin Brandenburgin tehtäväksi uuden hallituksen muodostamisen ja 9. marraskuuta antoi asetuksen kansalliskokouksen siirtämisestä syrjäiseen Brandenburgin kaupunkiin. Se oli ilmeistä valmistautumista kansalliskokouksen hajottamiseen.

Vastavallankumouksellisten suunnitelmien toteuttamisen estämiseksi Marx kehotti kansalliskokouksen edustajia tekemään päätöksen ministerien vangitsemisesta valtiopetoksesta, julistamaan kansalliskokouksen päätöksiä noudattamaan kieltäytyvät virkamiehet lainsuojattomiksi, pyytämään kansalta ja sotilailta tukea ja ryhtymään mitä päättäväisimpiin taistelutoimiin Ranskan suuren vallankumo-

uksen aikaisten jakobiinien tavoin. Marx esitti 11. marraskuuta *Neue Rheinische Zeitungissa* taistelun alkutunnuksen kääntyen kansan puoleen kehotuksin kieltäytyä verojen maksusta. Tämä olisi horjuttanut vastavallankumouksellisen virkavallan finanssiperustaa ja toisaalta asettanut kansanjoukot tuota virkavaltaa vastaan.

Kansalliskokous osoittautui kuitenkin kykenemättömäksi päättäviin toimiin, joihin Marx kehotti sitä. Se tosin kieltäytyi siirtymästä Brandenburgiin, mutta virkavalta vastasi tähän sillä, että sulki edustajilta pääsyn istuntosaliin ja heidän oli pakko etsiä suojapaikkaa ampumahallista. Berliini julistettiin piiritystilaan, ja kansan nostoväki riisuttiin aseista ja päästettiin hajalle.

Tuohon aikaan tuli erittäin kirkkaasti esiin poliitikko Marxin kaukonäköisyys, rohkeus ja järkevyytensä, hänen vallankumoukselliselle taistelijalle ominainen suuri tarmokkuutensa ja rajaton uhrautuvaisuutensa. Hänen aloitteestaan Työväenyhdistys ja Demokraattinen yhdistys järjestivät useita laajoja kansankokouksia, perustivat vallankumouksellisen taistelun järjestävän keskuksen, Kansankomitean, toteuttivat toimenpiteitä kansan aseistamiseksi, suorittivat laajaa toimintaa Kölnin varuskunnan sotilaiden sekä lähikylien talonpoikien keskuudessa ja pyrkivät saamaan mukaan taisteluun vastavallankumousta vastaan myös porvariston edistykselliset kerrokset.

Saadakseen liikkeen mahdollisimman laajaksi demokraattien piirikomitea, jota edustivat Marx ja Schneider II, kääntyi Reinin maakunnan kaikkien demokraattisten järjes-

töjen puoleen. Piirikomitea kehotti kutsumaan koolle kansankokouksia tarkoituksena saada kansa kieltäytymään verojen maksusta. Samalla Marx ottaen huomioon tilanteen varoitti ryhtymästä vaistonvaraisiin, erillisiin toimiin ja vastustamaan väkivaltaisesti verojen perimistä.

Esitettyään taistelun alkutunnuksen Marx antoi vihjeitä myös Berliinin kansalliskokouksen, ennen kaikkea sen vasemmistosiiven, taktiikasta. Marx pyrki turvaamaan kansalliskokouksen aineellisella voimalla, joka olisi kyennyt tukemaan sen vallankumouksellisia toimia. Jo 14. marraskuuta *Neue Rheinische Zeitung* kehotti Reinin maakunnan väestöä »auttamaan Berliinin kansalliskokousta kiireellisesti ihmisvoimin ja asein»¹⁸. Marx piti yhtenä tärkeimmistä tehtävistä talonpoikaisjoukkojen vetämistä mukaan vallankumoustaisteluun.

Paikkakuntien, lähinnä Reinin maakunnan, painostuksesta kansalliskokous hyväksyi 15. marraskuuta päätöksen, jolla kieltäydyttiin verojen maksusta, ja tällä tavoin antoi Marxin esittämälle tunnukselle lain luonteen; sen oli määrä astua voimaan 17. marraskuuta.

Piirikomitea esitti tämän yhteydessä 18. marraskuuta uuden vetoomuksen, jonka olivat allekirjoittaneet Marx, Schneider II ja Schapper. Kansalliskokouksen päätöksen jälkeen Marx esitti uudet taistelutunnukset: 1) kaikkialla toteutettava kaikin keinoin vastarintaa verojen väkivaltaista perimistä vastaan, 2) järjestettävä kansan nostoväkijoukkoja vihollisen vastustamiseksi, 3) perus-

tettava turvallisuuskomiteoita. Kyseisistä komiteoista oli luotava kapinan organisatorisia keskuksia ja uuden vallankumouksellisen vallan ituja.

Vastavallankumoukselliset voimat koettivat estää Marxin toiminnan; Marx oli Reinin maakunnan laajan kansanliikkeen innoittaja. Marraskuun 14. päivänä hänet kutsuttiin tutkintatuomarin luo. Oikeustalon pihalle oli kerääntynyt valtava kansanjoukko, joka ei salannut aikomustaan vapauttaa Marx, mikäli hänet vangitaan. Marxin poistuessa oikeustalosta hänet otettiin vastaan innokkain tervehdyksin ja saatettiin Demokraattisen yhdistyksen kokouspaikalle, missä hän kiitti kansaa hänelle osoitetusta tuesta. Marraskuun 18. päivän vetoomuksen julkaisemisen jälkeen Marxia, Schneider II:ta ja Schapperia vastaan nostettiin oikeusjuttu, jossa heitä syytettiin avoimesta kehotuksesta kapinaan. Marx odotti päivästä päivään vangitsemista. Sähköä täynnä olevassa poliittisessa ilmapiirissä virkavalta ei kuitenkaan uskaltanut moiseen tekoon.

Vainotoimenpiteistä huolimatta Marx sovelsi varmana ja peräänantamattomana taktiikkaansa. Marraskuun 19. päivästä aina 17. joulukuuta saakka *Neue Rheinische Zeitung* ilmestyi tunnuksella »Pois verot!!!». Lisäksi julkaistiin julisteita ja lentolehtisiä, joita levitettiin Reinin maakunnan ohella myös sen ulkopuolella.

Toiminnallisen yhtenäisyyden turvaamiseksi piirikomitea kutsui koolle kongressin, josta *Neue Rheinische Zeitung* tiedotti vain seuraavalla lakonisella ilmoituksella: »Marraskuun

23. päivänä pidetty Reinin demokraattien kongressi vahvisti piirikomitean hyväksymät päätökset. Valtuutetut tiedottavat yhdistyksilleen yksityiskohtaiset ohjeet.»¹⁹

Marx ja hänen kannattajansa tekivät parhaansa valmentaa kansanjoukot antamaan päättävän vastaiskun vastavallankumoukselle. Marxin kehittelemän taktiikan menestys riippui kuitenkin Preussin muilla alueilla vallitsevasta asiantilasta ja ennen kaikkea kansalliskokouksen asenteesta, sillä se oli ainoa elin, joka pystyi keskittämään liikkeen ja ohjaamaan sen yhtenäiseen uomaan.

Hyväksytyään veronmaksusta kieltäytymistä koskevan tunnuksen Preussin kansalliskokous rajoittui kuitenkin vain passiivisen, laillisen vastarinnan taktiikkaan. Marx vertasi purevan ivallisesti tuota taktiikkaa teuras-tettavaksi talutettavan vasikan tenäksi.

Joulukuun 5. päivänä julkaistiin kuninkaan asetus kansalliskokouksen hajotuksesta ja sen asemesta muodostettavien uusien kamarien koollekutsumisesta helmikuussa 1849. Min-käänlaisen edustuslaitoksen kanssa neuvottelematta julkaistiin »kuninkaan korkeimmalla huomiollaan kunnioittama» perustuslaki. Täl-lä tavalla vietiin päätökseen vallankaappaus Preussissa.

VALLANKUMOUKSEN ENSIMMÄISISTÄ TULOKSISTA JA NÄKYMISTÄ

Marx teki yhteenvedot Saksan vallanku-mouksen ensimmäisistä tuloksista loistavassa artikkelisarjassaan *Porvaristo ja vastavallan-*

kumous, jonka hän oli kirjoittanut joulukuussa 1848. Hän osoitti vastavallankumousvoimien voiton perussyynä olevan saksalaisen porvariston petturimaisen politiikan. Toisin kuin feodalisminvastaista taistelua johtaneet Englannin porvaristo 1648 ja Ranskan porvaristo 1789, Saksan porvaristo kehittyi niin hitaasti, että kun kansanliike nosti sen vallan huipulle, oli se jo raihmainen vanhus, joka oli säikähtänyt vallankumousta ja janosii kompromissia monarkian kanssa.

Kuten aikaisemminkin Marx satoi Saksan vallankumouksen tulevaisuuden elimellisesti yhteen Euroopan vallankumouksen kohtaloitten kanssa. Analysoidessaan Euroopan vallankumouksen kulkua vuonna 1848 Marx nimitti useiden raskaiden tappioiden erääksi pääsyyksi sen, että kansanjoukot olivat joutuneet illuusioiden ja yleistä veljeyttä uskottelevien imelien fraasien valtaan, mistä niiden oli maksettava omalla verellään. »Ei ole ollut muuta sen filantrooppisempaa, inhimillisempää ja heikompa tapahtumaa kuin helmikuun ja maaliskuun vallankumoukset; tästä *heikkouden inhimillisyydestä* johtuneet seuraamukset olivat julmuudessaan vailla vertaistaan. Todistuksena ovat: Italia, Puola, Saksa ja ensi sijassa kesäkuussa voitettut.»²⁰ Mutta kansat eivät opi ainoastaan voitoistaan, vaan myös tappioistaan. »Vuoden 1848 vallankumouksellisen liikkeen tärkeimpänä tuloksena ei ole se, mitä kansat voittivat, vaan se, minkä he kadottivat — *heidän illuusioidensa kadottaminen.*»²¹

Analysoidessaan Euroopan vallankumouksen näkymiä vuodeksi 1849 Marx pani kuten

aiemminkin suuria toiveita Ranskan proletaariaatin vallankumoukselliseen aloitteeseen. Pahin vaara Ranskan proletaariselle vallankumoukselle uhkasi hänen mielestään Englannin taholta, sillä ilman sitä proletaarinen vallankumous missä tahansa muussa Euroopan maassa olisi hänen sanojensa mukaan ollut myrsky vesilasissa. Marxin mielestä porvarillis-aristokraattisen Englannin saattoi murskata vain maailmansota, jonka aikana syntyvät suotuisat edellytykset chartisteille vallan valtaamiseksi.

Marx ja Engels pitivät kyseisellä kaudella proletaariseen vallankumoukseen siirtymisen objektiivisina edellytyksinä vuoden 1847 taloudellisen kriisin seurauksia, varhaiselle teollisuuskapitalismille ominaisia erittäin julmia työläisten riistämisen muotoja, laajojen käsityöläisjoukkojen köyhtymistä ja talonpojiston aseman huononemista. Kaikessa tässä Marx ja Engels näkivät silloin kapitalismin raihnauden oireita ja edellytyksiä proletariaatin vallankumouksen läheiselle voitolle.»Mutta *tällaiset* vallankumouksellisen ajattelun jättiläisten virheet, jättiläisten, jotka nostattivat koko maailman proletariaattia ja nostivat sen pieniä, arkisia, mitättömiä tehtäviä korkeammalle,— ovat tuhat kertaa jalompia, ylevämpiä ja *historiallisesti arvokkaampia, rehellisempiä* kuin virallisen liberalismiin matalamielinen viisaus, liberalismiin, joka veisaa, huutaa, kirkuu ja puhuu vallankumouksellisten turhuuksien turhuudesta, vallankumoustaistelun hyödyttömyydestä, vastavallankumouksellisten 'perustuslaki'-houreiden ihanuudesta.»²²

KAKSI OIKEUDENKÄYNTIÄ

Preussissa toteutetun vallankaappauksen jälkeen vallankumoukselliset toimihenkilöt ja edistyksellinen lehdistö, etenkin *Neue Rheinische Zeitung* joutuivat entistä voimakkaamman vainoamisen kohteeksi. Marx oli jo aikoja lakannut laskemasta lehteä vastaan nostettujen oikeusjuttujen määrää. Oikeusviranomaiset tiesivät olevansa tekemisissä voimakkaan vastustajan kanssa ja valmistautuivat huolellisesti oikeudenkäynteihin odottaen niille suotuisaa poliittista tilannetta.

Marx ja tammikuussa Kölniin palannut Engels astuivat 7. helmikuuta valamiesoikeuden eteen syytettyinä viranomaisten loukkaamisesta, joka sisältyi muka 5. heinäkuuta 1848 julkaistuun artikkeliin *Vangitsemisia*. Syyteyt muuttuivat oikeudenkäynnissä syyttäjiksi. Marx korosti puheessaan prosessin yleispoliittista merkitystä: oikeudenkäynti ei ollut suunnattu ainoastaan *Neue Rheinische Zeitungia*, vaan myös maaliskuussa 1848 saavutettua painovapautta vastaan. Marx laski toimittamansa sanomalehden tärkeimpiin tehtäviin vanhan vallan konkreettisten edustajien arvostelun, sillä maaliskuun vallankumous »oli uudistanut vain poliittisen huippukerroksen ja jättänyt ennalleen kaikki sen perustat: vanhan byrokratian, vanhan armeijan, vanhan prokuraattorilaitoksen ja absolutismin palveluksessa syntyneet, kasvaneet ja harmaantuneet vanhat tuomarit. Lehdistön ensisijaisena velvollisuutena on nyt *horjuttaa olemassaolevan poliittisen järjestelmän kaikkia perustoja*. (Hyväksymishuutoja läsnöolevien taholta)»²³.

Engels todisti puheessaan, että artikkelissa *Vangitsemissä* esitetyt tosiasiat ja poliittiset ennustukset ovat kirjaimellisen tarkasti käyneet toteen.

Oikeudenkäynnissä ollut Lessner muisteli: »Oli nautinto nähdä ja kuulla, miten suuremoista etevämmyyttä ja syviä tietoja osoittivat Marx ja Engels taistellessaan mustavalkoista taantumusta vastaan. Heidän vastustajansakaan eivät voineet olla ihailematta näitä kahta miestä.»²⁴

Valamiesoikeuden oli pakko antaa vapauttava tuomio, jonka monilukuinen yleisö otti riemukkaasti vastaan.

Seuraavana päivänä Marx joutui uudestaan oikeuden eteen, tällä kertaa yhdessä Schapperin ja Schneider II:n kanssa. Heitä syytettiin »kehotuksesta kapinaan», joka sisältyi verojen maksusta kieltäytymisen yhteydessä julkaistun Reinin demokraattien piirikomitean toiseen vetoomukseen.

Loistavassa paljastuspuheessaan Marx analysoi syvällisesti kuningasvallan ja kansalliskokouksen välisen selkkauksen syitä ja todisti, etteivät syytetyt, vaan kuningasvalta oli törkeästi polkenut lakia siirtämällä kansalliskokouksen Berliinistä Brandenburgiin ja hajottamalla sen myöhemmin. »Kun kruunu suorittaa vastavallankumouksen, niin kansa vastaa siihen täysin oikeutetusti vallankumouksella.»²⁵

Kyseisellä puheella oli niin voimakas vaikutus, että valamiehistöön vanhin kiitti Marxia valamiesten nimissä varsin opettavasta selityksestä. Kuten ensimmäisessäkin oikeudenkäynnissä syytetyille annettiin vapauttava tuomio.

Kölnin viranomaisten epäonnistuttua oikeudellisella uralla he antoivat sisäministeriölle esityksen Marxin karkottamisesta Preussista salaamatta tällöin pelkoaan, että tällainen toimenpide voi aiheuttaa kansassa laajan vastustusliikkeen. Ministeri vastasi, ettei hänellä ole mitään Marxin karkottamista vastaan, ja hän antaa Kölnin viranomaisten itsensä valita sopiva hetki ja syy tämän toteuttamiseksi.

TYÖ JOUKKOJEN KESKUUDESSA

Vastoin vallanpitäjien toivomuksia oikeusprosessit lisäsivät entisestään Marxin ja *Neue Rheinische Zeitungin* kuuluisuutta. Tähän myötävaikutti myös lehden aloittama laaja kampanja toisessa kamarissa käsiteltäviä taantumuksellisia lakeja vastaan, joiden tarkoituksena oli hävittää maaliskuussa saavutetut koontumis-, liittoutumis- ja painovapaus. Marx piti erityisen tärkeänä edustajien vakituista ja tarmokasta painostusta kansanjoukkojen taholta. Tässä tarkoituksessa 11. maaliskuuta pidetyssä laajassa valitsijoiden kokouksessa muodostettiin komitea, johon kuului myös Marx. Kansalaisyhteisöä vailla oleva Marx ei muodollisesti kuulunut valitsijoihin, joten hänen valitsemisensa komiteaan oli jo sinänsä poliittinen mielenosoitus. Komitea kutsui koolle edustajille tarkoitettuja vetoomuksia vahvistavia kokouksia; vetoomusten alla oli tuhansia allekirjoituksia.

Toisena joukkojen keskuudessa suoritettavan poliittisen työn muotona olivat runsasväkiset

banketit, joita demokraattiset ja työväenyhdistykset järjestivät Kölnin ja Reinin maakunnan muiden kaupunkien sanomalehtien toimitushuoneistoissa. Ensimmäinen demokraattinen banketti järjestettiin Mülheimiin, jonne kutsuttiin Kölnin työväenyhdistyksen ja Demokraattisen yhdistyksen jäseniä. Ensimmäinen banketissa kohotettu malja esitettiin »vieraiden kunniaksi, etenkin niiden henkilöiden kunniaksi, jotka banketissa läsnäolevan *Neue Rheinische Zeitungin* päätoimittajan *Karl Marxin* tavoin puolustivat jo kauan ennen helmikuun vallankumousta sanoin ja teoin työväenluokan oikeuksia»²⁶.

Kehittääkseen työläisissä proletaarisen internationalismin tunnetta Marx piti puheen saksalaisten työläisten osallistumisesta vallankumoukselliseen taisteluun Englannissa, Ranskassa, Belgiassa ja Sveitsissä.

Marx ja hänen lehtensä saavuttivat yhä suurempaa suosiota paitsi työläisten ja muiden työtätekevien keskuudessa, myös Kölnin varuskunnan sotilaiden keskuudessa, mitä todisti mm. 34. jalkaväkirykmentin sotilaiden *Neue Rheinische Zeitungin* toimitukseen kirjoittama kirje, jonka oli allekirjoittanut 1700 henkilöä.²⁷

Melkoinen ansio kommunististen katsomusten levityksessä kuului työväenyhdistyksessä oleville Marxin kannattajille, jotka järjestivät keskustelutilaisuuksia ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä ja omistivat suurta huomiota työläisten taloudellisten etujen puolustamiselle, mm. työttömien aseman parantamiselle. Kölnin kaupunginviranomaiset käyttivät osaa työttömistä sellaisissa julkisissa

töissä, joissa nämä olivat pakkotyövankien tavoin poliisivalvonnan alaisia ja joutuivat kärsimään ankaraa riistoa. Artikkelissaan *Porvarillinen asiakirja*²⁸ Marx leimasi porvariston antaman julman ja kyynisen »avun», jossa yhtyivät hyväntekeväisyys ja kosto. Työläiset tulivat yhä vakuuttuneemmiksi siitä, että *Neue Rheinische Zeitung* on proletariaatin etujen johdonmukainen puolustaja.

KÄYTÄNNÖLLISET TOIMET PROLETAARISEN PUOLUEEN PERUSTAMISEKSI

Esiintymällä demokraattisen liikkeen vasemmalla, itse asiassa proletaarisella sivustalla Marx ja hänen kannattajansa valmistivat vähitellen työläisiä organisatoriseen irtisanoutumiseen pikkuporvarillisista demokraateista ja proletariaatin joukkopuolueen perustamiseen.

Marxilla, Engelsillä ja heidän lähimmillä aatetovereillaan syntyi tulevan puolueen luonnetta koskevassa kysymyksessä vakavia erimielisyyksiä Mollin, Bauerin ja Eccariuksen kanssa, jotka Mollin saavuttua Lontooseen perustivat Kommunistien liiton uuden Keskuskomitean. Talvella 1848—1849 Moll lähetettiin Saksaan tarkoituksella elvyttää siellä salainen Kommunistien liitto, jonka toiminnan perustaksi suunniteltiin uusia, Lontoossa laadittuja sääntöjä. Mollin saavuttua Kölniin Marx ja Engels sekä heidän kannattajansa nousivat päättäväisesti salaisen järjestön elvyttämistä vastaan, sillä Saksan olot mahdollis-

tivat vielä kommunistien legaalisen toiminnan. Marx arvosteli ankarasti uusia sääntöjä, jotka hänen sanojensa mukaan olivat epäkommunistisia ja rajoittivat kaiken salaliittolaistoimintaan.

Marx harkitsi selväjärkisesti poliittisen tilanteen ja työväenliikkeen tason määrittelyä sen ajankohdan, jolloin voidaan käytännöllisesti ryhtyä proletariaatin poliittisen joukkojärjestön perustamiseen. Kuten hän oli ennustanutkin, vallankumouksellisen taistelun käytäntö osoittautui hyväksi kouluksi työläisten poliittisessa kasvattamisessa. Vuoden 1849 ensimmäisinä kuukausina pidetyissä Saksan eri alueiden työväenyhdistysten edustajakokouksissa saattoi havaita käänteen ammatillisesta nurkkakuntaisuudesta ja »ekonomismista» politiikkaan ja proletariaatin yleiskansallisen järjestön perustamiseen. Samanlaisia muutoksia tapahtui myös Bornin johtamassa Työväen veljeskunnassa. Työväenyhdistysten useissa edustajakokouksissa tehtiin päätös muodostaa Leipzigiin väliaikainen yhdistetty komitea, jonka tehtävänä oli kutsua koolle kongressi Saksan yleisen työväenyhdistyksen perustamiseksi.

Marx ja hänen kannattajansa ottivat huomioon nämä työväenliikkeessä syntyneet uudet tendenssit ja päättivät tulla mukaan työläisten muovautuvaan yleiskansalliseen järjestöön muuttaakseen sen poliittiseksi joukkopuolueeksi, jonka johtavaksi ytimeksi olisivat tulleet kommunistit.

Tärkeä sija ideologisessa valmistautumisessa puolueen perustamiseen kuului Marxin teokselle *Palkkatyö ja pääoma*, jonka julkai-

semisen *Neue Rheinische Zeitung* aloitti 5. huhtikuuta. Kölnin työväenyhdistys järjesti Marxin teoksen käsittelyn ja kääntyi Saksan kaikkien työväenyhdistysten puoleen kehottaen seuraamaan esimerkkiään.

Ryhdyttyään käytännötoimiin proletaarisen puolueen perustamiseksi Marx ja hänen kannattajansa katsoivat nyt oikea-aikaiseksi katkaista organisaatioyhteydet demokraatteihin. Huhtikuun 14. päivänä Marx, Schapper, Anneke ja Wilhelm Wolff ilmoittivat eroavansa Reinin demokraattien piirikomiteasta. He perustelivat päätöksensä sillä, että demokraattisiin yhdistyksiin kuului erilaatuisia aineksia ja että tarvitaan samankaltaisista aineksista koostuvien työväenyhdistysten tiiviimpää yhteenliittämistä. Kölnin työväenyhdistyksen yleinen kokous päätti 16. huhtikuuta myös erota Demokraattisesta yhdistyksestä ja lähettää edustajansa Leipzigissa pidettävään työväenkongressiin, mutta pitää ennen sitä Reinin maakunnan ja Westfalenin työväenyhdistysten kongressi. Marx valittiin kongressin koollekutsumisesta huolehtivaan toimikuntaan.

Huhtikuun puolivälissä Marx joutui kuitenkin matkustamaan pois Kölnistä, mikä keskeytti hänen teoksensa *Palkkatyö ja pääoma* julkaisemisen. Sanomalehden rahavaikeuksien lisäksi syynä Marxin matkaan Breмениin, Hampuriin, Bilfeldiin ja Hammiin oli tarve solmia entistä tiiviimpi yhteys kommunisteihin ja työväenyhdistyksiin valmistauduttaessa käytännöllisesti proletaarisen puolueen perustamiseen. Marxin suunnitelman menestys riippui suurella määrällä Saksassa ja Euroopassa vallitsevasta poliittisesta tilanteesta.

NEUE RHEINISCHE ZEITUNG JA
KANSALLINEN VAPAUTUSLIIKE
UNKARISSA JA ITALIASSA

Marx ja Engels seurasivat erittäin tarkkaavaisesti ja myötätuntoisesti Unkarin kansan kansallista vapaustaistelua Habsburgin monarkiaa vastaan. He toivoivat, että tuo sota tulee olemaan sysäyksenä uuteen vallankumoukselliseen nousuun Ranskassa, Saksassa ja Italiassa. Tammikuussa 1849, vielä Sveitsissä ollessaan Engels kirjoitti Marxin pyynnöstä artikkelin taistelusta Unkarissa. Sen jälkeen *Neue Rheinische Zeitung* julkaisi yli sata hänen artikkeliaan, joista suurin osa oli säännöllisiä Unkarin sotänäyttämön tilannetta heijastavia katsauksia²⁹.

Engels kävi nyt vieläkin perusteellisemmin kuin Pariisin kesäkuun kapinan aikana käsiksi sotataidon kysymyksiin ja vallankumouksellisen vapaussodan strategian ja taktiikan ongelmiin.

Jo ensimmäisessä artikkelissaan Engels korosti Unkarin kansan kansallisen riippumattomuutensa puolesta käymän taistelun sankarillisuutta ja antoi suuren arvon tuota taistelua johtavalle Ludwig Kossuthille, »joka on kansakunnalleen Dantonin ja Carnot'n olennoituma yhdessä persoonassa...»³⁰.

Engels ihaili Unkarin armeijan sotilaiden urhoollisuutta, armeijan päällystön loistavaa manööveritaktiikkaa, sotajoukkojen toiminnan ja vihollisen selustassa kehittyvän partisaaniliikkeen yhtenäisyyttä ja asetuoannon nopeaa järjestämistä. Vallankumouksellisella sodankäyntitavalla oli näin ollen monia etuisuuksia

itävaltalaisten vanhan strategian rinnalla, minkä ansiosta pieni viisimiljoonainen kansa pystyi siirtymään hyökkäykseen moninkertaisesti ylivoimaista vihollista vastaan.

Itävallan monarkialla oli ylivoima sen vuoksi, että se oli onnistunut yllyttämään kansakunnan toisen kansakunnan kimppuun ja käyttämään vastavallankumouksellisenä voimana keisarikuntaan kuuluvia pieniä slaavilaiskansoja.

Engels tarkasteli jokaista kansallista liikettä vallankumouksen etujen näkökulmasta ja jakoi kansat tuohon aikaan vallankumouksellisiin ja vastavallankumouksellisiin. Lenin piti tällaista kansojen arviointia vuosien 1848—1849 konkreettisissa historiallisissa oloissa oikeana, koska »vallankumoukselliset kansat taistelivat vapautensa puolesta, jonka päävihollinen oli tsarismi, kun taas tšekkiläiset ym. olivat todella taantumuksellisia kansoja, tsarismien etuvartijoita»³¹.

Tämän oikean arvioinnin ohella Engelsin artikkeleissa oli myös virheellisiä väitteitä Itävallan keisarikunnan alueella asuvien pienten slaavilaiskansojen tulevista kohtaloista. Engels piti lähtökohtana kapitalismille ominaista tendenssiä suurvaltojen luomiseen ja oli sitä mieltä, että pienet slaavilaiskansat, paitsi puolalaisia, ovat kykenemättömiä itsenäiseen kansalliseen olemassaoloon ja joutuvat voimakkaiden naapurivaltojen nielemiksi. Tosin Engels teki varsin olennaisen varauksen ennustukseensa: »Jos slaavilaiset aloittaisivat jollain sortonsa aikakaudella *uuden vallankumouksellisen historian*, niin jo yksistään sillä he todistaisivat elinvoimaisu-

tensa.»³² Nimenomaan tästä toisesta Engelsin mainitsemasta mahdollisuudesta tuli historiallinen todellisuus. Pienet slaavilaiskansat eivät ainoastaan todistaneet pystyvänsä itsenäiseen kansalliseen kehitykseen, vaan saavuttivat jopa etuaseman yhdessä muiden sosialistisen kehityksen tielle siirtyneiden kansojen kanssa.

Neue Rheinische Zeitung seurasi suurella myötätunnolla unkarilaisten sankarillista taistelua ja soitti hätkeloa sen johdosta, että tsaari oli vetänyt sotajoukkonsa ja odotti vain sopivaa hetkeä maahanhyökkäystä varten. Vain uusi vallankumouksellinen nousu Euroopassa saattoi pelastaa Unkarin vallankumouksen. Näytti siltä, että 20. maaliskuuta Italiassa alkaneet sotatoimet Itävallan sotajoukkoja vastaan voisivat olla sysäyksenä vallankumoukselliseen nousuun Euroopassa. Piemonten armeija kärsi kuitenkin tappion jo kolmen päivän kuluttua. Tappion syitä analysoidessaan Engels tuli hyvin tärkeisiin johtopäätöksiin vallankumouksellisten vapaussoitien strategiasta ja taktiikasta: »Kansa joka haluaa saavuttaa riippumattomuutensa, ei saa rajoittua *tavallisiin* sodankäyntitapoihin. Joukkoluonteinen kapina, vallankumouksellinen sota ja kaikkialla toimivat partisaanijoukot ovat ainoa tapa, jonka avulla pieni kansa pystyy voittamaan ison kansan ja vähemmän voimakas armeija kestävämmän voimakkaamman ja paremmin organisoidun armeijan rynnistyksen.»³³

REININ KAPINOIDEN EPÄONNISTUMINEN.
NEUE RHEINISCHE ZEITUNG
LAKKAUTTAMINEN

Toukokuuhun 1849 mennessä Saksan poliittinen tilanne kärjistyi taas äärimmilleen. Syynä oli Preussin kuninkaan ja saksalaisvaltioiden enemmistön hallitsijoiden kieltäytyminen tunnustamasta yleissaksalaista perustuslakia, jonka Frankfurtrin kansalliskokous oli lopultakin laatinut. Valtakunnan perustuslakia puolustavia kapinoita puhkesi toukokuun alussa Saksissa, Reinin maakunnassa, Badenissa ja Pfalzissa.

Saatuaan tiedon Elberfeldin kapinasta Engels matkusti kotiseudulle. Demokraattien kanssa yhteisen rintaman säilyttämiseksi hän ei esittänyt minkäänlaisia proletaarisia vaatimuksia, mutta siitä huolimatta säikähtänyt Elberfeldin porvaristo vaati hänen poistamistaan kaupungista. Kapinaan osallistuvat työläiset lupasivat puolustaa Engelsiä henkensä uhallakin. Välttääkseen aiheuttamasta hajaanusta kapinallisten riveissä Preussin sotajoukkojen lähestymisen hetkellä Engels poistui Elberfeldistä.

Neue Rheinische Zeitungin ääni kaikui toukokuun kapinan kriittisinä päivinä erittäin suuttuneesti ja kiihkeästi. Engels muisteli: »Koko Saksassa ihmeteltiin meidän rohkeaa esiintymistämme preussilaisessa ensimmäisen luokan linnoituksessa, jossa oli kahdeksantuhantinen varusväki ja päävartio; mutta toimittushuoneessa olleet kahdeksan pyssyä ja 250 patruunaa sekä latojen punaiset jakobiinimysyt aiheuttivat sen, että upseeriston silmissä

meidänkin huoneistomme näytti sellaiselta linnoitukselta, jota ei voida valloittaa yksinkertaisella äkkiryynnäköllä.»³⁴

Vasta sen jälkeen kun Reinillä puhjenneet kapinat olivat kärsineet tappion, päättivät viranomaiset valloittaa tämän linnoituksen, muttei hyökkäyksen, vaan kiertomanööverin avulla. Matkalta palanneelle Marxille luovutettiin 16. toukokuuta hallituksen määräys hänen karkotuksestaan 24 tunnin sisällä Preussista »ulkomaalaisena», joka oli muka rikkonut vieraanvaraisuusoikeutta. Rankaisutoimenpiteitä kohdistettiin muihinkin toimittajiin: Engelsiä, Wilhelm Wolffia ja Ferdinand Wolffia vastaan nostettiin syyte; Dronkea ja Weerthiä kehoitettiin poistumaan Kölnistä, koska he eivät olleet Preussin kansalaisia.

Kaikki tämä merkitsi loppua *Neue Rheinische Zeitungille*. Sen viimeinen, 19:nnele toukokuuta päivätty numero oli painettu punaisella värillä, proletariaatin lippujen värillä. Numeroon sijoitettu jäähyväisvetoomus Kölnin työläisille päättyi sanoihin: »Hyvästellessään teitä *Neue Rheinische Zeitungin* toimittajat kiittävät teitä heille ilmaisemas-tanne osanotosta. Heidän viimeisinä sanoina tulevat aina ja kaikkialla olemaan: **työväenluokan vapauttaminen!**»³⁵

Pääkirjoituksessa *Neue Rheinische Zeitungin* hävittäminen poliisien toimesta Marx osoitti, että hänen johtamansa äänenkannattaja on alusta loppuun saakka ollut proletariaatin etujen järkkymätön ja johdonmukainen puolustaja: »Eikö kesäkuun vallankumouksen henki ollut meidänkin lehtemme henkenä?»³⁶ Proletariaatin äänenkannattajana *Neue Rheinische*

Zeitung oli samalla mitä johdonmukaisin demokraattinen julkaisu, joka puolusti Saksan kansan todella kansallisia etuja. »Me pelastimme synnyinmaamme vallankumouksellisen kunnian», Marx kirjoitti.

Näin ylevästi ja miehuullisesti päätti *Neue Rheinische Zeitung* maineikkaan taipaleensa. Engels muisteli: »Meidän oli pakko luovuttaa linnoituksemme, mutta me peräännyimme ottaen aseet ja varusteet mukaamme, musiikin soidessa ja liehuvana lippunamme viimeinen punainen numero.»³⁷

Preussista poistuttuaan Marx ja Engels matkustivat Frankfurt am Mainiin innoittaakseen Saksan yleisen kansalliskokouksen vasemmistodemokraatit tarmokkasiin toimenpiteisiin. He kehottivat näitä muodostamaan vallankumouksellisen vallan, asettumaan avoimesti kapinallisten puolelle, kehottamaan kaikkien paikkakuntien väestöä tarttumaan aseisiin, kutsumaan kapinallisten asevoimat puolustamaan kansalliskokousta, julistamaan kaikki saksalaiset monarkit, ministerit ja muut vastavallankumoukselliset voimat lainsuojattomiksi ja vetämään puolelleen talonpojat poistamalla korvauksettomasti feodaalirasitukset. Näiden toimenpiteiden ansiosta erilliset kapinat olisivat muuttuneet koko Saksan käsittäviksi ja saaneet hyökkäyksellisen luonteen. Pelkurimaiset pikkuporvarilliset johtajat pysyivät kuitenkin kuuroina näille neuvoille.

Frankfurtista Marx ja Engels matkustivat Badeniin ja Pfalziin. Sielläkin he havaitsivat väliaikaisten pikkuporvarillisten hallitusten täydellisen toimettomuuden ja kykenemättö-

myyden siirtyä vallankumoukselliseen hyök-
käystaktiikkaan.

Hessenin sotilaat vangitsivat Marxin ja Engelsin heidän ollessaan matkalla Bingeniin, jonne Jenny lasten kanssa oli väliaikaisesti pysähtynyt. Marx ja Engels toimitettiin Darmstadtin ja sieltä Frankfurtiin, missä heidät päästettiin vapaaksi. Saavuttuaan Bingeniin ystävykset erosivat. Ranskan vallankumouksellisen taistelun uutta nousua odottanut Marx matkusti Pariisiin mukanaan demokraattien Keskuskomitean mandaatti. Engels taas palasi Pfalziin, missä liittyi Willichin vapaaehtoisarmeijakuntaan adjutanttina. Hän otti osaa neljään taisteluun tuon armeijakunnan mukana, joka suojasi Badenin ja Pfalzin armeijan perääntymistä ja 12. heinäkuuta 1849 poistui viimeisenä Saksan alueelta ylittämällä Sveitsin rajan.

JÄLLEEN PARIISISSA

Saavuttuaan kesäkuun alussa Pariisiin Marx palautti yhteydet demokraattisen ja sosialistisen liikkeen johtajiin sekä salaisiin työväenjärjestöihin. Marx tuli Pariisiin suurten tapahtumien aattona. Presidentti Louis Bonaparten aloittamat sotatoimet vallankumouksellista Rooman tasavaltaa vastaan herättivät kansassa äärimmäistä suuttumusta. Paitsi tapahtumien silminnäkijänä myös niiden aktiivisena osanottajana ollut Marx kertoi³⁸, että Pariisiin oli perustettu salainen sosialistinen komitea, joka oli kapinan puolella ja joka voiton saavuttamisen tapauksessa aikoi julistaa itsensä Kommuuniksi. Pikkuporvarillinen

vuoripuolue hylkäsi kuitenkin kapinaehdotuksen ja päätti rajoittua 13. kesäkuuta pidettävään aseettomaan mielenosoitukseen. Hallituksen sotajoukot hajottivat asevoiman avulla tämän rauhanomaisen mielenosoituksen. Pariisi julistettiin piiritystilaan, ryhdyttiin joukkomittaisiin vangitsemisiin ja karkotuksiin.

Heinäkuun 19. päivänä Marx sai ranskalaisien viranomaisten määräyksen hänen karkottamisestaan soiseen Morbihanin departementtiin. Hän ilmaisi vastalauseensa sisäministerille, ja karkotus peruutettiin väliaikaisesti. Marxin aineellinen asema oli tuohon aikaan kriittinen. Sanomalehden lakkauttamisen yhteydessä kaikki tilaajilta ja pikapainokoneen myynnistä saadut varat Marx oli kuluttanut tilien suorittamiseen työväen kirjapainojen sekä kirjeenvaihtajien kanssa ja turvannut noilla varoilla toimittajille mahdollisuuden piiloutua. Muuttaakseen kolmen lapsen kanssa Pariisiin Jenny joutui myymään huonekalut ja panttaamaan Frankfurt am Mainissa suvussa perintönä kulkeneet pöytähopeat. Jennyn oleskelu Pariisissa päättyi kuitenkin lyhyeen. Elokuun 23. päivänä saatiin määräys: Karl Marxin ja hänen vaimonsa on poistuttava Pariisista 24 tunnin sisällä. Tämä drakoninen toimenpide suorastaan seurasi Marxia ja hänen perhettään: vuonna 1845 hänet karkotettiin Pariisista, 1848 Brysselistä, toukuussa 1849 Kölnistä ja elokuussa 1849 toistamiseen Pariisista. Marx kiiruhti tiedottamaan Engelsille elinpaikkansa pakollisesta muutoksesta. Menetettyään yhteyden he olivat äärimmäisen huolissaan toisistaan; he onnistuivat palauttamaan tuon yhteyden vasta

heinäkuun lopulla. Marx ilmoitti Engelsille, että hänet aiotaan karkottaa epäterveelliselle Bretagnin seudulle ja että hän on päättänyt jättää Ranskan ja muuttaa Lontooseen, jossa hän toivoi perustavansa jossain muodossa äänenkannattajan, joka olisi *Neue Rheinische Zeitungin* jatkaja. Marx suostutteli Engelsiä lähtemään mitä kiireimmin Englantiin: »Lontoossa meitä odottavat oikeat tehtävät.»³⁹

Matkaa varten tarvittavien varojen puutteen vuoksi Marx joutui joksikin aikaa jättämään raskaana olevan vaimonsa ja lapsensa Pariisiin. Suuria vaikeuksia voittaen Jenny onnistui hankkimaan itselleen luvan viipyä Pariisissa 15:nteen syyskuuta.

Elokuun 24. päivänä Marx suuntasi matkansa Lontooseen, uuteen ja kuten osoittautui elinkautiseen karkotuspaikkaansa.

MARXISMIN ENSIMMÄINEN HISTORIALLINEN KOETUS

Mitä suurinta voimainponnistusta Marxilta kysyneet vallankumousvuodet toivat kaikessa täydellisyydessä esille hänen nerokkuutensa, valtavan tarmonsa, taipumattoman tahtonsa ja hänen vallankumoustaistelijalle ominaisen uhrautuvaisuutensa ja innokkuutensa.

Marxismi on aatteelliselta sisällöltään rikas ja monipuolinen oppi, mutta eri historiallisina kausina tuli etualalle milloin yksi, milloin toinen tuon proletariaatin suuren vallankumouksellisen opin puoli. Kun vuoteen 1848 saakka ensisijainen merkitys kuului marxismin filosofisten perusteiden muovautumiselle, niin

vuosina 1848—1849 siirtyivät etualalle poliittiset ajatukset, strategian ja taktiikan kysymykset. Vallankumouksellinen johtaja rakensi ensi kertaa historiassa politiikkansa tieteelliselle perustalle. Se että tämä politiikka ei johtanut vallankumouksen voittoon, johtui vain maailmanhistorian sen aikakauden erikoisuuksista, »jolloin porvarillisten demokraattien vallankumouksellisuus teki jo kuolemaa (Euroopassa), mutta sosialistisen proletariaatin vallankumouksellisuus *ei ollut vielä* kypsynyt»⁴⁰.

Myrskyisinä vuosina 1848—1849 tuli kirkkaana esiin tieteellisen kommunismin elinvoimaisuus ja sen etevämmuus muihin sosialistisiin teorioihin verrattuna. Vuosien 1848—1849 vallankumousten kokemus oli marxismille paitsi historiallinen koetus, myös tämän proletariaatin suurenmoisen internationaalisen opin kehityksen mahtava lähde.

V VALLANKUMOUKSEN OPETUSTEN YLEISTYS

VIERAALLA MAALLA

Marx kirjoitti aikanaan vallankumouksen veteraanille Johann Philipp Beckerille: »Olen tähän saakka saanut aina vakuuttua siitä, että kaikki todella voimakkaat luonteet... astuttuaan kerran vallankumouksen tielle ovat jopa tappioistakin aina ammentaneet uusia voimia ja tulleet sitä päättäväisemmiksi, mitä kauemmin historian virta on kuljettanut heitä mukanaan.»¹

Kyseiset Marxin sanat koskivat enemmän kuin ketään itseään Marxia. Vallankumouksen tappio ei horjuttanut hetkeksikään hänen vakaumustaan, että asia, jolle hän oli omistanut elämänsä, oli oikea ja suurenmoinen. Vallankumouksellisen proletariaatin johtajalle olivat vieraita neuvottomuuden, alakuloisuuden ja epäuskon mielialat, jotka olivat tuohon aikaan niin ominaisia pikkuporvarillisten demokraattien johtajille. Marxin tieteellisesti perusteltu historiallinen optimismi, teräksinen mielenmaltti ja murtumaton taistelutahto tulivat erittäin voimakkaasti esiin noina vaikeina aikoina.

Englannissa Marx välttyi Preussin vasta-vallankumousvoimien ja näiden eurooppalaisten kumppaneiden välittömältä uhkalta. Mut-

ta täällä hän sai kokea kaikki pakolaiselämän onnettomuudet, kärsimykset ja puutteen, jotka ovat tuttuja vain ilman penniäkään rahaa taskussa vieraalle maalle joutuneelle ihmiselle.

Halua pelastaa ystävänsä ja hänen perheensä puutteen kynsistä oli tärkeimpänä syynä, joka pani Engelsin vuoden kestäneen Lohtoossa oleskelunsa jälkeen muuttamaan marraskuussa 1850 Manchesteriin ja menemään työhön hänelle jo ennestään tuttuun Ermen ja Engels -yhtiön konttoriin. Engels hoiti siellä liikekirjeenvaihtoa ja sai vaatimatonta palkkaa, joten hänen apunsa Marxille oli niukkaa. Alituinen kamppailu puutteen kanssa kävi kalliiksi Marxille ja hänen vaimolleen. Kun marraskuussa 1850 kuoli pikku Guido, hänen vanhempiaan piinasi ajatus, että onneton lapsi oli joutunut aineellisen puutteen uhriksi. Sama syy johti kuolemaan 1852 vuoden vanhan tyttären Franziskan. Tytön kuoltua Marxilla ei ollut rahaa maksaa edes hautajaiskustannuksia. Hän joutui kääntymään naapurinsa, ranskalaisen pakolaisen, puoleen, joka tuli avuksi perheelle.

Paitsi huolia omasta perheestään Marx tunsi huolestusta pakolaisten kohtalosta, jotka kieltä taitamattomina joutuivat Englannissa kodittomiksi ja työttömiksi. Hänen aloitteestaan Lontoon saksalaisten työläisten valitukseura, johon hän oli liittynyt kohta tulonsa jälkeen, perusti vallankumouksellisten pakolaisten avustuskomitean.

KOMMUNISTIEN LIITON UUELLEENJÄRJESTÄMINEN

Marx piti nyt ensisijaisena tehtävänään Kommunistien liiton uudelleenjärjestämistä ja lujittamista ja sen Keskuskomitean muodostamista. Kohta Lontooseen saapui Engels, ja sinne alkoivat kerääntyä myös muut KK:n jäsenet. Vanhojen kaadereiden lisäksi ilmaantui uusia, kuten August Willich, Wilhelm Liebknecht ja Konrad Schramm. Keskuskomiteaan tulivat mukaan myös Georg Eccarius ja Karl Pfänder.

Kohottaakseen liiton jäsenten teoreettista tasoa Marx piti heille luentoja hänen kehittälemänsä kansantaloustieteen perustoista ja *Manifestista*. Muistellessaan näitä luentoja Liebknecht kirjoitti, että Marx, joka oli tieteen vulgarisoinnin kiihkeä vihollinen, osasi niin kuin ei kukaan muu selittää mitä vaikeimmat tieteelliset ongelmat yksinkertaisesti ja työläisille ymmärrettävässä muodossa. »Kielen selkeys on selkeän ajattelun tulos»², näin Liebknecht selitti tämän.

Saksaan jääneiden Kommunistien liiton jäsenten johtamisessa syntyi suuria vaikeuksia. Liitto saattoi poliisivainojen vuoksi toimia vain salaisesti. Liiton uudelleenjärjestämiseksi Saksaan lähetettiin maaliskuussa 1850 KK:n jäsen Heinrich Bauer. Ohjeellisena asiakirjana, joka annettiin hänelle mukaan, oli Marxin ja Engelsin kirjoittama *Keskuskomitean vetoamus Kommunistien liitolle*. Tuolla asiakirjalla on valtava teoreettinen ja poliittinen merkitys. Siinä on vuosien 1848—1849

opetusten yleistyksen perusteella hahmoteltu kommunistien strategia ja taktiikka uudessa vallankumouksessa, jota Marx ja Engels odottivat lähitulevaisuudessa.

Arvioidessaan Kommunistien liiton toimintaa Marx ja Engels totesivat, että liitto oli kestänyt kaksinkertaisen koetuksen. Ensinnäkin, sen jäsenet olivat kaikkialla, lehdistöalalla, barrikadeilla ja taistelukentillä, päätäväisesti vallankumouksellisen luokan, proletariaatin, riveissä. Liitto kesti koetuksen siinäkin mielessä, että sen katsomukset, jotka on täydellisimmin esitetty *Manifestissa*, osoittautuivat ainoiksi oikeiksi. Mutta toisin kuin vuosina 1848—1849, jotka paljastivat Kommunistien liiton heikkouden, työväenpuolueen on tulevassa vallankumouksessa »esiinnyttävä mahdollisimman järjestäytyneenä, mahdollisimman yksimielisenä ja mahdollisimman itsenäisenä.»³ Tämä ei sulkenut pois välttämättömyyttä taistella yhdessä pikkuporvarillisten demokraattien kanssa yhteistä vihollista vastaan.

Analysoidessaan tulevalle vallankumoukselle ominaista voimien asettelua Marx ja Engels ennustivat, että sen petturimaisen roolin, jota esitti Saksan porvaristo, ottavat nyt itselleen pikkuporvarilliset demokraatit. He yrittävät lopettaa vallankumouksen mahdollisimman nopeasti, sen sijaan kun proletariaatin edut vaativat tekemään sen keskeytymättömäksi. »Meidän kohdallamme kysymys ei ole yksityisomistuksen muuttamisesta, vaan sen hävittämisestä, ei luokkaristiriitojen hävittämisestä, vaan luokkien hävittämisestä eikä olemassaolevan yhteiskunnan paranta-

misesta, vaan uuden yhteiskunnan perustamisesta.»⁴

Marx ja Engels osoittivat, että tulevan vallankumouksen menestymisen tärkeimpänä ehtona on työväenpuolueen itsenäisen salaisen ja avoimen järjestön perustaminen ja sen jokaisen jaoston muuttaminen työväenyhdistysten keskuukseksi ja ytimeksi. Porvarillis-demokraattisten vaatimusten lisäksi työläisten on asetettava myös omia vaatimuksiaan. Heidän on uusien virallisten hallitusten rinnalle perustettava omia vallankumouksellisia hallituksia paikallisten itsehallintoelinten, työläisklubien tai työläiskomiteoiden muodossa. Marx ja Engels pitivät voitokkaan vallankumouksen yhtenä ratkaisevista ehdoista työläisten aseistamista ja sellaisen proletaarisen kaartin muodostamista, jotka olisivat työläisten luomien vallankumousoelinten käytössä.

Työläisten tärkeimpänä tehtävänä on antautumatta pikkuporvarillisten demokraattien juoniin kehittää vallankumousta mahdollisimman kauas eteenpäin, aina lopulliseen voittoon saakka. »Heidän taistelutunnuksensa on julistettava: 'Keskeytymätön vallankumous'.»⁵

Keskeytymättömän vallankumouksen ajatus, jonka lähtökohdat Marx ja Engels olivat esittäneet jo aiemmissa teoksissaan, sai *Vetoomuksessa* seikkaperäisimmän tulkinnan. Kyseisen ajatuksen kehityksenä on Leninin teoria porvarillis-demokraattisen vallankumouksen muuttumisesta sosialistiseksi vallankumoukseksi.

Kommunistien liiton johtamisen ohella Marx ja Engels aloittivat tarmokkaan toiminnan kansainvälisen demokraattisen ja työväenliik-

keen vallankumouksellisten ainesten yhteenliittämiseksi. Kesäkuussa 1850 kirjoitetussa Keskuskomitean toisessa vetoomuksessa Komunistien liitolle he tiedottivat, että Keskuskomitea on solminut kiinteät yhteydet ranskalaisiin blanquilaisvallankumouksellisiin, joiden johtajaa Auguste Blanquita Marx piti Ranskan proletariaatin huomattavimpana edustajana. Lisäksi oli päästy yhteyteen charistien sekä »unkarilaisten maanpakolaisten edistyksellisimmän puolueen kanssa. Tämä puolue on merkittävä siitä, että siihen kuuluu monia eteviä sotilashenkilöitä, jotka olisivat vallankumouksen aikana liiton käytettävissä.»⁶

TEORIAN KEHITYS VALLANKUMOUKSEN KOKEMUKSEN POHJALTA

Marx ja Engels katsoivat erittäin tärkeäksi tehtäväkseen tutkia vasta koettujen vallankumousten rikasta kokemusta tehdäkseen yleisiä johtopäätöksiä tästä kokemuksesta ja varustaakseen proletariaatin ja muut työtekevien joukot tulevien vallankumouksellisten taistelujen varalta.

Tätä silmällä pitäen Marx antoi erittäin suuren merkityksen työväen oman äänenkannattajan perustamiselle. Tavattomia vaikeuksia voittaen hän onnistui järjestämään aikakauslehden *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue* painamisen. Ensimmäiset vuonna 1850 ilmestyneet kuusi aikakauslehden numeroa ovat äärettömän arvokkaita: niihin sisältyvät Ranskan ja Saksan vuosien 1848—

1849 vallankumouksille omistetut klassiset teokset.

Aikakauslehden ensimmäisissä kolmessa numerossa julkaistiin Ranskan vallankumoukselle omistettu Marxin työ otsikolla *1848:nnesta 1849:nteen*. Vuonna 1895 toteutetussa tämän työn uusintapainoksessa Engels liitti siihen Marxin kirjoittaman Ranskaa koskevan jakson aikakauslehdessä julkaistusta (lokakuussa 1850) kolmannesta kansainvälisestä katsauksesta ja antoi sille nimeksi *Luokkataistelu Ranskassa 1848—1850*.

Ranskan historian erinomainen tuntemus ja historiallisen materialismin käyttö avaimena sen tutkimisessa antoivat Marxille mahdollisuuden seurata kirjaimellisesti tapahtumain kintereillä ja tarjota loistavan esimerkin Ranskan historian monimutkaisimpiin ja myrskyisimpiin kuuluvan kauden konkreettisesta analyysistä. Marxilla analyysin syvyys yhtyy hämmästyttävään kirjalliseen mestaruuteen ja tiedemiehen tieteellinen objektiivisuus poliittisen taistelijan vallankumoukselliseen innokkuuteen.

Mainitun teoksen katoamaton arvo on siinä, että Marx rikastutti Ranskan vallankumouksen kokemuksen pohjalta oppiaan mitä tärkeimmillä teoreettisilla johtopäätöksillä. »Kuten aina, Marxin oppi on tässäkin syvän filosofisen maailmankatsomuksen ja laajan historiantuntemuksen valaisemaa *kokemusten yhteenvetoa*.»⁷

Analysoidessaan opetuksia, joita tarjosi kesäkuun kapina, tuo »ensimmäinen suuri taistelu kahden luokan välillä, joihin nykyinen yhteiskunta jakautuu», Marx näkee proleta-

riaatin tappion tärkeimmän syyn siinä, että porvaristo onnistui yllyttämään proletariaatin kimppuun ranskalaisen yhteiskunnan kaikki muut luokat ja että proletariaatti joutui taistelussaan eristetyksi. Marx tekee erittäin tärkeän johtopäätöksen, että Ranskan työväenluokka ei pysty hävittämään olemassaolevaa järjestelmää, ellei talonpoikien ja pikkuporvarien joukko nouse pääoman herruutta vastaan ja ellei se liity proletariaattiin pitäen tätä etujoukkonaan. Marx todisti, että oikein etunsa käsittänyt talonpoika tulee ehdottomasti lähentymään proletariaattia. Pohjautumalla Ranskan luokkataistelun kokemukseen Marx tähdentää näin ollen proletariaatin liittolaisia koskevan kysymyksen tärkeyttä ja muotoilee mitä merkittävämmän teoreettisen ja poliittisen johtopäätöksen työväenluokan ja talonpojiston liiton välttämättömyydestä vallankumouksellisessa taistelussa, jossa johtava rooli kuuluu proletariaatille.

Vallankumouksellisen kokemuksen pohjalta Marx saattoi kehittää niin ikään oppiaan proletariaatin vallankumouksesta ja proletariaatin diktatuurista. Marx arvosteli porvarillisen, pikkuporvarillisen ja utopistisen sosialismin erilaisia muotoja, jotka vallankumous oli paljastanut paikkansapitämättömiksi, ja asetti niiden vastakohtaksi kommunismin, vallankumouksellisen sosialismin: »Tämä sosialismi on *vallankumouksen julistamista jatkuvasti*, se on proletariaatin *luokkadiktaturia*, joka on välttämätön siirtymävaihe *luokkaeroavuuksien hävittämiseksi yleensä*, niiden tuotantosuhteiden hävittämiseksi, joihin luokkaeroavuudet perustuvat, noita tuotantosuh-

teita vastaavien yhteiskunnallisten suhteiden hävittämiseksi, noista yhteiskunnallisista suhteista johtuvien aatteiden kumoamiseksi.»⁸

Kun *Kommunistisen puolueen manifestissa* Marx kirjoitti välttämättömyydestä muuttaa proletariaatti hallitsevaksi luokaksi, niin teoksessaan *Luokkataistelu Ranskassa* hän käyttä ensi kertaa klassista sanamuotoa: proletariaatin diktatuuri.

Se millaisen merkityksen Marx antoi opilleen proletariaatin diktatuurista, näkyy hänen maaliskuussa 1852 Weydemeyerille kirjoittamastaan kirjeestä: »Minulle ei kuulu ansio enempiä luokkien olemassaolon keksimisestä aikamme yhteiskunnassa kuin niiden keski-
sestä taistelustakaan. Porvarilliset historiankirjoittajat olivat jo kauan ennen minua tuoneet esiin luokkataistelun historiallisen kehittymisen ja porvarilliset taloustieteilijät luokkien taloudellisen anatomian. Mitä minä toin uutta, niin ensinnäkin todistin, että *luokkien olemassaolo* on yhteydessä vain *tuotannon tiettyihin historiallisiin kehitysvaiheisiin*; toiseksi, että luokkataistelu johtaa ehdottomasti *proletariaatin diktatuuriin*; kolmanneksi, että tämä diktatuuri itse on vain siirtymistä *kaikkien luokkien hävittämiseen ja luokattomaan yhteiskuntaan*.»⁹

Valtava teoreettinen merkitys oli Engelsin mukaan myös sillä, että vastapainoksi kaikille sosialismin muunnoksille ja utopistiselle kommunismille sen hämärine »omaisuuksien yhteisyyden» vaatimuksineen Marx muotoili tieteellisesti teoksessaan *Luokkataistelu Ranskassa* proletariaatin toteutettavana olevien taloudellisten uudistusten olemuksen: »Tuotantoväli-

neiden haltuunottaminen, niiden alistaminen yhteenliittyneen työväenluokan määräysvaltaan, siis palkkatyön, pääoman ja niiden keskinäissuhteiden hävittäminen.»¹⁰

Luokkataisteluun Ranskassa sisältyviä tärkeimpiä teoreettisia ja poliittisia johtopäätöksiä Marx kehittelee toisessakin teoksessaan *Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista*. Marx kirjoitti sen 2. joulukuuta 1851 tapahtuneen vallankaappauksen jälkeen, ja Weydemeyer julkaisi sen USA:ssa.

Teosta erottaa paitsi sisällön syvyys, myös erinomainen muoto, jota voisivat kadehtia maailmankirjallisuuden parhaat mestarit. Liebknecht kirjoitti mainitun teoksen tyylistä, että siinä »Tacituksen suuttunut vakavuus yhdistyy Juvenaliuksen tappavaan sukkeluuteen ja Danten pyhään kiivauteen»¹¹.

Analysoidessaan bonapartistisen vallankaappauksen edellytyksiä Marx tarkastelee tuota vallankaappausta loogisena seurauksena koko vallankumouksen kulusta, joka toisin kuin 1700-luvun lopun porvarillinen vallankumous, kehittyi alenevaa linjaa. Marx paljastaa bonapartismia, jonka olemukselle ovat ominaisia luoviminen luokkien välillä, sosiaalinen demagogia, lahjonta ja kiristys. Marx päätyy tärkeään johtopäätökseen, että valtansa säilyttämiseksi porvaristo turvautuu jopa varsin rajoitetunkin porvarillisen demokratian hävittämiseen ja luovuttaa vallan mitä hillitömmimmille seikkailijoille, jotka eivät hylji minkäänlaisia väki- ja mielivallan enempää kuin joukkojen törkeän pettämisenkään keinoja.

Sen että Bonaparte onnistui presidentinvaleissa saamaan puolelleen talonpojat, Marx

selittää talonpoikien näköpiirin rajoittuneisuudella, heidän eristäytyneisyydellään poliittisesta ja kulttuurielämästä sekä toisistaan ja vihdoin omalaatuisella Napoleon I:n henkilöpalvonnalla, jonka talonpojat olivat kohdistaneet myös hänen veljenpoikaansa. Marx tuo samalla esille talonpojan kaksinaisen luonteen: pitäessään kiinni maatilkustaan hän joutuu pääoman yhä voimakkaamman sorron alle. Marx osoittaa, että Bonaparten dynastia ei edusta vallankumouksellista, vaan vanhoillista talonpoikaa; se ei edusta talonpojan valistuneisuutta, vaan taikauskoisuutta, ei hänen arvostelukykyyään, vaan hänen ennakkoluuloaan, ei hänen tulevaisuuttaan, vaan hänen menneisyyttään.¹² Kun talonpojan ennakkoluulo työntää hänet Bonaparten puolelle, niin hänen järkensä ja oikein ymmärretyt etunsa johtavat hänet ehdottomasti liittoon proletariaatin kanssa. »Talonpojat saavat... itselleen luonnollisen liittolaisen ja johtajan *kaupunkilaisproletariaatista*, jonka tehtävänä on porvarillisen järjestyksen kumoaminen.»¹³

Marx ei pitänyt mainittua tärkeää johtopäätöstä yksistään Ranskaa koskevana. Hän kirjoitti Engelsille 1856: »Koko juttu tulee Saksassa riippumaan siitä, voidaanko proletariaatista vallankumousta tukea jollain talonpoikaissodan uudella painoksella.»¹⁴

Marxin johtopäätös proletariaatin johtavasta roolista ja sen liitosta talonpojiston kanssa on tärkeimpiä panoksia marxilaisen strategian ja taktiikan asevarastoon. Marxin teoreettisen ajattelun suurenmoisena saavutuksena oli teokseen *Brumairekuun kahdeksastoista* sisältyvä johtopäätös proletariaatin suh-

tautumisesta porvarilliseen valtioon. Marx seuraa Ranskan esimerkin pohjalta sotilaallis-byrokraattisen valtiokoneiston syntyä ja kehitystä ja sen muuttumista yhä mahtavammaksi sorrettujen luokkien rankaisemisvälineeksi ja päättyy seuraavaan tulokseen: »Kaikki mulistukset tekivät vain täydellisemmäksi tätä koneistoa, sen sijaan, että olisivat sen murtaneet.»¹⁵

Lenin kirjoitti tästä Marxin poikkeuksellisen merkittävästä johtopäätöksestä: »Tässä mainiossa lausumassa marxilaisuus ottaa valtaisan edistysaskelen *Kommunistiseen manifestiin* verrattuna. *Kommunistisessa manifestissa* valtiokysymys asetetaan vielä sangen abstraktisesti, aivan yleisin käsittein ja lausein. Tässä kysymys asetetaan konkreettisesti ja tehdään erinomaisen täsmällinen, selvä ja käytännöllinen, kouraantuntuva johtopäätös: kaikki aikaisemmat vallankumoukset ovat täydellistäneet valtiokoneistoa, mutta se on lyötävä rikki, murskattava.

Tämä johtopäätös on marxilaisen valtiopin tärkein perusajatus.»¹⁶

Brumairekuun kahdeksannesta päivästä Marx ei ainoastaan analysoinut Ranskan historiaa myrskyisinä vuosina 1848—1851, vaan osasi katsoa myös tulevaisuuteen. Hän aavisti tarkkanäköisesti Louis Bonaparten huimaavassa ylenemisessä tämän väistämättömän kukistumisen takeen. Vastainen historia vahvisti täydelleen Marxin ennustuksen.

Aikakauslehdessä *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue* julkaistiin niin ikään kaksi Engelsin teosta. Teoksessa *Saksan kampanja valtakunnallisen perustuslain puolesta*

Engels arvosteli murskaavasti liikettä johtaneita ja sen turmioon saattaneita pikkuporvarillisia demokraatteja. Samassa teoksessa hän kehitteli edelleen marxilaista oppia aseellisesta kapinasta, jonka käsitti taidoksi. Engels alkoi kehitellä tätä oppia vallankumouksen aikana käyttäen hyväkseen Pariisin kesäkuun kapinan sekä Unkarissa ja Italiassa käydyn vallankumoustaistelun kokemusta.

Toisessa teoksessaan *Talonpoikaissota Saksassa* Engels selitti vuoden 1525 feodalisminvastaisen kapinan konkreettisen historiallisen aineiston pohjalta vuosien 1848—1849 vallankumouksen opetuksia, etenkin talonpojiston roolia luokkataistelussa ja proletariaatin välttämättömyyttä taistella johtoasemastaan talonpoikaisjoukkoihin nähden.

KOMMUNISTIEN LIITON KAHTIAJAKO

Tehdessään teoreettisia yleistyksiä vuosien 1848—1849 vallankumousten opetuksista marxismin perustanlaskijat seurasivat samalla tarkkaavaisesti eri maiden taloudellista ja poliittista elämää. He omistivat kolme kansainvälistä katsausta tämän »jouksevan historian» tieteelliselle analyysille. Kun ensimmäiset kaksi katsausta ovat täynnä toivoa uuden vallankumouksen pikaisesta koittamisesta, niin syksyllä 1850 kirjoitettu, aikakauslehden 5. ja 6. numerossa julkaistu kolmas katsaus sisältää jo toisenlaisen arvion. Marx ja Engels tulivat tähän mennessä johtopäätökseen, että kapitalismi on siirtynyt uuden taloudellisen nousun kauteen ja että teollisen kukoistuksen oloissa ei voi olla puhettakaan läheisestä val-

lankumouksesta. »*Uusi vallankumous on mahdollinen vain uuden kriisin jälkeen.*»¹⁷

Ottaen huomioon muuttuneen historiallisen tilanteen Marx ja Engels katsoivat välttämättömäksi tarkastaa uudelleen Kommunistien liiton taktiikan: oli siirryttävä pitkäaikaiseen voimien kokoamiseen ja niiden säännölliseen valmentamiseen silmällä pitäen uutta vallankumousta, jonka ajankohta oli nyt siirtynyt.

Kommunistien liiton eräät jäsenet, joita johtivat Willich ja Schapper, esittivät todellisista oloista välittämättä seikkailuhenkisiä suunnitelmia aseelliseen kapinaan valmistautumiseksi Saksassa. Esiintyessään tätä »vallankumousleikkiä» vastaan Marx selitti heille kärsivällisesti, että on väärin pitää vallankumouksen tärkeimpänä liikevoimana tahtoa todellisten, reaalisten olojen asemesta. Marx sanoi, että proletariaatti »joutuu ehkä kestämään vielä 15, 20, 50 vuotta kansalaissotaa muuttaakseen olemassaolevat olosuhteet ja tehdäkseen itsestään hallitsemaan kykenevän...»¹⁸

Vaikka Keskuskomitean enemmistö kannatti Marxia, jatkoi Willichin—Schapperin ryhmä omien subjektivististen, voluntarististen katsomustensa puolustelua. Kahtia jakautumisen välttämiseksi ja Keskuskomitean suojaamiseksi samalla Willichin — Schapperin ryhmäkunnan hajotustoiminnalta Marx ehdotti ottamaan KK:n olinpaikaksi Kölnin ja luovuttamaan Keskuskomitean valtuudet sikkäläiselle piirikomitealle; Lontooseen hän esitti järjestettäväksi kaksi itsenäistä piiriä, jotka olisivat välittömästi yhteydessä KK:hon. Asiaa

käsiteltäessä 15. syyskuuta 1850 ryhmäkuntalaiset hylkäsivät Marxin suunnitelman. He harjoittivat hajotustoimintaa ja perustivat Lontooseen oman Keskuskomiteansa. Willichin—Schapperin ryhmä luisui proletariaatin liikkeestä irrallaan olevan ryhmäkunnan asemaan ja siitä tuli pikkuporvarillisten pakolaisten lisäke. Marx ja Engels ovat satiirisesti kuvanneet pikkuporvarillisten pakolaisten johtajia ja heihin yhtynyttä Willichia vuonna 1852 kirjoittamassaan pamfletissa *Pakolaisten suurmiehet*, joka ei nähnyt päivänvaloa ennen kuin vuonna 1930 Neuvostoliiton julkaisemana.

Rinnan pakolaisten harjoittamien ilkipuheiden ja kataluuden kanssa Willichin—Schapperin ryhmäkunta aloitti laajan parjauskampanjan Marxia vastaan, josta kaikki ovat muka loitonneet, sekä myös Engelsiä vastaan, jota he syyttelivät »keinottelusta». Mutta tietoisuus, että helpottamalla Marxin uudelleen aloittamaa työtä taloustieteellisen tutkimuksen parissa hän täyttää puoluevelvollisuuttaan, suojasi Engelsiä hävyttömiltä hyökkäyksiltä. Hän rauhoitteli vimmastunutta, taisteluun ryntäämään valmiina olevaa Marxia: »Mitä jää jäljelle kaikista niistä juoruista ja jutuista, joita pakolaisroskaväki saattaa sinusta levittää, kun sinä vastaat niihin kansantaloustieteellä?»¹⁹

KÖLNIN OIKEUSPROSESSI JA KOMMUNISTIEN LIITON LAKKAUTTAMINEN

Kommunistien liiton kahtiajaosta huolimatta Marxin johtama proletaaristen vallankumousmiesten järjestö herätti yhä suurempaa

levottomuutta Preussin hallituksessa ja sen poliisiagenteissa.

Marx sai toukokuussa 1851 tiedotuksen Saksassa toimeenpannuista kommunistien, mm. Kölnin Keskuskomitean jäsenten, vangitsemisista. Poliisilaitos alkoi Stieberin johdolla kyhätä oikeusjuttua urkkijoiden valheellisten ilmiantojen, törkeästi tehtaitujen väännettyjen asiapapereiden, valanrikkomusten ja varkauksien perusteella; siinä oli monstrumi kommunisteja vastaan. Marx pani syrjään kaikki työnsä paljastaakseen Preussin poliisin salahankkeet ja auttaakseen puoluetovereitaan. Marxin ja hänen ystäviensä taistelusta Preussin poliisia ja oikeuslaitosta vastaan Jenny Marx kirjoitti Saksan pakolaiselle USA:ssa kommunisti Adolph Clussille seuraavasti: »Te tietenkin ymmärrätte, että 'Marxin puolue' tekee työtä päivin ja öin, tekee työtä päällä, käsillä ja jaloilla... Kaikki poliisivirastot ovat puhdasta valhetta... Kaikki todistukset siitä, että kysymys on väärennyksestä, oli toimitettava täältä. Mieheni on joutunut näin ollen työskentelemään yötä päivää... Sen jälkeen kuudessa kahdeksassa kappaleessa kirjoitetut asiapaperit oli lähetettävä Kölniin erilaisia teitä: Frankfurtin, Pariisin ym. kaupunkien kautta... Meillä täällä on nyt kokonainen kanslia. Kaksi tai kolme henkilöä kirjoittavat, toiset juoksentelevat eri tehtävillä, kolmannet hankkivat pennejä, jotta ne, jotka kirjoittavat, voisivat tulla toimeen ja heittää vasten vanhan virallisen maailman kasvoja todistuksia ennen kuulumattomasta skandaalista. Kaiken tämän lisäksi kajahtelee talossa paikallaan pysymättömien lasteni laulu ja

vihellisyys; tuon tuostakin he saavat läksytystä ankaralta isältään. Eri tohinaal!»²⁰

Huolimatta Marxin ja hänen ystäviensä tarkokkaista toimista syytettyjen puolustamiseksi, nämä olivat, kuten Marx sanoi, jo ennakolta tuomittuja, sillä he edustivat aseetonta vallankumouksellista proletariaattia, joka oli astunut hallitsevien luokkien etuja ajavan oikeuden eteen.

Marx paljasti kirjassaan *Paljastuksia Kölnin kommunistijutusta* Preussin hallituksen, poliisilaitoksen ja oikeuden iljettävät salahankkeet. Marx kirjoitti Clussille, jolle hän lähetti käsikirjoituksen julkaistavaksi USA:ssa: »Te pystytte arvostamaan kirjaseen huumorin, jos otatte huomioon, että housujen ja jalkineiden puuttumisen vuoksi sen tekijä on tavallaan kotiarestissa ja hänen perhettään uhkaa joka hetki todella äärimmäinen kurjuus. Asemani on oikeusjutun vuoksi entisestään huonontunut, sillä jokapäiväisen leivän tienäämiseen sijasta jouduin tekemään työtä puolueen hyväksi paljastamalla hallituksen salahankkeita. Sen lisäksi oikeusjuttu vieroitti minusta lopullisesti saksalaiset kustantajat, joiden kanssa toivoin sopivani *Kansantaloustieteeni* julkaisemisesta.»²¹

Kommunistien liiton Kölnin Keskuskomitean jäsenten vangitseminen katkaisi Marxin yhteydet mannermaahan, ja varsinainen järjestö lakkautti itse asiassa olemassaolonsa. Marxin ehdotuksesta liiton lontoolainen piiri julistautui marraskuussa 1852 hajalleen lasketuksi ja myönsi tarkoituksenmukaiseksi Kommunistien liiton olemassaolon siitä lähtien myös mantereella.

Lyhytaikaisesta toiminnastaan huolimatta Kommunistien liitolla oli valtava merkitys kansainvälisen työväenliikkeen historiassa. Liitto oli historian ensimmäinen proletariaatin poliittinen järjestö, jonka aatteellisena perustana olivat kuolemattomassa *Kommunistisen puolueen manifestissa* julistetut tieteellisen kommunismin periaatteet. Näin aloitettiin työ tieteellisen kommunismin ja työväenliikkeen yhdistämiseksi ja proletaarisen puolueen luomiseksi. Kommunistien liitto oli proletariaatin ensimmäinen kansainvälinen järjestö, Internationaalin edeltäjä. Siinä muovattiin Marxin ja Engelsin johdolla ensimmäiset proletaarivallankumouksellisten kaaderit, jotka jatkoivat vallankumouksellista toimintaansa myös taantumuksen oloissa; useat heistä esittivät johtavaa roolia Internationaalin toiminnassa.

Kölnin oikeusjuttu ja Kommunistien liiton hajalle laskeminen päättivät Marxin toiminnan hyvin tärkeän kauden. Tuo oli suurten tapahtumien kyllästämä sekä poliittisesta kokemuksesta ja mitä tärkeimmistä teoreettisista yleistyksistä rikas kausi. Marx sai tuona kautena kokea sekä taistelun iloa että tappion katkeruutta. Tappiot eivät lannistaneet Marxia eivätkä horjuttaneet hänen varmuuttaan, että sosialismin ja demokratian asia saavuttaa viime kädessä voiton. Vaikka vallankumous olikin kärsinyt tappion, sen aiheuttaneet tekijät vaikuttivat edelleenkin tehden omaa huomaamatonta, mutta perusteellista työtään. Kun historia saa loppuun tuon esityönsä, niin silloin, »Eurooppa ponnahtaa istuimeltaan ja huutaa riemuiten: Niin, oikein, vanha myyrä. Joutuin kaivat.»²²

VI TAANTUMUKSEN VUOSINA

SUURI YSTÄVYYS TUKENA ELÄMÄSSÄ JA TYÖSSÄ

Ensimmäinen vuosikymmen, jonka Marx vietti Lontoossa, oli syvän taantumuksen kautta Euroopassa. Niiden maiden hallitukset, joiden ylitse oli juuri vyörynyt vallankumouksellinen myrsky, vainosivat julmasti etujoukon taistelijoita, joita teljettiin vankilaan tai pakotettiin poistumaan kotimaasta. Myös muissa Euroopan maissa saattoi havaita vallankumouksellisen ja työväenliikkeen laskea.

Kyseinen vuosikymmen oli raskaimpia Marxin elämässä. Kaikki karkotuksen kauhut, vihollisten parjaus ja ankara aineellinen puute lankesivat Marxin osaksi tuona aikana. Sanoma- ja aikakauslehdet, kustantamot ja yliopistojen oppituolit olivat suljetut nerokkaalta ajattelijalta ja 1800-luvun suurelta tiedemieheltä. Porvarillinen yhteiskunta kosti proletariaatin johtajalle ja teoreetikolle riistämällä häneltä alkeellisimmatkin elämänehdot ja työmahdollisuudet, mahdollisuudet luovaa työtä varten.

Siitä miten tärkeää oli Marxille tuohon aikaan hänen jalon ja uhrautuvaisen ystävänsä apu, Lenin kirjoitti: »Ilman Engelsin jatkuvaa ja uhrautuvaista rahallista avustusta Marx ei olisi voinut saada valmiiksi *Pääomaa* ja olisi varmasti sortunut puutteeseen.»¹

Vaikka Marx ja Engels joutuivat pitkän aikaa asumaan eri kaupungeissa, heidän tarunomainen ystävyytensä ei suinkaan ollut heikentynyt, vaan tuli vieläkin lujemmaksi. Ystävykset valittivat nyt tuon tuostakin kohdaloa, joka esti heitä asumasta ja taistelemasta olka olan niin kuin *Neue Rheinische Zeitungin* mainioina aikoina. »Minua suututtaa se», kirjoitti Marx Engelsille, »että me emme voi asua yhdessä, työskennellä yhdessä, nauraa yhdessä...»²

Marx matkusti aina joskus Engelsin luo Manchesteriin suorittaakseen yhdessä jonkin erityisen tärkeän työn tai levätäkseen silloin, kun väsymys otti omansa. Engels kävi aika ajoin Lontoossa, mikä oli juhlaa koko Marxin perheelle.

Marxin ja Engelsin tärkeimpänä yhteysvälineenä oli tuohon aikaan heidän melkein jokapäiväinen kirjeenvaihtonsa. Siitä oli tullut heidän luovan yhteistyönsä tärkein muoto. Marx arvosti Engelsin mielipidettä niin kuin ei kenenkään muun mielipidettä. Hän antoi Engelsin arvosteltavaksi kaikki tieteelliset löytönsä. Tarpeen vaatiessa Engels kaivautui kirjallisuuteen tutkiakseen tietyn kysymyksen ja käsitelläkseen sen jälkeen täysin asiantuntevasti Marxin johtopäätökset. Engels vuorostaan kertoi ystävälleen tieteellisten tutkimustensa tuloksista. Marxilla ja Engelsillä ei ollut tieteellisessä työssään mitään, mikä olisi ollut »minun» tai »sinun». Hyvin usein jonkun heistä esittämä ajatus sai kehityksensä toisen tieteellisissä tutkimuksissa.

Marxin ja Engelsin kirjeenvaihto, joka on heidän tieteellisen ja poliittisen ajattelunsa

mitä rikkain laboratorio, muodostaa heidän kirjallisen jäämistönsä todellisen helmen. Siinä tulee erittäin havainnollisesti esille marxismin rikas teoreettinen sisältö ja sen elävä, luova luonne. Kirjeenvaihto kuvastaa erinomaisesti Marxin ja Engelsin poliittisia aatteita sekä strategiaa ja taktiikkaa, joita he kehittivät silmälläpitäen eri maita ja kansainvälisen työväenliikkeen eri kausia. Kirjeenvaihto valaisee tieteellisesti niiden kansainvälisten tapahtumien monimutkaista kokonaisuutta, joiden silminnäkijöinä ja usein myös aktiivisina osanottajina olivat marxismin perustanlaskijat. Todetessaan Marxin ja Engelsin välisen kirjeenvaihdon suuriarvoisuuden Lenin kirjoitti: »Jos koettaisimme yhdellä sanalla määritellä niin sanoaksemme koko kirjeenvaihdon polttopisteen,— sen keskeisimmän kysymyksen, jossa kaikki siinä esitettyjen ja käsiteltyjen aatteiden säikeet yhtyvät, niin tämä sana on *dialektiikka*. Materialistisen dialektiikan soveltaminen koko poliittisen taloustieteen muokkaamiseen, aina sen syntymisestä saakka,— samoin historiaan, luonnontieteeseen, filosofiaan, työväenluokan politiikkaan ja taktiikkaan,— juuri se ennen muuta kiinnostaa Marxia ja Engelsiä, juuri siinä he antavat oleellisimman ja uusimman panoksensa, juuri siinä he ovat ottaneet nerokkaan askeleen eteenpäin vallankumouksellisen ajattelun historiassa.»³

Kirjeenvaihdosta heijastui kuin peilistä Marxin ja hänen ystävänsä yksilöllinen olemus. Näemme kuin elävänä Marxin jättiläishahmon: tiedemiehenä, vallankumousmiehenä ja ihmisenä. Olipa porvarillisen yhteiskunnan

taistelussaan proletariaatin nerokasta johtajaa vastaan käyttämien keinojen varasto miten laaja tahansa, mikään ei pystynyt lannistamaan tai taivuttamaan häntä. Selaillessaan Marxin kuoleman jälkeen kirjeenvaihtoaan hänen kanssaan Engels kirjoitti: »Vihollisemme eivät koskaan pystyneet riistämään meiltä huumoria.»⁴ »Heinen runous on lapsen lelu meidän uhkarohkeaan ja iloiseen proosaamme verrattuna. Mauri saattoi kimpaantua, mutta ei koskaan masentua!»⁵

Lukiessaan Marxin kirjeitä Lenin kehotti oppimaan häneltä »uskoa vallankumoukseen, taitoa kutsua työväenluokka puolustamaan välittömiä vallankumouksellisia tehtäviään loppuun saakka, oppia mielenlujutta, jolle on vierasta raukkamainen ruikutus vallankumouksen väliaikaisten epäonnistumisten jälkeen.»⁶

PERHEEN PIIRISSÄ

Engelsin aineellisen avun lisäksi Marx hankki vuonna 1851 itselleen vaatimattomia tuloja tuottavan ansiotyön *New-York Daily Tribune*-lehden avustajana; tästä huolimatta perheen ainoana ruokana olivat ajoittain peruna ja leipä. Puute kulutti Marxin, hänen vaimonsa ja lastensa terveyttä.

Kahden pikkulapsen, Guidon ja Franziskan, menetyksen jälkeen Marx sai kestää vuonna 1855 uuden ja ankarimman iskun: kuoli hänen kahdeksanvuotias poikansa Edgar, koko perheen lemmikki. Musch (Varpusenpoika) eti Eversti Musch, kuten häntä lempeästi nimitettiin, oli Liebknechtin sanojen mukaan erittäjn lahjakas poika, jolla oli »ihmeelliset silmät ja

lupaava pää.»⁷ Lapsen sairastuttua isä ja äiti koettivat sankarillisin ponnistuksin pelastaa ainoan poikansa. Marx vietti pitkiä unettomia öitä hänen vuoteensa ääressä. »Sydän vuotaa verta ja pää on kuin tulella», Marx kirjoitti Engelsille noina levottomina päivinä, jolloin epätoivo vaihtui toivoon ja toivon taas vaihtoi uusi epätoivo. Huhtikuun 6. päivänä Marx tiedotti ystävälleen: »Poissa on nyt Muschrukka... En koskaan unohda, kuinka ystävyytesi toi helpotusta meille tuona kauheana aikana. Sinä käsität, miten suunnaton on murheeni lapsesta.»⁸ »Olen kestänyt jo monia onnettomuuksia», kirjoitti hän seuraavassa kirjeessä, »mutta vasta nyt tunnen, mitä on oikea suru... Näinä päivinä koettujen kauheiden kärsimysten keskellä minua tuki aina ajatus sinusta ja sinun ystävydestäsi sekä toivo, että me kahdestaan teemme vielä jotain merkittävää maan päällä.»⁹

Proletariaatin ja viime kädessä koko ihmiskunnan palvelemisen ylevä aate oli pelastuksena Marxille noina traagisina onnettomuuden päivinä, onnettomuuden joka pysyi hänelle viimeisiin päiviin saakka unohtumattoman murheen lähteenä.

Marxin yksityiselämä ei ollut pelkkää surua ja kärsimystä. Marxin perhe oli kaikesta huolimatta harvinaisen onnellinen perhe. Syvä rakkaus yhdisti Marxia Jennyyn, joka oli Marxin vaikean ja rauhattoman elämän uskollinen kumppani. Heidän rakkautensa kiihtumattomuudesta puhuu Marxin 1856 kirjoittama kirje vaimolleen, joka oli lasten kanssa käymässä sairaan äitinsä luona Trierissä. Marx kirjoitti: »Hetimit kun välimatka vain

erottaa meidät, vakuutun, että aika on palvelut rakkauttani samalla tavoin kuin aurinko ja sade palvelevat kasvia: on edistänyt sen kasvua... Eittämättä maailmassa on paljon naisia ja jotkut heistä ovat erinomaisia. Mutta mistä voisin löytää kasvot, joiden jokainen piirre, jopa jokainen ryppy herättäisi minussa elämäni voimakkaimpia ja kauniimpia muistoja? Jopa omat lukemattomat kärsimykseni ja korvaamattoman menetykseni luen sinun suloisista kasvoistasi, ja minä voitan tuon kärsimyksen, kun suutelen sinun armaita kasvojasi.»¹⁰

Rakkaus ja ystävyys yhdistivät kaikkia Marxin perheen jäseniä. Mauri, kuten Marxia nimittivät hänen omaisensa ja ystävänsä pikimustan tukkansa takia, oli lastensa paras ystävä ja heidän leikkitoverinsa. Marx muuttui lasten kanssa leikkiessään itsekin lapseksi ja toimitti teeskentelemättömän innokkaasti milloin ratsuhevosen, milloin omnibussin virkaa pienten matkailijoiden mielijohteen mukaisesti. Marx sepitti lapsiaan varten satuja, jotka olivat täynnä syvää sisältöä, runoutta ja huumoria.

Marx seurasi tarkkaavaisesti tyttäriensä kasvatusta ja pyrki tekemään heidät osalliseksi koko inhimillisen kulttuurin rikkaudesta. Marx itse oli maailmankirjallisuuden erinomainen tuntija; hän luki alkukielellä mielikirjailijoitaan Homerosta, Aiskhylostä, Shakespearea ja Balzacia. Sairastaessaan tai lepohetkinä hän viehättyi lukemaan Walter Scottin ja Dumas vanhemman romaaneja. Lapsilleen hän luki *Tuhannen ja yhden yön* tarinoita, *Nibelungein laulua*, *Don Quijotea*, Ho-

merosta ja erityisesti Shakespearea, jota suorastaan palvottiin Marxin perheessä. Kaikki hänen tyttärensä, Jenny, Laura ja 1855 syntynyt Eleanor tiesivät jo varhaisiässä ulkoa kokonaisia näytöksiä Shakespearesta. Marx juurrutti lapsiinsa rakkautta runouteen, etenkin Danten, Burnsien, Shelleyyn, Goethen ja Heinen runouteen.

Marx löysi aikaa ottaa osaa tyttäriensä erilaisiin kujeisiin. Niiden joukkoon kuului niin sanottu *Tunnustus*, jota suosittiin siihen aikaan Englannissa ja Saksassa. Vaikka vastaukset eräisiin kysymyksiin ovatkin luonteeltaan leikillisiä, *Tunnustus*¹¹ täydentää monessa suhteessa Marxin henkilökuvaa.

Eniten arvostamanne ominaisuus.— Ihmisissä yksinkertaisuus, miehessä voima, naisessa heikkous

Tunnusomainen piirteenne.— Määrätietoisuus.

Käsityksenne onnesta.— Taistelu.

Käsityksenne onnettomuudesta.— Alistuminen.

Helpoimmin anteeksi antamanne ominaisuus.— Herkkäuskoisuus.

Eniten inhoamanne pahe.— Liehakointi.

Antipatianne.— Martin Tapper*.

Mieliharrastuksenne.— Kirjoissa penkominen.

Mielirunoilijanne.— Shakespeare, Aiskhylos ja Goethe.

Eniten pitämämme proosakirjailija.— Diderot.

Sankarinne.— Spartakus, Kepler.

* Englantilainen kirjailija, jota Marx piti matalahenkisyyden olennoitumana.

Eniten pitämänne sankaritar.— Grethen.
Lempikukkanne.— Laakeri.

Mielivärinne.— Punainen.

Eniten pitämänne nimi.— Laura, Jenny.

Mieliruokanne.— Kala.

Mielilausemanne.— Ninie humani a
me alienum puto*.

Tunnuslauseenne.— De omnibus dubitan-
dum**.

Marx oli tyttärilleen erinomainen isä, ystävä ja opettaja. Paljastaessaan legendaan, että Marx oli muka ankara kuin itse Ukko-ylijumala, hänen tyttärensä Eleanor kirjoitti: »Ne jotka ovat paneutuneet ihmislunonteen tutkimiseen, eivät kummeksu, että niin taipumaton taiste-
lija saattoi samalla olla mitä hyväntahtoisin ja hellin ihminen. He käsittävät, että juuri siksi hän osasikin vihata niin silmittömästi, että pystyi niin syvästi rakastamaan; hänen pureva kynänsä saattoi lyödä jonkun niin pysyvästi helvettiin kuin ainoastaan Dante pystyi tekemään, ja tämä oli vain sen ansiota, että hän oli niin uskollinen ja lempeä; kun hänen sarkastinen huumorinsa voi syövyttää kuin happo, niin sama huumori rauhoitti puutetta kärsiviä ja sorrettuja.»¹²

Marxin kotona käyneillä säilyi mitä parhain muisto paitsi Marxin perheen jäsenistä myös Helene Demuthista, joka oli »naisista jaloin», kuten Eleanor Marx luonnehti häntä. Perheelle syvästi uskollinen Lenchen hoiti taloutta ja perheenjäsenen oikeudella jakoi sen kaikki ilot ja murheet.

* Mikään inhimillinen ei ole minulle vierasta.

** Epäile kaikkea.

Suurena onnena Marxin perheelle olivat sen uskolliset ystävät, joiden joukossa Engels oli aina ensimmäisellä sijalla. Engels jolla ei ollut omia lapsia, suhtautui isällisesti Marxin tyttäriin, jotka pitivät häntä toisena isänään.

Engels oli hyvillään siitä, että paitsi aineellista tukea hän pystyi auttamaan Marxia tieteellisessä ja publisistisessa toiminnassa.

TIETEELLISET OPINNOT

Koitti historiallisen kehityksen uusi kausi, jolloin kapitalismin myrskyisän nousun suojassa kypsyivät hitaasti, mutta väistämättömästi syvät ristiriidat, joita vuosien 1848—1849 vallankumoukset eivät olleet ratkaisseet. Marx kiiruhti käyttämään tuon ajan järjestelmälliseen ja perinpohjaiseen valmistautumiseen uusiin vallankumoustaisteluihin.

Marx jätti pakolaisrettelöt pikkuporvarillisten demokraattien huostaan ja omistautui oppinsa kehittelyyn; tuon opin tärkeyttä tulevalle vallankumoukselle oli vaikea yliarvioida. Marx tajusi hänen osakseen langenneen tehtävän koko suuruuden ja vastuullisuuden ja tutki perusteellisesti edeltäjiensä teoksia sekä seurasi tarkkaavaisesti eri tieteen aloilla tapahtuvan edistyksen jokaista askelta omaksuen kriitillisesti ihmisajattelun uusia saavutuksia. Niinpä hän arvioi heti korkealle Darwinin löydöt, jotka katsoi tosi vallankumoukseksi luonnontieteessä. Luettuaan Darwinin kirjan *Lajien synty ja luonnollinen valinta* Marx kirjoitti Engelsille: »Tämä kirja antaa luonnontieteellis-historiallisen perustan katsomuksillemme.»¹³ Liebknecht muisteli, miten innostuneesti Marx kertoi juuri näkemästään säh-

követurin mallista, joka veti mukanaan rautatievaunuja. Tutustuminen tuohon uututeen johti Marxin siihen tulokseen, että höyryn valtakausi on päättymässä ja sen tilalle on tulossa sähkö. Marx piti tämänkaltaisia löytöjä vallankumouksellisina tekijöinä yhteiskunnan kehityksessä.

Marx kuten aikaisemminkin tutki mitä erilaisimpien aikakausien ja kansojen historiaa, häntä kiinnostivat Englanti ja Ranska, Puola ja Espanja, Venäjä ja Italia, Intia, Kiina ja muut itämaat. Marxia kannusti tähän välttämättömyys selvittää eräiden tärkeiden ajankohtaistapahtumien historialliset juuret sekä teoreettinen kiinnostus tärkeitä ongelmia kohtaan, joiden ratkaiseminen olisi ollut uusi askel historiallisen tieteen kehityksessä.

Marx alkoi 1850-luvun lopulla harjoittaa matematiikan opintoja, jotka liittyivät hänen taloustieteellisiin tutkimuksiinsa ja olivat myös omalaatuisena levon muotona. Kyseiset opinnot saivat myöhemmin itsenäisen tieteellisen merkityksen.

Marx löysi aikaa niin ikään kielten opiskeluun. Marx osasi erinomaisesti muinaiskreikan ja latinan kielen, hallitsi täydellisesti saksaa, ranskaa ja englantia, osasi lukea italiaa ja vuodesta 1854 myös espanjaa. »Vieras kieli on ase elämäntaistelussa», oli Marxilla tapa sanoa.¹⁴

Marxin tieteellisten opintojen pääaiheena oli nyt kuitenkin kansantaloustiede, marxisin kolmesta yhdysosasta vähiten kehitelty osa. Proletariaatin taloudellisen opin luomista Marx piti tärkeimpänä puoluevelvollisuutenaan, elämänsä päätehtävänä.

Vuoden 1850 keväällä Marx jatkoi Pariisisa aloittamia kansantaloustieteen opintoja. Englanti osoittautui tätä varten sopivimmaksi maaksi. Marx löysi valtavasti aineistoa Britannian museon kirjastosta, joka oli sen ajan rikkaimpia kirjavarastoja. Hän työskenteli museon lukusalissa melkein joka päivä aamu yhdeksästä ilta seitsemään kirjoittaen otteita ja konsepteja, täyttäen vihkon toisensa jälkeen omalla pienellä ja tavattoman epäselvällä käsialallaan. Ei ainoastaan kansantaloustiede sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan myös taloushistoria ja tekniikan historia, väestöongelmat ja siirtomaapolitiikan historia, maanviljelyskemia ja geologia — siinä ei läheskään täydellinen Marxia hänen taloustieteellisten tutkimustensa yhteydessä kiinnostaneiden tieteiden luettelo.

Marx omisti valtavaa huomiota kapitalismin »juoksevan historian» tutkimiseen. Hänen parhaana havaintoasemana tässä mielessä oli Englanti, teollisuuskapitalismin klassinen maa, joka oli siihen aikaan yleismaailmallinen työpaja. Päivästä päivään hän keräsi huolellisesti sanoma- ja aikakauslehdistä, pörssitaulukoista ja parlamentin sinisistä kirjoista laajaa tosiasia-aineistoa, johon aikoi perustaa teoreettiset yhteenvetonsa.

Tieteellinen tunnontarkkuus ja armoton itsekritiikki pakottivat Marxia paitsi käymään läpi valtavan aineiston tiettyä ongelmaa tutkiessaan myös palaamaan siihen toistuvasti, mikäli elämä tarjosi uusia tosiasioita ja uutta aineistoa. Kalifornian ja Australian kultalöydöt ja teollisen nousun alkaminen panivat Marxin tutkimaan aihettaan alusta ja muok-

kaamaan kriittillisesti uuden aineiston. Engels nuhteli tuon tuostakin ystäväänsä liiallisesta tieteellisestä tunnontarkkuudesta: »Et tartu kynään niin kauan kuin et ole lukenut aivan kaikkia tärkeinä pitämiäsi kirjoja.»¹⁵

Marxin ja Engelsin välille vakiintuneen työnjaon mukaisesti Engelsin erikoisopintojen kohteena Manchesterissa olivat sotatieteet. Engelsiä kannusti näiden tieteiden perusteelliseen ja järjestelmälliseen tutkimiseen se, että hän tajusi, millainen merkitys tulevassa vallankumouksessa tulee olemaan sodan ja aseellisen kapinan kysymyksillä. Marx luotti täydellisesti »sotaministeriöönsä Manchesterissa», joka oli valmis lähettämään hänelle ohjeet mistä tahansa sotilaallisesta kysymyksestä.

Engels luki sotatieteiden ohella myös kieliä. Hän hallitsi täydellisesti Euroopan peruskielemiä, osasi hyvin muinaiskieliä (kreikkaa ja latinaa) ja vuonna 1850 alkoi opiskella vakavasti venäjän kieltä. Engels oli oikea polyglotti: hän puhui ja kirjoitti kahdellatoista ja luki kahdellakymmenellä kielellä. Tämän ansiosta hän pystyi asettamaan kielitieteen, lingvistiikan marxilaiselle perustalle.

Engels ryhtyi 1850-luvun lopulla tutkimaan järjestelmällisesti luonnontieteitä, mm. fysiikkaa, kemiaa ja biologiaa. Häntä kiinnosti lähinnä materialistisen dialektiikan soveltuvuus luonnontieteeseen.

Marxin ja Engelsin välinen työnjako antoi heille mahdollisuuden harjoittaa laajaa tieteellistä tutkimustyötä ja todistaa tällöin yleispäteväksi materialistisen dialektiikan menetelmän, jota he käyttivät paitsi yhteiskunnan ja sen historian myös luonnon tutkimiseen.

POLIITTINEN JA PUOLUETOIMINTA

Marx jatkoi käytännöllistä vallankumouksellista toimintaa myös Kommunistien liiton hajottamisen jälkeen, vaikka synkän taantumuksen oloissa vallankumouksellinen toiminta oli tietenkin huomattavasti suppeampaa. Proletaarista puoluetta muotoutuneena järjestönä ei ollut olemassa, mutta se säilyi kuitenkin teoreettisena ja poliittisena suuntana. Sen vuoksi Marx piti oikeutenaan puhua puolueesta tarkoittaen tällä »puoluetta suuressa historiallisessa merkityksessä.»¹⁶ Marx pyrki säilyttämään Kommunistien liiton ydinjoukon ja kannusti sitä vallankumouksellisen teorian ja muiden tieteiden järjestelmälliseen opiskeluun. Liebknecht kirjoitti Marxista: »Opiskelkaa! Opiskelkaa! Tämä oli kategorinen imperatiivi, jota hän toisti meille usein, mutta joka ilmeni jo hänen esimerkissään, jopa tämän aina ankarasti työskentelevän suurmiehen pelkässä näkemisessä.»¹⁷

Marx piti kannattajiaan Kommunistien liiton vallankumouksellisten perinteiden ja vuosien 1848—1849 vallankumousten antaman kokemuksen edustajina, perinteiden ja kokemuksen, joita oli säilytettävä hellävaroen ja joihin proletaaritaistelijoiden uusi sukupolvi oli perehdytettävä.

Vaikeuksista huolimatta Marx piti yhteyttä useiden maiden ja ennen kaikkea Saksan proletaarisiin ja demokraattisiin toimihenkilöihin. Länsi-Saksan kommunistien ja työläisten edustajana Englannissa vuosina 1853 ja 1856 käynyt Gustav Levy tiedotti, että Länsi-Saksassa harjoitetaan vallankumouksel-

lista propagandaa ja siellä on mahdollinen aseellinen kapina, jonka puhjetessa Marxia ja Engelsiä pyydetään saapumaan Saksaan ja ottamaan käsiinsä poliittisen ja sotilaallisen johdon, sillä kommunistit ja työläiset pitävät heitä kuten ennenkin johtajinaan. Marx joutui selittämään, että kapinayritys on ennenaikainen niin kauan kuin Saksassa ja Euroopassa ja ennen kaikkea Ranskassa puuttuu vallankumouksellista nousua.

Marx piti yhteyttä Kommunistien liiton jäsenten Joseph Weydemeyerin ja Adolf Clussin kautta USA:n työväenliikkeeseen. Proletaarisen järjestön luomisen kannalla ollut Weydemeyer osallistui vuonna 1853 Amerikan työväenliiton perustamiseen; liitossa olivat enemmistönä pakolaistyöläiset. Liiton äänenkannattajaksi tuli newyorkilainen lehti *Die Report*, jonka Weydemeyer ja Cluss pyrkivät muuttamaan proletaariseksi äänenkannattajaksi. Lehdessä julkaistiin Marxin ja Engelsin *New-York Daily Tribunea* varten kirjoittamien artikkelien saksankielisiä käännöksiä. Vuoden kulluttua, huhtikuussa 1854 lehti *Die Report* lakkasi ilmestymästä aineellisten vaikeuksien ja toimituksessa syntyneiden erimielisyyksien vuoksi. Weydemeyeriin yhteydessä olleet saksalaiset pakolaiset perustivat 1857 Kommunistisen klubin. Sen aktiivisena jäsenenä oli Badenin kapinan osanottaja Friedrich Adolf Sorge, josta myöhemmin tuli Marxin lähimpiä aatetovereita ja ystäviä. Klubin jäsenet tutkivat Marxin ja Engelsin teoksia ja tutustuttivat niihin työläisiä. USA:n olot eivät kuitenkaan olleet suotuisia marxismin propagandalle: työläisillä oli mahdollisuus saada vapaita maa-

palstoja länsiosista, amerikkalaisten kanta-työläisten ja siirtolaisten välillä vallitsi eripuraisuus, haittana oli myös amerikkalaisen työväenliikkeen praktillisuus, se että puuttui kiinnostusta teoriaa kohtaan.

Marx kiinnitti suurta huomiota Englannin työväenliikkeeseen. Hän ei ollut pelkkä syrjästäkatsoja, vaan liikkeen aktiivinen osanottaja. Marx teki parhaansa auttaakseen chartistien vasemmistosiiven johtajaa Jonesia chartistisen liikkeen elvyttämisessä uudella, sosialistisella pohjalla. Hän kirjoitti palkkiotta artikkeleita Jonesin lehtiin *Notes to the People* ja *The People's Paper* ja auttoi häntä suuresti toimitustyössä. Vuonna 1853 chartistien ryhmä Jonesin johtamana teki yrityksen panna alulle joukkoluonteisen työväenliikkeen, jota ajoittain koolle kutsuttavan Työväenparlamentin oli määrä johtaa. Manchesterissa maaliskuussa 1854 istuntoa pitäneen Työväenparlamentin kunniaedustajaksi valittiin Marx. Koska Marxilla ei ollut mahdollisuutta osallistua henkilökohtaisesti istuntoon, lähetti hän kirjeen, jossa muotoili Englannin työväenliikkeen perustehtävän: »työväenluokan järjestämisen kansallisessa mitassa.»¹⁸

Kun vuonna 1856 pidettiin *The People's Paper* -lehden nelivuotisjuhlaa, Marx sai kutsun tuohon tilaisuuteen. Lyhyessä, mutta syväsisältöisessä ja muodoltaan erinomaisessa puheessaan Marx paljasti työläisille kapitalistiselle yhteiskunnalle elimellisesti ominaiset sisäiset ristiriidat: »Koneet, joilla on ihmeellinen kyky vähentää ihmistyötä ja tehdä se tuloksellisemmaksi, näännyttävät ihmiset nälkään. Tähän asti tuntemattomat uudet rikkau-

den lähteet muuttuvat jonkin oudon, käsitämättömän lumousvoiman vaikutuksesta kurjuuden lähteiksi. Tuntuu kuin tekniikan voittojen hintana olisi moraalinen rappeutuminen... Tieteen kirkas valokaan ei näy voivan loistaa muuten kuin ainoastaan sivistymättömyyden synkkää taustaa vasten.»¹⁹ Tähdentäessään kapitalismissa vallitsevaa tuotantovoimien ja yhteiskunnallisten suhteiden välistä ristiriitaa Marx kehitteli ajatusta proletariaatin maailmanhistoriallisesta tehtävästä: »Tuomarina on nyt itse historia ja sen tuomion täytäntöönpanijana on proletariaatti.»²⁰

Objektiivinen tilanne Englannissa ei kuitenkaan ollut suotuisa työväenliikkeen uudelle nousulle. Englannilla siihen aikaan ollut teollinen ja siirtomaamonopoli antoi englantilaisille kapitalisteille mahdollisuuden saada valtavia ylivoittoja ja käyttää osan niistä työväenluokan huippukerroksen lahjomiseen. Moinen politiikka sai aikaan sen, että Englannin proletariaatin ammattitaitoisimmat kerrokset eksyivät turhanpäiväisen taistelun tielle yrittäen parantaa asemaansa kapitalismin puitteissa. Kyseinen asia vaikutti myös Jonesin asenteeseen. Engels tiedotti Marxille 7. lokakuuta 1858 päivätyssä kirjeessään Jonesin luisumisesta liittoon porvarillisten radikaalien kanssa ja toi esiin Englannin vallankumouksellisen työväenliikkeen lamaannuksen syyn: »Jonesin uusi menettely... näyttää... saavan selityksensä siitä, että Englannin proletariaatti tosiasiallisesti porvarillistuu yhä enemmän ja enemmän, niin että tämä kaikista kansakunnista porvarillisin näyttää haluavan viedä asiat lopulta siihen pisteeseen että sillä on por-

varillinen aristokratia ja porvarillinen proletariaatti porvariston *ohella*. Sellaisen kansakunnan kohdalla, joka riistää koko maailmaa, tämä on kaikitenkin tavallaan oikeutettua.»²¹

Tutkiessaan imperialismiin kauden työväenliikkeessä havaittavan opportunistin sosiaalisia juuria Lenin vetosi usein tuohon syvyydeltään erinomaiseen analyysiin, jonka Engels oli tehnyt Englannin työväenliikkeessä ilmenneen opportunistin juurista.

MARX PUBLISISTINA

USA:ssa suosittu edistyksellinen sanomalehti *New-York Daily Tribune* esitti Marxille toimittajansa Charles Danin aloitteesta elokuussa 1851 lehden Lohtoon-kirjeenvaihtajan virkaa. Demokraattisen ja työväenlehdistön puuttuessa Marx katsoi mahdolliseksi periaatteitaan vahingoittamatta ottaa osaa edistykselliseen lehteen vaikuttaakseen vaikkapa epäsuorasti yleiseen mielipiteeseen. Lehdistötyö saattoi sitä paitsi muodostua hänelle olennaiseksi aineelliseksi tueksi.

Annettuaan suostumuksensa toimia lehden avustajana Marx kääntyi viivyttelämästä Engelsin puoleen: »Mitä tulee *New-York Tribuneen*, niin sinun on nyt autettava minua, koska olen nyt korvia myöten syventynyt kansantaloustieteeseen. Kirjoita joitakin artikkeleita Saksasta vuodesta 1848 alkaen.»²² Niinpä *Tribunessa* julkaistiin Marxin allekirjoittamana erinomainen artikkelisarja *Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa*. Siinä analysoitiin luokkakannalta vallankumouksen kul-

kua ja tehtiin useita tärkeitä teoreettisia joh-
topäätöksiä, mm. taidoksi ymmärretyn ka-
pinan tunnettu määritelmä. Kymmenisen vuot-
ta *New-York Daily Tribunen* avustajana toi-
minut Marx sai Engelsiltä säännöllisesti suur-
ta apua. Ystävysten välille vakiintuneessa
työnjaossa otettiin huomioon kummankin tie-
teelliset intressit. Niinpä kaikki sotilaallisia
kysymyksiä koskeneet artikkelit kuuluivat
Engelsille. Hän joutui kuitenkin kirjoitta-
maan muistakin aiheista auttaakseen Marxia
tämän sairastumisen tai työn aiheuttaman lii-
karasituksen varalta.

Kun samainen Dan ehdotti huhtikuussa
1857 Marxia osallistumaan *Uuden amerikka-
laisen tietosanakirjan* laatimiseen, niin enem-
mistön artikkeleista, mm. sotilashenkilöi-
den ja historiallisten toimihenkilöiden elämä-
kertojen kirjoittamisen, otti huolekseen
Engels.

Engelsin suuresta avusta huolimatta Marxin
toiminta *New-York Daily Tribunen* ja vuonna
1855 saksalaisen porvarillis-demokraattisen
Neue Oder-Zeitungin avustajana vei häneltä
äärettömän paljon aikaa ja voimia. Publisistin
työ oli Marxille luovaa työtä, tärkeää poliit-
tista työtä. Hän ei kirjoittanut tavallisia sano-
malehtikirjoituksia, vaan tieteellisesti perus-
teltuja artikkeleita uhraten paljon aikaa jo-
kaisen kysymyksen tutkimiseen. Marx oli us-
kollinen kirjallisen toimintansa alkuvaiheessa
julistamalleen periaatteelle: »Kirjailijan on
tietenkin ansaittava saadakseen toimeentulon-
sa ja mahdollisuuden kirjoittaa, mutta hän ei
missään nimessä saa elää ja kirjoittaa vain an-
saitakseen.»²³

Marx sovelsi artikkeleissaan materialistisen dialektiikan menetelmää päiväntapahtumia analysoidessaan ja teki tämän pohjalla useita varsin tärkeitä teoreettisia yleistyksiä ja poliittisia johtopäätöksiä. Marx käytti myöhemmin monien artikkeliansa aineistoa tieteellisissä tutkimuksissaan, mm. *Pääomassa*.

Analysoidessaan artikkeleissaan kapitalistisen yhteiskunnan talouselämää Marx kumosi porvarillisten teoretikkojen valheellisia väittämiä kapitalistisessa yhteiskunnassa vallitsevien etujen sopusoinnusta. Hän todisti, ettei edes teollisuuden myrskyisä nousu ole keskeyttänyt työtätekevien kurjistumista eikä hävittänyt työttömyyttä ja että tuotantovoimien kehitys kapitalismissa tuottaa hyötyä vain hallitseville luokille. Toisin kuin porvarilliset taloustieteilijät Marx ennusti, että taloudellinen kukoistuskausi päättyy väistämättä kriisiin, joka kävi toteen vuonna 1857.

Suuri sija Marxin artikkeleissa kuului Englannin, tuon »pääoman emämaan», poliittisen elämän käsittelylle. Marx ruoski kiihkeällä vihalla tekopyhyttä, ulkokultaisuutta ja valheellisuutta, jotka täyttivät Englannin koko poliittisen elämän. Marx paljasti myytin, että Englannin valtiojärjestelmä on luonteeltaan muka luokkien yläpuolella oleva, ja toi esille tuon järjestelmän sosiaalisen olemuksen, joka oli tulos suurporvariston ja maaylimystön välisestä kompromissista. Marx paljasti englantilaista »demokratiaa»: erilaisia salahankkeita valitsijoiden luetteloja laadittaessa sekä lahjonta- ja kiristysjärjestelmää, joka antaa hallitseville luokille mahdollisuuden turvata itselleen kuuliaisen enemmistön parlamentissa.

Marx luonnehti terävästi Englannin perinteellistä kaksipuoluejärjestelmää, jonka vallitessa vallassa olevien puolueiden vaihtuminen ei itse asiassa muuta hallituksen poliittista linjaa. Hän luonnehti osuvasti parlamentin opposition roolia Englannin poliittisessa elämässä ja vertasi sitä höyrykoneen venttiilin rooliin. Piirräessään Englannin poliitikkojen — lordi Palmerstonin, John Russelin, Gladstonin ja muiden — muotokuvagalleriaa Marx luonnehti seuraavasti Englannin porvariston silloisia edustajia whigejä: »lahjonnan suuria mestareita; hurskailijoita uskonnossa; tartuffeja politiikassa»²⁴.

Marx valaisi useissa artikkeleissaan Englannin työväenliikettä. Hän antoi suuren arvon lakkotaistelulle pitäen sitä paitsi taistelukeinona kapitalistien mielivaltaa vastaan, myös tavattoman tärkeänä poliittisena ja moraalisena tekijänä, joka edistää työläisten yhteenliittymistä ja heidän luokkatietoisuutensa kasvua. Marx kirjoitti, että ilman tuota sotaa työn ja pääoman välillä »Ison-Britannian ja koko Euroopan työväenluokka olisi tukahdutettua, älyllisesti takapajuista, sisäisesti tyhjää ja alistuvaista joukkoa, joka ei pystyisi vapautumaan omin voimin paremmin kuin Muinais-Kreikan ja Rooman orjat»²⁵.

Marx tähdensi työläisten taloudellisen taistelun tärkeyttä, mutta samalla korosti poliittisen taistelun ratkaisevaa merkitystä. Hän toi monissa artikkeleissaan esille chartistien Englannin poliittisen järjestelmän demokratisoinnin, kansankartan puolesta käymän taistelun tärkeän merkityksen. Lähtien siitä, että Englannin väestön valtaenemmistönä oli pro-

letariaatti ja että maassa toisin kuin mantereeseen muissa maissa ei ollut vielä kehittyneitä sotilaallis-byrokraattista koneistoa, Marx piti mahdollisena, että Englannin työväenluokka voisi ottaa vallan käsiinsä rauhanomaista tietä. Tämän toteutumisen tärkeimpänä ehtona Marx piti sitä, että proletariaatti tajuaisi selvästi oman asemansa luokkana ja että sillä olisi taisteluhenkkinen proletaarinen puolue. Marx piti mahdollisena Englannin proletariaatin valtaantuloa rauhanomaista tietä, mutta hän, kuten Engels totesi, »ei ole koskaan unohtanut lisätä, että hän ei juuri odota, että Englannin vallassaoleva luokka alistuisi tähän rauhalliseen ja lailliseen vallankumoukseen ilman 'proslavery rebellion'ia', kapinaa orjuuden puolesta»²⁶.

Marx kiinnitti suurta huomiota *New-York Daily Tribunea* varten kirjoittamissaan artikkeleissa niin ikään Euroopan mantereeseen maihin. Huomattavan osan artikkeleistaan hän omisti Ranskalle ja Louis Bonapartelle. Uusien konkreettisten aineistojen pohjalta hän laajensi teoksessaan Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista antamaansa bonapartismin luonnehdintaa. Hän paljasti Bonaparten pyrkimystä esittäytyä kaikkien luokkien patriarkaalisenä hyväntekijänä ja varsinkin hänen yritystään mitättömien armopalojen avulla »lahjoa Ranskan työväenluokan omatunto»²⁷. Marx todisti, että Bonaparten keisarikunta olennoi diktatorisiin hallintomenetelmiin, väki- ja mielivaltaan turvautuneen vastavallankumouksellisen porvariston valtaa.

Useissa artikkeleissaan Marx käsitteli Ranskan taloudellista kehitystä, jota luonnehti tuo-

hon aikaan kaikenlaisen huijauksen ja pörssi-keinottelun hillitön riehunta. Elävänä esimerkkinä siitä oli osakepankki Credit Mobilier, joka oli Louis Bonaparten erityisessä suojelussa. Pankki ei operoinut ainoastaan luotolla, vaan sijoitti pääomaa rautateihin, kanavien rakentamiseen, kaivoksiin, telakoihin, laivanrakennukseen, metallitehtaisiin ja muihin teollisuuslaitoksiin, joista tuli nimettömien yhtiöiden tai osakeyhtiöiden omaisuutta. Marx osasi heti arvioida kapitalistisen yhteiskunnan taloudessa havaittavien uusien ilmiöiden merkityksen. Hän kirjoitti: »Osakeyhtiöiden soveltaminen teollisuuteen merkitsee uutta kautta nykyisten kansojen talouselämässä.»²⁸ Marx selitti uuden ilmiön välttämättömyydellä luoda laajoja tuotantolaitoksia, mihin erillinen henkilö on kykenemätön. Tämä jouduttaa pääoman keskittymistä, synnyttää teollisuuskuninkaita, nopeuttaa pikkuporvariston köyhtymistä ja johtaa palkkatyöläisten valtavan, jatkuvasti lisääntyvän armeijan muovautumiseen; pääoman edustajien lukumäärän supistumisen myötä nuo palkkatyöläiset muodostuvat pääomalle yhä vaarallisemmaksi voimaksi. Jo osakeyhtiöiden syntymisen kaudella Marx osasi näin ollen ennustaa monopolistisen kapitalismin eräät luonteenomaiset piirteet.

New-York Daily Tribunessa julkaistuissa artikkeleissaan Marx jatkoi kamppailuaan taantumuksellista preussilaisuutta vastaan. Tämän kamppailun hän oli aloittanut vielä *Rheinische Zeitungissa* ja se ilmeni erittäin voimakkaana Saksan vallankumouksen aikana. Marx paljasti Preussissa hallitsevia raakoja ja ylimielisiä junkkereita, poliisien kaikkivaltaa ja kaik-

kialla vallitsevaa byrokratiaa. »Kaikkivoimaisen byrokratian toimet sääntelevät jokaista askeltanne, jopa tavallista liikkumista... Te ette voi elää, kuolla, solmia avioliittoa, kirjoittaa kirjettä, ajatella, julkaista, perustaa kauppayritystä, opettaa, opiskella, kutsua koolle kokousta, rakentaa tehdasta, muuttaa maasta, sanalla sanoen tehdä mitään ilman obrigkeitleche Erlaubnis, ilman virkavallan lupaa.»²⁹

Paitsi hänen aikaisen Preussin murskaavaa luonnehdintaa Marx suoritti syvällisiä ekskursseja maan menneisyyteen. Artikkelissaan *Hohenzollernien jumalallinen oikeus* ja eräissä muissa artikkeleissa hän tarkastelee, millä keinoin kääpiömäisen rajakreivikunnan omistaneet Hohenzollernit onnistuivat kohoamaan Preussin kuninkaiksi. »He saavuttivat tämän», totesi Marx, »jumalallisen lahjontaoikeuden, avoimen oston, näpistelyn, perinteiden metsästämissä ja kavalien jakosopimusten ansiosta.»³⁰

Marx kohdisti arvostelunsa kärjen niin ikään toistakin saksalaisvaltiota, Itävallan keisarikuntaa, vastaan. Siellä hallitseva Habsburgien suku säilytti »tilkun kokoisen keisarikuntansa» järjestystä ja eheyttä noudattamalla väkivaltapolitiikkaa, yllyttämällä kansakuntia toistensa kimppuun. Taantumuksellisten Preussin ja Itävallan kilpailu oli Saksan taloudellisen ja poliittisen pirstoutuneisuuden yhtenä syynä.

Ainoana valoisana saarekkeena Euroopan taantumuksen synkällä taustalla oli vuonna 1854 alkanut Espanjan vallankumous. Luonnollisesti tämä tapahtuma kiinnitti itseensä Marxin kiinteän huomion. Kirjoittaakseen asiantuntevasti Espanjan tapahtumista *Tribu-*

neen Marx ryhtyi hänelle ominaisella perusteellisuudella tutkimaan Espanjan historiaa, ennen kaikkea edelläkäyneitä vuosien 1808—1814, 1820—1823 ja 1834—1843 vallankumouksia. Tuloksena oli, että Marx kirjoitti artikkelisarjan *Vallankumouksellinen Espanja*, jota hän ei ehtinyt viedä päätökseen. Hänen lähettämistään 11 artikkelista julkaistiin vain 8 (tapahtumista ennen vuotta 1820). On säilynyt vielä yksi julkaisematon katkelma, jossa analysoidaan vuosien 1820—1823 vallankumouksen tappion syitä.

Artikkelisarjassa *Vallankumouksellinen Espanja* Marx toi esiin porvarillisten vallankumousten yleispiirteiden ohella sen erikoisen, mikä oli ominaista Espanjan vallankumoukselle.

Analysoidessaan espanjalaisten taistelua Napoleonia vastaan Marx korosti, että »tämä ensimmäinen spontaaninen liike syntyi kansan keskuudessa, sen sijaan 'parhaat' luokat alistuivat rauhallisesti vierasmaisen ikeen alle»³¹. Marx luonnehti Espanjan kansan taistelua Napoleonin armeijaa vastaan »suureksi kansalliseksi liikkeeksi, jonka ansiosta Bonapartet tulivat karkotetuiksi»³². Vaikka kansalliset ja uskonnolliset ainekset olivatkin silloin valitsevina espanjalaisessa liikkeessä, havaittiin sen alussa myös voimakasta pyrkimystä yhteiskunnallis-taloudellisiin uudistuksiin. Sen asemesta, että rinnan sosiaalisten uudistusten kanssa olisi ryhdytty myös kansallisiin puolustustoimiin, keskushallitus teki kaikkensa tukahduttaakseen provinssin vallankumoukselliset pyrkimykset. Tästä seurasi, että Espanjassa säilyivät feodaaliset jäännökset.

Vuosien 1820—1823 porvarillisen vallankumouksen tappion syitä analysoidessaan Marx näki pääsyyn maaseutuväestön passiivisuudessa, siinä että se esiintyi usein vastavallankumouksellisten voimien puolella. Espanjan vallankumousten erikoisuutena oli se, että ratkaiseva rooli niissä kuului armeijalle. Vailla yhteyttä kansanjoukkoihin armeija muuttui vaaralliseksi niille, jotka siihen turvautuivat, ja vaarattomaksi vallankumouksen vihollisille. Viimein tappioon vaikutti melkoisesti porvariston petturuus. Se oli osasyynä myös vuosien 1854—1856 vallankumouksen häviössä. Marx totesi, että tässä kohdin Espanjan vallankumoukset muistuttivat hämmästyttävästi Euroopan vuosien 1848—1849 vallankumouksia.

Tehdessään yhteenvetoja Espanjan neljännestä porvarillisesta vallankumouksesta Marx tähdensi sen eroavuutta aiemmista vallankumouksista. Se ei enää liittynyt edeltäjiensä tavoin dynastian kahden haaran väliseen taisteluun. Espanjan vallankumous menetti vuonna 1856 paitsi dynastisen myös sotilaallisen luonteensa.

Marx pani tarkasti merkille kaikki Espanjan kansan taistelussa eri kausina tapahtuneet muutokset ja iloitsi kansanjoukkojen itsenäisyyden ja vallankumouksellisen luovuuden jokaisesta merkistä.

SORRETTUJEN KANSOJEN KANSALLISEN VAPAUTUSTAISTELUN TUKEMINEN

Marxin publisistisen toiminnan tärkeänä puolelana 1850-luvulta lähtien oli valtava kiinnostus riippuvaisten ja siirtomaiden historiallisia

kohtaloita ja sorrettujen kansojen kansallista vapautusliikettä kohtaan. Tuohon aikaan voimistunut Englannin ja muiden kapitalististen valtioiden siirtomaakspansio pakotti Marxin tutkimaan perusteellisesti tuota hänelle melko uutta kysymystä.

Marx tutki erittäin tarkkaavaisesti Englannin siirtomaapolitiikkaa. Hän kirjoitti: »Äärimmäinen ulkokultaisuus ja porvarilliselle sivistykselle ominainen barbaarisuus esittäytyvät meille alastomina silloin, kun tarkkailemme tuota sivistystä kotimaamme ulkopuolella, sillä täällä kotona se esiintyy täysin kunniallisena; sen sijaan siirtomaissa näemme sen ilman mitään verhoja.»³³

Marx kuvasi Itä-Intian yhtiön historiaa. Tuon seikkailuhenkisten kauppiaiden perustaman yhtiön lipun alla Englanti valtasi Intian, se ryösti ja hävitti maata hajottaen sen kansaa, lietsoen vihaa eri heimojen, kastien ja uskontojen välille sekä yllyttäen alkuasukasruhtinaita toistensa kimppuun.

Marx näytti Intian esimerkin perusteella, miten turmelevasti vaikuttaa sorrettujen maiden kansoihin porvariston omanvoitonpyyteen siirtomaapolitiikka, joka johtaa paikallisen teollisuuden ja maatalouden rappeutumiseen sekä valtaviin alkuasukasjoukkojen köyhymiseen ja tuhoutumiseen. Marx ennusti tuon barbaarisen politiikan kääntyvän väistämättä itseään Englantia vastaan.

Hävittäessään patriarkaalista yhteisöjärjestelmää ja muuttaessaan Intiaa maatalous- ja raaka-ainelisäkkeeseen Englannin oli pakko antaa periksi syntyville kapitalistisen talouden iduille, mikä vuorostaan merkitsi porva-

riston ja proletariaatin syntymistä ja edellytysten luomista siirtomaapolitiikan vastaiselle taistelulle.

Kun vuonna 1857 Intiassa puhkesi kansallinen vapautuskapina ja Euroopan lehdistö alkoi purkaa ilmoille valituksia kapinallisten »julmuuksista», Marx kohotti suuttuneena äänensä sorretun kansan puolesta. Hän kuvasi julmuudeltaan pöyristyttäviä menetelmiä, joita siirtomaatorjuuttajat käyttivät alkuasukkaita vastaan, ja juuri tämä oli johtanutkin kapinaan.

Tutustuttuaan Britannian Intiassa toteutetun ylivallan seurauksiin Marx tuli johtopäätökseen, ettei maan kansa pysty vapautumaan onnettomuudesta ja nöyryytyksestä »niin kauan kuin teollisuusproletariaatti ei syrjäytä Isossa-Britanniassa hallitsevia luokkia tai itse intialaiset eivät saa kerätyksi tarvittavia voimia heittääkseen ainiaaksi yltään Englannin ikeen»³⁴.

Samanlainen myötätunto riippumattomuutensa puolesta taistelevia kansanjoukkoja kohtaan sävyttää niin ikään Marxin artikkeleita Kiinasta. Marx paljasti Englannin siirtomaapolitiikkaa. Englanti oli tykkien avulla pannut Kiinan toimittamaan oopiumia ja pakottanut sen orjuuttaviin ehtoihin. Marx tunsii ääretöntä myötätuntoa Taipingin kapinaa kohtaan sekä feodaalista kansallisuussortoa, Mantšujen dynastiaa ja Kiinan riippumattomuuden riistämisellä uhkaavia ulkomaisia siirtomaatorjuuttajia vastaan suunnattua talonpoikaissotaa kohtaan. Marx kannatti mitä innokkaimmin Kiinan kansan heräämistä toimintaan, sen ryhtymistä synnyinmaansa aktiiviseen puolusta-

miseen ja taipinilaisten vallankumouksellista sotaa vanhaa keisarillista Kiinaa vastaan.

Marx paljasti niin ikään eurooppalaisten siirtomaatorjuuttajien anastustoimia Birmaa, Afganistania, Irania ja Turkkiä vastaan.

Marxin näköpiirissä oli myös Englannin politiikka sen eurooppalaisessa siirtomaassa Irlannissa. Marx kirjoitti: »Englanti on murskannut irlantilaisen yhteiskunnan elämänehdot. Ensin se takavarikoi maan, sitten tukahdutti 'parlamentin säädöksin' teollisuuden ja viimein mursi asevoiman avulla Irlannin kansan aktiivisuuden ja tarmon.»³⁵ Marx vertasi Englannin ja Irlannin välisiä suhteita pistooliaan esille kaivavan ryövärin ja kukkaroaan etsivän matkaajan välisiin suhteisiin.

Marxin artikkelit Intiasta, Kiinasta ja Irlannista ovat täynnä proletaarisen internationalismin henkeä, halua tukea sorrettujen kansojen kansallista vapautustaistelua ja auttaa jokaista demokraattista kansanliikettä, joka kartuttaa vallankumouksen voimia ja luo suotuisat edellytykset proletariaatin taistelulle kapitalistista orjuutta vastaan. Näillä Marxin artikkeleilla, joiden pääajatuksena on proletariaatin vallankumouksellisen taistelun ja sorrettujen kansojen kansallisen vapautusliikkeen yhteys ja keskinäinen riippuvuus, oli valtava merkitys, sillä niissä oli laskettu perusta proletariaatin politiikalle kansallisessa ja siirtomaakysymyksessä.

Marx tarkasteli vallankumouksen etujen näkökulmasta myös voimien asettelua vuosien 1853—1855 Krimin sodassa. Tsarismi oli tuohon aikaan Euroopan taantumuksen tärkein linnake, ja tämä johti Marxin ajatukseen, että

tuon linnakkeen mahdin ja vaikutuksen kaikenmoinen heikentäminen on omiaan lisäämään Euroopan vallankumouksen voiton mahdollisuutta. Hän toivoi, että Krimin sota ei ainoastaan heikennä tsarismia, vaan aiheuttaa kansanjoukkojen liikehdinnän Euroopassa, nostattaa ne vallankumoukselliseen sotaan tsarismia ja oman maansa taantumusta vastaan, että vallankumouksellinen sota aiheuttaa kansanliikkeen tsarismia vastaan myös Venäjällä. Marx toivoi idän kysymyksen ratkaisua vallankumouksellista tietä, Balkanin niemimaan kaikkien kansojen täydellistä vapautumista sulttaanien hallitseman Turkin sorrosta.

Vuosien 1853—1855 sota muistutti liian vähän sitä vallankumouksellista sota, johon Marx ja Engels kutsuivat. Vuosien 1848—1849 vallankumousten tappion jälkeen tuskin toipumaan ehtineet kansat eivät nousseet historian näyttämölle päättävin toimin. Venäjää vastaan sotineet Englanti ja Ranska tekivät parhaansa tuottaakseen mahdollisimman vähän vahinkoa tsarismille, joka esitti Euroopan santarmin osaa. Siitä huolimatta Krimin sota ja sen tulokset jättivät jälkensä tsarismiin. Marx kirjoitti myöhemmin, että maaorjuudessa elävän Venäjän häviö Krimin sodassa »paljasti maan sosiaalisen ja poliittisen järjestelmän mädännäisyyden, jos kohta Venäjä pelastikin Sevastopolin puolustuksella kunniansa ja häikäisi ulkovaltiot diplomaattisilla voitoillaan Pariisissa»³⁶.

Kohta Krimin sodan päättymisen jälkeen alkoi ilmetä merkkejä lähenevästä taloudellisesta kriisistä, mikä herätti Marxissa jälleen toivoa vallankumouksen läheisyydestä. Nämä

toiveet lujittuivat entisestään kun vuonna 1857 taloudellinen kriisi todellakin puhkesi USA:ssa ja kohta levisi myös Eurooppaan. Se oli ensimmäinen yleismaailmallinen taloudellinen kriisi.

Kriisi huononsi Marxin aineellista asemaa. Muut Euroopan kirjeenvaihtajat irti sanonut *Tribune* rajoitti Marxin osuuden yhteen artikkeliin viikossa aiempien kahden asemesta; siitä huolimatta hän ei sanonut koskaan vuoden 1849 jälkeen tunteneensa oloaan niin hyväksi kuin kyseisen romahduksen aikana.

PÄÄOMAN ENSIMMÄINEN LUONNOS

Marx arvasi, että tulossa on suuria tapahtumia, ja joudutti teoreettisen työnsä vauhtia, mistä kirjoitti Engelsille: »Istun kuin hullu työn ääressä yökaudet tehdäkseni yhteenvedot taloustieteellisistä tutkimuksistani, jotta ennen paisumusta ehtisin päästä selvyyteen edes peruskysymyksistä.»³⁷

Jättimäisin voimainponnistuksin Marx suoritti hyvin lyhyessä ajassa, nimittäin loka-kuusta 1857 toukokuuhun 1858, valtavan työn, joka oli tulos hänen viisitoista vuotta väliajoin kestäneistä taloustieteellisistä tutkimuksistaan. Tuo »kysymysten itselleen selväksi saamisen tarkoituksessa» kirjoitettu työ käsittää yli 50 painoarkin laajuisen käsikirjoituksen, joka sai nimekseen *Kansantaloustieteen arvostelua*.*

* Käsikirjoitus julkaistiin ensi kerran alkukielellä Neuvostoliitossa vuosina 1939—1941. Se julkaistiin kahdessa osassa ja sen otsikkona oli: *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie* (Rohentwurt), 1857—1858. *Kansantaloustieteen arvostelua* (alustava luonnos) on julkaistu venäjänkielisenä Marxin ja Engelsin teoksissa, 46. nidos, 1. ja 2. osa.

Mainittu käsikirjoitus on *Pääoman* ensimmäinen alustava luonnos. Sillä on erittäin tärkeä sija marxismin historiassa, koska se heijastaa Marxin taloudellisen opin muovautumisen ratkaisevaa kautta. Juuri siinä Marx laskee pohjan lisäarvo-opilleen, joka on Leninin sanoja käyttäksemme Marxin taloudellisen teorian kulmakivi. Engels kirjoitti tästä ystävänsä tieteellisestä uroteosta: »Lisäarvoteorian Marx kehitti yksikseen 1850-luvulla ja kieltäytyi jyrkästi julkaisemasta mitään siitä, ennen kuin ei ollut selvittänyt itselleen täydellisesti kaikkia sen johtopäätöksiä.»³⁸

Lisäarvoteoria on Marxin toinen suuri löytö. Tätä oppia kehitellessään Marx paljasti porvarillisen yhteiskunnan perustendenssit, perusteli taloustieteellisesti proletariaatin maailmanhistoriallisen tehtävän sekä sosialistisen vallankumouksen välttämättömyyden ja väistämättömyyden.

Puheena oleva teos sisältää lisäksi varsin tärkeitä Marxin ajatuksia kommunistisesta yhteiskunnasta, sille ominaisesta ajan säästämisen laista, kommunistisesta työn organisatiosta, kommunistisen yhteiskunnan aineellisten ja henkisten voimavarojen ennen näkemättömästä kehityksestä ja yksilön sopusuhtaisesta kehityksestä, joka on yhteydessä yhteiskunnan kaikkien jäsenten vapaa-ajan lisääntymiseen.

Vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa on näin ollen kehitelty myös marxismin kolmatta yhdysosaa, tieteellistä kommunismia.

Johdannon keskeneräiseksi jääneessä hahmotelmassa luonnehditaan syvästi ja mitä täydellisimmin marxilaisen kansantaloustieteen koh-

detta ja menetelmää. Pitämällä lähtökohtana löytämänsä materialistista historiankäsitystä Marx asettaa etualalle aineellisen tuotannon. Toisin kuin porvarilliset taloustieteilijät hän todistaa, että tuotanto, jako, vaihto ja kulutus ovat eheän kokonaisuuden osia ja että määräävä rooli tuossa yhteydessä kuuluu tuotannolle. *Johdannossa* luonnehditaan ensi kertaa abstraktisesta konkreettiseen siirtymisen tieteellistä menetelmää marxilaisen kansantaloustieteen menetelmänä ja valaistaan metodologista kysymystä historiallisen ja loogisen keskinäisestä suhteesta tiedostamisprosessissa. Varsin mielenkiintoisia ovat Marxin *Johdannossa* esittämät ajatukset taiteesta yhteiskunnallisen tajunnan muotona. Nämä ajatukset kuuluvat yhdessä Marxin kirjallisuudesta ja taiteesta lausumien huomautusten kanssa, joita sisältyy Marxin muihin teoksiin ja kirjeisiin, marxilaisen estetiikan aarteistoon.

Koska vuosien 1857—1858 käsikirjoituksissa Marx oli ottanut päättävän askelen taloudellisen oppinsa kehittelyssä, saattoi hän ryhtyä valmistelemaan käsikirjoitustaan painoon. Jouduttaakseen tutkimuksensa julkaisemista Marxin oli suostuttava julkaisemaan sitä erillisinä vihkoina. Ryhtyessään valmistamaan ensimmäistä vihkoa julkaistavaksi Marx itse asiassa aloitti kaiken aiemmin kirjoittamansa huolellisen uudelleen muokkauksen. Sisällön ohella hän huolehti myös tieteellisen työnsä kirjallisesta muodosta. Marx piti aivan mahdollomana saattaa julkisuuteen vähänkin viimeistelemätöntä tuotetta. Sairastuttuaan vaikeasti Marx oli huolissaan siitä, ettei teosta vain pilattaisi raskaalla, puisevalla kirjoitus-

tavalla. »Aion saavuttaa puolueellemme tieteellisen voiton»³⁹, kirjoitti Marx po. teoksestaan.

Marxin sairastumisen yhtenä syynä oli voimaperäisen työnteon ohella raskas aineellinen asema, johon hän oli taas joutunut. Rajoitettuaan Marxin panoksen yhteen artikkeliin viikossa *Tribune* ei aina julkaissut edes tuotakaan artikkelia ja supisti tai viivytti lisäksi jo julkaistuista töistä maksettavaa palkkiota. Puute ahdisti Marxin perhettä siinä määrin, että kun tammikuussa 1859 Marx sai valmiiksi taloustieteellisen tutkimuksensa ensimmäisen vihkon, hän ei rahan puutteessa voinut maksaa postikustannuksia lähettääkseen käsikirjoituksen berliiniläiselle kustantajalle Dunckerille. Kuten aikaisemminkin Marx kääntyi avunpyynnöin ystävänsä puoleen ja kirjoitti tälle tavanomaisella huumorillaan kohtalonsa ivasta: »Tuskin kukaan on joutunut kirjoittamaan 'rahasta' tällaisessa rahanpuutteessa!»⁴⁰

Kesäkuussa 1859 Marxin teos *Kansantaloustieteen arvostelua*, 1. vihko näki päivänvalon. Siinä Marx esitti ensi kertaa arvoteoriansa sekä todella tieteellisen rahateorian ja rahankiertoteorian.

Kyseisen teoksen tunnetussa *Johdannossa* on muotoiltu nerokkaasti historiallisen materialismin olemus; historiallinen materialismi oli johtolankana Marxille paitsi hänen historiallisissa myös taloudellisissa tutkimuksissaan. »Elämänsä yhteiskunnallisessa tuotannossa ihmiset astuvat tiettyihin, välttämättömiin, heidän tahdostaan riippumattomiin suhteisiin, tuotantosuhteisiin, jotka vastaavat heidän aineellisten tuotantovoimiensa määrättyä kehi-

tysastetta. Näiden tuotantosuhteiden kokonaisuus muodostaa yhteiskunnan taloudellisen rakenteen, reaalisen perustan, jolle juridinen ja poliittinen päällysrakenne kohoaa ja jota yhteiskunnallisen tajunnan tietynlaiset muodot vastaavat... Ei ihmisten tajunta määrää heidän olemistaan, vaan päinvastoin heidän yhteiskunnallinen olemisensa määrää heidän tajuntansa. Yhteiskunnan aineelliset tuotantovoimat joutuvat kehityksensä tietyllä asteella ristiriitaan olemassaolevien tuotantosuhteiden kanssa tai, mikä on vain asian juridinen ilmaisu, omistussuhteiden kanssa, joiden puitteissa ne olivat siihen asti kehittyneet. Tuotantovoimien kehittämismuodoista nämä suhteet muuttuvat niiden kahleiksi. Silloin alkaa yhteiskunnallisen vallankumouksen aikakausi. Taloudellisen perustan muuttuessa mullistuu joko hitaammin tai nopeammin koko suunnaton päällysrakenne.»⁴¹

Marx päätti esipuheensa seuraaviin sanoihin: »Mielipiteeni, kuinka niitä kulloinkin arvosteltaneenkin ja niin vähän kuin ne sointunevatkin yhteen hallitsevien luokkien itsekkäiden ennakkoluulojen kanssa, ovat tunnollisen ja monivuotisen tutkimustyön tulos. Tieteeseen pääsulle on muuten samoin kuin helvettiin pääsullekin asetettava vaatimus:

»Qui si convien lasciare ogni sospetto;
Ogni vietà convien che qui sia morta.»*

Marx odotti lehtilausuntoja teoksestaan ja oli valmis kiivaisiin hyökkäyksiin porvarillisten tieteen lakeijoiden taholta. Pystymättä

* Epäily kaikki pitää tässä jättää ja kuollut olkoon kaikki mielen pienuus (*Dante. Jumalainen näytelmä*).

asettamaan kuitenkin mitään Marxin rautaisen logiikan vastapainoksi porvarilliset tiedemiehet katsoivat parhaaksi turvautua vaitioloon.

Kansantaloustieteen arvostelun ensimmäisen vihkon julkaisemisen jälkeen Marx joutui jälleen keskeyttämään joksikin aikaa taloustieteelliset tutkimuksensa. Syynä olivat vuoden 1859 suuret kansainväliset tapahtumat.

VII

DEMOKRAATTISTEN JA PROLETAARISTEN LIIKKEIDEN UUDEN NOUSUN KAUDELLA

KAKSI TIETÄ

Niin kuin Marx aavistikin, vuoden 1857 taloudellinen kriisi aiheutti vakavia poliittisia seurauksia. Alkoi demokraattisten ja proletaaristen liikkeiden elpymisen aikakausi ja uudestaan kehkeytyi taistelu aikansa eläneitä, mutta Euroopassa yhä vielä säilyviä feodalismin jäänteitä vastaan.

Taantumuksen aikana tapahtui kuitenkin muutoksia taistelevien voimien asettelussa. Teollisen nousun vuodet voimistivat porvariston taloudellista mahtia ja yhteiskunnallista vaikutusta. Ne feodaalisen yhteiskunnan edustajista, jotka muistivat vuoden 1848 opetukset, joutuivat nyt menemään myönnytyksiin porvariston hyväksi säilyttääkseen edes jotain taloudellisista ja poliittisista etuoikeuksistaan.

Toisaalta porvaristokaan ei ollut unohtanut vuoden 1848 opetuksia. Tietoisuus että proletariaatti voi esiintyä entistä uhkaavampana voimana, pani porvariston hieromaan lehmäkauppoja vanhan, feodaalisen yhteiskunnan edustajien kanssa.

Tulevatko Euroopassa säilyvät feodalismiin jäännökset hävitetyksi radikaalisin, plebeijien tavoin, alhaalta käsin tapahtuvan vallankumouksen tietä vai poistetaanko ne vain osit-

tain, uudistusten tietä, niin että kansa pysyy syrjässä asiasta? Näin asetettiin kysymys. Marx huolehti eniten demokraattisten liikkeiden laajentamisesta ja kärjistämisestä niin, että niihin osallistuisivat mahdollisimman laajat kansanjoukot. Tämä oli perusajatuksena Marxin kaikissa tuon ajan artikkeleissa, oli ne sitten omistettu Italian tai Saksan, Puolan, Venäjän tai USA:n ongelmille.

ITALIAN VALLANKUMOUKSELLISEN YHDISTÄMISEN PUOLESTA

Kysymys Italian yhteenliittämisestä sekä Lombardian ja Venetsian vapauttamisesta Itävallan ikeen alta, jota vuoden 1848 vallankumous ei ollut ratkaissut nousi entistä voimakkaampana esiin vuonna 1859. Italian suurporvaristo ja liberaali aatelisto pyrkivät ratkaisemaan kysymyksen yhdistämällä maan ylhäältä käsin voimakkaimman italialaisvaltion Piemonten (Sardinian kuningaskunnan) ympärille ja aloittamalla sodan Itävaltaa vastaan. Piemonten liittolaisena taistelussa Itävaltaa vastaan esiintyi Louis Bonaparte, joka aikoi helpojen sotavoittojen ja aluevaltausten avulla lujittaa horjahtanutta valtaistuintaan.

Marx piti Ranskan keisarin ja Sardinian kuningaan lippujen alla Italian riippumattomuuden puolesta käytävää sotaa Italian kansan onnettomuutena. Hän todisti Italian kansan saavuttavan todellisen riippumattomuuden ja yhtenäisyyden vain suuren kansallisen kapinan kautta, joka kukistaa kaikki Italian monarkit, riistää paavilta maallisen vallan, luovuttaa

maan talonpojistolle ja aloittaa vallankumouksellisen sodan vierasmaista iestä vastaan. Marx tervehti riemukkaasti italialaisten patrioottien johtajaa Giuseppe Garibaldia, joka oli paljastanut miekkansa taistellakseen synnyinmaansa vapauden ja riippumattomuuden puolesta.

Marx tarkasteli Italian kysymystä yleiseurooppalaisena kysymyksenä. Siitä, kumpi Italian yhdistämisen teistä pääsee voitolle, riippuivat melkoisessa määrin Euroopan vallankumouksen näkymät. Sen vuoksi Marx piti kaikenmoista Bonaparten hyväksi harjoitettavaa propagandaa paitsi Italian myös Saksan vallankumousta suoranaisesti vahingoittavana tekona, Euroopan taantumuksellisten voimien tukemisena.

HERRA VOGT

Sanotun valossa käy ymmärrettäväksi Marxin kiihkeys, jolla hän peittosi pamfletissaan *Herra Vogt* bonapartelaisia agentteja, jotka olivat soluttautuneet saksalaispakolaisten riveihin. Syynä pamfletin kirjoittamiseen oli pikkuporvarillisen demokraatin, luonnontutkijan ja vulgaarin materialistin Karl Vogtin esiintyminen Marxia ja hänen puoluettaan vastaan. Kirjoittamassaan kirjassessa Vogt heitti Marxin kasvoille lokaa; tammikuussa 1860 berliiniläinen sanomalehti *National-Zeitung* julkaisi katkelman tuosta kirjassesta.

Marx oli jo runsaiden kymmenen vuoden aikana mitä ovelimman parjauksen kohteena ei ainoastaan Saksassa ja Englannissa, vaan jopa kaukaisessa Amerikassakin. Tämä antoi Engelsille aiheita kirjoittaa kerran ystäväelleen: »Sinä olet nykyään siinä kadehditta-

vassa asemassa, jolloin kaksi mannerta hyökkäilee samanaikaisesti sinua vastaan. Tällaista ei sattunut koskaan edes Napoleonille.»¹

Marx ei tavallisesti kiinnittänyt erikoisempaa huomiota häntä parjaaviin sanomalehtikirjoituksiin. Hänen tunnuslauseenaan olivat Danten ylevät sanat: »Segui il tuo corso, e lascia dir le genti!»* Vogtin likaista sepustusta ei kuitenkaan saanut ohittaa välinpitämättömänä, sillä se oli hyökkäys proletaarista puoluetta vastaan, yritys murskata kommunistit moraalisesti kansan silmissä. Silloin kun kysymyksessä oli puolueen kunnia, Marx muuttui armottomaksi ja antoi vihollisilleen osuvia murskaavia iskuja.

Marxin vuonna 1860 kirjoittama pamfletti paisui oikeaksi kirjaksi. *Herra Vogt* on kärkevä poleeminen teos, joka iskee vihollista kumoamattomien tosiasioiden, järkkymättömän logiikan ja murskaavan sarkasmin voimalla.

Marx kumoaa lukuisten asiakirjatietojen perusteella Vogtin valheelliset syytökset ja asettaa niille vastapainoksi Kommunistien liiton todellisen historian. Paljastaessaan Vogtia Marx osoittaa tämän esittämien parjausten likaisen lähteen. Marx todistaa, että Vogt on Napoleon III:n asiamies ja että hänen »työnsä» tarkoituksena on puolustaa Bonaparten hyökkäyshenkistä ulkopolitiikkaa. Elämä vahvisti täydellisesti Marxin Vogtia vastaan esittämät syytökset. Toisen valtakunnan romahduksen jälkeen julkaistiin Louis Bonaparten salaisten

* Kulje omaa tietäsi ja anna ihmisten puhua! (*Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 18. Kustannusliike Edistys, Moskova 1974).

asiamiesten luettelo. Heidän joukossaan oli ollut myös Vogt, joka oli elokuussa 1859 saanut Ranskan keisarilta sievoisen rahasumman.

MARX JA LASSALLE

Italian, Ranskan ja Itävallan sodan sekä Marxin ja Vogtin välisen polemiikin aikana Marxin ja Lassallen välillä syntyi vakavia erimielisyyksiä. Entinen düsseldorfilainen demokraatti Ferdinand Lassalle tutustui Marxiin 1848 ja kirjeissään Marxille sanoi itseään tämän oppilaaksi ja kannattajaksi. Todellisuudessa taas idealistisella, hegeliläisellä kannalla pysyttelevä Lassalle ei alkuunkaan ymmärtänyt tieteellistä sosialismia.

Kun Marx liitti Saksan kansallisuuskysymyksen vallankumouksen näkymiin ja taisteli vuonna 1859 samoin kuin 1848—1849 Saksan alhaalta käsin, vallankumouksellista tietä tapahtuvan yhdistämisen puolesta, niin Lassalle tarkasteli tuota kysymystä ahtaalta, nationalistiselta näkökannalta. Kun Marx taisteli johdonmukaisesti ja kiihkeästi sitä vastaan, että Saksasta olisi tehty Preussin kasarmi, niin Lassalle pamfletissaan *Italian sota ja Preussin tehtävät* ilmaisi muka saksalaisten demokraattien nimissä valmiuden tukemaan Preussia sen pyrkimyksissä yhdistää Saksa ylhäältä päin, taantumuksellista tietä. Lassalle kylvi bonapartelaisen propagandan mukaisia illuusioita Napoleon III:n »vapautustehtävästä» Italiassa.

Lassallen pamfletti sai Marxin kuohuksiin. »Ne eivät ole suinkaan minun katsomuksiani eivätkä Englannissa asuvien puolueystävieni-

kään»², Marx kirjoitti Lassallelle. Marx ja Engels luonnehtivat kirjeenvaihdossaan Lassallea »kuninkaallis-preussilaiseksi hovidemokraatiksi», jolla on voimakkaita bonapartistisia taipumuksia ja joka »puhaltaa samaan hiileen Vogtin kanssa».

Samana vuonna 1859 Marx ja Engels arvostelivat kirjeissään Lassallelle tämän historiallista draamaa *Franz von Sickingen* ja muotoilivat tällöin eräät marxilaisen estetiikan tärkeistä periaatteista. He esiintyivät realistisen suunnan puolesta, sen puolesta, että kaunokirjallisuus kuvaisi todellisuutta monipuolisesti ja syvästi. Marx piti draamatikko Lassallen peruspuutteellisuutena hänen »schilleröimistä, yksilöiden muuttamista pelkiksi ajanhengen puhetorviksi»³ sekä sitä, että luonteiden kuvauksessa hänellä ei riitä juuri luonteenomaisia piirteitä. Marx ja Engels antavat Lassallelle neuvon, »ettei ideaalisen ohella unohdeta realistista, Schillerin ohella Shakespearea»⁴. Kumpikin arvosteli myös Lassallen draaman aatteellis-historiallista sisältöä, nimittäin sitä että Lassalle oli asettanut luterilais-ritarillisen opposition plebeijis-münzeriläisen yläpuolelle ja siirtänyt taka-alalle todella vallankumouksellisen voiman: talonpoikaisliikkeen.

Eräissä muissakin artikkeleissa Marx ja Engels puolustivat realismin periaatetta kaunokirjallisuudessa. Marx piti realismin erinomaisena esimerkkinä Balzacin tuotantoa. Balzacille oli Marxin sanojen mukaan ominaista »syvällinen käsitys reaalisista suhteista»⁵. Eräässä vuoden 1854 artikkelissaan Marx antoi seuraavan lausunnon englantilaisista realistikirjailijoista Dickensistä, Thackeraysta, Bron-

tösta ja Gaskellista: »Erinomainen joukko nykyajan englantilaisia romaanikirjailijoita, jotka ovat kirkkaissa ja paljonpuhuvissa kirjoissaan paljastaneet maailmalle enemmän poliittisia ja sosiaalisia totuuksia kuin kaikki ammattipoliitikot, -publisistit ja -moralistit yhdessä.»⁶

Näin Marx ja Engels laskivat teoksissaan ja kirjeissään perustaa marxilaiselle estetikalle.

Saksan yhdistämisen kysymyksessä ja Lassallen draaman arvostelussa esille tulleet Marxin ja Lassallen väliset erimielisyydet syvenivät entisestään 1860-luvun alussa Saksan porvarillis-demokraattisen ja työväenliikkeen vilkastumisen yhteydessä. Marx kertoi sano-neensa Lassalle tavattuaan tämän Lontoossa 1862 heidän välisen poliittisen yhteistyön mahdottomuudesta. »Meidän välillämme ei poliittisessa suhteessa ole mitään yhteistä, paitsi joitakin varsin kaukaisia perimmäisiä tavoitteita»⁷.

Kun Saksan työläiset tajuttuaan oman järjestönsä luomisen tarpeellisuuden ryhtyivät vuonna 1863 perustamaan Saksan yleistä työväenyhdistystä, Lassalle esiintyi tuon järjestön aatteellisena johtajana ja perustajana. Lassallen toiminnalla Saksan yleisen työväenyhdistyksen presidenttinä oli kaksinainen luonne. Lassalle esiintyi »työläissäädyn» puolustajana ja arvosteli terävästi ja taitavasti liberaalia porvaristoa, millä edisti itsenäisen työväenjärjestön muovautumista ja esitti näin ollen eittämättä myönteistä roolia.

Vastoin Kommunistien liiton perinteitä Lassallen toiminta Saksan yleisessä työväenyh-

distyksessä pohjautui periaatteisiin, jotka erosivat syvästi *Kommunistisen puolueen manifestissa* julistetuista periaatteista. Vaikka Lassalle olikin lainannut monia ajatuksia tästä ohjelmallisesta asiakirjasta ja muista Marxin ja Engelsin teoksista, hän esitti ne kuitenkin väärennetyinä julistaen ne omiksi teoreettiseksi löydöikseen.

Marxismien ja lassallelaisuuden välinen perinjuurinen eroavuus tuli havainnollisesti esiin paitsi teoriassa myös poliittisessa käytännössä. Lassalle ei kannattanut Marxin oppia sosialis-tisesta vallankumouksesta ja proletariaatin dik-tatuurista ja orientoi työväenluokkaa ainoas-taan rauhanomaiseen, lailliseen taisteluun. Hän uskoi, että kun Saksassa saatetaan voimaan yleinen äänioikeus, niin se on riittävä muut-tamaan Preussin monarkian vapaaksi, kansan valtioksi. Toisena Lassallen julistamana kai-kesta parantavana ihmekeinona oli yleisen äänioikeuden lisäksi tuotannollisten yhdistys-ten järjestäminen valtion avun turvin. Las-salle juurrutti työläisiin mitä vaarallisinta harhauskoa, että Preussin valtio voi muka auttaa työläisiä hankkimaan tuotantovälineitä ja vapauttaa heidät tällä keinoin riistosta. Las-salle suhtautui kielteisesti luokkataisteluun, edistyksellisiin yhdistyksiin ja lakkoihin. Toi-sin kuin Marx ja Engels, jotka pitivät talon-pojistoa proletariaatin mahdollisena liittolai-sena, Lassalle arvioi talonpojiston historial-lisen roolin taantumukselliseksi.

Marx ei tiennyt tuohon aikaan Lassallen salaisesta kirjeenvaihdosta ja neuvotteluista Bismarckin kanssa, mutta hänen tarkalta kat-seelta ei voinut jäädä salaan Lassallen pyr-

kimys liehitellä Preussin hallitusta. Tämä pakotti Marxia suhtautumaan entistä valppaammin Lassallen toimintaan Saksan yleisessä työväenyhdistyksessä.

Lassalle oli tietyllä kaudella esittänyt myönteistä osaa auttaen työläisiä vapautumaan porvarillisen progressistien puolueen vaikutuksesta, sitä paitsi yleisestä työväenyhdistyksestä saattoi tulla ensimmäinen askel kohti proletarisen puolueen muodostamista. Tämän vuoksi Marx ja Engels asennoituivat odottavasti eivätkä esiintyneet avoimesti Lassalle vastaan. He koettivat omien kannattajiensa, mm. vuonna 1861 Saksaan palanneen Liebknechtin kautta vaikuttaa yhdistykseen sisältä käsin. Vasta Lassallen kuoleman jälkeen elokuussa 1864 (hän kuoli kaksintaistelussa saamaansa haavaan) Marx ja Engels saivat tietää Liebknechtiltä, että Lassalle oli luvannut Bismarckille tukea työläisten taholta Preussin valloitus sodassa Tanskaa vastaan, mistä tämän oli korvaukseksi annettava lupaamansa yleinen äänioikeus. Kuultuaan Liebknechtiltä tämän tiedotuksen Marx kirjoitti Engelsille: »Koska tiedämme nyt, että Itzig* (tällaisessa muodossa tämä oli meille kerta kaikkiaan tietymätöntä) oli aikonut kavaltaa työväenpuolueen Bismarckille saavuttaakseen 'proletariaatin *Richelieun*' maineen, niin nyt minä en emmi vihjaista riittävän selvästi kirjani esipuheessa, että hän on tavallinen papukaija ja plagioija.»⁸ Marx toteutti tämän aikomuksensa *Pääoman* ensimmäisen osan alkulauseen alaviitteessä.⁹

* — Lassalle.

Saatuaan tietää Lassallen petturimaisesta teosta Marx ja Engels aloittivat avoimen taistelun lassallelaisuutta, tuota Saksan työväenliikkeessä ilmenevää opportunistista ja nationalistista suuntausta, vastaan.

MARX JA VUOSIEN 1863—1864 PUOLAN KAPINA

Toisin kuin Lassalle ja hänen kannattajansa Marx ja Engels jatkoivat taistelua taantumuksellista Preussia vastaan, mikä oli erittäin ajankohtaista tammikuussa 1863 alkaneen Puolan kapinan vuoksi. Marxisin perustanlaskijat pitivät kuten aina omana internationaalisenä velvollisuutenaan taisteluun nousseiden kansanjoukkojen kaikinpuolista tukemista.

Saatuaan tietää sopimuksesta Preussin ja Venäjän välillä, jotka aikoivat yhteisvoimin tukahduttaa kapinan, Marx ja Engels päättivät julkaista kirjasensa, joka paljasti Preussin ja Venäjän Puolaa kohtaan noudattamaa politiikkaa. Marxin oli määrä kirjoittaa kirjasen diplomaattinen ja Engelsin sotilaallisia asioita koskeva osa. Marx ryhtyi hänelle ominaisella perusteellisuudella tutkimaan kysymyksen historiaa, minkä tuloksena syntyi laajoja otteita ja alustavat käsikirjoitukset *Preussilaiskanaljat* sekä *Puola, Preussi ja Venäjä*. Marx osoitti näissä kirjoituksissa, kuinka turmiollisesti vaikutti taantumuksellinen Preussi kansoihin, joilla oli epäonni asustaa sen naapuruudessa. Preussin ylenemistä ja kiinteiden yhteyksien solmimista sen ja Venäjän tsarismien välillä

edisti suuresti Preussin osallistuminen Puolan jakoon. Marx todisti, että kun taantumuksellinen Preussi pyrki julmien toimenpiteiden avulla valloittamaan ja pitämään käsissään Puolan alueita ja kun länsivallat Ranska ja Englanti harjoittivat kavalaa politiikkaa ja pettivät puolalaisia, niin Saksan demokraatit ovat syvästi kiinnostuneet Puolan yhteenliittämisestä. Samoin kuin vuonna 1848, Marx suhtautui Puolan kysymykseen pitäen silmällä vallankumouksen etuja. Puolan yhdistäminen olisi antanut iskun sen kahdelle pääviholliselle, taantumukselliselle Preussille ja Venäjän tsarismille.

Sairautensa vuoksi Marx ei voinut päättää mainittua kirjasta. Siitä huolimatta hän oli pystynyt auttamaan käytännöllisesti puolalaisia kapinallisia. Hänen laatimassaan *Puolaa koskevassa Lontoon saksalaisten työläisten valitukseuran vetoomuksessa* sanottiin: »Puolan ennallistamisen pitää olla kirjoitettuna tulisin kirjaimin Saksan työväenluokan lippuun.»¹⁰ Vetoomuksessa tiedotettiin, että seuran perustama komitea panee toimeen varojen keräämisen Puolan hyväksi Englannissa, Saksassa, Sveitsissä ja Yhdysvalloissa asuvien saksalaisten työläisten keskuudessa.

Marx oli sydämensä pohjasta myötätuntoinen Puolan riippumattomuuden puolesta käytävää taistelua kohtaan, mutta samalla hän suhtautui konkreettisesti Puolan kansalliseen vapautusliikkeeseen tarkastellen arvostelevasti liikkeen sosiaalista olemusta ja poliittista luonnetta sen jokaisella kaudella. Marx paljasti puolalaista ylimystöä, joka on häpeällisesti myynyt itsensä ja oman maansa vierasmaalai-

sille. Hän arvosteli terävästi niitä aatelileiristä lähtöisin olevia puolalaisia toimihenkilöitä, jotka pelkäsivät talonpoikaisliikkeen leviämistä, millä tuomitsivat kapinan tappioon. Marx todisteli, että puolalaisten taistelu riippumattomuuden puolesta tulee olemaan menestyksellistä vasta agraarivallankumouksen puhjettua ja kun taistelu kansallisen vapauttamisen puolesta liittyy kiinteästi taisteluun demokratian puolesta.

TALONPOJISTOA KOSKEVA UUDISTUS VENÄJÄLLÄ

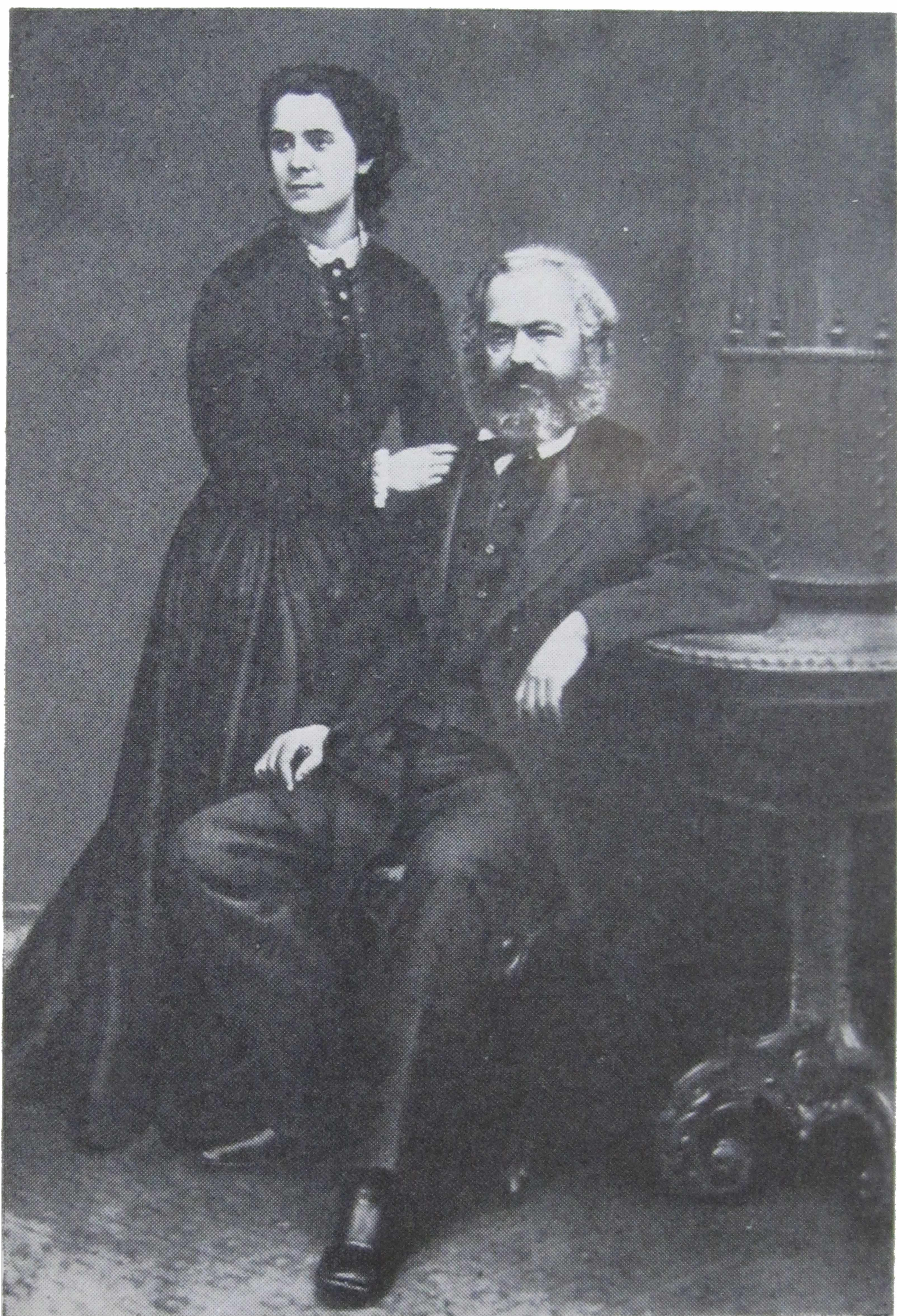
Marx tarkasteli Puolan kansallisen vapautusliikkeen näkymiä yhteydessä myös tsaarin Venäjällä tapahtuviin prosesseihin. Kun aikaisemmin Marxin huomio kiintyi ennen kaikkea tsarismiin Euroopassa esittämään taantumukselliseen rooliin, niin nyt hän näki vallankumouksellisen Venäjän syntymisen, ja tämä seikka esitti yhä suurempaa merkitystä hänen lausumissaan tuosta maasta.

Tappio Krimin sodassa kärjisti maaorjuutta säilyttävän Venäjän kaikkia syviä ristiriitoja. Marx seurasi toiverikkaana talonpoikaisliikkeen heräämistä. Tsaarihallituksen oli pakko ryhtyä valmistelemaan maaudistusta.

Marx piti Krimin sodan jälkeen puhjennutta kamppailua talonpoikien vapauttamisen puolesta tapahtumana, jolla oli valtava historiallinen merkitys. Tutkiessaan aateliskomiteoissa käsiteltävää uudistusprojektia Marx näki etukäteen, millaisiin onnettomuuksiin »vapauttaminen ylhäältä käsin» saattaa talonpojiston.

Karl Marx, Friedrich Engels ja Marxin tyttäret (vasemmalta alkaen) Jenny, Eleanor ja Laura. 1860-luku

Karl Marx ja hänen tyttärensä Jenny. 1869

Hän pani kaikki toiveensa talonpoikaisjoukkoihin, jotka vastaavat kapinalla tsaarin ja tilanherrojen »armolahjaan». Marx pani merkille Venäjällä alkavan talonpoikaissodan oireita: useissa kuvernementeissa puhkesi kapiinoita, sytytettiin palamaan herraskartanoita, tilanherrat pakenivat kaupunkeihin. Marx odotti, että koittaa »venäläinen vuosi 1793». Venäjällä muodostunut vallankumouksellinen tilanne ei kuitenkaan kehittynyt vallankumoukseksi. Vuoden 1861 talonpoikaisreformi vaihtoi talonpoikien vanhan, maaorjariiston uuteen, vain vähän sivistyneempään muotoon. Koska uudistus ei poistanut talonpoikien ja tilanherrojen välisiä syviä ristiriitoja, piti Marx edelleenkin Venäjän talonpojistoa Euroopan vallankumouksen liittolaisena.

KANSALAISSODASTA USA:ssa

Marx piti Venäjän talonpoikaisliikkeen ohella sen ajan suurimpana tapahtumana myös taistelua orjuutta vastaan Amerikan Yhdysvalloissa (1861—1865).

Koko tuon ankaran sodan ajan Marx seurasi sitä heikentymättömällä tarkkaavaisuudella. Hän teki kaiken voitavansa sen edistyksellisen asian puolustamiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi, jota pohjoisosavaltiot ajoivat taistelllessaan orjanomistuksellista Etelää vastaan. Marx julkaisi *New-York Daily Tribunessa* ja wieniläisessä lehdessä *Die Presse* yli 40 artikkelia, tällöin Engels kommentoi tavanmukaisesti asian sotilaallisen puolen. Marx onnistui artikkeleissaan valaisemaan kuitenkin vain

USA:n sisällissodan alkuvaiheet. Vuoden 1861 alussa *Tribune* keskeytti väliaikaisesti Marxin kirjeenvaihtotyön, jonka uusi jälleen lokakuussa, mutta maaliskuussa 1862 Marx joutui omasta tahdostaan kieltäytymään lehden avustamisesta, koska sen toimituksessa olivat saaneet voiton henkilöt, jotka puolustivat kompromissia Etelän osavaltioiden kanssa. Marx arvioi kansalaissodan myöhempää kulkua kirjeissään Engelsille ja muille kirjeenvaihtotovereilleen.

Valaistessaan USA:ssa käytävän sodan kulkua Marx määrittelee sen kahden yhteiskuntajärjestelmän — orjanomistusjärjestelmän ja siihen verrattuna edistyksellisemmän kapitalistisen järjestelmän — väliseksi taisteluksi.

Marx ei menettänyt uskoa Pohjoisen voittoon sodan vaikeimpinakaan kausina, jolloin vaaka kallistui orjanomistuksellisen Etelän eduksi. Hän arvosteli kuitenkin jyrkästi pohjoisosan hallituksen noudattamaa puolinaisten toimenpiteiden politiikkaa ja sen pyrkimystä käydä sotaa »perustuslaillisesti». Hän tähdensi, että Pohjoinen pystyy voittamaan vain siinä tapauksessa, että sen hallitus alkaa käydä sotaa vallankumouksellisesti, että se julkaisee orjuuden poistavan lain, ratkaisee maakysymyksen farmarien etujen mukaisesti, toteuttaa armeijan uudelleenjärjestelyn puhdistuen sen petturimaisista aineksista ja ottaen siihen myös neekereitä ja alkaa käydä taistelua selvin vallankumouksellis-demokraattisin tunnuksin.

Vuoden 1862 jälkipuoliskolta lähtien Lincolnin hallitus pani kansanjoukkojen painostuksesta toimeen useita vallankumouksellis-demokraattisia toimenpiteitä ja alkoi käydä so-

taa vallankumouksellisesti, mikä tuotti loppujen lopuksi voiton Pohjoiselle.

Marx jatkoi proletaarisen internationalismin periaatteiden konkretisointia artikkeleissaan ja kirjeissään USA:n kansalaissodasta. Niissä hän puolusti työtätekevien etuja näiden kansallisuudesta ja ihonväristä riippumatta.

Marx oli sangen tyytyväinen, että englantilaiset työläiset olivat kansalaissodan aikana johdonmukaisesti internationalistisella kannalla, vaikka tämä sota aiheuttikin kriisin Englannin puuvillateollisuudessa. Marx kirjoitti: »Englannin työväenluokka on saavuttanut lakastumattoman maineen historiassa sillä, että se on torjunut entusiasmin henkevöittämiensä joukkokokousten avulla hallitsevien luokkien yritykset järjestää interventio amerikkalaisten orjanomistajien hyväksi, ja se on tehnyt tämän siitä huolimatta, että Amerikan kansalaissodan jatkuminen merkitsee miljoonalle englantilaiselle työläiselle mitä raskaimpia kärsimyksiä ja puutetta.»¹¹

Marx piti USA:n kansalaissotaa hyvin suuren kansainvälisen merkityksen omaavana tapahtumana. Hän ennusti sen antavan uuden sysäyksen Euroopan demokraattiselle ja työväenliikkeelle, joka alkoi elpyä 1859 ja voimistui vuoden 1863 Puolan kapinan vaikutuksesta. Marx toivoi, että elävää vastakaikua Euroopan työläisten keskuudessa herättänyt USA:n kansalaissota innoittaa vuosikautisen taantumuksen sortaman proletariaatin aktiiviseen historialliseen toimintaan.

KÄYTÄNNÖLLINEN VALLANKUMOUSTOIMINTA

Työväenliikkeen vilkastumisen vuoksi Marx alkoi uhrata enemmän aikaa käytännölliselle vallankumoustoiminnalle huolimatta voima-peräisestä työstään *Pääoman* parissa. Hän laajensi ja lujitti yhteyksiä kannattajiinsa, muun muassa USA:ssa asuvaan Weydemeyeriin, Saksan ja Sveitsin työväenliikkeen veteraaniin Johann Philipp Beckeriin. Marx oli säännöllisessä kirjeenvaihdossa Liebknechtin kanssa, jonka toimeksi hän oli antanut vaikean tehtävän toimia Saksan yleisessä työväenyhdistyksessä. Yhdeksi Marxin vakituisista kirjeenvaihtotovereista tuli vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja, hannoverilainen lääkäri Ludwig Kugelmann.

Marx uusi 1860-luvun alusta yhteytensä Lontoon saksalaisten työläisten valistusseuraan, josta hän ja Engels olivat eronneet 1850, kun seura oli joutunut Willichin—Schapperin ryhmän vaikutuksen alaiseksi. 1850-luvun lopulla seuraa alkoivat johtaa Marxin kannattajat Ecarius, Lessner ynnä muut. Helmikuun 6. päivänä 1860 Marx saatuaan erikoiskutsun kunnian osoitukseksi ansioistaan kommunististen periaatteiden kehittämässä saapui Lontoon saksalaisten työläisten valistusseuran 20-vuotisjuhlallisuuksiin. Kokous hyväksyi yksimielisesti päätöslauselman, jossa tuomittiin Vogtin parhaavat sepustukset. Aina perustamisestaan saakka seura oli uskollinen internationalismille. Saksalaisten lisäksi seuraan kuului englantilaisia, ranskalaisia, italialaisia, belgialaisia, tšekkiläisiä, puolalaisia, venäläisiä

sekä työläisiä Skandinavian maista. Seura piti kiinteää yhteyttä Saksan, Sveitsin ja Englannin työväenjärjestöihin. Marx pyrki laajentamaan ja lujittamaan noita yhteyksiä kasvatamalla seuran jäseniä proletaarisen internationalismin hengessä. Niinpä hän toteutti useita toimenpiteitä Ranskan proletariaatin tunnetun johtajan Auguste Blanquin puolustamiseksi. Palattuaan Ranskaan vuoden 1859 armahduksen jälkeen Blanqui vangittiin maaliskuussa 1861. Häntä kohdeltiin julmasti ja todisteiden puuttumisesta huolimatta tuomittiin neljän vuoden vapausrangaistukseen. Marx otti yhteyden Blanquin läheiseen ystävään Louis Watteau'hon (kirjallinen salanimi Denonville) ja lupasi järjestää rahallista apua, jotta hän voisi julkaista kirjasensa, joka paljasti Blanquiin kohdistettua mielivaltaa. Marx tiedotti asiasta Engelsille: »Blanqui kiitti Denonvillen kautta hyvin lämpimästi sekä minua että Saksan proletariaatin puoluetta... On hyvin ilahduttavaa, että olemme jälleen solmineet välittömän yhteyden Ranskan äärimmäisen vallankumoukselliseen puolueeseen.»¹²

Valistusseura järjesti Marxin aloitteesta saksalaisten ja ranskalaisten työläisten kokouksen vastalauseeksi Blanquin vainoamiselle. Marraskuussa 1861 Marx lähetti Watteau'lle saksalaisten työläisten valistusseuran keräämät varat hänen Blanquita koskevan kirjasensa julkaisemiseksi. Marx kirjoitti: »Uskokaa, että minua jos ketään kiinnostaa sellaisen ihmisen kohtalo, jota olen aina pitänyt Ranskan proletaarisen puolueen päänä ja sydämenä.»¹³

Marx osallistui Lontoon saksalaisten työläisten valistusseuran kautta valmistelutyöhön

proletariaatin kansainvälisen järjestön perustamiseksi. Sysäyksenä tällaisen järjestön luomiseen oli Puolan kapinan tukemiseksi järjestetty joukkokokous, joka pidettiin Lontoossa 22. heinäkuuta 1863 St. James's Hallissa. Kokouksessa oli läsnä ranskalaisten työläisten valtuuskunta. Seuraavana päivänä englantilaisten työläisten edustajat tapasivat ranskalaisen valtuuskunnan ja sopivat valmistautumisesta proletariaatin kansainvälisen järjestön perustamiseen. Eri maiden työläiset tunsivat yhä kipeämmin tällaisen järjestön tarpeellisuuden. Valmistelutyötä varten muodostettiin komitea, joka otti yhteyden mm. saksalaisten työläisten valistusseuraan.

Marx suositteli valmistelevalle komitealle yhtä seuran johtajista, nimittäin Eccariusta saksalaisia työläisiä edustavaksi puhujaksi tulevan järjestön perustavaan kokoukseen.

Juuri siihen aikaan kun proletariaatin kansainvälisen järjestön perustamiseen valmistautumisen yhteydessä Kommunistien liiton entisille jäsenille avautuivat laajat toimintamahdollisuudet, Marx menetti Engelsin jälkeen läheisimmän ystävänsä ja aatetoverinsa Wilhelm Wolffin. Engelsin kutsumana Manchesteriin saapunut Marx ehti Wolffin kuolinvuoteen ääreen. Tiedottaessaan vaimolleen ystävänsä hautajaisista Marx kirjoitti 9. toukuuta 1864: »Minä luonnollisesti pidin pienen hautajaispuheen. Tämä tehtävä sai minut niin liikuttumaan, että aika ajoin ääneni petti.»¹⁴

Elämänsä tärkeimmän työn, *Pääoman*, ensimmäisen osan Marx omisti unohtumattomalle ystävänsä, »uljaalle, uskolliselle, jalolle proletariaatin esitaistelijalle Wilhelm Wolffille».

VIII *PÄÄOMA**

MARXIN TYÖSKENTELY PERUSTEOKSENSA PARISSA

Aavistaessaan työväenliikkeen uuden mahdollisuuden Marx ryhtyi 1860-luvun alussa voimaperäiseen työhön taloustieteellisen perusteoksensa viemiseksi päätökseen.

Kun Marx vuonna 1861, puolitoista vuotta kestäneen väliajan jälkeen, jatkoi taloustieteellistä tutkimustyötään, hän päätti jäsennellä teoksensa uudestaan ja julkaista sen itsenäisenä kirjana eikä jo ilmestyneen *Kansantaloustieteen arvostelua* -kirjan jatkona. Vuonna 1862 hän tiedotti Kugelmannelle, että tämän teoksen nimeksi tulee *Pääoma* ja alaotsikoksi *Kansantaloustieteen arvostelua*.

Marx joutui kirjoittamaan *Pääomaa* erittäin vaikeissa oloissa. *New York Daily Tribunen* avustajan tehtävien rauettua koittivat uudestaan vaikeat ajat: kaikki mitä suinkin voitiin saada irti, oli viety panttilaitokseen ja Marxin eteen nousi välitön uhka joutua perheineen kadulle. Tämän välttämiseksi hän päätti sanontansa mukaan, tekeytyä »käytännön mieheksi» ja palkkautua työhön rautatiehallintoon. »En oikeastaan osaa sanoa pidänpö sitä onnena vai onnettomuutena», Marx kirjoitti

* Luvun *Pääoma* on kirjoittanut taloustieteiden liseniaatti G. M. Myznikova.

Kugelmannelle, »että huonon käsialani vuoksi minua ei kelpuutettu siihen työhön.»¹

Taukoamaton uuvuttava kamppailu kurjuutta vastaan mursi Marxin lujan elimistön. Sairaudesta pakotti hänet yhä useammin pysymään loitolla työpöydästä. Engelsin oli vaikeaa saada Marx suostutetuksi hoitamaan terveyttään. Kerrankin, kun sairaus — vaikea karbunkkeli — saavutti uhkaavan luonteen, Engels kirjoitti ystävälleen: »Miten silloin käy kirjallesi ja perheellesi?

Sinä tiedät, että olen valmis tekemään kaiken voitavani, ja tässä poikkeustapauksessa enemmänkin kuin mitä minulla olisi oikeus uskaltautua toisenlaisissa oloissa. Mutta käytäydy sinäkin järkevästi: tee minulle ja perheellesi yksi ainut myönnytys — *salli hoitaa itseäsi*. Miten käy silloin koko liikkeellemme, jos sinulle jotain tapahtuu?»²

Kansainvälisen työväenliiton (I Internationaalin) perustaminen 1864 laski Marxin hartioille lisärasituksia. Uuden järjestön poliittisen johtamisen lisäksi hän uhraasi valtavasti aikaa istuntoihin, organisaatiotyöhön Pääneuvostossa, sekä jättimäisesti kasvaneeseen kirjeenvaihtoon.

Siitä huolimatta, että kansantaloustieteen tutkimisen kysymyksille Marxilta liikenä vain jokunen hetki, hän ei millään suostunut kirjansa julkaisemiseen ennen kuin oli vakuuttanut tutkineensa ja harkinneensa perinpohjaisesti jokaisen kysymyksen. Jopa toisarvoisen asiatiedon tarkistamiseksi Marx kiiruhti Britannian museoon. *Pääoman* jokainen teoreettinen väittäjä on tosiasia-aineiston pohjalta tehty yhteenveto ja valtavan kirja-, asiapaperi-

ja sanomalehtimäärän tutkimisen tulos. Niinpä kirjoittaakseen parisenkymmentä sivua tekstiä työväenlainsäädännöstä Englannissa, Marx tutki koko sinisten kirjojen kokoelman. Nuo kirjat sisälsivät Englannin tutkijalautakuntien ja tehdastarkastajien selostekirjelmät.

Engels tietoisena Marxin työtavoista ja hänen suurenmoisesta tieteellisestä tarkkuudestaan, pelkäsi että proletariaatin puolueelle näin tuiki tärkeän kirjan ilmestyminen saattaa venyä pitkälle. *Pääoman* ilmestymisen jouduttamiseksi Engels ehdotti Marxille sen lähettämistä kustantajalle osina ja sai vastauksen: »Minä en voi suostua lähettämään mitään niin kauan kuin kirja ei ole kokonaisuudessaan valmiina edessäni. Minkälaisia puutteellisuuksia kirjoituksissani lieneekin, on niissä kuitenkin se hyvä puoli, että ne muodostavat yhtenäisen taiteellisen kokonaisuuden, mikä voidaan saavuttaa ainoastaan menettelemällä siten, ettei niitä anneta painoon ennen kuin ne ovat edessäni *valmiina*».³

Työskentely *Pääoman* parissa vaati Marxilta yli-inhimillistä voimien jännittämistä. Selviytyäkseen tästä jättiläistehtävästä, Marx mukautti itsensä »vuorotyöhön», kuten hän sitä nimitti: päivällä hän työskenteli Britannian museon lukusalissa ja yöllä kirjoitti. »Tēen nykyään työtä kuin hevonen», Marx kirjoitti Engelsille 20. toukokuuta 1865. »Taukoaikoina työn välissä — eihän kirjoittaa voi keskeyttömästi — suoritan differentiaalilaskentaa $\frac{dx}{dy}$. Minulla ei riitä kärsivällisyyttä lukea jotain muuta. Kaikki muunlainen lukeminen ajaa minut takaisin kirjoituspöydän ääreen.»⁴

Onko ihme, että Marxin rautainen elimistö ei kestänyt tällaista jännitystä. Sairaustapaukset pakottivat hänet yhä tiheämmin vuoteeseen. Mutta heti kun Marx pääsi jaloilleen, hän käveli uudestaan tuttua tietä Britannian museoon.

Sen miten suuri ja vaikea oli Marxin tieteellinen uroteko, kuinka väsymätöntä työtä ja sankarillista uhrautuvaisuutta se vaati häneltä voivat parhaiten määritellä Marxin omat sanansa, jotka sisältyvät hänen kirjeeseensä *Pääoman* ensimmäisen osan ranskankielisen käännöksen julkaisijalle M. Lachâtrelle. Kirje on julkaistu tämän laitoksen esipuheena ja siinä mm. sanotaan: »Tieteen kukkuloille ei johda mitään valtatieta, ja vain se voi toivoa saavuttavansa sen kirkkaat huiput, joka ei säikähdä uupumusta sen jyrkkiä polkuja kiive-tessään». ⁵

Marxin tieteellisen uroteon havainnollisena näytteenä voidaan pitää meidän päiviimme säilynyttä *Pääoman* käsikirjoitusta. *Pääoman* ensimmäisen vuosilta 1857—1858 peräisin olevan käsikirjoitusten alustavan hahmotelman jälkeen, Marx laati vuosina 1861—1863 toisen noin 200 painoarkkia käsittävän variantin. Tämä käsikirjoitus sisältää *Pääoman* kaikki osat, myös sen historiallis-kriittinen osa, *Lisäarvoteoria*, mukaan luettuna. ⁶ Vuosina 1863—1865 Marx laati kolmannen variantin, joka sisälsi *Pääoman* kaikkien kolmen teoreettisen osan lopulliset hahmotelmat. Tämä käsikirjoitus on säilynyt vain osittain. Paitsi yhtä ensimmäiseen osaan kuuluvaa lukua, jota ei ole sen lopullisessa variantissa, siihen sisältyy toisen osan ensimmäinen variantti (sen kah-

desta täydellisestä ja kuudesta vajanaisestä variantista)⁷ sekä *Pääoman* kolmannen osan ainoa variantti.

Tammikuussa 1866 Marx ryhtyi valmistamaan *Pääoman* ensimmäistä osaa lopulliseen painokuntoon. Samalla hän toimitti ja lyhenteli uudelleen käsikirjoitustaan, »nuoleskeli pienokaistaan näin pitkäksi venyneiden syntytuskien jälkeen».⁸ Ensimmäisen osan lopullinen toimittaminen vei Marxilta runsaan vuoden.

Huhtikuun 10. päivänä 1867 Marx nousi Lontoossa laivaan viedäkseen omakohtaisesti käsikirjoituksensa kustantajalle Hampuriin. Syntymäpäivänään, 5. toukokuuta 1867 hän sai tarkistettavakseen oikaisuvedoksen ensimmäisen arkin. Sitä seuraavat arkit tulivat kustantajalta pahasti myöhästyneinä, sitä paitsi Marx itsekin pidätti melko kauan oikaisuvedoksia: hän korjaili melkoisesti tekstiä, lähetti arkit Engelsille luettavaksi ja teki niihin toisinaan uusia korjauksia ystävänsä kehotuksesta. Vihdoin 16. elokuuta 1867 *Pääoman* viimeinen, 49. arkki allekirjoitettiin painoon.

Kyseisen työn päätyttyä kello 2 yöllä Marx kirjoitti Engelsille: »Niinpä siis *tämä osa on valmis*. Vain *Sinua* minun on kiittäminen siitä, että tämä kävi mahdolliseksi! Vailla Sinun uhrautuvuuttasi minua kohtaan olisi minun ollut mahdotonta suorittaa kolmen osan vaatimia suunnattomia töitä. Kiitosta täynnä syleilen sinua!.. Terve, hyvä ja arvokas ystäväni!»⁹

Pääoman ensimmäinen osa, jossa analysoidaan pääoman tuottamisprosessia, ilmentää kapitalismin sisäiset, olennaisimmat, syvällisimmät taloussuhteet, tuotantovälineiden omistajakapitalistien ja palkkatyöläisten väliset suhteet. Luonnehtiessaan *Pääoman* ensimmäisen osan tärkeintä, ratkaisevinta ajatusta Marx kirjoitti Engelsille: »Parasta kirjassani on: 1) heti *ensimmäisessä* luvussa korostettu *työn kaksoisluonne*, sen mukaan, ilmaiseeko työ itsensä käyttöarvona vai vaihtoarvona (siihen nojaa tosideikkojen koko ymmärtäminen); 2) *liisäarvon* käsitteleminen *riippumattomana sen erityisistä* muodoista joina ovat voitto, korko, maankorko ym.»¹⁰

Kapitalistisen tuotantotavan tutkimisen Marx aloittaa tavarasta, tämän »porvarillisen yhteiskunnan alkeellisimman taloudellisen solun» erittelystä. Kapitalismin kaudella tavara on työn tuotteen yleinen muoto eikä yksittäinen tai satunnainen, kuten esikapitalistisissa yhteiskuntataloudellisissa järjestelmissä. Marx näyttää toteen, että kapitalismin kaikki ristiriidat sisältyvät itumuodossaan jo tavaran olemukseen.

Tavaraa analysoidessaan Marx osoitti, että jokaisella tavaralla on kaksi ominaisuutta: käyttöarvo ja vaihtoarvo (eli yksinkertaisesti arvo). Tavaran käyttöarvo on sen hyödyllisyydessä, kyvyssä tyydyttää ihmisen tietty tarve. Käyttöarvot muodostavat rikkauden aineellisen sisällön, sen yhteiskunnallisesta muodosta riippumatta. Toisaalta tavara on vaihtoa varten tarkoitettu työn tuote, sillä on vaihtoarvo.

Vaihtoarvo esiintyy ennen kaikkea yhden tavaran määrällisenä suhteena toiseen tavarahan verrattuna. Marx osoitti, että tämän määrällisen suhteen perustana on kummankin tavaran tuottamiseen käytetty työ eli niiden arvo. Porvarillisen kansantaloustieteen klassikot olivat jo ennen Marxia antaneet määritelmän työn arvosta. Mutta he eivät kuitenkaan olleet pystyneet paljastamaan työn erikoista luonnetta porvarillisessa yhteiskunnassa ja siis eivät myöskään selittämään tieteellisesti, arvolakiin nojautuen, kapitalistien saaman voiton alkuperää. Sinä uutena, minkä Marx toi tämän ongelman tutkimiseen, oli tavaraa tuottavan työn kaksinaisen luonteen selvillesaanti. »Tämä kohta on juuri se, josta kansantaloustieteen ymmärtäminen riippuu»¹¹, Marx kirjoitti.

Marx osoitti, että tavarantuottajan työ on ennen kaikkea räätälin, suutarin jne. konkreettista työtä, joka luo konkreettista käyttöarvoa. Toisaalta tavaran tuottajan työ, jos sitä tarkastellaan sen konkreettisesti muodosta riippumatta, on hänen energiansa kuluttamista, ihmistyötä yleensä, siis abstraktista työtä, joka luo arvon tavaralle. Tavaran arvon suuruus määräytyy työajasta, mutta ei yksityisen tavaran tuottajan mieskohtaisesti käyttämästä ajasta, vaan yhteiskunnallisesti välttämättömästä työajasta, joka tarvitaan kyseisen tavaran valmistamiseen. Työn kaksinaisen luonteen selville saaminen antoi Marxille mahdollisuuden kohottaa arvoteorian tutkimisen työarvoteorian pohjalta laadullisesti korkeammalle asteelle. Tämä avasi myös teoreettiset edellytykset lisäarvon analyysille.

Pitäen työn kaksinaista luonnetta lähtökohdanaan, Marx sai selville tavaratuotannon perusristiriidan; yksilöllisen ja yhteiskunnallisen työn välisen ristiriidan, joka ilmenee konkreettisen ja abstraktisen työn välisessä ristiriidassa sekä käyttöarvon ja arvon välisessä ristiriidassa. Kyseinen ristiriita sisältää idun muodossa ristiriidan, joka kehittyneessä muodossaan esiintyy kapitalismin perusristiriitana, ts. tuotannon yhteiskunnallisen luonteen ja yksityiskapitalistisen omistusmuodon välisenä ristiriitana, palkkatyön ja pääoman välisenä ristiriitana.

Saatuaan selville tavaraa tuottavan työn kaksinaisen luonteen Marx siirtyy erittelemään arvon ilmenemismuotojen kehitystä. Hän osoittaa, että toisin kuin käyttöarvo, jolla on tavarain luontainen muoto, arvo, ollessaan abstraktisen työn ilmentymä ja tavarain tuottajien taloudellinen keskinäissuhde, ei voi olla olemassa ilmentymänsä ulkopuolella, se saattaa ilmetä ainoastaan tavaroiden välisenä keskinäissuhteena, yhden tavarain suhteena toiseen tavararaan.

Marx aloitti arvon muotojen tutkimisen yksinkertaisimmasta muodosta, joka vastasi vaihdon kehityksen alkuvaihetta alkukantaisen yhteisjärjestelmän hajoamiskaudella, ja päätti analyysin rahalliseen vaihtoon. Arvon muotoja tutkiessaan hän paljasti rahan salaisuuden, sai selville sen, mistä »ihmisjärki on turhaan koettanut päästä perille jo yli 2000 vuotta».¹²

Marx osoitti, että arvon rahamuodossa ilmenemisen salaisuus piilee jo arvon yksinkertaisessa muodossa, tavaroiden välisessä keskinäissuhteessa. Tällöin tavara ilmaisee arvonsa toi-

sen tavaran luontaismuodossa, tavaran, joka esiintyy edellisen vastikkeena. Vaihdon historiallisen kehityksen tuloksena yleisen vastikkeen osaan on soveltautunut kulta luontaismuodossaan josta on tullutkin arvon rahallinen muoto. Rahan olemus on siinä, että se on erikoinen tavaralaji, »jonka luontaismuodon kanssa vastikemuoto on yhteiskunnallisesti yhteenkasvanut». ¹³ Saatuaan selville rahan olemuksen tavaroiden yleisenä vastikkeena, Marx eritteli seikkaperäisesti rahan funktiot, rahan esiintyessä arvon mittana, kiertokulkuvälineenä, aartenmuodostusvälineenä, maksuvälineenä ja maailmanrahana. Rahan ilmaantumisen ja sen tehtävien kehitys heijastaa samanaikaisesti tavarantuotannon ja -kierron kehittymisen eri vaiheita.

Marxin suurenmoiseksi ansioksi on laskettava tavaranpalvonnan, fetisismin, salaisuuden selvittäminen. Fetisismin todellisen olemuksen hän luonnehti seuraavasti: »Vain itsensä ihmisten keskinen tietty yhteiskunnallinen suhde, saa heidän silmissään olioiden keskisen suhteen mielikuvituksellisen muodon». ¹⁴

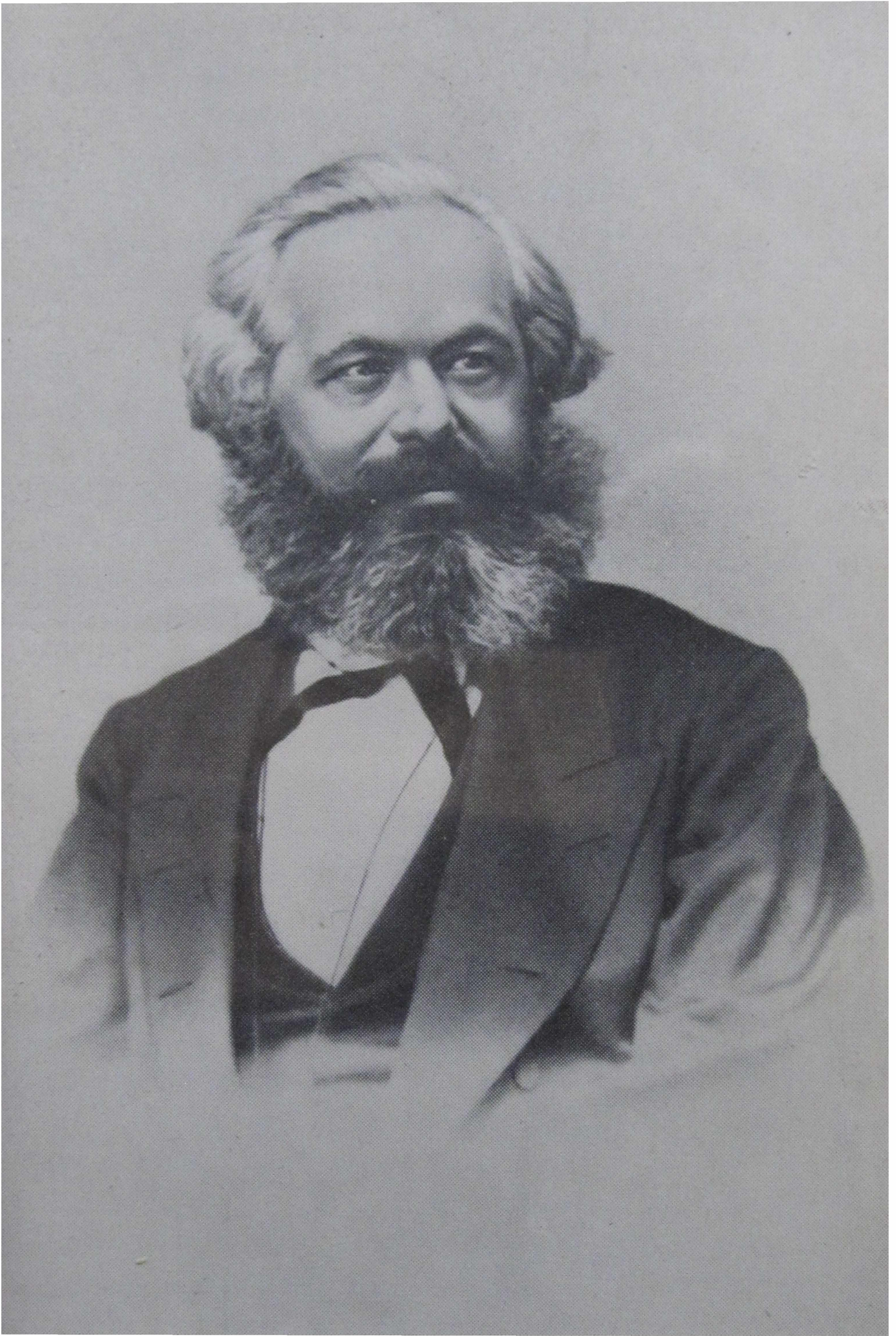
Toisin kuin porvarilliset taloustieteilijät, jotka tavallisesti katsoivat arvon itsensä esineen ominaisuudeksi, Marx näytti toteen, että arvo on abstraktisen työn esineellistymä, ja että vaihtoarvo ilmaisee tavarantuottajien välistä suhdetta. »Siinä, missä porvarilliset taloustieteilijät näkivät esineiden suhteen (tavaran vaihtamisen tavaraan), Marx huomasi *ihmisten välisen suhteen*». ¹⁵

Markkinoilla tavarat vaihdetaan niiden arvon mukaisesti. Rahassa ilmaistu tavaroiden arvo on niiden binta. Hinnan varsinaisesta

muodosta seuraa, 'että hinta' voi olla vastaa-
matta tavaran arvoa. Hinnan heilahtelut ovat
mahdollisia arvon kahta puolta, kysynnän ja
tarjonnan suhteesta riippuen. Kilpailusta joh-
tuvat hinnan heilahtelut arvon liepeillä ovat
arvolain ilmenemismuoto. Arvolaki on tava-
rantuotannon yleisin laki, kapitalististen suh-
teiden syntymisen ja kehittymisen laki.

Selvitettyään arvon muotojen kehityksen,
rahan olemuksen ja tehtävät, Marx siirtyi ana-
lysoimaan rahan pääomaksi muuttumisproses-
sia. Hän osoitti, että raha ollessaan tavaran-
vaihdon viimeinen tuote, on samanaikaisesti
pääoman ensimmäinen ilmenemismuoto.

Tutkiessaan rahan pääomaksi muuttumispro-
sessia Marx osoitti, että tavaranvaihdossa raha
esiintyy liikkuvassa muodossa (kehäkiertona):
tavara — raha — tavara, $T - R - T$, ts.
myynti ostamisen vuoksi. Pääomana esiinty-
vän rahan kiertokululla on toisenlainen muoto:
 $R - T - R'$. Ensimmäisen kehäkierron tar-
koituksena on tavaran hankkiminen kulutusta
varten. Myytävän ja ostettavan tavaran arvo
on yhtä suuri. Toisenluonteista on pääoman
kiertokulku: $R - T - R'$. Tämän kiertokulun
välttämättömänä ehtona on rahan palautumi-
nen kasvaneena. Muussa tapauksessa koko
kiertokulku olisi järjetön. Siksi kyseinen kaava
on välttämättä esitettävä seuraavassa muodos-
sa: $R - T - R'$, jossa R' on yhtä kuin alku-
peräisesti sijoitettu rahasumma plus määrätyn-
lainen lisäkasvu. Marx kirjoittaa: »Tätä lisä-
kasvua eli lisäystä yli alkuperäisen arvon minä
nimitän lisäarvoksi (surplus value).»¹⁶ Esitetty
kiertokulku muuttaa rahan pääomaksi ja sen
haltijan — kapitalistiksi.

Karl Marx. 1867

to Henry Jones

25 June 2- 2 Mr. Thos. 16 Aug. 1867
Ministry of York, Vol 20 leaf 200

Dear Fred,

from the London Library (49.) I have
forwarded corrected the London - Manuscript -
Manuscript, consists 1 1/4 London
Manuscript I have corrected Manuscript
also London Manuscript. Vol 20 leaf 200
Thank if at any time possible you! Of
your assistance for me if
possible I will be very glad to
hear from you. I remain your
of thanks!

Believe me
Dear Henry Jones.

I am 15th with best
Love,
Dear H. Jones

Dear H. Jones

Dear H. Jones

Porvarillinen kansantaloustiede, sen klassillinen koulukunta mukaan luettuna, ei pystynyt selittämään tätä arvolain puitteissa tapahtuvaa rahasumman kasvua ennakoita liikkeeseen pantuun rahasummaan verrattuna. Marxin mukaan kysymyksen ratkaisu on siinä, että kapitalistin on keksittävä markkinoilla sellainen »tavara, jonka käyttöarvolla itsellään olisi se omituinen ominaisuus, että se olisi arvonalähteenä...»¹⁷ Ja kapitalisti löytää sellaisen tavaran. Se on proletaarin työvoima, hänen kykynsä tehdä työtä. Jotta työvoiman ostos ja myynti voisi todella tapahtua, sen omistajan, työläisen, täytyy olla ensinnäkin, henkilökohtaisesti vapaa ja oikeutettu käyttämään työkykyään harkintansa mukaisesti; toiseksi, hänellä ei saa olla tuotantovälineitä ja toimeentulovaroja, ja näin ollen hän on pakotettu myymään omaa työvoimaansa. Työmarkkinoilla kapitalisti ja työläinen esiintyvät kuten kaksi muodollisesti tasavertaista tavaran haltijaa. Muodollisen tasavertaisuuden takana piilee kuitenkin todellinen eriarvoisuus ja kapitalistisen riiston olemus.

Marxin nerokas löytö onkin sen todistamisessa, että kapitalisti ei maksa työläiselle hänen työnsä arvoa kuten porvarillinen kansantaloustiede olettaa, vaan hänen työvoimansa arvon.

Koska kapitalismissa työvoimasta tulee tavara, niin sillä, kuten millä hyvänsä tavaralla, on arvo ja käyttöarvo. Työvoiman arvo, niin kuin minkä tahansa tavaran arvo, määräytyy sen tuottamiseen välttämättömästi tarvittavan työajan mukaan, ts. se on yhtä suuri kuin työläisen ja hänen perheensä toimeentuloon tar-

peellisten tarvikkeiden arvo. Mutta kun työvoima on erikoinen tavara — elävän ihmisen kyky tehdä työtä — niin sen tuottamisen ja uusintamisen arvoon sisältyvät myös sosiaaliset, historialliset ja moraaliset tekijät: tuossa tai tässä maassa vallitseva tuotantovoimien ja kulttuurin kehitystaso, työväenluokan vastustuskyky kapitalistista riistoa vastaan jne. Tavarana esiintyvän työvoiman käyttöarvo vuorostaan ilmenee ainoastaan työvoiman käytön yhteydessä. Tuotantoprosessissa työläinen luo oman työvoimansa arvoa suuremman arvon. Olettakaamme, että työläinen luo neljässä tunnissa työpäivästään yhtä suuren arvon kuin on hänen työvoimansa arvo. Mutta kapitalisti käyttäessään ostamaansa työvoimaa, pakottaa työläisen työskentelemään ei neljä, vaan kahdeksan tuntia. Toisen puolen työpäivästä työläinen käyttää lisäarvon luomiseen, jonka kapitalisti anastaa.

Työpäivän ensimmäistä puoliskoa Marx nimittää välttämättömäksi työajaksi ja toista lisätyöajaksi. Siis lisäarvon lähteenä on maksua vaille jäävä työläisen lisätyö.

Näin ollen Marxin suorittama tavarana esiintyvän työvoiman analyysi antoi hänelle mahdollisuuden paljastaa lisäarvon olemuksen riippumatta sen erilaisista ilmenemismuodoista, joita ovat voitto, korko jne.

Marx oli ensimmäinen taloustieteilijä, joka pitäen lähtökohtana lisäarvon olemusta antoi pääoman tieteellisen määritelmän. Porvarillinen kansantaloustiede kokonaisuudessaan määrittelee pääoman esineeksi, tuotantovälineeksi, historian ulkopuoliseksi kategoriaksi. Marx osoitti, että tuotantovälineet sinänsä eivät ole

pääomaa, mutta ne muuttuvat pääomaksi silloin, kun niitä käytetään välineenä palkattoman työn teettämiseksi työläisellä, lisäarvon hankkimiseksi ja haltuun ottamiseksi. Siis pääoma on kapitalistien ja palkkatyöläisten välinen historiallisesti määräytynyt keskinäis-suhde, se on aineellisen muotonsa saavuttanut yhteiskunnallinen suhde.

Tutkiessaan pääomaa yhteiskunnallisena suhdetekijänä, Marx osoitti, että työprosessin erilaisilla tekijöillä arvon ja lisäarvon tuotannossa on oma erikoinen roolinsa. Niinpä kapitalisti kuluttaa osan pääomastaan tuotantovälineiden ostamiseen. Työprosessissa niiden arvo siirtyy kulumisen myötä työläisen konkreettisen työn välityksellä uuden tuotteen arvoon. Tuotantovälineet eivät luo uutta arvoa, sen vuoksi pääoman tätä osaa Marx nimitti pysyväksi pääomaksi. Pääoman toinen osa kulutetaan työvoiman ostamiseen. Työvoima uusii työprosessissa oman arvonsa ja tuottaa sitä paitsi lisäarvoa. Pääoman tätä osaa Marx nimitti vaihtelevaksi pääomaksi. Marx selvitti pääoman jakautuvan pysyvään ja vaihtelevaan pääomaan, millä on suurenmoinen merkitys kapitalismin olemuksen ymmärtämiselle, koska nyt paljastui, että lisäarvon ainoana lähteenä on työläisen lisätyö. Saadakseen selville työläisen riistämistä kapitalistin taholta, on verrattava lisäarvon suuruutta yksistään pääoman vaihtelevaan osaan eikä sijoitetun pääoman kokonaismäärään. Sitä varten on tiedettävä, minkä osan työpäivästään työläinen käyttää työhön oman työvoimansa uusintamista varten, ja mikä osa hänen työpäivästään menee lisäarvon tuottamiseen kapi-

talistin hyväksi. Jos välttämätön työaika, aivan samoin kuin ylimääräinenkin, on 4 tuntia, niin lisäarvon normi, eli riistoaste on silloin sama kuin $4 : 4 = 100 \%$.

Saatuaan selville kapitalistisen riiston lähteen, lisäarvon olemuksen, Marx todistaa, että kapitalistisen tuotannon liikkeellepanevana voimana on pyrkimys lisäarvon lisäämiseen. Edelleen Marx tutkii lisäarvon kartuttamistapoja: absoluuttisen ja suhteellisen lisäarvon tuottamista.

Absoluuttisen lisäarvon tuottaminen liittyy työpäivän pidentämiseen yli välttämättömän työajan. Voitonhimo sysää kapitalisteja jatkuvasti työpäivän pidentämiseen tarkoituksella pusertaa mahdollisimman paljon lisäarvoa. Marx kirjoittaa: »Pääoma on kuollutta työtä, joka vain verenimijän tavoin pitää itseään elossa imemällä itseensä elävää työtä, ja elää sitä ehommin, kuta enemmän se itseensä imee».¹⁸ Mutta lisätyön teettämisen sammumaton jano kohtaa työväenluokan vastarinnan. Marx loihtii esiin dramaattisuuden kyllästämisen kuvan työväenluokan taistelusta säännöstellyn työpäivän puolesta, lakisääteisesti rajoitetun työajan puolesta.

Toinen lisäarvon kartuttamisen tapa, suhteellisen lisäarvon tuottaminen, on yhteydessä kapitalismin tuotantovoimien kehittymiseen. Tämä tapa edellyttää välttämättömän työajan supistamista työn tuottavuuden lisäämisen pohjalta niillä aloilla, jotka tuottavat työläisen toimeentuloon välttämättömiä hyödykkeitä. Sitä vastaavasti lisätyöaika kasvaa.

Marx analysoi kapitalismin oloissa tapahtuneen työn tuottavuuden kasvun kolmea histo-

riallista kehitysvaihetta, jotka vastaavat kolmea suhteellisen lisäarvon tuotantovaihetta: yksinkertaista kooperaatiota, manufaktuuria ja koneellista tuotantoa. Nimenomaan koneistaminen turvasi täydellisen voiton kapitalistiselle tuotantotavalle ja loi edellytykset suhteellisen lisäarvon kasvuvauhdin nopeuttamiselle ja työläisen riistotason voimistamiselle. Marx piirtää kirkkain värein koneiden kapitalistisesta käyttötavasta koituvia seurauksia. Hän osoittaa, että vaikka kone sinänsä helpottaa ihmisen työtä ja on yhteiskunnan edistykseellisen kehityksen osoitin, niin kapitalistisen käyttötavan oloissa se orjuuttaa työläisen, häneen kohdistetun riiston välikappaleeksi. Koneellisen tuotannon objektiivisena pyrkimyksenä kapitalismin aikana on työn voimaperäistäminen ja sen myötä myös lisäarvon enentäminen vieläpä työpäivän lakimääräisen rajoittamisen oloissa.

Kapitalistisen tuotantotavan tärkeimpänä taloudellisen kehityksen lakina olevan lisäarvon olemuksen selvillesaaminen on Marxin toinen suuri löytö. Lenin nimitti oppia lisäarvosta Marxin talousteorian kulmakiveksi.¹⁹

Lisäarvon olemuksen selvittämisen ansiosta Marx saattoi kehitellä tieteellisen työpalkkatheorian. Porvarillinen kansantaloustiede lähtee siitä, että työläisen työpalkka on maksu hänen suorittamastaan työstä. Tällä vain hämätään lisäarvon muodostumisen lähde. Selvitettyään, että kapitalisti ei osta työläisen työtä, vaan hänen työvoimaansa, Marx osoitti, että työpalkka on työvoiman arvon rahallinen ilmaisu, sen hinta. Marx analysoi monipuolisesti ja syvällisesti työpalkan eri muotoja,

joita kapitalistit käyttävät työväenluokan riiston lisäämiseen.

Kun Marx oli paljastanut kapitalistisen riiston luonteen, lisäarvon olemuksen, hän siirtyi analysoimaan pääoman uusintamisprosessin kahta puolta: käyttöarvojen, esineiden uusintamista sekä kapitalistien ja palkkatyöläisten välisten taloudellisten suhteiden uusintamista.

Kapitalistiselle tuotantotavalle on luonteenomaista sen mittasuhteiden jatkuva laajeneminen, laajennettu uusintaminen ja pääoman kasautuminen. Pääoman kasautuminen merkitsee lisäarvon osittaista muuttumista lisäpääomaksi, joka käytetään tuotannon laajentamiseen. Koska tuotannon laajenemista kapitalismin oloissa seuraa tekniikan taukoamaton kehitys ja työläisen entistä tehokkaampi varustaminen tuotantovälineillä, niin silloin myös laajennettu uusintaminen edellyttää pääoman elimellisen kokonopanon kasvua, ts pysyvän laajennettu uusintaminen edellyttää pääoman den. Sen vuoksi pääoman kasautuminiheuten antaa työvoiman kysynnän suhteellisen supistumisen koko pääoman kasvuvauhtiin verrattuna; koneet alkavat syrjäyttää työläisiä. Samanaikaisesti on käynnissä pääoman keskittymis- ja kasautumisprosessi, joka johtaa pienet tavarantuottajat perikatoon ja saattaa heidät proletaarien riveihin. Kaikki tämä synnyttää väistämättömästi työttömyyttä ja työn vara-armeijan, joka on kapitalismin vakituinen seuralainen. Pulakausina työttömien armeija saa valtavat mittasuhteet, ja taloudellisen nousun kaudella se supistuu ollen kapitalistisen tuotannon laajenemisen reservinä.

Analysoituaan kapitalistisen kasautumisprosessin ja sen vaikutuksen työväenluokan asemaan Marx pystyi muotoilemaan kapitalistisen kasautumisen yleisen lain ja osoittamaan sen antagonistisen luonteen. Tämän mitä tärkeimmän lain olemuksen Marx määritteli seuraavalla tavalla: »Kuta suurempi on yhteiskunnallinen rikkaus, toimiva pääoma, sen lisääntymisen laajuus ja voima ja siis myös proletariatien absoluuttinen määrä ja sen työn tuotantovoima, sitä suurempi on teollisuuden vara-armeija... Mutta kuta suurempi tämä vara-armeija on toimivaan työläisarmeijaan verraten, sitä suurempi on se pysyvä liikaväestö, jonka kurjuus on suoraan verrannollinen toimivan työarmeijan työrasitukseen. Kuta suurempi vihdoin on työväenluokan Latsaruskerros ja teollisuuden vara-armeija, sitä suurempi on virallisesti tunnustettu pauperismi. *Tämä on kapitalistisen kasautumisen ehdoton, yleinen laki.*»²⁰ Näin muodoin kapitalistisen tuotantotavan kehityksen yleisenä lainomaisuutena on rikkauden ja ylellisyyden kartuttaminen kapitalistien puolella ja työväenluokan aseman absoluuttinen ja suhteellinen huononeminen. Vaikka Marx nimittääkin kapitalistisen kasautumisen lakia »absoluuttiseksi» laiksi, hän korostaa silti, että »sitä samoin kuin kaikkia muitakin lakeja muuntelevat monenlaiset seikat». Eräs näistä erittäin tuntuvista seikoista on työväenluokan vastarinta, sillä »pääoman kasautuessa luokkataistelu ja sen kautta työläisten itsetunto kehittyvät».²¹

Siis kapitalistisen kasautumisen yleinen lainomaisuus kärjistää, syventää työn ja pääoman välisiä sovittamattomia ristiriitoja ja

nostattaa työväenluokkaa taisteluun kapitalistista sortoa vastaan.

Selvitettyään kapitalismin tärkeimmän taloudellisen lain, kapitalistisen riiston olemuksen, Marx esittää *Pääoman* luvussa *Niin sanottu alkuperäinen kasautuminen* kapitalistisen yhteiskunnan syntyprosessin. Hän arvostelee porvarillisia oppineita, jotka antavat seuraavan idyllisen kuvan pääoman alkupe-
räisestä kasautumisesta: »Kaukaisessa muinaisuudessa oli toisaalta ahkera, lahjakas ja ennen kaikkea säästäväinen valiojoukko ja toisaalta laiskottelevia, kaikkensa ja vielä enemmän tuhlaavia heittiöitä.»²² Marx loistavan sarkastisesti pilkkaa näitä porvarillisten taloustieteilijäin sepittämiä »typeriä satuja» ja esittää kapitalistisen yhteiskunnan todellisen esihistorian.

Marx paljastaa alkuperäisen kasautumisen olemuksen, joka ilmeni tuottajien historiallisena tuotantovälineistä erottamisena. Toisaalta ilmaantuu kapitalistien luokka ja toisaalta henkilökohtaisesti vapaiden, mutta vailla tuotantovälineitä ja toimeentulolähteitä oleva proletaarien luokka. Englannin esimerkin pohjalta Marx kuvaa tämän prosessin kirkkaasti ja havainnollisesti, poikkeuksellisen suurella taiteellisella voimalla. 1400-luvun viimeisellä kolmanneksella ja 1500-luvun alussa Englannissa pantiin toimeen talonpojiston maiden väkivaltainen pakkoluovutus, jolloin omilta mailtaan ajetut talonpojat muuttuivat kurjiksi kodittomiksi irtolaisiksi. Irtolaisuutta vastaan annettujen terrorististen lakien nojalla heidät pakotettiin menemään kapitalistisiin manufaktuureihin. »Nykyisen

työväenluokan esi-isiä rangaistiin ensin siitä, että heidät muutettiin väkipakolla irtolaisiksi ja paupereiksi.»²³

Rikkauksien kasautuminen kapitalistien käsiin tapahtui pääasiassa siirtomaaryöstön ja verisen väkivallan tietä: »Amerikan kulta- ja hopeakenttien löytö, alkuasukkaiden sukupuuttoon hävittäminen, orjuuttaminen ja kaivoksiin hautaaminen, alkanut Itä-Intian valloittaminen ja ryöstäminen, Afrikan muuttaminen mustaihoisten metsästämisestä alueeksi — sellainen oli kapitalistisen tuotantokauden aamunkoitto.»²⁴

Niinpä Marx, tarkastellessaan kapitalistisen yhteiskunnan todellista esihistoriaa osoittaa, että »vasta syntynyt pääoma tihkuu verta ja likaa kaikista huokosistaan, kiireestä kantapäähän».²⁵

Kapitalistisen kasautumisen historialliseksi tendenssiksi nimitetyssä *Pääoman* ensimmäisen osan kahdennenkymmenennenneljännen luvun kuuluisassa loppulausejaksossa Marx muotoili ne yhteenvedot, joihin hän päätyi tutkiessaan kapitalistisen yhteiskunnan taloudellisia lainomaisuuksia. Vallankumousmiehenä, proletariaatin opettajana ja johtajana Marx pyrki jo *Pääoman* ensimmäisessä osassa saattamaan lukijan tietoon ne johtopäätöksensä, joihin hän oli tullut vasta alustavana käsikirjoituksena hänen edessään olevassa jättimäisessä taloustutkimuksessaan. Marx osoittaa, että kapitalismin kehittyminen syventää ja kärjistää kapitalismin perusristriitaa: tuotannon yhteiskunnallisen luonteen ja työn tulosten yksityiskapitalistisen omistusmuodon välistä ristiriitaa.

Toisin kuin pikkuporvarilliset taantumukselliset kapitalismin arvostelijat, Marx osoittaa kapitalismin historiallisesti edistyksellisen merkityksen sitä edeltäneisiin yhteiskuntataloudellisiin järjestelmiin verrattuna. Kapitalismi yhteiskunnallistaa tuotantoa valtavassa määrin, se kehittää yhteiskunnan tuotannollisia voimia sekä edistää tuotannon ja maailman markkinoiden keskittymistä. Mutta samanaikaisesti kärjistyvät äärimmilleen luokkien väliset vastakohtaisuudet, työväenluokan suuttumus kasvaa. Kapitalistisen tuotannon kehitys ja keskittyminen johtavat proletariaatin lukumäärän kasvuun, ja sen järjestyneisyyden ja luokkatietoisuuden kohoamiseen. Järkkymättömällä loogisella voimalla Marx osoittaa, että kapitalismi luo kehitysprosessillaan sosialismin aineelliset edellytykset ja sen yhteiskunnallisen voiman, josta tulee kapitalismin haudankaivaja sekä edistyksellisemmän, sosialistisen, tuotantotavan pystyttäjä.

Kapitalistisen kasautumisen historiallisen tendenssin analyysinsä Marx päättää nerokkaalla ennustuksella, joka saa historialta yhä enemmän vahvistusta: »Pääomamonopoli tulee sen tuotantotavan kahleeksi, joka on sen kanssa ja sen suojassa kehittynyt. Tuotantovälineiden yhteenkokoutuminen ja työn yhteiskunnallistaminen pääsevät kohtaan, missä ne käyvät kapitalistisen vaippansa kanssa yhteensopimattomaksi. Se räjäytetään rikki. Kapitalistisen yksityisomaisuuden kuolinhetki lyö. Pakkoluovuttajat pakkoluovutetaan.»²⁶

TYÖSKENTELY *PÄÄOMAN* JULKAISEMISEKSI JATKUU

Marx piti *Pääomaa* luokkavihollisten leiriä kohti laukaistuna kuolemaa tuottavana ammuksena, mahtavana aseena proletariaatin taistelussa vapautumisensa puolesta ja tehokkaana vipusimena, joka on nostava proletaarisen puolueen entistä korkeammalle tasolle.

Pääoman ensimmäisen osan ilmestyttyä Marxilla ei ollut syytä odottaa hänen tuotteen- sa puolueetonta arvostelua hallitsevien luokkien etuja puolustavan virallisen tieteen taholta. Alkulauseessaan Marx kirjoitti, että tämä kirja »vetää vastustajaksi taistelukentälle ihmisrinnan kiihkeimmät, pikkumaisimmat ja vihaisimmat intohimot, yksityisedun raivottaret»²⁷.

Hallitsevien luokkien oppineet palkkarengit käyttivät kuitenkin *Pääomaan* nähden samaa taktiikkaa, johon he olivat turvautuneet Marxin tutkielman *Kansantaloustieteen arvostelua* ilmestyttyä, he yrittivät tappaa tämän nerokkaan tutkimustyön vaitiololla. Vaitiolon rikkomiseksi Engels päätti käyttää eräänlaista »sotajuontaa» ja kirjoittaa porvarilliselta näkökannalta arvostelun kirjasta, mikä herättäisi pakostakin keskustelua siitä. Marxin mielestä se oli »paras sotilaallinen keino». Piakkoin eräisiin päivälehtiin ja aikakausjulkaisuihin alkoi ilmaantua arvostelevia lausuntoja, jotka Engels oli kirjoittanut ja lähettänyt ystäviensä ja tuttaviansa välityksellä porvarillisiin julkaisuihin. Näillä resensioilla oli kummallinen vaikutus: ne aiheuttivat väitteitä, että oikeassa taitaa olla

Pääoman tekijä eikä hänen saivarteleva arvostelijansa.

Saatettuaan päätökseen työn *Pääoman* ensimmäisen osan valmistamiseksi, Marxilla heräsi toivo, että hän voisi »vihdoinkin päästä omille jaloilleen» ja vapauttaa Engelsin vakituisesta huolenpidosta hänen perheestään. »Minua on alituiseen kiusannut painajaisunen tavoin se ajatus, että sinä kulutat liikeasioihin poikkeuksellisia kykyjäsi ja annat niiden ruostua pääasiassa minun takiani...»²⁸, hän kirjoitti ystävälleen.

Marxin toiveet tilanteen parantumisesta hänen »kotitaloudessaan» jäivät kuitenkin toteutumatta. Hän sai kirjastaan niin mitättömän palkkion, että rahat olisivat hänen oman sanontansa mukaan häidin tuskin riittäneet sen sikaarimäärän ostoon, jonka hän oli polttanut työskennellessään *Pääoman* parissa. Puolen vuoden kuluttua ensimmäisen osan ilmestymisen jälkeen Marx kirjoitti Engelsille katkeran ironisesti: »Muutaman päivän kuluttua täytän 50 vuotta. Kun preussilainen luutnantti valitti sinulle: 'jo kaksikymmentä palvelusvuotta selän takana, ja yhä vain luutnantti', niin minä voin sanoa: puolen vuosisataa olen elää retustanut ja yhä vain kerjäläinen!»²⁹

Marxille oli kuitenkin elimellisesti vierasta poroporvarin »käytännöllisyys» jonka tähtäimessä on jonkinmoisen pikkuporvarillisen hyvinvoinnin saavuttaminen. Kertoessaan kannattajiinsa kuuluvalla Sigfrid Meyerille, että tutkimuksensa viemiseksi päätökseen, hän »on uhrannut terveytensä, elämän onneensa ja perheensä», Marx kirjoitti: »Minua hymyi-

lyttävät ns. 'käytännön' miehet ja heidän viisautensa. Jos haluaisi olla härkä, voisi tietysti kääntää selkensä ihmiskunnan kaikille kärsimyksille ja säästää oman nahkansa. Mutta olisin pitänyt itseäni todella *epäkäytännöllisenä*, jos olisin kellistynyt saamatta kirjaani kokonaan valmiiksi, ainakin käsikirjoituksena». ³⁰

Kyseisessä kirjeessään Marx tiedotti aikovansa julkaista vuoden kuluttua *Pääoman* toisen osan, jossa tulee jatkamaan ja vie loppuun teoreettisen puolen, sekä kolmannen osan, jossa esittää kansantaloustieteen historian 1600-luvun puolivälistä alkaen. Elämä teki kuitenkin tyhjäksi Marxin laskelmat. Kovin paljon aikaa ja voimia vei häneltä vuonna 1864 perustettu Kansainvälinen työväenliitto. Tuntuvan osan ajastaan hän joutui käyttämään *Pääoman* ensimmäisen osan toisen saksankielisen laitoksen julkaisemiseen sekä tämän osan ranskankielisen käännöksen toimittamiseen. Kaiken lisäksi työ *Pääoman* muiden osien viimeistelemiseksi vaati Marxilta huomattavasti enemmän aikaa, mitä hän oli alunperin olettanut.

Asian perussyyn Engels on osoittanut *Pääoman* toisen osan alkulauseessa: »Marxin jättämän II kirjaan kuuluvan käsikirjoitusaineiston pelkkä luetteleminen osoittaa, kuinka verrattoman huolellisesti ja millaista itsekritiikkiä harjoittaen hän pyrki muokkaamaan suuret taloustieteelliset keksintönsä äärimmäiseen täydellisyyteen asti, ennen kuin hän niitä julkaisi; tämä itsekritiikki pakotti hänet melkein aina soveltamaan esityksensä niin sisällön kuin muodon puolesta uusien tutki-

musten alati avartaman näköpiirinsä mukaiseksi.»³¹

Esimerkkinä Marxille ominaisesta uupumattomasta tutkijan hengestä on hänen työnsä maankorkoa koskevan osaston kirjoittamiseksi. Opittuaan venäjän kielen Marx suoritti 1870 luvulla tätä osastoa varten uuden erikoistutkimuksen maasuhteista Venäjällä vuoden 1861 maareformin jälkeisenä kautena. *Pääoman* venäjäntäjän Danielsonin, huomattun oppineen Maksim Kovalevskin ja muiden venäläisten ystäviensä välityksellä Marx sai tilastotietoja ja monipuolista kirjallisuutta maanomistussuhteista Venäjällä. Kuten Engels kirjoitti, maankorkoa koskevassa osassa Marx asetti ensimmäiselle tilalle Venäjän: »Koska sekä maanomistuksen muodoissa että maataloustuottajien riistossa vallitsi Venäjällä moninaisuus, piti Venäjän saada maankorkoa käsittelevässä osastossa sama osamikä Englannilla oli *Pääoman* ensimmäisessä osassa teollisuuden palkkatyön kohdalla. Valitettavasti Marx ei onnistunut toteuttamaan tätä suunnitelmaa.»³²

Vähää ennen kuolemaansa Marx pyysi Eleanor-tytärtään antamaan *Pääoman* käsikirjoitukset Engelsille, jonka olisi saatava niistä »syntymään jotain». Engels pani syrjään omat työnsä, jakoi kirjaa painoon valmistessaan toisen osan käsikirjoituksen kahteen osaan ja julkaisi *Pääoman* toisen osan vuonna 1885 ja kolmannen vuonna 1894. Leninin sanonnan mukaan »nämä *Pääoman* kaksi osaa ovat kahden miehen — Marxin ja Engelsin — työtä».³³

PÄÄOMAN TOINEN OSA

Pääoman toinen osa sisältää tutkimukset pääoman kiertokulkuprosessista. Marx osoittaa, että pääoma on ainaisessa liikkeessä, jonka tarkoituksena on arvonlisäys. Kiertokulkunsa aikana pääoma käy läpi kolme vaihetta ja esiintyy kolmessa perättäisessä muodossa: raha-, tuotanto- ja tavarapääomana.

Ensimmäisenä pääoman olomuotona on raha, jolla kapitalisti ostaa tuotantovälineitä ja työvoimaa. Kapitalistin välityksellä tapahtuva tuotantovälineiden ja työvoiman yhdistyminen muuttaa pääoman tuotantopääomaksi ja siitä saa alkunsa kapitalistinen tuotantoprosessi, ostetun työvoiman hyväksikäyttö. Rahapääoman kiertokulussa paljastuu havainnollisimmin kapitalistisen tuotannon vaikutin ja kannustin: »rahanteko». Eritellessään rahapääoman kiertokulkua Marx käy läpi sen kolme vaihetta ja osoittaa, että vaikka ulkoisesti tuotantopääoma ilmeneekin välirenkaana rahapääoman kiertokulussa, niin juuri se on koko kiertokulun määräävä tekijä. »Rahanteko» on ostetun työvoiman ja työläisen maksamattoman työn omistamista tuotannollisen prosessin kautta. Rahapääoman liikkeen kolmas vaihe — tavarapääoman muuttuminen rahaksi — on ainoastaan tuotantoprosessissa luodun arvon, mm. lisäarvon, rahaksimuuttoa. Näin ollen teollisuuspääoman todellinen täyskierros merkitsee kaikkien kolmen kiertokulun ykseyttä, ts. kukin pääoma esiintyy samanaikaisesti kaikissa kolmessa muodossa — raha-, tuotanto- ja tavaramuodossa. Nimenomaan tämä tekee keskeytymät-

tömäksi pääoman liikkeen sekä arvon ja lisäarvon tuottamisen. Raha-, tuotanto- ja tavarapääoman kiertokulun esittely edusti uutta askelta kapitalismin tärkeimmän tuotantosuhteen, pääoman ja palkkatyön välisen suhteen, tutkimisessa. Marx osoitti, että pääoman tavoitteena sen kaikissa muodoissa ja kaikissa vaiheissa on lisäarvon hankkiminen.

Marxin tutkimukset täyskierrosajan osalta osoittavat, että kapitalisti pyrkii kaikin keinoin lyhentämään sitä tekemällä voitavansa tuotantoprosessin katkon estämiseksi, pakottaakseen työläisen »tekemään työtä yölläkin», ettei lisäarvon luominen taukoaisi hetkeksikään.

Jatkuvasti lisääntymään pyrkivän pääoman luonteeseen sisältyy taukoamattoman liikkeen välttämättömyys, kiertokulun toistuminen. Kiertokulun jatkuva toistuminen onkin pääoman täyskierros. Pääoman erinäiset osat suorittavat sen erilaisella nopeudella. Osa pääomasta kulutetaan työvälineiden ostamiseen, koneiden, kaluston ja tuotantolaitosten hankkimiseen. Tuotantovälineet säilyttävät luontaismuotonsa pitkän ajan kuluessa ja niiden arvo siirtyy valmiiden tuotteiden arvoon osittain, kulumisen myötä. Pääoman tätä osaa nimitetään pysyväksi pääomaksi. Pääoman toinen osa kulutetaan raaka-, poltto ja apuaineiden sekä työvoiman ostamiseen. Niiden arvo suorittaa kierroksen yhden tuotantojakson kuluessa ja palautuu kapitalistille täydellisesti yhden kiertokulun päättyessä. Pääoman tätä osaa nimitetään liikkuvaksi pääomaksi. Marx osoitti, että pääoman jakautuminen pysyvään ja liikkuvaan pääomaan

naamioi sen todellisen luonteen, pimitää lisäarvon muodostumisen lähteen, koska liikkuvaan pääomaan sisältyvät sekä työvoima että työn kohde.

Käsiteltyään pääoman kiertokulun ja kieron ongelman Marx siirtyy analysoimaan yhteiskunnallisen kokonaispääoman uusintamista ja kiertoa. Marx osoittaa, että yhteiskunnallisen kokonaispääoman uusintamisen yhtenä perusongelmana on yhteiskunnallisen kokonaistuotteen rahaksimuuttaminen. Tämän selville saamiseksi Marx erittelee yhteiskunnallisen kokonaistuotteen uusintamisprosessin luontoismuodossa ja arvon muodossa. Yhteiskunnallisen tuotteen luontoismuodon kannalta koko yhteiskunnallinen tuotanto jakautuu kahteen isoon lohkoon: tuotantovälineiden tuotantoon ja kulutustarvikkeiden tuotantoon. Yhteiskunnallisen tuotteen koko arvo jakautuu kolmeen osaan: tuotantoprosessissa valmistettuun tuotteeseen siirtyneeseen tuotantovälineiden kulumista vastaavaan arvoon eli pysyvään pääomaan, ja uuteen arvoon, joka vuorostaan jakautuu käytetyn työvoiman arvoon eli vaihtelevaan pääomaan ja kapitalistien luokan anastamaan lisäarvoon. Näin ollen vuotuisen tuotannon tuloksena kapitalisteille palautuu heidän ennakoilta liikkeesseen panemansa pääoma sekä vuoden kulussa luotu lisäarvo. Työläiset kulutettuaan vuoden mittaan ansaitsemansa työpalkan kulutustarvikkeiden ostamiseen jäävät uudestaan ilman toimeentulovaroja ja ovat pakotettuja taaskin myymään työvoimaansa. Siis kapitalistiset tuotantosuhteet uusintuvat samalla tavalla kuin yhteiskunnallinen tuotekin.

Analysoidessaan yhteiskunnallisen tuotannon ensimmäisen ja toisen lohkon keskinäissuhdetta Marx muotoilee ne välttämättömät edellytykset, joiden vallitessa kummankin lohkon kokonaistuotto tulisi muutetuksi rahaksi niin yksinkertaisen kuin laajennetunkin uusintamisen puitteissa. Marx osoitti kuinka välttämätöntä on noudattaa tiukkoja keskinäisiä määräsuhteita ennen kaikkea yhteiskunnallisen tuotannon ensimmäisen ja toisen lohkon välillä sekä kummankin lohkon sisällä tuotantoalojen kesken. Marx panee merkille, että kapitalistisen tuotantotavan alkuvoimaisuus rikkoo yhteiskunnallisen uusintamisen keskinäisiä määräsuhteita ja synnyttää epäsuhteellisuutta joka johtaa väistämättä toistuviin taloudellisiin ylituotantokriiseihin. Talouskriisit ovat vakuuttavana todisteena siitä, että kapitalismin uumenissa luodut valtavat tuotantovoimat ajautuvat kärkevään ristiriitaan tuotantovälineiden yksityiskapitalististen omistussuhteiden kanssa ja että vastainen kehitys vaatii kapitalistisen ulkokuoren hävittämistä ja siirtymistä yhteiskunnalliseen omistukseen.

PÄÄOMAN KOLMAS OSA

Yhteiskunnallisen uusintamisen käsittelystä *Pääoman* toisen osan kolmannessa osastossa selvisi, että kapitalistinen tuotantoprosessi kokonaisuutena otettuna on tuotannon ja kiertokulun yhtenäinen prosessi. Kirjansa kolmannessa osassa Marx tutkii pääoman konkreettisia muotoja, jotka nousevat esiin, kun

pääoman liikuntaprosessia tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena.

Marx osoittaa, miten kapitalismin taloudelliset lait ilmenevät kapitalistisen todellisuuden oloissa. Niinpä lisäarvo esiintyy kapitalistien erilaisten ryhmien — teollisuus-, raha- ja kauppakapitalistien sekä maanomistajien — tuloiksi muuntuneessa muodossa. Marx analysoi myös lisäarvon jakoa eri riistäjäryhmien kesken.

Marx tutkii lähinnä voittoa lisäarvon ilmene-
nemisen muotona. Kapitalismissa voitto ilmenee koko pääoman eikä sen vaihtelevan osan tuotona. Tämän vuoksi voiton suhdeluku on lisäarvo laskettuna suhteessa kokonaispääomaan; se ilmaisee pääoman lisäkasvun asteen. Tällä tavoin ilmaistun voiton muoto verhoaa kapitalistisen riiston olemuksen.

Marxin suurenmoiseksi ansioksi on katsottava keskimääräisen voiton ja tuotantohinnan lain selvittäminen. Tämä oli ongelma, jonka edessä Smith ja Ricardo olivat joutuneet umpikujan. He näkivät, että kapitalismin oloissa ei »keskihinta» vastaa tavaran arvoa ja että yhtä suuret pääomat tuottavat samanlaisen voiton riippumatta niiden liikkeellepaneman elävän työn määrästä. Smithin ja Ricardon mielestä tämä oli ristiriidassa työarvoteorian kanssa. He eivät kuitenkaan pystyneet selittämään tätä ristiriitaa. Sen teki vasta Marx.

Marx osoitti, että yhtenä voiton suhdeluvun määräävistä tekijöistä on pääoman elimellinen kokoonpano, ts. pysyvän ja vaihtelevan pääoman välinen suhde. Mitä korkeampi on pääoman elimellinen kokoonpano ja siis mitä

vähemmän se pänee liikkeelle elävää työtä, sitä pienempi on voiton suhdeluku, ja päinvastoin. Näin ollen voiton suhdeluku on pienempi niillä tuotantoaloilla, joilla pääoman elimellinen kokoonpano on korkeampi. Voiton korkeaa suhdelukua tavoitellessaan kapitalistit sijoittavat lisäpääomia alhaisemman elimellisen kokoonpanon omaaville tuotantoaloille, mikä johtaa näiden tuotantoalojen tuottamien tavaroiden hintojen laskuun ja hintojen nousuun niille tavaroille, joita on tuotettu pääoman korkeamman elimellisen kokoonpanon omaavilla aloilla. Pääomien tällaisen uudelleen jakautumisen tuloksena muodostuu voiton yleinen, tuotannon kaikki alat käsittävä suhdeluku. Osan lisäarvosta, joka on luotu pääoman alhaisen elimellisen kokoonpanon omaavilla tuotantoaloilla, käyttävät siis edukseen kapitalistit, jotka ovat sijoittaneet pääomiaan korkean elimellisen kokoonpanon omaaville tuotantoaloille. Lisäarvon uudelleen jakaminen toteutetaan kärkevän kilpataistelun oloissa, jota eri tuotantoalojen kapitalistit käyvät keskenään pääomiensa sijoittamiseksi eniten voittoa tuottaville aloille. Sen sijaan suhteissaan työväenluokkaan kapitalistit esiintyvät yhtenäisenä rintamana. Jokainen kapitalisti on kiinnostunut riiston asteen kokonaisvaltaisesta kohottamisesta yhteiskunnassa, koska siitä riippuu voiton keskimääräinen suhdeluku. Tämä seikka selittää »miksi kapitalistit, niin vähän kuin he kilpailussaan osoittavatkin toisilleen veljellisiä tunteita, siltikin muodostavat todellisen vapaamuurariliiton työväenluokan kokonaisuutta vastaan». ³⁴ Tämän vuoksi työväenluokankin on taisteltava

yhteisvoimin kapitalistien luokkaa vastaan kokonaisuudessaan, varsinaista kapitalistista riistojärjestelmää vastaan.

Marx oli saanut selville voiton keskimääräisyysslain, mikä teki hänelle mahdolliseksi selvittää myös arvon tuotantohinnaksi muuttumisprosessin. Koska pääomat siirtyvät suurempaa voittoa tuottaville aloille ja muodostuu keskimääräinen voitto, ei tavaroita kapitalismin oloissa myydä niiden arvon mukaan, vaan tuotantokustannuksia ynnä keskimääräistä voittoa vastaavien tuotantohintojen mukaan. Tuotantohinnat eivät ole ristiriidassa arvolain kanssa, vaan ovat sen ilmenemismuoto kapitalismin kaudella. Ne muodostuvat sen vuoksi, että kapitalismin oloissa pääoma kuin pääoma tuottaa suuruuttaan vastaavaa voittoa riippumatta elimellisestä kokoonpanostaan ja liikkeelle panemastaan elävän työn määrästä. Tuotantohintojen summa yhteiskunnassa on yhtä kuin kaikkien tavaroiden arvon yhteis-summa.

Keskimääräisen voiton ja tuotantohinnan lain erittely antoi Marxille mahdollisuuden selvittää voiton suhdeluvun laskutendenssin lain. Kapitalismissa tapahtuva tekniikan kehitys ja tuotantovoimien kasvu aiheuttavat yhteiskunnallisen kokonaispääoman elimellisen kokoonpanon kohoamisen, mikä vuorostaan johtaa voiton suhdeluvun alenemiseen. Kapitalistit yrittävät korvata tämän alenemisen laajentamalla kapitalistista tuotantoa, lisäämällä riistettävien työläisten lukumäärää ja voimistamalla riistoa, mikä saattaa osittain tai kokonaisuudessaankin eliminoida määrääjäksi voiton suhdeluvun laskutendens-

sin. Marx osoittaa voiton suhdeluvun lainomaisen laskutendenssin sisäiset ristiriidat, jotka kärjistävät kapitalismin taloudellisia ja luokkaristiriitoja ja ovat todistuksena »siitä, että kapitalistinen tuotantotapa ei ole rikkauten tuottamisen kannalta ehdoton tuotantotapa, vaan päinvastoin se joutuu tietyssä vaiheessa ristiriitaan oman jatkuvan kehityksensä kanssa». ³⁵

Marx osoittaa, että teollisuuskapitalistien ohella lisäarvon jakamiseen osallistuvat myös muut riistäjäryhmät. Niinpä tavaranvaihdon piirissä liikkuva ja teollisuudessa sekä maataloudessa valmistettujen tuotteiden menekinturvaava kauppapääoma perii voiton. Koska vaihdon piirissä ei luoda lisäarvoa, on kauppavoiton lähteenä osa aineellisen tuotannon piirissä luodusta lisäarvosta. Teollisuuskapitalistin on pakko luopua tuotannossa luodun lisäarvon tietystä osasta, koska kauppakapitalisti suorittaa teollisuuskapitalistille tärkeää tehtävää muuttamalla hänen tavaroitaan rahaksi. Tämä lisäarvon uudelleen jakamisprosessi tapahtuu tuotteiden hintajärjestelmän kautta.

Teollisuuspääoman ja kauppapääoman ohella lisäarvon jakamiseen osallistuu myös lainapääoma. Rahakapitalisti antaa teollisuus- ja kauppakapitalistille lainaksi käteistä rahaa korkoa vastaan. Korko on osa aineellisen tuotannon piirissä luodusta lisäarvosta, jonka teollisuuskapitalisti luovuttaa rahakapitalistille maksuna saamastaan palveluksesta.

Marx analysoi erittäin seikkaperäisesti pankkipääoman toimintaa ja kapitalistisen luoton erilaisia muotoja. Lisäksi hän paljastaa tark-

kanäköisesti juuri syntymässä olevien osakeyhtiöiden roolia. »Tämä kapitalistisen tuotannon korkeimman kehityksen tulos on välttämätön» sitä varten, että luotaisiin olosuhteet kapitalistisen yksityisomaisuuden muuttamiseksi »yhteenliittyneiden tuottajien omaisuudeksi, välittömäksi yhteiskunnalliseksi omaisuudeksi». ³⁶

Marxin tekemällä osakeyhtiöiden analyysillä on suuri merkitys kapitalismin myöhemmän kehityksen ymmärtämiselle, kun se vapaan kilpailun kapitalismista muuttuu monopolistiseksi kapitalismiksi eli imperialismiksi.

Suurta huomiota Marx kiinnitti kapitalistisen maankoron ongelmiin. Hän osoitti, että lisäarvon jakoon osallistuvat myös maanomistajat, jotka anastavat itselleen osan lisäarvosta maankoron muodossa.

Maankoron ongelmaa oli käsitellyt kirjoissaan jo Ricardo. Hän oli lähtenyt niin sanotusta »maan vähenevän hedelmällisyyden laista», jonka mukaan pääoman lisäkulutukset maahan antavat yhä vähemmän tuotteita, yhteiskunta siirtyy käyttämään yhä huonompia maita, maaperä köyhtyy. Tätä »lakia» käyttivät hyväkseen Malthus ynnä muut porvarillisen kansantaloustieteen puolustajat selittääkseen kansanjoukkojen köyhyyden ja nälänhädän johtuvan luonnonlaeista eikä kapitalistisesta riistosta. Marxin valtavana ansiona on ennen kaikkea se, että hän paljasti »maan vähenevän hedelmällisyyden lain» paikkansapitämättömyyden ja todisti, että yhteiskunta ottaa käyttöön sekä huonoimmat että parhaimmat maat ja että pääoman lisäkulutukset sekä uuden koneiston ja uusien maan-

viljelysteknillisten saavutusten soveltaminen lisäävät maan hedelmällisyyttä.

Marx tarkastelee kapitalistisen maankoron kahta muotoa: differentiaalikorkoa ja absoluuttista maankorkoa.

Differentiaalikorkeus liittyy siihen, että kapitalistifarmarit vuokraavat hedelmällisyyden ja sijainnin puolesta erilaisia maapalstoja ja sijoittavat niihin erisuuruisia pääomia. Koska käyttökelpoisen maan määrä on rajoittunutta, eivät tuotteiden tuotantohintaa maataloudessa säännä keskinkertaisten, vaan huonoimpien maapalstojen viljelyolosuhteet. Tämän vuoksi parhaisiin ja keskinkertaisiin maihin pääomiaan sijoittavat kapitalistit saavat näillä maapalstoilla työskentelevien työläisten korkeamman työn tuottavuuden ansiosta lisävoittoa keskimääräiseen voittoon verrattuna. Tämä lisävoitto joutuu maata kapitalisteille vuokraavien maanomistajien haltuun differentiaalikorkeana I. Pääoman lisäkulutukset myös kohottavat maataloustyöläisten työn tuottavuutta ja lisäävät maan satoisuutta. Lisävoitto, jonka kapitalisti on saanut pääoman lisäkulutuksen ansiosta, joutuu niin ikään maanomistajan haltuun differentiaalikorkeana II. Näin ollen, differentiaalikoron lähteenä on ylimääräinen lisäarvo, joka luodaan hyvillä ja keskinkertaisilla maapalstoilla työskentelevien maataloustyöläisten korkeampituottoisella työllä.

Kapitalistisen todellisuuden erittely osoitti Marxille, että maankorkoa saavat kaikki maanhaltijat, jopa huonoimpienkin palstojen omistajat. Keskimääräisen voiton ja tuotantohinnan tutkiminen selvitti kaikkien maan-

omistajien saaman maankoron lähteen. Tämän maankoron Marx nimesi absoluuttiseksi maankoroksi. Hän todisti, että absoluuttisen maankoron lähteenä on ylimääräinen voitto, joka saadaan sen ansiosta, että maataloudessa on pääoman elimellinen kokoonpano alhaisempi kuin teollisuudessa. Teollisuudessa tällainen ylimääräinen lisäarvo keskimääräisen voiton lisäksi aiheuttaa lisäpääomien virtauksen kyseiselle tuotantoalalle. Maataloudessa maan yksityisomistuksen monopoliaseman vuoksi tämä ylijäämä muuttuu absoluuttiseksi koroksi ja joutuu maanomistajan haltuun. Differentiaalisen ja absoluuttisen maankoron erittely selvitti mistä johtuvat maataloustuotteiden korkeat hinnat. Ensinnäkin, maataloustuotteiden tuotantohinnat määräytyvät huonoimpien tuotanto-olosuhteiden mukaan, ne eivät laske myöskään työn tuottavuuden kasvaessa, koska keskimääräisen voiton yli menevä lisäarvo kokonaisuudessaan muuttuu differentiaalikoroksi I ja II. Toiseksi, maataloustuotteet myydään niiden arvoa vastaavasti, joka on tuotantohintaa korkeampi pääoman alhaisemman elimellisen kokoonpanon vuoksi maataloudessa teollisuuteen verrattuna. Tämän tuotantohinnan yli menevän lisäarvon osan saavat maanomistajat absoluuttisen maankoron muodossa.

Marxin tieteelliset tutkimukset osoittivat, että loismainen, taantumuksellinen maanomistajien luokka verottaa kapitalistista yhteiskuntaa anastamalla ylimääräisen voiton, joka on saatu toisaalta maan luonnollisen hedelmällisyyden ja pääoman lisäsijoitusten ansiosta differentiaalikoron I ja II muodossa,

ja toisaalta he käyttävät hyväkseen maatalouden jälkeenjääneisyyttä teollisuuteen verrattuna ja ottavat itselleen absoluuttisen maankoron.

Marx osoitti, että maan yksityisomistus on suurin tekijä siinä, miksi kapitalismi kehittyy hitaammin maataloudessa kuin teollisuudessa, vaikka maataloudessakin on käynnissä tuotannon keskittymisprosessi, joka johtaa pientuottajat perikatoon. Maan yksityisomistus horjuttaa kapitalistivuokraajan pyrkimystä etumaisen tekniikan soveltamiseen ja aiheuttaa maan ryöstökäyttöä. Kapitalismin kehitys kärjistää kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuutta.

Suurmaanomistuksen lakkauttamisen ongelma on tärkeimpiä yhteiskunnallisia ongelmia. Proletariaatin ja sen liittolaisen, talonpojiston, vallankumoustaistelun käytäntö osoittaa, että kapitalistinen yhteiskunta on kykenemättömän selviytymään tästä ongelmasta, sillä se vastustaa riistävien luokkien kaikkinaista pakoluovuttamista. Ainoastaan demokraattiset ja sosialistiset vallankumoukset pystyvät lakkauttamaan suurmaanomistuksen.

LISÄÄRVOTEORIOITA

Taloustieteellistä teoriaa luodessaan Marx tutki kriittisesti häntä edeltäneiden taloustieteilijöiden teoksia. Suuri osa vuosien 1861—1863 käsikirjoituksista on omistettu porvarillisen kansantaloustieteen, lähinnä sen perusongelman, lisäarvon teorian, historiallis-kriittiselle erittelylle. Engels aikoi Marxin kuole-

man jälkeen julkaista *Lisäarvoteorioita Pääoman* IV osana, mutta ei ehtinyt tehdä sitä. Kyseisen käsikirjoituksen on julkaissut NKP:n Keskuskomitean Marxismi-leninisin instituutti.³⁷

Marx arvostelee syvällisesti ja kaikinpuolisesti edeltäjiensä katsomuksia ja paljastaa heidän taloustieteellisten rakennelmiensa virheelliset metodologiset ja luokkajuuret.

Kirjan ensimmäisessä osassa Marx kiinnittää päähuomion fysiokraatteihin ja Adam Smithiin. Hän osoittaa Smithin ansioksi sen, että tämä piti voiton lähteenä maksamatonta työtä. Mutta Smith piti lähtökohtana sitä, että työläinen myy kapitalistille työtään eikä työvoimaansa. Tästä syystä hän ei ollut pystynyt selvittämään lisäarvoa työarvoteorian perusteella.

Lisäarvoteorioiden toisessa osassa Marx tarkastelee David Ricardon taloustieteellisiä katsomuksia. Marx arvostaa korkealle hänen teoreettiset ansionsa. Samalla Marx arvostelee Ricardon virheitä, pääasiallisesti hänen maankorkoteoriaansa. Marx osoittaa että Ricardo ei pystynyt ratkaisemaan tätä ongelmaa, koska hän ei ymmärtänyt keskimääräisen voiton ja tuotantohinnan lain vaikutusta.

Marx kiinnittää kirjansa tässä osassa suurta huomiota talouskriisejä koskevan teorian kehittämiseen. Hän osoittaa, että kriisien muodollinen mahdollisuus sisältyy yksilöllisen ja yhteiskunnallisen työn välisen ristiriidan kehitykseen jo yksinkertaisen tavarantuotannon oloissa rahan ollessa vaihdon välineenä. Kapitalismin perusristiriidan syveneminen ja kärjistyminen kapitalistisessa yhteiskunnassa

muuttaa kriisin abstraktisen mahdollisuuden reaalisesti todellisuudeksi. Tuotantovoimien ja tuotannon yhteiskunnallisen luonteen kehittyessä kapitalistinen yksityisomistus lisää tuotannon anarkiaa, epäsuhtaisuutta ja hajanaisuutta. Tässä ristiriidassa onkin talouskriisien syvällisin ja olennaisin syy.

Kirjansa kolmannessa osassa Marx osoittaa vulgaarin ja klassisen kansantaloustieteen väliset peruseroavuudet. Hän paljastaa vulgaaristen taloustieteilijöiden teosten epätieteellisen apologeettisen luonteen. Kyseiset taloustieteilijät ovat asettaneet suoranaiseksi tehtäväkseen palkkaorjuuden puoltamisen ja kapitalistisen riiston olemuksen hämäämisen.

Soveltamalla materialistista dialektiikkaa taloustieteellisen ajattelun historian tutkimiseen Marx osoittaa kirjassaan, että kansantaloustiede on kärkevän luokkataistelun näyttämö ja että näköpiirin porvarillinen rajoittuneisuus ei ole sallinut edes taloustieteen parhaimpien edustajien analysoida todella tieteellisesti kapitalistisen yhteiskunnan taloutta.

* * *

Marxin *Pääomassa* esittämä taloustieteellinen oppi merkitsi itse asiassa täyskäännöstä, todellista vallankumousta kansantaloustieteessä. Ainoastaan proletariaatin — edistyksellisen, porvarillisesta rajoittuneisuudesta ja omahyväisyydestä vapaan luokan — teoreetikosta saattoi tulla todella tieteellisen kansantaloustieteen perustanlaskija. Toisin kuin porvarilliset taloustieteilijät, jotka pitivät kapitalismia ikuisena ja muuttumattomana, Marx

paljasti kapitalistisen yhteiskunnan kehityksen taloudellisen lain, tutki tämän yhteiskunnan sen ilmaantumis-, kehittymis- ja rappeutumisvaiheissa ja tämän kautta todisti kapitalismin historiallisesti rajoittuneeksi ja ohimeneväksi yhteiskuntamuodostumaksi. Kuten Lenin painotti, »Marx katsoo kapitalistisen yhteiskunnan sosialistiseksi muuttumisen kiertämättömyyden johtuvan kokonaan ja yksinomaan nykyisen yhteiskunnan liikunnan taloudellisesta laista». ³⁸

Marxin taloustieteellinen oppi saavutti *Pääomassa* lopullisen, klassisen muotonsa.

Pääoma ei ole yksistään taloustieteellinen, vaan myös filosofinen teos. *Pääoman* 1. osan toisen painoksen loppulauseessa Marx kirjoitti käyttämästään dialektisesta menetelmästä näin: »Dialektinen metodini ei ainoastaan ole perustaltaan erilainen kuin Hegelin metodi, vaan se on tämän suoranainen vastakohta. Hegelin mielestä ajatusprosessi, jonka hän aatteen nimisenä muuttaa jopa itsenäiseksi subjektiksi, on todellisuuden demiurgi, todellisuuden, joka on vain aatteen ulkoinen ilmaus. Minulla taas ideaalinen ei ole muuta kuin ihmispäähän siirrettyä ja siellä muunnettua materiaalisuutta... Hegelillä dialektiikka seisoo hänen teoksissaan pääläellaan. Se on pyöräytettävä jaloilleen, että voisi sen mystillisen ulkokuoren alta löytää järjellisen ytimen». ³⁹

Marxin materialistinen dialektiikka tuli *Pääomassa* mitä syvällisimmin ja monipuolisimmin vahvistetuksi ja kehitellyksi. Lenin

* — luoja. *Toim.*

kirjoitti: »Jos Marx ei jättänyt meille *Logiikkaa*, niin hän jätti meille *Pääoman logiikka n...* *Pääomassa* on sovellettu yhteen tieteseen materialismin logiikkaa, dialektiikkaa ja tieto-oppia [ei kaivata kolmea sanaa: se on yhtä ja samaa], materialismin, joka on ottanut kaiken arvokkaan Hegeliltä ja vienyt tätä arvokasta eteenpäin.»⁴⁰

Pääoma on samalla marxismin kolmannen yhdysosan, tieteellisen kommunismin, syvällisin ja seikkaperäisin taloustieteellinen perustelu. Marxin toinen suuri löytö, oppi lisäarvosta, paljasti kapitalistisen riiston koneiston ja perusteli objektiivisesti ja tieteellisesti proletariaatin maailmanhistoriallisen tehtävän sekä sosialistisen vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin väistämättömyyden. *Pääoma* ja sitä varten valmistetut käsikirjoitukset merkitsevät valtavaa askelta eteenpäin kommunistisen yhteiskunnan tieteellisessä enustamisessa.

Näin ollen marxismin kaikki kolme elimellisesti toisiinsa liittyvää osaa ovat *Pääomassa* saaneet syvällisen tieteellisen vahvistuksensa ja kehittelynsä.

Pääoma ei ole ainoastaan nerokkaan ihmisjärjen, vaan myös taistelijan suurenmoisen tarmon ja vallankumousmiehen tulisen sydämen tuote. Teokselle on luonteenomaista se, että siinä yhtyvät erottamattomasti ehdoton tieteellisyys ja vallankumouksellisuus, tinkimätön objektiivisuus ja puoluekantaisuus. Lenin korosti, että *Pääoma* on »eräänä mainiona esikuvana järkkymättömästä objektiivisuudesta yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimisessa... Ja kuitenkin harvassa tieteellisessä

tutkielmassa löytyy niin paljon sisua, ja niin paljon kiivaita ja intomielisiä polemiikkiotteita takapajuisten katsantokantojen edustajia vastaan, niiden yhteiskuntaluokkien edustajia vastaan, jotka tekijän vakaumuksen mukaan jarruttavat yhteiskunnallista kehitystä.»⁴¹

Pääoman ilmestymisen ansiosta Marxin suurenmoinen, johdonmukainen ja eheä oppi saavutti todella murtumattoman tieteellisen perustan; sosialismin muuttaminen utopiasta tieteeksi tuli viedyksi lopulliseen päätökseen.

Pääomasta tuli proletariaatin mahtava ase taistelussa riistoa ja sortoa vastaan, taistelussa humanisimman yhteiskuntajärjestelmän, kommunismin, puolesta.

IX INTERNATIONAALIN PERUSTAJA JA JOHTAJA

KANSAINVÄLISEN TYÖVÄENLIITON PERUSTAMINEN

Marx oli ottanut elämäntehtäväkseen todistaa tieteellisesti kapitalismin väistämättömän tuhoutumisen ja auttaa proletariaattia, kapitalistisen yhteiskunnan haudankaivajaa, ymmärtämään historiallisen tehtävänsä ja järjestämään voimansa tulevaa sosialistista vallankumousta varten.

Pääoman ensimmäisen osan kirjoittamista lopetellessaan Marx teki samalla voimaperäistä työtä proletaarijoukkojen järjestämiseksi, yhdistämiseksi ja kasvattamiseksi. Engels piti oikeutetusti Marxin toimintaa Internationaalissa koko hänen puoluepoliittisen toimintansa kruununa.

Työ kansainvälisen työväenliiton perustamiseksi pantiin alulle 28. syyskuuta 1864 Lontoossa St. Martin's Hallissa pidetyssä joukkokokouksessa. Tässä joukkokokouksessa Englannin ja Ranskan työläisten sekä useiden muiden maiden proletaaristen ja demokraattisten maanpakolaisjärjestöjen edustajat valitsivat johtokunnan, jonka jäsenluettelossa oli myös kokouksessa läsnäolleen tohtori Marxin nimi.

Ajankohtainen historiallinen tilanne kokonaisuudessaan sai Marxin vakuuttuneeksi sii-

tä, että hänen väsymättä propagoima kansainvälisen proletaarisen solidaarisuuden aate voidaan nyt toteuttaa menestyksellisesti käytännössä.

Länsi-Euroopan eri maissa käynnissä ollut teollinen vallankumous johti työväenluokan määrälliseen kasvuun ja sen rakenteen muuttumiseen: teollisuusproletariaatin osuus lisääntyi verrattuna 1840-luvulla enemmistönä olleisiin käsityöläisiin. Kapitalistisen suurteollisuuden kehitys voimisti kaikkialla yhteiskunnallisia vastakohtaisuuksia: toiseen pooliin karttui rikkaus ja toisessa lisääntyi riisto.

Kapitalismin kehityksen myötä yhä selvemmin tuli näkyviin eri maiden proletarien kohtalon ja kärsimysten yhtäläisyys. Työläiset kokivat tämän erittäin voimakkaasti maailman ensimmäisen talouspulan puhjettua vuonna 1857. Kapitalistit pyrkivät kaikkialla säilyttämään pulan rasitukset työläisten hartioille. Englannin, Ranskan ja muiden maiden proletarit vastasivat pääoman hyökkäykseen lakkoilla. Taistellakseen lakkolaisia vastaan Englannin kapitalistit ryhtyivät tuomaan maahan työläisiä ulkomailta. Se oli proletariaatille havainnollinen opetus, vakuuttava osoitus siitä, että taistelu pääoman hyökkäystä vastaan vaatii eri maiden työläisten yhteisvoimia.

Porvarillis-demokraattisen ja kansallisen vapautusliikkeen elpyminen 1850- ja 1860-luvun vaihteessa edesauttoi proletariaatin poliittista heräämistä ja nosti sen keskuudessa kiintymystä yhteisesti sovittuun toimintaan. Tämä ilmeni kirkkaasti Englannin työläisten vastalausekokouksissa Englannin hallituksen val-

misteleman intervention johdosta Etelän orjanomistajien auttamiseksi, samoin myös solidaarisuuskokouksissa puolalaisten kapinallisten tukemiseksi vuonna 1863.

Kansainvälisen työväenliiton menestymiseen myötävaikutti historiallisen tilanteen lisäksi myös se, että tämän järjestön kehdon ääressä seisoi Karl Marx. St. Martin's Hallissa pidetyn kokouksen osanottajien joukossa, kuten Engels kirjoitti myöhemmin »oli vain yksi henkilö, joka käsitti selvästi, mitä tapahtui ja millainen järjestö oli perustettava: hän oli se samainen mies, joka jo vuonna 1848 julisti maailmalle kutsun: »Kaikkien maiden proletarit, liittykää yhteen!»¹ Tärkein merkitys oli sillä seikalla, että Kansainvälisen työväenliiton ohjelma ja säännöt sekä monet muut sen asiakirjoista olivat lähteneet Marxin kynästä. Hän oli Internationaalin tosi perustaja, johtaja ja sielu koko sen maineikkaan olemassaolon ajan.

Toimiessaan Kansainvälisessä työväenliitossa Marx joutui ensi askelistaan suuriin vaikeuksiin. Niihin lähinnä kuuluivat porvarillisten tasavaltalaisten yritykset saada haltuunsa muodostumassa oleva proletariaatin järjestö. Marx ja hänen kannattajansa onnistuivat perimään voiton heistä ja säilyttämään järjestön luokkaluonteen. Verrattomasti suurempia vaikeuksia tuotti taistelu pikkuporvarillisen sosialismin eri ilmenemismuotoja vastaan. Vaikka vuosien 1848—1849 vallankumoukset olivatkin antaneet niille vakavan iskun, yrittivät ne kuitenkin kaapata heräämässä olevan työväenliikkeen johdon omiin käsiinsä. Tähän myötävaikutti myös se, että

työväenluokka ei ollut päässyt vielä eroon pikkuporvarillisesta demokratiasta ja oli jatkuvasti sen vaikutuksen alaisena. Esimarxilainen sosialismi oli erilaisten kansallisten olosuhteiden vaikutuksesta omaksunut omia erikoismuotojaan (proudhonismiin Ranskassa, lassallelaisuuden Saksassa, owenilaisuuden Englannissa jne.).

Tarkoituksena ei ollut perustaa suppeaa propagandayhdistystä, vaan joukkoluontoinen proletaarinen järjestö Kansainvälisen työväenliiton muodossa, mikä voitiin toteuttaa ainoastaan tukeutumalla jo olemassaolevaan työväenliikkeeseen. Marx katsoi välttämättömäksi avata pääsyn Internationaaliin eriluontoisille työväenjärjestöille ja kaikkia suuntaviivahteita edustaville sosialisteille. Hän tähtäsi siihen, että käyttämällä hyväksi joukkojen käytännöllistä kokemusta ja selvittämällä heille sitkeästi ja kärsivällisesti pikkuporvarillisen sosialismin kaikkien ilmenemismuotojen, samoin kuin liberaalisen tradeunionisminkin heikkouksia pystytään voittamaan vähitelten työläisjoukot proletariaatin ainoan oikean vallankumouksellisen teorian puolelle.

ENSIMMÄISET OHJELMALLISET ASIAKIRJAT

Tämä Marxin joustava taktiikka tuli selvästi esille jo hänen laatiessaan ensimmäisiä ohjelmaluontoisia asiakirjoja: *Perustamismanifestia* ja *Kansainvälisen työväenliiton väliaikaisia sääntöjä*. »Oli hyvin vaikeata pitää asia niissä puitteissa», Marx kirjoitti Engelsille, »että näkemyksemme tuli julki siinä muodos-

sa, joka teki sen hyväksyttäväksi työväenliikkeen nykyiseltä katsantokannalta... Tarvitaan aikaa, ennen kuin henkiinherännyt liike sopeutuu vanhaan puhutavan rohkeuteen.»²

Marx selviytyi erinomaisesti tästä mitä vaikeimmasta tehtävästä. *Kansainvälisen työväenliiton Perustamismanifesti* sisälsi katsauksen työväenluokan historiallisiin kohtaloihin kahden edellisen vuosikymmenen ajalta. Valtavan laajan tosiasia-aineiston pohjalta Marx todisti, että kapitalismin myrskyinen kasvu vuoden 1848 jälkeisellä kaudella ei ollut tuonut parannusta laajojen työväenjoukkojen asemaan. Tältä pohjalta Marx muotoili tärkeän teoreettisen johtopäätöksen, nimittäin sen, »että nykyaikaisella väärällä perustalla työn tuotantovoiman millainen tahansa uusi kehitys syventää kiertämättömästi yhteiskunnallisia vastakohtaisuuksia ja kärjistää yhteiskunnallisia antagonismeja».³ Marx pani merkille, että taantumuksen vaikeissa oloissakaan työväenluokka ei ollut keskeyttänyt taisteluaan ja oli saavuttanut kaksi voittoa. Ensimmäinen oli Englannin proletariaatin aikaansaama laki kymmentuntisesta työpäivästä. Toisena voittona oli osuustoimintaliike, joka osoitti käytännöllisesti suurtuotannon olevan mahdollinen ilman isäntiä, ilman heidän yksinoikeuttaan tuotantovälineisiin. Marx samalla varoitti kuitenkin yliarvioimasta osuustoiminnan merkitystä kapitalismin oloissa. Vapauttaakseen työtätekevien joukot osuustoimintaliikkeen on kehityttävä kansallismittaiseksi ja käytettävä kansallisia keinoja. Se ei kuitenkaan ole mahdollista niin kauan kuin vallassa

ovat maata ja pääomaa hallussaan pitävät mahtimiehet. »Valtiovallan valtaaminen on sen vuoksi muodostunut työväenluokan suureksi velvollisuudeksi». ⁴

Tällä tavoin Marx *Perustamismanifestissa* johdattaa työläiset erittäin tärkeään johtopäätökseen proletariaatin maailmanhistoriallisesta tehtävästä. Jotta työväenluokka voisi toteuttaa tämän tehtävänsä, jatkaa Marx, sen täytyy lukuisuutensa lisäksi omistaa myös tiedon pohjalta johdettava järjestö.

Kommunistisen puolueen manifestin mukaisesti *Perustamismanifesti* päättyy työväenluokan kansainväliseen tunnukseen: »Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!»

Väliaikaisten sääntöjen johtavassa ohjelmallisessa osassa on muotoiltu Internationaalinen tärkeimmät periaatteet: »Työväenluokan on itsensä hankittava vapautus työväenluokalle...» Työläisten taistelun päämääränä on »kaikkinaisen luokkaherruuden hävittäminen». »Työväenluokan taloudellinen vapautus on siis suuri päämäärä, jonka saavuttamisen keinoksi kaikkinaisen poliittinen liike on alistettava». ⁵ Tämän päämäärän saavuttamiseksi tarvitaan eri maiden työläisten veljellistä yhteistoimintaa.

Muista tarjolla olleista luonnoksista huolimatta hyväksyttiin Marxin laatimat ohjelmalliset asiakirjat, millä oli perustava merkitys Kansainvälisen työväenliiton tuleville kohdaloille. Tämä oli Marxin ensimmäinen ja tärkeä voitto hänen alulle panemassaan johdonmukaisessa ja sitkeässä kamppailussa teettellisen kommunismin periaatteiden puolesta Internationaalissa.

Internationaalinen perustamishetkestä lähtien Marxille kuului johtava rooli Keskus- (myöhemmin Pää-) neuvostossa ja sitä suppeammassa toimeenpanoelimessä, alakomiteassa, vaikka virallisesti hän hoitikin kirjeenvaihtajasihteerin velvollisuuksia Saksan osalta ja vuodesta 1865 myös Belgian osalta. Työssään Marx sai tukea Kommunistien liiton entisiltä, äseniltä: Lessneriltä, Lochnerilta, Pfänderiltä, Eccariukselta ym. Häntä tukivat kirjeenvaihtajasihteerit Ranskan osalta Dupont, kirjeenvaihtajasihteerit Sveitsin osalta Jung ym.

Erittäin tuntuva apua Marx sai Engelsiltä. Manchesterissa asuessaan Engels ei voinut osallistua välittömästi Pääneuvoston toimintaan, mutta Marx neuvotteli jatkuvasti ystävänsä kanssa ja tarpeen vaatiessa pyysi ja saikin häneltä käytännöllistä apua. Niinpä esimerkiksi Engels laati Saksin kaivostyöläisten hänelle lähettämien aineistojen pohjalta *Alustuksen Saksin hiilikaivantojen kaivosmiesten työosastojen toverikunnista*.⁶ Marx esitti tämän alustuksen Pääneuvoston istunnossa ja se julkaistiin sanomalehdissä. Engels auttoi Marxia neuvoillaan ja artikkeleillaan myös hänen aatteellisessa taistelussaan Internationaalinen vihamiehiä vastaan.

TIE JOUKKOJEN KESKUUTEEN

Toimiessaan työväenjoukkojen järjestöllisen yhteenliittämisen ja poliittisen kasvattamisen saralla Marx joutui, kuten hän ennakoita arvasikin, tekemisiin erilaisten sosialististen ja puolisosialististen lahkolaisten vastarinnan

kanssa. Sitä mukaa, kuin työväenluokka heräsi itsenäiseen historialliseen toimintaan, nuo lahkokunnat kävivät entistä taantumuksellisemmiksi. Marx kirjoitti, että »Internationaalinen historia on ollut *Pääneuvoston herkeämättömyyttä taistelua* lahkokuntia ja harrastelijamaisia kokeiluja vastaan. Ne ovat pyrkineet saamaan jalansijaa itse Internationaalisen sisällä työväenluokan todellista liikettä vastaan.»⁷

Kansainvälisen työväenliiton ensi askelista alkaen Marxin eteen nousi kysymys: mistä olisi aloitettava ja minkälaisia välittömiä tehtäviä esitettävä, jotta toistaiseksi valvottomien työläisten laajat joukot saataisiin vedetyksi liikkeeseen.

Marx arvosti suuresti proletariaatin taloudellista taistelua kaikkinaisen todellisen työväenliikkeen alkusysäyksenä. Internationaalisen johtavassa elimessäkään ei kuitenkaan ollut täyttä selvyyttä tässä erittäin tärkeässä kysymyksessä. Eräässä neuvoston istunnossa Robert Owenin kannattaja Weston koetti todistaa, että työpalkkojen korottaminen johtaa tavaroiden hinnan nousuun, joten ammattiyhdistyksistä ja lakoista ei ole muuta kuin vahinkoa. Myös proudhonisteille ja lassallelaisille oli ominaista kielteinen suhde työläisten taloudelliseen taisteluun. Näitä teoreettisesti petollisia ja käytännöllisesti vahingollisia lahkollaisia katsomuksia vastaan Marx esiintyi Keskusneuvoston istunnossa 20. ja 27. kesäkuuta 1865 selostaessaan aiheesta: *Työpalkka, hinta ja voitto*. Hänen tyttärensä Eleanor julkaisi selostuksen tekstin vuonna 1898.⁸ Esittämällä kansantajuisesti *Pääoman* vielä julkaisemattoman 1. osan tärkeimpiä ajatuksia Marx

todisti vastoin Westonin katsomuksia, että työpalkan korottaminen ei vaikuta tavaroiden hintaan, vaan johtaa kapitalistien voittojen supistumiseen. Kun kapitalistit pyrkivät supistamaan työpalkan sen fyysiseen minimiin ja jatkamaan työpäivää fyysiseen maksimiin, niin työläiset toimivat päinvastaisesti. Elleivät työläiset tekisi vastarintaa kapitalisteille, »he muuttuisivat yhtenäiseksi köyhälistön rappeutuneeksi joukoksi, jolle ei enää löytyisi pelastusta.»⁹

Painottaessaan vastarinnan keskuksina olevien ammattiliittojen myönteistä merkitystä Marx todistaa, että niiden on samalla pyrittävä »käyttämään omat järjestövoimansa vipusimena työväenluokan lopulliseksi vapauttamiseksi ts. palkkatyöjärjestelmän hävittämiseksi lopullisesti».¹⁰

Marxin alustuksella oli teoreettisen merkityksen lisäksi valtava käytännöllinen ja poliittinen merkitys. Marx kannatti innokkaasti sitä, että Internationaali tukisi lakkolaisia moraalisesti ja aineellisesti. Hän piti tätä paitsi proletariaatin taloudellisen aseman parantamisen keinona, myös sen toimintayhtenäisyyden ilmaisuna taistelussa kapitalisteja vastaan sekä työläisten kasvattamisen välineenä proletaarisen internationalismin hengessä. Marxin aloitteesta Pääneuvosto Internationaalin jaostojen kautta antoi eri maiden ja eri ammattien lakkoileville työläisille aineellista ja moraalista apua. Tällainen kansainvälisen solidaarisuuden ilmaisu edisti Internationaalin vaikutuksen ja arvovallan lisääntymistä eri kansallisuuksiin kuuluvien työläisten laajoissa joukoissa.

Marx selitti työläisille taloudellisen taistelun merkitystä ja todisti samalla omalla teoreettisella ja käytännöllisellä toiminnallaan sen kiinteää yhteyttä poliittiseen taisteluun. Marx pyrki siihen, että Kansainvälinen työväenliitto asettaessaan päämääräkseen työväenluokan taloudellisen ja poliittisen vapauttamisen toteuttaisi samalla myös etujoukon tehtävää yleisdemokraattisessa liikkeessä.

Niinpä Marx kehotti Englannin työläisiä osallistumaan aktiivisesti kamppailuun demokraattisen vaaliuudistuksen puolesta Englannissa. Marraskuussa 1864 Marx laati Neuvoston nimissä vetoomuksen Abraham Lincolnille tämän tultua valituksi toistamiseen USA:n presidentiksi. Tässä vetoomuksessa ilmaistiin Euroopan työväenluokan lämmin myötätunto USA:ta kohtaan sen käymän edistyksellisen orjuudenvastaisen sodan johdosta. Marx perusteli myös proletariaatin internationalistisen asennoitumisen Puolan kysymyksessä. Esiintyessään Pääneuvoston englantilaisen jäsenen Foxin näkökantaa vastaan, joka väitti että eräät Ranskan hallitukset olivat muka ulkopolitiikallaan tukeneet Puolaa, Marx piirsi »historiallisesti kumoamattoman kuvan ranskalaisten petollisuudesta puolalaisia kohtaan alkaen Ludvig XV aina toiseen Bonaparteen saakka».¹¹ Marx kehitti ajatusta, että työläiset ovat Puolan todellisia ystäviä lännessä.

Näin useiden konkreettisten esimerkkien avulla Marx kasvatti työläisiä proletaarisen internationalismin hengessä,

Proudhonilaiset olivat Marxin päävihollisia sekä työväenluokan taloudellista että poliittista taistelua koskevissa kysymyksissä. Heitä vastaan käytiin taistelua jo Internationaalien Lontoon konferenssissa vuonna 1865 ja Genève'n kongressissa vuonna 1866.

Marx joutui *Pääoman* parissa työskentelynsä vuoksi luopumaan matkasta Genève'n kongressiin. Hän laati *Ohjeet Väliaikaisen keskusneuvoston edustajille eri kysymyksiin*.¹² Ohjeissa hän asetti Internationaalien lähitehtäviksi kamppailun kapitalistien yrityksiä vastaan tuoda ulkomailta työläisiä lakkojen ja työsulkujen aikana, kamppailun 8-tuntisen työpäivän, lasten ja alaikäisten työpäivän rajoittamisen sekä heidän henkisen ja fyysisen kasvatuksensa ja teknisen opetuksensa puolesta. Osuustoimintaa käsittelevässä *Ohjeiden* kohdassa Marx myönsi osuustoimintaliikkeen positiivisen merkityksen, mutta korosti samalla, että osuustoiminta ei pysty muuttamaan yhteiskuntajärjestelmän perustoja, ellei proletariaatti valtaa valtiovaltaa. Asiakirjassa kiinnitettiin suurta huomiota ammattiliittoihin. Kehitellessään ajatusta ammattiliitosta sen jälkeen, kun hän oli ensi kerran esittänyt kysymyksen teoksessaan *Filosofian kurjuus* ja sittemmin alustuksessaan *Työpalkka, hinta ja voitto*, Marx sanoi pitävänsä ammattiliittoja paitsi työläisten jokapäiväisten tarpeiden tyydyttämisen puolesta kamppailevina järjestöinä, myös proletariaattia järjestävinä keskuksina taistelussa kapitalismin tuhoamiseksi.

Lenin arvosti korkealle Marxin *Ohjeiden* perusteella Genèven kongressissa hyväksytyn päätöslauseelman ammattiliitoista. Hän kirjoitti, että siinä »osoitettiin tarkasti taloudellisen taistelun merkitys ja varoitettiin sosialisteja ja työläisiä toisaalta yliarvioimasta sen merkitystä (jota siihen aikaan oli havaittavissa englantilaisten työläisten keskuudessa) ja toisaalta väheksymästä sen merkitystä (jota ilmeni ranskalaisten ja saksalaisten, varsinkin lassallelaisten keskuudessa)»¹³. Lenin piti periaatteellisen merkittävänä Marxin vakau-
musta, että yhtenäisen luokkataistelun on ehdottomasti oltava sekä poliittista että taloudellista taistelua.

Ohjeissa asetettiin myös kaksi yleispoliittista tehtävää: taistelu Puolan elvyttämiseksi demokraattisella pohjalla sekä taistelu sotaa ja sen välikappaletta, vakituisia armeijoita, vastaan, koko kansan aseistamisen puolesta ja aseenkäytön yleisen opetuksen puolesta.

Marxin kirjoittamat *Ohjeet* ovat käytännöllisen toiminnan selväsanainen ohjelma, konkreettinen lisäys Internationaalin ensimmäisiin ohjelmallisiin asiakirjoihin.

Proudhonilaisten vastustuksesta huolimatta Genèven kongressin edustajien enemmistö vahvisti Keskusneuvoston esittämät asiakirjat ja lausui hyväksymisensä sen toiminnalle.

Taistelu proudhonilaisia vastaan jatkui vielä Brysselin (1868) ja Baselin (1869) kongresseissa, missä nämä pikkuporvariston ideologit ja yksityisomistuksen puolustajat kärsivät lopullisen tappion. Siihen myötävaikutti Marxin ja hänen kannattajiensa proudhonismia

vastaan käymän aatteellisen taistelun lisäksi myös Internationaalinen propagoima eri maiden työläisten käytännöllinen kokemus.

LASSALLELAISUUTTA VASTAAN

Kun Ranskassa sekä Belgiassa marxilaisuuden päävihollisena oli proudhonismi niin Saksassa sellaisena esiintyi lassallelaisuus.

Vaikka Internationaalinen perustamishetkellä Lassallea ei enää ollut olemassa, jatkoivat hänen kannattajansa Saksan yleisessä työväenyhdistyksessä tosiasiallisesti hänen virheellisten teoreettisten katsomustensa ja vahingollisen taktiikkansa ajamista. Sen vuoksi Marx, saadessaan Saksan yleisen työväenyhdistyksen tulevan äänenkannattajan *Der Social-Demokrat* (Sosialidemokraatti) -lehden päätoimittajalta varatuomari Schweitzeriltä avustajantyyön tarjouksen, suhtautui siihen erittäin varovaisesti ja epäluottamuksella. Saksaan palannut ja toimituskuntaan liittynyt Liebknecht vakuutti kuitenkin Marxille, että lehti tulee tosiasiasa olemaan yhdistyksestä riippumaton. Sitä paitsi Marxille ja hänen johtamalleen Internationaalille oli tuiki tärkeää vaikuttaa lehden kautta Saksan työläisjoukkoihin. Sen vuoksi Marx ja Engels antoivat joidenkin epäilyjen jälkeen suostumuksensa ryhtyä lehden avustajiksi. Samalla he varoittivat Liebknehtiä, että jos lehteä tullaan julkaisemaan lassallelaisuuden hengessä, he asettuvat viipymättä toimitusta vastaan.

Marxin epäilykset kävivät toteen jo *Social-Demokratin* ensi numeroissa. Vastenmielisen

vaikutuksen teki lehdessä vallinnut Lassallen palvonta. Marxin huolestuneisuus lehden nou-
dattamasta linjasta kasvoi entisestään, kun
vuoden 1865 tammikuussa hän sai Liebknech-
tiltä kuulla Lassallen aikoinaan käymistä
salaisista neuvotteluista Bismarckin kanssa.
Marx ja Engels pyrkivät tämän jälkeen käyt-
tämään hyväkseen jokaista sopivaa tilaisuutta
varoittaakseen saksalaisia työläisiä siitä vaa-
rasta ja vahingosta, joka piilee Lassallen alul-
le panemassa preussilaisen taantumuksen lie-
hittelyssä.

Kun *Social-Demokrat*in toimitus pyysi Mar-
xia Proudhonin kuoleman johdosta kirjoitta-
maan hänestä artikkelin, Marx käytti tätä
tilaisuutta hyväksi esiintyäkseen »kaikkinais-
ta, vaikkapa vain näennäiseltä vaikuttavaa
kompromissia vastaan valtiovallan kanssa»
sekä leimatakseen Louis Bonaparten liehitte-
lyn Proudhonin taholta »suoranaiseksi halpa-
maisuuudeksi». ¹⁴

Kirjeessään Schweitzerille Marx todisti täy-
sin mielikuvitukselliseksi toiveen, että Preus-
sin hallituksen armosta muka työläiset vapau-
tuisivat köyhyydestä ja oikeudettomuudesta.
Marx kirjoitti, että pettymys Lassallen on-
nettomien harhakuvitelmien johdosta koittaa
ehdottomasti, sillä »itse tapahtumien looginen
kulku tekee tehtävänsä, mutta työväenpuo-
lueen *kunnia* vaatii että puolue luopuisi moi-
sista harhakuvitelmista jo ennen sitä, kuin
käytäntö paljastaa niiden aavemaisuuden. Työ-
väenluokan on oltava joko vallankumouksel-
linen tai olematon». ¹⁵

Engelsin julkaisema kirjanen *Sotakysymys
Preussissa ja Saksan työväenpuolue* oli omis-

tettu lassallelaisten virheellisen taktiikan arvostelulle. Lassallelaiset olivat Bismarckin taantumuksellisen hallituksen ja liberaalisen porvariston välisen Preussin perustuslakikonfliktin aikana suunnanneet pääiskunsa yksinomaan porvaristoa vastaan.

Marxin ja Engelsin kaikista varoituksista huolimatta Schweitzer julkaisi artikkelisarjan, jossa pauhasi Bismarckin politiikan puolesta Saksan yhdistämiseksi ylhäältä käsin »raudalla ja verellä». »Pidän Schweitzeria parantamattomana (todennäköisesti hän on salaisessa liitossa Bismarckin kanssa)»,¹⁶ Marx kirjoitti Engelsille 18. helmikuuta 1865. Historia vahvisti myöhemmin täydellisesti nämä Marxin epäilyt. Schweitzerin artikkeleista Marx ja Engels saivat aiheen katkaista julkisesti poliittiset suhteensa lehteen. Helmikuun 23. päivänä toimitukselle osoittamassa anomuksessaan he tuomitsivat jyrkästi »Preussin kuninkaallisen hallitussosialismin» ja tiedottivat lukijoille, että *Social-Demokratin* noudattama taktiikka tekee mahdottomaksi heidän yhteistoimintansa jatkamisen tämän lehden kanssa.

ENSIMMÄISEN MARXILAISEN JOUKKOPUOLUEEN PERUSTAMINEN

Kun Marx tuli vakuuttuneeksi siitä, että Saksan yleistä työväenyhdistystä ei voida saada mukaan Internationaaliin, hän ryhtyi etsimään muita keinoja yhteyksien luomiseksi Saksan proletariaattiin. Talvella 1865—1866 Saksan eri kaupungeissa alettiin perustaa

Työväenliiton jaostoja, jotka suhteellisesta vähälukuisuudestaan huolimatta edistivät Internationaalien aatteiden tunnetuksi tekemistä. Arvokasta apua näille jaostoille antoi Sveitsissä toiminut Saksan kielen jaostojen keskuskomitea, jonka johdossa oli lahjakas propagandisti ja organisaattori Johann Philipp Becker.

Toisena, laajempaan saksalaisia työläisiä Internationaaliin lähentävänä tienä oli Saksalaisten työläisten valistusseurojen liitto. Berliinistä karkotettu ja Leipzigiin asumaan asettunut Liebknecht yhdessä nuoren sorvaajan August Bebelin kanssa pani toimeen Internationaalien aatteiden propagandatyön tässä liitossa. Liebknechtin ja Bebelin arvovalta työläisjoukoissa kasvoi erikoisesti sen jälkeen, kun heidät valittiin vuonna 1867 koollekutsuttujen Pohjois-Saksan valtiopäivien edustajiksi. Näiden historian ensimmäisten työväenluokan parlamenttiedustajien menestyksellinen esiintyminen valtiopäivillä teki heidät tunnetuiksi. Liebknechtin ja Bebelin toiminnan tuloksena sekä joukkojen käytännöllisen kokemuksen ansiosta selviytyttiin Lassallen kaavaoppineisuudesta ja vuonna 1868 työläisten valistusseurojen Nürnbergin edustajakokouksessa hyväksyttiin äänten enemmistöllä Internationaalien periaatteiden mukainen ohjelma.

Vuonna 1869 Eisenachissa pidettiin valistusseurojen Nürnbergin enemmistön edustajien, Internationaalien Saksan jaostojen valtuutettujen sekä Saksan yleisestä työväenyhdistyksestä eronneen opposition yhteinen edustajakokous. Tässä edustajakokouksessa pe-

rustettiin Saksan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue. Perusolemukseltaan sen ohjelma oli marxilainen, vaikka se ei ollutkaan vapaa erinäisistä vulgaaridemokraattisista ja lassalalaisista aatteista. Eisenachin edustajakokous avasi uuden sivun paitsi Saksan myös kansainvälisen työväenliikkeen historiassa, se pani alulle proletaaristen joukkopuolueiden perustamisen eri maissa.

SOSIALISTISTEN PERIAATTEIDEN VOITTO INTERNATIONAALISSA

Itsessään Internationaalissa samanaikaisesti tapahtui syvällisiä sisäisiä muutoksia. Kun Marx sen perustamisen kaudella piti välttämättömänä hyväksyä siihen erilaisia katsomuksia edustavia työväenjärjestöjä, niin hän oletti, että »Kansainvälisen työväenliiton aikaan saama toiminnan yhtenäisyys, aatteellisten näkemysten vaihto, jonka tekevät helpommaksi eri kansallisten jaostojen julkaisemat lehdet, sekä välittömät diskussiot yhteisissä kongresseissa johtavat vähitellen yhteisen teoreettisen ohjelman muovautumiseen».¹⁷ Joustavaa taktiikkaa soveltaessaan Marx otti huomioon reaaliset voimasuhteet Internationaalissa ja valitsi oikein ajankohdan ohjelman konkretisoimiseksi ja sen kohottamiseksi uudelle korkeammalle teoreettiselle tasolle. Näin vähitellen vapauduttiin pikkuporvarillisesta vaikutuksesta ja muokattiin maaperä tieteellisten sosialististen katsomusten omaksumiselle.

Asiaa edisti tavattomasti syyskuussa 1867 ilmestynyt *Pääoman* 1. osa ja tämän yhteydessä käynnistynyt sen ajatusten tunnetuksi tekeminen. Marx itse piti luentoja *Pääomassa* käsittelemistään ongelmista Saksalaisten työläisten valistusseurassa Lontoossa vuosina 1867—1868. Hän käytti hyväkseen kirjansa yhteenvedoja esiintyessään Pääneuvostossa, käsiteltäessä esimerkiksi hänen ehdottamaansa Brysselin kongressin päätöslauselmaluonnosta koneiden käytön seurauksista kapitalismin oloissa. Mielenkiinto *Pääomaa* kohtaan oli niin suuri, että jopa Schweitzer ehdotti sitä koskevan kysymyksen Saksan yleisen työväenyhdistyksen yleiskokouksen päiväjärjestykseen elokuussa 1868. Saman vuoden syyskuussa Internationaalinen Brysselin kongressi hyväksyi Saksan valtuuskunnan nimissä Lessnerin esittämän päätöslauselman, jossa kehoitettiin kaikkien maiden työläisiä tutkimaan *Pääomaa* ja edistämään sen kääntämistä muille kielille.

Brysselin kongressilla oli suuri merkitys Internationaalisen historiassa ja järjestön teoreettisen ohjelman muotoilemisessa. Huolimatta proudhonilaisten pienen oikeauskoisten ryhmän vastarinnasta tässä kongressissa hyväksyttiin erittäin tärkeä päätös kyntömaiden välttämättömästä siirtämisestä yhteiskunnalliseen omistukseen sekä metsien, kaivosten, louhimoiden, rautateiden, maanteiden, kanavien, posti- ja lennätinlaitoksen siirtämisestä yhteiskunnan hallintaan. Syyskuussa 1869 pidettiin Baselin kongressi, jonka valmisteluihin, samoin kuin Brysselinkin kongressin valmisteluihin, Marx osallistui mitä aktiivisimmin. Kongressi kannatti toistamiseen maan

yksityisomistuksen lakkauttamista. Internationaalinen sosialistinen ohjelma tuli siis vahvistetuksi lopullisesti. Tämä oli marxilaisuuden valtavan suuri aatteellinen voitto, jonka se peri proudhonilaisista ja muista yksityisomistuksen puoltajista.

BAKUNISMIA VASTAAN ALKANUT TAISTELU

Marxismiin mainitun aatteellisen voiton aikoihin näyttämölle nousi uusi, ei suinkaan vähemmän vaarallinen, vaan paljoka kavalampi vihollinen, bakunismi.

Marx tutustui venäläiseen vallankumousmieheen Mihail Bakuniniin Pariisissa jo vuonna 1843. Myöhemmin, Lontoon tapaamisen aikana vuonna 1864 Bakunin antoi Marxille lupauksen toimia Kansainvälisen työväenliiton hyväksi. Lontoosta Bakunin matkusti Saksaan ja sittemmin Sveitsiin. Vastoin vakuutuksiaan Bakunin osallistui voimaperäisesti porvarillis-pasifistisen Rauhan ja vapauden liitto -järjestön toimintaan. Saavuttamatta siinä menestystä, hän perusti Sosialistisen demokratian kansainvälisen allianssin, joka rakentui anarkistisille periaatteille.

Bakuninin mielestä ei pääoma eikä tuotantovälineiden yksityisomistus, vaan valtio on suurin paha, josta on tehtävä loppu. Pitäen kaikkinaista valtiota absoluuttisena pahana, hän suhtautui kielteisesti poliittiseen taisteluun. Toisin kuin Proudhonin reformistinen anarkismi Bakuninin anarkismi oli kapitalista, voluntaristista luonteeltaan. Hän kehot-

ti joukkoja ryhtymään »viipymättömään, taukoamattomaan hävitykseen», koska piti ainoana pelastavana keinona spontaanista kapinaa, väkivaltaista kahakkaa. Suurimmat toiveensa Bakunin pani luokastaan eronneisiin aineisiin, ryysyköyhälistöön.

Bakunismi levisi enimmäkseen maihin, joissa vallitsi vielä pientuotanto: mm. Venäjälle, Italiaan, Espanjaan ja Sveitsiin. Se oli pikkuporvariston epätoivoisen, kapitalistista tuotantotapaa vastaan suunnatun vastalauseen ilmaus, pyrkimys kääntää historian kulku taaksepäin.

Bakunin päätti käyttää Internationaalia laajana toimintakenttänään. Vuoden 1868 lopulla Allianssi kääntyi J. P. Beckerin välityksellä Pääneuvoston puoleen ja pyysi hyväksymään sen Internationaaliin. Kirjelmään oli liitetty Allianssin ohjelma ja säännöt. Sen ohjelma, Marx kirjoitti, »oli kaikkialta pinnallisesti irralleen kiskaistun sekoitus — *l u o k k i e n y h d e n v e r t a i s u u s* (!), *perimisoikeuden kumoaminen yhteiskunnallisen liikkeen lähtökohtana* (saint-simonilaista pötyä), *ateismi*, joka tuli säätää Internationaalin jäsenille *dogmina*, jne. ja tärkeimpänä dogmina (*proudhonilaisittain*) oli *pidättäminen poliittiseen liikkeeseen osallistumisesta*»¹⁸.

Mitä tulee Allianssin sääntöihin, niin tutustuttuaan niihin Marx ja Engels tulivat siihen tulokseen, että tämän järjestön hyväksyminen Internationaaliin merkitsisi valtion muodostamista valtion sisälle, kahta Pääneuvostoa ja jopa kahta kongressia. Pääneuvosto yhtyi tähän mielipiteeseen ja epäsi Allianssilta pääsyn Internationaaliin.

Muutaman kuukauden kuluttua Allianssi pyysi toistamiseen Pääneuvostoa hyväksymään sen Internationaaliin ja lupautui purkamaan järjestönsä, mikäli saa myönteisen vastauksen. Pääneuvosto ilmoitti maaliskuussa 1869 hyväksyvänsä Allianssin jaostot Internationaaliin mainituin ehdoin. Kirjoittaessaan päätöslauselmaa tästä asiasta Marx luopui Allianssin ohjelman seikkaperäisestä tarkastelusta, mutta arvosteli kuitenkin sen sisältämää »luokkien poliittista, taloudellista ja sosiaalista tasoittamista», jota piti karkeana virheenä ja suoranaudessa ristiriidassa Kansainvälisen työväenliiton suurten päämäärien kanssa olevana sepitelmänä. »*Ei luokkien tasoittaminen — tuo toteuttamaton järjettömyys, vaan päinvastoin luokkien hävittäminen — siinä on proletaarisen liikkeen todellinen salaisuus, joka on Kansainvälisen työväenliiton suuri päämäärä*». ¹⁹

Vaikka Bakunin ilmoittikin Allianssin purkamisesta, säilytti hän todellisuudessa sen salaisena järjestönä. Jo Baselin kongressin edellä (1869) Bakunin harjoitti kiihkeää toimintaa noustakseen Internationaalin johtoon, mutta tuloksetta. Marxin kannattajat, joita tuki varauksettomasti vasta perustettu Saksan sosiaalidemokraattinen puolue sekä ranskalaisten enemmistö, esiintyivät Bakuninia ja hänen sekavia katsomuksiaan vastaan.

Bakunistien myöhempi taistelu johtoasemasta Internationaalissa osoitti, että he pyrkivät keräämään ympärilleen kaikki marxismille vihamieliset ainekset, muun muassa Schweitzerin tyyppiset »Preussin kuninkaalliset sosialistit» sekä Englannin trade unionien

reformistiset johtomiehet, joiden kanssa Marx oli joutunut vakaviin erimielisyyksiin.

Internationaalinen toiminnan alkuvaiheessa Englannin trade unionien johtajat tukivat Marxia taistelussa, jota hän kävi proudhoni-laisia vastaan lakkoja ja ammattiliittoja koskevista kysymyksistä; lakkojen ja ammattiliittojen välttämättömyyden oli vakuuttavasti todistanut Englannin työväenliike. Kun kysymys maan ja tuotantovälineiden yhteiskunnallistamisesta nousi etualalle, kasvoi näiden johtajien keskuudessa kuitenkin tyytymättömyys Internationaalissa vallitsevaan asiain-tilaan.

IRLANNIN KYSYMYS

Marxin ja liberaalin työväenpolitiikan kannattajien väliset erimielisyydet kärjistyivät erikoisesti 1860-luvun lopulla, kun Irlannin kysymyksestä tuli Englannin poliittisen elämän keskeisin ongelma. Irlannin vuoden 1867 epäonnistuneen kapinan jälkeen Englannin hallitus ryhtyi ankariin vainotoimenpiteisiin Irlannin kansallisen vapautusliikkeen järjestäjiä, feeniläisiä, vastaan. Sekä Englannissa että Irlannissa puhkesi voimakas liike feeniläisten puolustamiseksi. Marx ei kannattanut feeniläisten salaliittolaistaktiikkaa, mutta piti kuitenkin välttämättömänä, että Pääneuvosto osallistuisi mahdollisimman aktiivisesti kyseiseen taisteluun. Marx aikoi alun perin itse pitää puheen tästä kysymyksestä, mutta katsoi sitten sopivammaksi, että solidaarisuuden sanat Irlannin vallankumouksellisia kohtaan esittäisi Pääneuvoston englantilaisjäsen Fox.

Marxin aikoman puheen säilynyt luonnos ja hänen alustuksensa Saksalaisten työläisten valistusseurassa joulukuussa 1867, sisältävät Irlannin kansan historiallisen kohtalon syvällisen luonnehdinnan, kansan, jonka oli pakko joko kuolla nälkään tai jättää synnyinmaansa ja muuttaa valtameren taakse.

Irlannin kysymys nousi Pääneuvostossa esiin uudelleen, kun vuoden 1869 kesällä ja syksyllä alkoi kampanja vangittujen feeni-
läisten armahtamiseksi. Marraskuussa 1869 käydyssä väittelyssä Marx esitti päätöslauselmaluonnoksen, jossa paljasti liberaalin pääministerin Gladstonen tekopyhää ja julmaa menettelyä irlantilaisia vankeja kohtaan.

Marxin ja Pääneuvoston asenne Irlannin kysymyksessä joutui kärkevän hyökkäyksen kohteeksi bakunistien taholta, jotka Baselin kongressin jälkeen nousivat avoimeen, järjestelmälliseen sotaan Internationaalin johtoa vastaan. Kirjoittamassaan kiertokirjeessä roomaanisen Sveitsin liittoneuvostolle sekä laajemmassa *Luottamuksellisessa ilmoituksessa* Eisenachin puolueelle, Marx antoi perusteellisen vastauksen bakunistien parhaaville paneteluille.

Arvostellessaan bakunistien nihilististä asennetta, näiden väittäessä, että paikalliset poliittiset kysymykset eivät muka kuulu Pääneuvostolle, Marx osoitti miten suuri kansainvälinen merkitys on Irlannin kysymyksellä. Tutkittuaan syvällisesti tämän kysymyksen Marx päätti tarkistaa kriittisesti, uudessa valossa Irlannin kansallisen vapautusliikkeen näköaloja ja merkitystä koskevat entiset katsomuksensa. Aiemmin Marx oletti,

että Englannin proletariaatin valtaannousu tekee lopun Irlannin kansallisesta sorrosta. Nyt hän tuli päinvastaiseen johtopäätökseen, nimittäin, että Englannin proletariaatti ei saa valtiovaltaa käsiinsä ennen kuin Irlanti saavuttaa vapautensa. Marx piti Irlantia Englannin ylimystön linnakkeena, sen rikkauden ja poliittisen vaikutusvallan tärkeimpänä lähteenä. Hän uskoi että Irlannissa kehittyvä agraarivallankumous murskaa tämän Englannin maaylimystön linnakkeen; ja jos se romahtaa Irlannissa, niin sen on romahdettava myös Englannissa, Marx väitti.

Marx piti Irlannin kansallista vapautusliikettä voimana, joka ei suuntaudu yksistään Englannin maaylimystöä, vaan myös Englannin porvaristoa vastaan. Sortamalla Irlantia Englannin porvaristo sai mahdollisuuden jakaa palkkaorjansa kahteen vihamieliseen leiriin. Marx todisti, että Englannin työväenluokan voimattomuuden ja Englannin porvariston mahdin salaisuus piilee tässä eripuraisuudessa.

Marx selitti Englannin työläisille, että Irlannin vapauttaminen ei ole heille minkään abstraktisen oikeudenmukaisuuden asia, vaan heidän oman vapautumisensa ensimmäinen ehto. »Kansa, joka on orjuuttanut toisen kansan, takoo omia kahleitaan». ²⁰

Marx sanoi Irlannin kansallisella vapautusliikkeellä olevan valtavan merkityksen paitsi Englannin, myös kansainväliselle proletariaatille. Hänen mielestään Englannissa, tässä kapitalismin klassisessa maassa, jos missään ovat kypsyneet aineelliset edellytykset kapitalismin hävittämiselle. Marx kirjoitti, että vaikka englantilaisilla onkin kaikki välttä-

mättömät aineelliset edellytykset tähän, puutuu heiltä kanssakäymishenkeä ja vallankumouksellista intoa. Sosiaalisen vallankumouksen kiihdyttämiseksi Englannissa on annettava ratkaiseva isku Irlannissa. Internationaalinen tunnuslauseena on oltava »*pakkoliiton* (nimitäin Irlannin orjuutuksen) muuttaminen *tasa-vertaiseksi ja vapaaksi liittoumaksi*, mikäli se on mahdollista, tai *täydellinen ero*, mikäli on pakko»²¹.

Näin Marx osoitti Irlannin esimerkkiin vedoten sorrettujen kansojen kansallisen vapautustaistelun valtavan merkityksen yleiselle vallankumousprosessille. Tämä oli hänen uusi, tärkeä askel kansallisuus- ja siirtomaakysymyksen kehittelyssä.

Romaanisen Sveitsin liittoneuvostolle lähetetyssä kiertokirjeessä kumottiin niin ikään monet muut bakunistien esittämät syytökset sekä heidän yrityksensä puolustella Schweizeriä.

Kiertokirjeellä oli kansainvälinen kantavuus, joten sen teksti lähetettiin kaikkiin maihin, joissa oli Internationaalinen jaostoja, muun muassa USA:han, johon myös perustettiin Työväenliiton jaostoja. Suurta työtä siellä teki Friedrich Adolph Sorge, huomattava työväenliikkeen toimihenkilö, ja yksi marxilaisuuden levittäjistä USA:ssa.

MARX JA INTERNATIONAALIN VENÄLÄINEN JAOSTO

Taistelussaan bakunisteja vastaan Marx sai aktiivista tukea Genèvessä keväällä 1870 perustetulta Internationaalinen venäläiseltä jaos-

tolta. Sen jäsenet — venäläiset poliittiset pakolaiset — olivat lähtöisin sen aatelittoman, porvarissäätyisen demokraattisen nuorison joukosta, joka oli kasvanut Venäjän suurten vallankumouksellisten demokraattien Tšernyševskin ja Dobroljubovin vaikutuksen alaisena.

12. maaliskuuta 1870 Utinin johtama Venäläisen jaoston komitea lähetti Marxille kirjeen, jossa ilmaisi tunnustuksensa siitä avusta, jota Marx oli antanut Venäjän demokraattiselle nuorisolle teoreettisella ja käytännöllisellä propagandatyöllään, sekä pyysi häntä edustamaan Venäläistä jaostoa Pääneuvostossa. Vastauksessaan Marx sanoi ottavansa ilomielin vastaan tämän tehtävän. Marx arvoisti korkealle Flerovskin kirjan *Työväenluokan asema Venäjällä*. Hän kirjoitti: »Sellaiset kuin Flerovskin ja opettajanne Tšernyševskin teokset ovat todella kunniaksi Venäjälle ja todistavat, että teidänkin maanne alkaa osallistua vuosisatamme yhteiseen liikkeeseen.»²²

Venäläinen jaosto ei suotta kääntynyt nimenomaan Marxin puoleen pyynnöllä ryhtyä sen edustajaksi Pääneuvostossa. Marxin nimi, hänen oppinsa ja poliittinen toimintansa kävi yhä tunnetummaksi Venäjän vallankumouksellisen nuorison keskuudessa, joka etsi kiihkeästi tieteellistä totuutta ja oikeaa vallankumouksellista taktiikkaa. Mielenkiintoista on panna merkille, että *Pääoman* ensimmäisen osan ilmestymisen jälkeen Marx sai ensimmäisen tarjouksen sen kääntämisestä vieraille kielille nimenomaan Venäjältä. Tiedottaessaan tästä uutisesta ystävälleen ja työtoverilleen Kugelmannelle, Marx ilmaisi ihmettelynsä sen johdosta, että kaukainen ja vielä takapajuinen

Venäjä on näin suuresti kiinnostunut kaikesta, mitä lähtee hänen kynästään: »Proudhonia vastaan suunnattu kirjani (1847) samoin kuin se, jonka julkaisi Duncker (1859)* eivät ole missään saaneet niin suurta menekkiä kuin Venäjällä. Ja ensimmäiseksi ulkomaiseksi *Pääomaa* kääntäväksi kansakunnaksi osoittautuvat venäläiset». ²³

Marxiakin Venäjä kiinnosti suuresti. Saatuaan Flerovskin kirjan, Marx ryhtyi »lukemaan venäjää kiihkeästi ja intomielin» hänen vaimonsa sanoja käyttääksemme. Marx ei säälinyt tähän aikaa eikä voimia, sillä venäjän kielen taito avasi hänelle tien Venäjän taloutta ja historiaa valaiseviin lähteisiin, ja teki osalliseksi Venäjän tieteen ja kirjallisuuden jättiläisten teoksista.

Marxia kannusti venäjän kielen opiskeluun lähinnä halu tutustua Tšernyševskin taloustieteellisiin tutkimuksiin, jotka hän havaitsi erinomaisiksi. *Pääoman* 1. osan toisen painoksen jälkisanoina Marx painotti erikoisesti sitä, että »suuri venäläinen tiedemies ja kriitikko Tšernyševski» teoksessaan *Kansantaloustieteen historiaa (Millin mukaan)* näytti mestarillisesti porvarillisen taloustieteen vararikon.

Marx puhui ylistävästi myös Dobroljubovin teoksista, asettaen hänet kirjailijana Lessingin ja Diderotin rinnalle.

Opittuaan venäjän kielen Marx sai mahdollisuuden perehtyä Venäjän kansan valtavaan kulttuuririkkauteen. Hän luki ja arvosti suuresti Puškinia, Gogolia, Saltykov-Štšedriniä.

* Marx tarkoittaa kirjaa *Kansantaloustieteen arvostelua*.

Kotonaan Marx kuunteli venäläistä musiikkia — Glinkan oopperoita *Ivan Susanin* sekä *Ruslan ja Ljudmila*, joiden sävellykset oli lähettänyt Marxin vanhimmalle tyttärelle Jennylle *Pääoman* venäjöntäjä Danielson.

Marxin venäläisten yhteyksien ja tuttavuuksien piiri laajeni jatkuvasti. Ranskasta siirtyi Lontooseen 1870 venäläinen vallankumouksellinen narodnikki G. A. Lopatin. Hän vieraili usein Marxin perheessä. Lopatin suoritti tuolloin *Pääoman* vaikeaa venäjöntämistyötä, hän joutui useasti kysymään neuvoa Marxilta, jonka kanssa hän ystäväystyi pian. Marx sai venäläisen vallankumousmiehen mukaan Internationaalien toimintaan. Marxin suosituksista Lopatin hyväksyttiin Pääneuvostoon. Lopatinia tavatessaan Marx keskusteli usein hänen kanssaan Tšernyševskistä. Marx arvosti korkealle Tšernyševskiä, jonka poliittinen kuolema oli hänen sanontansa mukaan valtava menetys paitsi Venäjän myös koko Euroopan sivistyneistölle. Kaikella tällä oli epäilemättä suuri vaikutus Lopatinin rohkeaan yritykseen pelastaa Tšernyševski karkotuksesta vuoden 1870 lopulla. Keskeytettään *Pääoman* käännöstyön Lopatin luovutti ne Pietarissa asuneelle narodnikki Danielsonille, jonka kanssa Marx ryhtyi vilkkaaseen kirjeenvaihtoon. Melkein jokaisessa kirjeessään hän tiedusteli Danielsonilta »yhteisen ystävämme» kohtaloa. Sen jälkeen kun Venäjällä vangittu Lopatin onnistui pakenemaan karkotuspaikalta, hän oli Lontoossa käydessään aina tervetullut vieras Marxin perheessä.

Marxin muistikirjassa on myös useiden muiden venäläisten henkilöiden nimiä, joiden

kanssa hän oli kanssakäymisessä tai kirjeenvaihdossa. Täten lujittuivat Marxin yhteydet eri maiden ja kansojen parhaisiin edustajiin, näin laajeni hänen johtamansa Kansainvälisen työväenliiton vaikutus.

X

SUHTAUTUMINEN RANSKAN JA PREUSSIN SOTAAN. MARX JA PARIISIN KOMMUUNI

TAKTIIKAN KYSYMYSTEN KEHITTELY RANSKAN JA PREUSSIN SODAN AIKANA

Marx asetti jo *Perustamismanifestissa* työväenluokan tehtäväksi taistelun sellaista ulkopolitiikkaa vastaan, »joka rikollisia tarkoitusperiä ajaen pelaa kansallisilla ennakkoluuloilla ja vuodattaa ryöstösodissa kansan verta ja tuhlaa sen rikkauksia». ¹ Hän piti taistelua tällaista politiikkaa vastaan yleisen, proletariaatin vapauttamiseksi käytävän taistelun erottamattomana osana. Tämä ei merkitse, että Marx olisi ollut kaikenlaisten sotien vastustaja. Toisin kuin Rauhan ja vapauden -liiton pasifistit, hän piti välttämättömänä tukea sorrettujen kansojen kansallisia vapautussotia samoin kuin puolustaa omaa maata maahanhyökkääjiltä.

Vakavaksi koetinkiveksi Kansainväliselle työväenliitolle muodostui 19. heinäkuuta 1870 alkanut Ranskan ja Preussin sota. Marx ja hänen johtamansa Internationaalinen Pääneuvosto katsoivat nyt tärkeimmäksi tehtäväkseen määritellä oikein sodan luonne, auttaa työläisiä rintamalinjan molemmin puolin pääsemään selville sekavasta poliittisesta tilanteesta ja esittää heille selvät tunnukset toimintaa varten.

Heti sodan puhjettua Marx laati Pääneuvoston toimeksiannosta vetoomuksen Kansainvälisen työväenliiton jäsenille Euroopassa ja Amerikan Yhdysvalloissa. Tässä vetoomuksessa Marx luonnehti Saksan pirstoutuneisuuden säilyttämisestä kiinnostuneen Louis Bonaparten sotaa valloitus sodaksi, dynastiseksi sodaksi. Aavistaessaan sodan kärjistävän väistämättä Toisen keisarikunnan sisäistä kriisiä, Marx ennusti kaukonäköisesti, että sota tulee maksamaan Louis Bonapartelle hänen valtaistuimensa menetyksen. Määritellesään Bonapartea vastaan käytävän sodan luonnetta Marx teki selvän eron Saksan todellisten etujen ja Preussin tässä sodassa ajamien valloituspäämäärien välillä. Marx kehotti saksalaisia työläisiä estämään sen, että bonapartelaista Ranskaa vastaan käytävä sota menettäisi puolustusluonteensa ja muuttuisi Ranskan kansaa vastaan käytäväksi taisteluksi. Esittäessään useita Ranskan ja Saksan työläisten hyväksymiä vetoomuksia ja päätöslausemia Marx pani tyytyväisenä merkille, että nämä työläiset olivat pystyneet asettumaan tässä sodassa internationalistiselle kannalle. »Jo yksin tämä suuri tosiasia, jolla ei ole vertaa menneisyyden historiassa, avaa valoisampia tulevaisuuden näköaloja. Se osoittaa, että vastakohtana vanhalle yhteiskunnalle, jossa vallitsevat taloudellinen kurjuus ja poliittinen mielettömyys, on syntymässä uusi yhteiskunta, jonka kansainvälisenä periaatteena tulee olemaan *rauha*, sillä kunkin kansakunnan samana määräävänä periaatteena on oleva *työ!*

Tämän uuden yhteiskunnan uranuurtajana on Kansainvälinen työväenliitto.»²

Ranskan ja Preussin sodan aikana Engels kirjoitti säännöllisesti *Pall Mall Gazette* -lehteen. Hänen nimettömällä *Kirjoituksillaan sodasta* oli sensaatiomainen vaikutus, koska niissä lausutut sodankulun ennustukset toteutuivat kirjaimellisesti. Juuri noihin aikoihin Engels sai Marxin tyttäreltä Jennyltä »kenraalin» tittelin, ja tämä liikanimi säilyi Engelsillä pysyvästi hänen tuttavapiirissään.

Kuten Marx ennustikin, sota paljasti bonapartelaisen Ranskan mädännäisyyden. Katastrofi koitti pian: Sedanin lähistöllä 2. syyskuuta 1870 Ranskan armeija antautui yhdessä maan keisarin kanssa. Kun tieto tästä kantautui Pariisiin, keisarikunta luhistui kuin korttitalo. Syyskuun 4. päivänä Ranska julistettiin tasavallaksi.

Pääneuvoston tehtävänä oli nyt auttaa työläisjoukkoja suunnistautumaan uusissa olosuhteissa; oli esitettävä myös uudet taistelutunnukset. Marx teki tämän toisessa Ranskan ja Preussin sotaa koskevassa vetoomuksessa. Tässä, syyskuun 9. päivätyssä vetoomuksessa Marx korosti sodan luonteen muuttuneen. Saksan käymä puolustusota oli päättynyt, koska vastustaja oli antautunut Sedanissa ja koska Pariisissa oli julistettu tasavalta. Hän sanoi Preussin hallituksen käyvän nyt valloitusotaa ja pyrkivän anastamaan Elsass-Lothringenin. Saatuaan Engelsiltä lausunnon Elsass-Lothringenin merkityksestä sotilaallisessa mielessä, Marx käytti sitä hyväkseen kumotakseen saksalaisten šovinistien väittämän, että Elsass-Lothringenin anastaminen olisi muka »aineellisenä takuuna» ranskalaisten hyökkäyksen varalta. Marx ennusti, että tämä anastus

sysää Ranskan tsaari-Venäjän syliin ja johtaa tulevaisuudessa niiden yhteiseen sotaan Saksa vastaan. Välttääkseen tätä Saksan työläisten on vaadittava kunniallista rauhaa Ranskalle ja Ranskan tasavallan tunnustamista.

Tervehtiessään tasavallan muodostamista Ranskassa, Marx ilmaisi samalla epäilynsä. Hän paljasti väliaikaisen hallituksen vihamielisyyden proletariaatin ja muiden työtätekevien joukkoja kohtaan, mutta samalla varoitti työläisiä: »Kaikki yritykset uuden hallituksen kukistamiseksi nyt, kun vihollinen jo miltei kolkuttaa Pariisin porttilla, olisivat epätoivoista mielettömyyttä»³. Marx neuvoi, että Ranskan työläisten tehtävänä on oman luokansa järjestyneisyyden perusteellinen lujittaminen käyttämällä hyväksi tasavallan suomia vapauksia.

Pääneuvoston nimissä Marx kehotti Internationaalin kaikkia jaostoja estämään aktiivisella toiminnallaan Ranskan ja Preussin sodan aiheuttamasta uusia, vieläkin kauheampia kansainvälisiä sotia.

Marx ei rajoittunut vetoomuksen julkaisemiseen, vaan pani liikkeelle kaikki järjestölliset vipusimet kohottaakseen työväenluokan toimeliaisuutta, ja ryhtyi kirjoittamaan kirjeitä Euroopan eri maihin ja Amerikan Yhdysvaltoihin.

Tuossa hermojen jännitystä vaativassa tilanteessa Marx sai vakituista ja verratonta apua Engelsiltä, joka päästyään lopultakin eroon »mokomasta liiketoiminnasta» muutti Lontoon. Marx piti tätä tapausta Engelsin elämässä myös itselleen suurena onnena. Nyt ystävykset saattoivat taas tavata toisiaan

miltei joka päivä ja tehdä yhdessä työtä, kuten *Neue Rheinische Zeitungin* onnellisina aikoina.

Engels kutsuttiin Pääneuvoston kokoonpanoon ja hän saavutti nopeasti arvovallan Internationaalissa. Hänen hoidettavakseen annettiin Belgian sihteerin virka, hiukan myöhemmin hänestä tuli Espanjan ja elokuussa 1871 myös Italian kirjeenvaihtosihteerin. Myöhemmin Engels joutui hoitamaan Portugalin ja Tanskan kirjeenvaihtosihteerien velvollisuuksia. Suureksi hyödyksi Engelsille oli tässä toimessa lähes parinkymmenen kielen moitteeton taitaminen. Engels piti vallankumouksellista toimintaa elämän suurenmoisena kutsumuksena ja paneutui täydellisesti toimintaan Internationaalissa. Hänen, samoin kuin Marxinkin huomion keskiönä olivat tuohon aikaan Ranskan ja Preussin sota ja Pariisin tapahtumat.

KOMMUUNIN PÄIVÄT

Kun tieto maaliskuun 18. päivän maineikkaasta vallankumouksesta saapui Lontooseen, se sai Marxin ihailemaan proletaarien urotekoa, proletaarien, jotka olivat ryhtyneet ratkomaan historian asettamaa ennen näkemättömän vaikeaa tehtävää. Tervehtiessään haltioituneena »taivasta rynnäköimään valmiita» pariisilaisia Marx kiirehti heidän avukseen neuvoillaan ja pyrki korjaamaan heidän jo tekemänsä virheet sekä estämään uusilta virheiltä. Pariisia ja Lontoota erottava välimatka ei estänyt Marxia osallistumasta tähän suurtaapahtumaan, joka merkitsi entistä korkeampaa

vaihetta kansainvälisen proletariaatin taistelussa ja pani alulle historian uuden aikakauden.

Marxin johdolla käynnistyi voimakas kamppailu kansainvälisen proletariaatin mobilisoinniseksi Kommuunia tukemaan. »Teidän asias-tanne olen kirjoittanut muutamia satoja kirjeitä maailman eri kolkkiin, missä meillä on osastoja. Työväenluokka on muuten ollut Kommuunin puolesta alun alkaen»⁴, Marx kirjoitti Pariisin kommunardeille Frankelille ja Varlinille.

Kansainvälinen solidaarisuusliike Kommuunin tukemiseksi myötävaikutti vallankumouss-tendenssien voimistumiseen kansainvälisessä työväenliikkeessä ja edesauttoi proletariaatin luokkatietoisuuden kasvua. Kirkkaana prole-taarisen internationalismin ilmaisuna oli Bebe-lin puhe, jonka hän piti Saksan valtiopäivillä 25. toukokuuta, ts. silloin kun Versaillesin joukot olivat jo tunkeutuneet Pariisiin ja toteuttivat verisiä rankaisutoimenpiteitään. Oikeistolaisten valtiopäivämiesten huutojen ja vihellyksen saattamana Bebel lausui mie-huullisesti, että Kommuunin asia on koko kansainvälisen proletariaatin asia ja tämä proletariaatti tulee viemään taistelun lopulliseen voittoon.

Pariisin jouduttua saarroksiin yhteydenpito kommunardeihin kävi erittäin vaikeaksi. Kaikki Marxin ohjeet välitettiin suullisesti, paitsi kahta tapausta: kymmentä päivää ennen katastrofia Marx tiedotti seikkaperäisesti Frankfurt am Mainissa käydyistä Bismarckin ja Ranskan ulkoasiainministerin Favren väli-sistä neuvotteluista, joiden kulussa rauhan

sopimuksen lisäksi solmittiin sopimus siitä, että preussilaiset tulevat antamaan versaillesilaisille apua Kommuunin tukahduttamiseksi. Koska tämä sopimus edellytti versaillesilaisien joukkojen päästämistä preussilaisten linjojen läpi, Marx neuvoi kommunardeja lujittamaan Monmartren kukkuloiden pohjoisrintettä, josta kommunardit eivät arvanneet odottaa hyökkäystä. Marx kehotti kätkemään perusteellisesti versaillesilaisia lurjuksia kompromettoivat asiakirjat ja lähettämään ne Lontooseen, että niiden julkistamisen uhalla voitaisiin jäähdyttää raivostuneiden Kommuunin vihollisten päitä. Kommunardien pyynnöstä hän tiedotti heille arvopaperien myyntiehdot Lontoon pörssissä. Marx nuhteli kommunardeja hidastelusta, siitä että he hukkasivat liian paljon aikaa pikkuseikkoihin ja henkilökohtaisten suhteiden selvittelyyn. Hän kehotti heitä toimimaan tarmokkaammin ja ripeämmin.

Kommunardit pyysivät puolestaan Marxilta neuvoa ja apua. Niinpä Työ- ja vaihtokomission jäseneksi valittu Leo Frankel tiedusteli Marxin mielipidettä niistä yhteiskuntauudistuksista, joita olisi toteutettava käytännössä sosialistisen yhteiskunnan perustan laskemiseksi. Pääneuvoston päätöksellä Pariisiin lähetetty ja kommunardien taisteluun yhtynyt Auguste Serrailier pyysi Marxia neuvomaan Kommuunia erittäin tärkeässä kysymyksessä, nimittäin suhtautumisessa talonpojistoon; hän pyysi Marxia hahmottelemaan myös Kommuunin päätösluonnoksen hypoteekkilainoista.

Marx ei säästänyt voimiaan kommunardien auttamiseksi. Hänen neuvojaan ei kuitenkaan

aina onnistuttu saattamaan ajoissa saarrorenkaan sulkemaan Pariisiin. Sitä paitsi, huolimatta Marxin neuvoista ja itsensä elämän esiin nostamista vaatimuksista, Kommuunin johdossa olleet proudhonilaiset ja blanquilaiset suostuivat kovin vastahakoisesti ja pahasti myöhästyneinä toimenpiteisiin, jotka olivat ristiriidassa heidän lahkolaisdogmiensa kanssa.

Kommuunin suurimpana heikkoutena oli se, että siltä puuttui vallankumouksellisella teorialla varustettu proletaarinen puolue, mikä aiheutti hapuilua tapahtumien pyörteessä, kykenemättömyyttä ennustaa tapahtumien kulkua ja mobilisoida joukkoja ratkaisevaan toimintaan. Kaikki tämä oli syynä siihen, että kommunnardit tekivät useita kohtalokkaita virheitä.

Marx pystyi taistelun kulussa arvioimaan Pariisin kommuunin historiallisen merkityksen, paljastamaan sen perusvirheet ja tekemään vallankumouksellisen teorian kannalta erittäin tärkeät yhteenvedot.

Tunnetussa 12. huhtikuuta 1871 päivätyssä kirjeessään Kugelmannelle Marx painotti sitä periaatteellisesti uutta, mitä Kommuuni oli antanut: »Jos katselet minun kirjani *Brumairekuun kahdeksastoista* viimeistä lukua, niin havaitset, että julistan Ranskan vallankumouksen seuraavaksi yritykseksi sen, ettei enää saa, kuten tähän asti on tehty, siirtää virkavaltaisotilaallista koneistoa käsistä toisiin, vaan *murkata* se, ja tämä on jokaisen todellisen kansanvallankumouksen ennakkoehto mannermaalla. Juuri sellainen onkin sankarillisten pariisilaisten tovereittemme yritys.»⁵

Leninin mukaan Marxin kirjeen näihin sanoihin »sisältyy lyhyesti lausuttuna marxilaisuuden tärkein opetus proletariaatin tehtävistä vallankumouksessa valtion suhteen».⁶

Tässä, teoreettisessa mielessä erittäin tärkeässä kirjeessä Marx, toisin kuin Kugelmann, joka piti kapinaa toivottomana ja oli valmis tuomitsemaan sen, ihailee Pariisin työläisten urotekoa: »Millaista joustavuutta, millaista historiallista aloitteellisuutta ja uhrivalmiutta nuo pariisilaiset osoittavatkaan!.. Historiasa ei ole vielä esimerkkiä moisesta sankarudesta! Jos he jäävät alakynteeseen, ei siihen ole muuta syytä kuin heidän 'hyväntahtoisuutensa'.»⁷ Marx osoittaa samassa kommunnaridien kahteen kohtalokkaaseen virheeseen: 1) olisi pitänyt marssia viipymättä Versaillesiin, sillä välin kun vihollinen oli paniikin vallassa, kun se ei ollut ehtinyt vielä keskittää voimiaan; 2) Keskuskomitea luopui liian aikaisin valtuuksistaan tehdäkseen tilaa Kommuunille.

Hyvin mielenkiintoinen on Marxin toinenkin kirje Kugelmannille, jonka hän kirjoitti 17. huhtikuuta 1871. Kugelmannin nurkumiseen niiden onnettomuuksien johdosta, joita Kommuunin tappio saattoi aiheuttaa, Marx vastaa ankaralla läksytyksellä: »Maailmanhistoriaa olisi tietysti hyvin helppo luoda, jos taisteluun ryhdyttäisiin vain ehdolla, että on olemassa ehdottoman otolliset mahdollisuudet. Toisaalta historia olisi luonteeltaan hyvin mystilistä, jos 'sattumilla' ei olisi mitään osuutta. Nuo sattumat kuuluvat itse tietysti elimellisenä osana kehityksen yleiseen kulkuun ja tasapainottuvat muilla sattumilla. Mutta no-

peutuminen ja hidastuminen riippuvat suuresti noista 'sattumista', joiden joukossa esiintyy sellainenkin 'sattuma' kuin niiden henkilöiden luonne, jotka ovat alusta liikkeen johdossa.»⁸

Marx pitää tällä kertaa ratkaisevan epäsuotuisana »sattumana» sitä, että preussilaiset sotajoukot seisoivat Pariisin portilla. Pariisilaisten oli valittava kahdesta vaihtoehdosta: joko otettava vastaan taisteluhaaste tai antauduttava taistelutta. Marxin mielestä ainoana oikeana ratkaisuna muodostuneessa tilanteessa oli ensimmäinen vaihtoehto: »Työväenluokan demoralisaatio jälkimmäisessä tapauksessa olisi ollut paljon suurempi onnettomuus kuin miten monen 'johtajan' tuhoutuminen hyvänsä.»⁹

Lopuksi Marx vielä kerran selittää Kugelmannelle, että riippumatta siitä, kärsiikö Kommuuni tappion vai ei, on sen synty ja vaikkapa lyhytaikainenkin olemassaolo jo sinänsä sellainen proletariaatin voitto, jota ei kukaan pysty riistämään siltä pois. »Työväenluokan taistelu kapitalistiluokkaa ja sen valtiota vastaan on astunut Pariisin kommuunin ansiosta uuteen vaiheeseen. Päätyköönpä asia tällä kertaa välittömästi miten hyvänsä, uusi maailmahistoriallisen merkityksen omaava sillanpääasema on kuitenkin valloitettu.»¹⁰

KANSALAISSOTA RANSKASSA

Marx esitti nerokkaan teoreettisen yhteenvedon kommunnardien uroteosta kirjassa *Kansalaisssota Ranskassa*. Hän kirjoitti sen Pääneu-

voston toimeksiannosta, ja se oli Ranskan ja Preussin sodan alusta lähtien kolmas vetoomus Työväenliiton kaikille jäsenille Euroopassa ja Amerikan Yhdysvalloissa.

Tykkien jyske oli tuskin ehtinyt vaieta Pariisissa eikä ihmisverta oltu vielä pesty Pariisin jalkakäytäviltä, kun Marx Pääneuvoston istunnossa 30. toukokuuta julkistetussa vetoomuksessa pystyi jo syvällisesti ja vallankumouksellisessa hengessä arvostamaan kommunnardien sankariteon ja tuomaan esiin sen periaatteellisesti uuden, minkä kommunnardit olivat kirjoittaneet verellään historian sivuille.

Kirjan *Kansalaissota Ranskassa* perussäلتönä on Kommuunin »salaisuuksien» ja sen maailmanhistoriallisen merkityksen selittäminen. »Kommuunin todellinen salaisuus», Marx kirjoitti, »oli siinä, että se oli olemukseltaan työväenluokan hallitus, tulos tuottajaluokan taistelusta anastajaluokkaa vastaan, että se oli vihdoinkin löydetty valtiollinen muoto, jonka vallitessa saattoi tapahtua työn taloudellinen vapauttaminen.»¹¹

Kaikki aikaisemmat vallankumoukset johtivat ainoastaan hallitsevien luokkien keskinäisiin siirtoihin, aiheuttivat toisen riis-tomuodon vaihtumisen toiseen. Yksikään aikaisemmista vallankumouksista ei sen vuoksi ollut murskannut vanhaa valtiokoneistoa, vaan ainoastaan siirtänyt sen käsistä toisiin. »Mutta työväenluokka ei voi noin vain ottaa valmista valtiokoneistoa haltuunsa ja panna sitä käymään omien tarkoitustensa toteuttamiseksi.»¹² Tätä yhteenvedoa työväenluokan suhtautumisesta vanhaan, porvarilliseen val-

tioon Marx ja Engels pitivät niin tärkeänä, että lisäsivät sen olennaisena täydennyksenä *Kommunistisen puolueen manifestiin*, sen uusintajulkaisun yhteydessä vuonna 1872.

Todistellessaan Kommuunin kokemuksen pohjalta vanhan valtiokoneiston murskaamisen välttämättömyyttä Marx oli kaukana anarkistisista aatteista valtion kertakaikkisesta hävittämisestä. Hän kirjoitti: »Tarkoituksena oli hävittää kaikki vanhan hallitusvallan pelkät sortoelimet, tältä vallalta, joka pyrki olemaan yhteiskunnan yläpuolella, oli otettava myös sen lainmukaiset funktiot ja annettava takaisin yhteiskunnan vastuunalaisille palvelijoille.»¹³

Puhuessaan vanhan, porvarillisen valtiokoneiston murskaamisesta, Marx kirjeessään Kugelmannelle 12. huhtikuuta 1871 rajoittaa tämän jokaisen todella kansanvallankumouksen ehdon Euroopan mannermaata koskevaksi, sulkien näin ollen pois Englannin. Tämä on selitettävissä sillä, että Englannissa ei siihen aikaan juuri ollut virkavaltais-sotilaallista valtakoneistoa. Marx piti Englannissa mahdollisena proletariaatin valtaannousua rauhanomaista tietä, mutta hän ei sulkenut pois sitä, että vallan käsissä pitämiseksi ja vallankumouksen suojelemiseksi luokkaviholliselta jouduttaisiin käyttämään myös ei-rauhanomaisia keinoja. Niinpä 3. heinäkuuta 1871 *The World*-lehden kirjeenvaihtajalle antamassaan haastattelussa Marx vastasi seuraavasti kysymykseen rauhanomaisen sosialismin siirtymisen mahdollisuudesta Englannissa: »Englannin porvaristo on aina ollut **valmis** hyväksymään enemmistön päätöksen

niin kauan kuin se on yksinoikeutetusti saanut käyttää äänioikeutta. Mutta uskokaa pois, että sillä hetkellä, kun se jää vähemmistöksi elintärkeinä pitämissään kysymyksissä, me tulemme näkemään täällä orjanomistajien uuden sodan...»¹⁴

Pariisin kommuunin suurena ansiona Marx piti niin ikään sitä, että se oli ryhtynyt pysyttämään uudentyyppistä poliittista organisaatiota entisen, sortavan valtiokoneiston tilalle. Hävitettyään erityisen byrokraattisen virkamieskastin Kommuuni asetti toimintansa perustaksi viranomaisten valinnallisuuden, selontekovelvollisuuden ja vaihdettavuuden periaatteen. Paljastaessaan porvarillisen parlamentarismin olemusta, jolloin kansanjoukkojen on kerran kolmessa tai kuudessa vuodessa »ratkaistava kuka hallitsevan luokan jäsen tulisi edustamaan ja polkemaan kansaa», Marx asetti tämän vastakohtaksi Kommuunin todellisen kansanvallan.

Kommuuni hävitti poliisilaitoksen ja vanhan vakinaisen sotajoukon. Kommuunin armeija puolusti nyt kansaa sortajilta erotukseksi vanhasta armeijasta, joka puolusti sortajia kansalta. Kommuuni erotti kirkon valtiosta ja koulun kirkosta. Se vapautti tieteen uskonnollisten ja luokkaennakkoluulojen kahleista. Kommuuni pyrki luomaan Toisen keisarikunnan virkavaltaisen keskittyneisyyden tilalle kansakunnan yhtenäisyyden, joka rakentuisi demokratian ja sentralismin yhteensovittamisen periaatteelle.

Tehdessään teoreettisia yhteenvetoja maailmanhistoriaa luovien kansanjoukkojen aloitteellisuudesta ja kokemuksesta, Marx hahmot-

telee kirjassaan *Kansalaissota Ranskassa* sen uuden valtiotyypin, jonka proletariaatti on rakentava. Näin ollen Marx ottaa uuden, poikkeuksellisen tärkeän askelen valtiota ja proletariaatin diktatuuria käsittelevän oppinsa kehittämässä.

Kirjassaan *Kansalaissota Ranskassa* ja erityisesti tämän teoksensa konsepteissa¹⁵ Marx erittelee myös niitä sosiaalisia toimenpiteitä, jotka Kommuuni oli ehtinyt toteuttaa lyhyen olemassaolonsa aikana. Pitäen niitä ensiaskelina, Marx painottaa niiden perustendenssiä, pyrkimystä pakkoluovuttajien pakkoluovuttamiseen.

Marx kiinnittää suurta huomiota kysymykseen, jolla oli valtava merkitys Kommuunin kohtalolle: sen keskinäissuhteisiin talonpojiston kanssa. Marx osoittaa, mitä Kommuunin olisi pitänyt tehdä ja mitä se ei ehtinyt tekemään talonpojistoa varten. Marx näyttää toteen, että Kommuuni oli talonpojiston sekä kaupungin pikkuporvariston etujen luonnollinen puolustaja, se oli Ranskan yhteiskunnan kaikkien terveiden ainesten todellinen edustaja, todella kansallinen hallitus. Samanaikaisesti Kommuuni oli kansainvälinen ilmiö sanan täydessä merkityksessä.

Aivan kuin historian oikeutta toteuttaen Marx päättää *Kansalaissodan Ranskassa* komunardien sankariteon ylistykseen ja heidän pyöveliensä kiroamiseen. »Työläisten Pariisia ja sen Kommuunia tullaan aina juhlimaan uuden yhteiskunnan maineikkaana airueena. Sen marttyyrien muisto tulee aina säilymään työväenluokan sydämessä. Sen pyövelit historia on jo nyt naulinnut siihen häpeäpaaluun,

josta heitä eivät pysty vapauttamaan heidän pappiensa mitkään rukoukset.»¹⁶

Kansalaissota Ranskassa on kirjaimellisesti tapahtumien kulussa kirjoitetun historiallisen teoksen erinomainen näyte. Se on kiivas pamfletti, jossa Marx paljastaa versaillesilaisia pyöveleitä. Se on kommunardien ja sen suuren asian tulisieluista puolustamista, jonka puolesta he taistelivat ja vuodattivat vertaan. Se on valtavan tärkeä teoreettinen asiakirja, mitä arvokkain panos tieteellisen kommunismin aarteistoon.

Kansalaissota Ranskassa on Kansainvälisen työväenliiton tärkeimpiä poliittisia asiakirjoja. Sitä kannattaa verrata *Perustamismanifestiin* vakuuttuaakseen siitä, kuinka merkittävän tien Internationaali oli kulkenut olemassaolonsa seitsemän vuoden ajalla. Aika josta Marx haaveili vuonna 1864, jolloin »uudesti herännyt liike tekee mahdolliseksi puhua entisellä rohkeudella», oli nyt koittanut. Kun *Perustamismanifestissa* oli vain yleisessä muodossa asetettu työväenluokan eteen vallan valloittamistehtävä, niin kirjassa *Kansalaissota Ranskassa* ja Pääneuvoston kaikkien jäsenten allekirjoittamassa Internationaalin virallisessa asiakirjassa Marx muotoilee tarkasti proletariaatin perimmäisen päämäärän, sosialismin, ja osoittaa tien tähän päämäärään: sosialistisen vallankumouksen ja uuden, Kommuunin tyyppisen proletaarisen valtion muodostamisen.

Kansalaissota Ranskassa merkitsi valtavaa askelta eteenpäin Internationaalin aatteellisessa kehityksessä ja sen teoreettisen ohjelman muotoilussa.

XI

MARXISMIN AATTEELLINEN VOITTO INTERNATIONAALISSA

INTERNATIONAALIN VAINOAMINEN

Pariisin kommuunin häviön jälkeen Kansainvälisen työväenliiton toiminnassa koitti vaikea aika.

Kun Marx kirjassaan *Kansalaisista Ranskassa* paljasti Kommuunin »salaisuuden», niin Pariisin kommuuni paljasti hallitseville luokille Internationaalin »salaisuuden». Ennakoluuloista kauhua hallitsevien luokkien keskuudessa herättävää työläisten suurta veljeyttä vastaan nousivat yhteisvoimin melkein kaikki Euroopan hallitukset.

Tässä tilanteessa *Kansalaisista Ranskassa* joutui maailman lehdistön erityisen huomion kohteeksi. Tiedottaessaan, että teos »on aiheuttanut raivoisaa hälyä», Marx kirjoitti Kugelmannille: »Minulla on tällä hetkellä kunnia olla Lontoossa eniten parjattuna ja eniten uhkailtuna ihmisenä. Tämähän on muuten erinomaista kaksitoista vuotta kestäneen ikävän suomalaisen idyllin jälkeen. Hallituksen äänenkannattaja *Observer* uhkailee minua oikeudellisella vainolla. Uskaltakootpas! Minä viittaan kintaalla moisille lurjuksille.»¹

Mutta eivät läheskään kaikki vetoomuksen *Kansalaisista Ranskassa* allekirjoittaneet Pääneuvoston jäsenet kyenneet kestäämään lu-

ternationaalin päälle syöstyä uhkausten ja vihan ryöppyä. Kaksi Englannin trade unionien johtajaa, Odger ja Lucraft, tuomitsivat julkisesti vetoomuksen ja luisuivat täten suoranaisen petturuuden tielle tällä Internationaalin olemassaolon vakavalla hetkellä. Vastoin Englannin trade unionien pelkurimaisia johtohenkilöitä Marx kirjoitti *Daily News*-lehden päätoimittajalle, että hän on Pääneuvoston vetoomuksen *Kansalaissota Ranskassa* tekijä ja kantaa henkilökohtaisen vastuun siinä Thiersiä, Joule Favrea ynnä muita Kommunin pyöveleitä vastaan esitetyistä syytöksistä.

Hallitsevan luokan toimeksipanema ajojahti ja vainoaminen kärjisti sisäistä taistelua myös Internationaalissa. Eri virtausten koetinkiveksi Kansainvälisessä työväenliitossa muodostui nyt se, miten suhtaudutaan Kommunin, proletariaatin diktatuuriin ja proletariseen puolueeseen. Bakunisteista tuli tällä kaudella marxismin vaarallisimpia vihollisia Työväenliiton sisällä. Heistä tuli objektii-visesti Euroopan taantumuksen liittolaisia, kaikkien Internationaalia sisältäpäin hajottamaan pyrkivien poliisilaitosten erinomainen löytö.

Bakunistit onnistuivat löytämään toiminnalleen suotuisan maaperän eräistä taloudellisesti takapajuisista maista. Pariisin kommunin vaikutuksesta niihin oli muodostunut Internationaalin jatkuvasti laajenevia jaostoja. Mutta kokemattomat, vielä pikkuporvarillisten katsomusten vallassa olevat työläiset joutuivat usein bakunistien vaikutuksen alaisiksi.

KOMMUUNIN KOKEMUKSIA OMAKSUTAAN

Anarkistinen ideologia oli tuona aikana suurimpana esteenä Kommuunin kallisarvoisen kokemuksen leviämislle kansainvälisen proletariaatin keskuuteen. Marx piti Internationaalina perustehtävänä nimenomaan yleis-tävien johtopäätösten tekemistä tästä koke-muksesta ja Kommuunin opetusten omaksu-mista.

Kyseiselle tehtävälle oli omistettu syyskuus-sa 1871 Lontoossa pidetty Internationaalina suljettu konferenssi. Avoimen kongressin kool-lekutsuminen oli tuolloin mahdotonta. Työ-väenluokan poliittinen toiminta oli konfe-renssin päiväjärjestyksen keskeisimpänä kysy-myksenä. Marx puhuessaan tästä aiheesta se-litti Ranskan, ja erikoisesti Pariisin kom-muunin esimerkkien valossa, kuinka suurta vahinkoa työväenluokalle tuottaa politiikas-ta luopuminen. Hän vetosi Bebelin ja Lieb-knechtin toimintaan Saksan valtiopäivillä pi-täen sitä myönteisenä esimerkkinä. Heidän ääntään »kuuntelee koko maailma» ja »tämä tekee periaattemme entistä tunnetuimmik-si», Marx tähdensi. Kosketellessaan kysymystä proletariaatin poliittisesta taktiikasta Marx sanoi: »Meidän on julistettava hallituksille: tulemme toimimaan teitä vastaan rauhan-omaisin keinoin siellä, missä se on meille mahdollista, ja asein, silloin kun se käy välttä-mättömäksi.»

Marxin ja Engelsin toimittamassa päätöslau-selmassa *Työväenluokan poliittisesta toimin-nasta* sanottiin, »että omistavien luokkien yh-distettyä valtaa vastaan työväenluokka voi

toimia vain luokkana järjestäytyttyään erityiseksi poliittiseksi puolueeksi, joka on omistavien luokkien muodostamien kaikkien vanhojen puolueiden vastavoima;

että tämä työväenluokan järjestäytyminen poliittiseksi puolueeksi on välttämätöntä sitä varten, että voitaisiin turvata sosiaalisen vallankumouksen voitto ja saavuttaa sen lopullinen päämäärä: hävittää luokat.»³

Päätöslauselma *Työväenluokan poliittisesta toiminnasta* muodostui uudeksi, varsin tärkeäksi merkkipylyväksi Internationaalien ohjelmallisten, taktisten ja organisatoristen periaatteiden määrittelemisen tiellä, uudeksi voitoksi taistelussa anarkismia vastaan ja Englannin trade unionien johtajien reformismia vastaan.

Vastoin bakunistien pyrkimystä muuttaa Pääneuvosto tavalliseksi neuvonanto- ja kirjeenvaihtoelimeksi, konferenssi hyväksyi päätöksen kurinalaisuuden voimistamisesta Internationaalissa ja vahvisti Työväenliiton kehityksen kulussa lisääntyneen Pääneuvoston merkityksen Internationaalien aatteellisena keskuksena ja taisteluhenkisenä esikuntana.

Lontoon konferenssin päätyttyä pidettiin Internationaalien seitsemännelle vuosipäivälle omistettu juhlaistunto. Marx korosti istunnossa pitämässään puheessa Kommuunin suurenmoista merkitystä, sillä se merkitsi valtiiovallan siirtymistä työväenluokalle, joka oli ottanut tuon vallan käsiinsä hävittääkseen luokkaherruuden ja kaikkinaisen herruuden yleensä. »Mutta ennen kuin sellainen muutos voidaan toteuttaa, on proletariaatin diktatuuri välttämätön ja sen ensimmäinen edelly-

tys on proletariaatin armeija. Työväenluokan on vallattava oikeus vapautumiseensa taistelukentällä. Internationaalin tehtävänä on työväenluokan voimien järjestäminen ja yhdistäminen tulevaa taistelua varten»⁴, Marx sanoi.

TAISTELU ANARKISTEJA JA REFORMISTEJA VASTAAN TEHOSTUU

Lontoon konferenssin jälkeen bakunistit painivat liikekannalle joskin pienehköt, mutta erittäin aktiiviset joukkonsa järjestääkseen sotaretken konferenssin päätöksiä, Pääneuvostoa ja sen johtajaa Marxia vastaan. Marraskuussa 1871 he kutsuivat koolle oman edustajakokouksensa Sonvillieriin, mistä lähettivät räikeäsanaisen kiertokirjeen Internationaalin kaikille federaatioille. Bakunistit kieltäytyivät tunnustamasta Lontoon konferenssin päätösten oikeudenmukaisuutta ja vaativat Internationaalin kongressin viipymätöntä koollekutsumista.

Marx ja Engels olivat pakotetut ryhtymään päättäviin toimiin bakunistien vahingollisten katsomusten ja hajotustyön paljastamiseksi. Tässä tarkoituksessa he kirjoittivat suljetun kiertokirjeen *Näennäistä hajaannusta Internationaalissa*. Siinä Marx ja Engels selostivat Bakuninin sekä hänen kannattajiensa ja Pääneuvoston keskinäissuhteiden kehitystä, valaisivat edellisten kamppailua kaikkinaista kuria ja kaikenlaista arvovaltaa vastaan ja paljastivat heidän juoniaan ja parjaavia hyökkäilyjään Internationaalia vastaan. Marx ja Engels arvostelivat bakunistien anarkistisia

katsomuksia ja paljastivat heidän anarkistisen tunnuksensa vaarallisuuden, tunnuksen, jonka avulla proletariaatti riisutaan aseista hampaisiin asti aseistautuneen porvariston edessä.

Kuten kiertokirjeen nimestäkin näkyy, Marx ja Engels pyrkivät sillä murskaamaan bakunistit aatteellisesti, mutta säilyttämään kaikesta huolimatta Internationaalien yhtenäisyyden. Huhtikuussa 1872 Marx ja Engels saivat kuitenkin Lafarguelta tietää Bakuninin säilyttäneen salaisen kansainvälisen Allianssi-järjestön. Tämä seikka muutti taistelun luonteen. Ideologisen taistelun lisäksi tarvittiin myös organisatorisia toimenpiteitä Internationaalien vapauttamiseksi sen sisällä olevasta salaisesta vihamielisestä järjestöstä.

Bakunistien kaikesta vehkeilystä ja juonittelusta huolimatta heidän laatimallaan Sonvillierin kiertokirjeellä ei ollut sitä vaikutusta, mitä he siltä odottivat. Suurin osa Internationaalien federaatioista ja jaostoista asennoitui kielteisesti tähän kiertokirjeeseen. Siitä huolimatta bakunistit yrittivät haalia kokoon Internationaalien eräissä federaatioissa ja Pääneuvostossakin olevia erinäisiä oppositioaineksia. Vaikka enemmistö niistä ei kannattanutkaan Bakuninin anarkistisia pyrkimyksiä, niitä veti puoleensa hänen autonomia-tunnuksensa Internationaalissa, kamppailu Pääneuvoston valtuuksia ja Marxia vastaan.

Bakunistien tällaisiksi liittolaisiksi osoittautuivat Englannin trade unionien reformistiset johtajat ja eräät vuoden 1871 Lontoon konferenssin jälkeen perustetun Internationaalien Britannian federaalisen neuvoston jäsenet.

Opportunismien vaikutus tuntui myös Internationaalien eräissä Amerikan jaostoissa. Voimakkaimmin se ilmeni New Yorkin jaostossa n:o 12, jonka kokoonpano oli pääosaltaan porvarillinen. Marxin ehdotuksesta Pääneuvosto erotti väliaikaisesti tämän jaoston Internationaalista kongressin vahvistamiseen asti. Amerikkalaisten jaostojen suojaamiseksi »valeudistajista, porvarillisista petkuttajista ja lahjottavista poliittisista juonittelijoista», tehtiin päätös, että jaostojen on koostuttava vähintään kahdelta kolmannekseltaan palkkatyöläisistä. Kirjeessä USA:ssa asuville kannattajilleen, Sorgelle, Boltelle ym. Marx neuvoi heitä kamppailemaan amerikkalaisille sosialisteille ominaista dogmaattisuutta ja lahkolaisuutta vastaan, jotka estävät heitä solmimasta kiinteitä yhteyksiä Amerikan vakinaisiin työläisiin.

Huolimatta siitä, että suurin osa federaatioista ja jaostoista kannatti Lontoon konferenssin päätöksiä, Internationaalissa olevat anarkistiset ja reformistiset ainekset alkoivat kiihkeästi valmistautua syyskuussa 1872 pidettävään Internationaalien kongressiin.

Kongressia edeltävä tilanne ei voinut olla herättämättä Marxissa huolestusta. »*Tässä kongressissa*», kirjoitti hän Sorgelle, »*tulee kysymys olemaan Internationaalien elämästä tai kuolemasta.*»⁵

Marx ja Engels alkoivat toimia voimaperäisesti Kongressin aatteellisen ja organisatorisen valmistelun hyväksi. Eriyistä huomiota he kiinnittivät niihin maihin, joissa bakunistien vaikutus tuntui voimakkaimmin. Sieläkin Marx ja Engels löysivät kannattajia,

joita he auttoivat taistelussa anarkismia vastaan. Heidän joukossaan oli mm. Italiassa toimiva *La Plebe*-lehden kustantaja Enrico Bignami. Saksalaisesta sosialistista Theodor Cunosta tuli Marxin ja Engelsin uskollinen työtoveri, aktiivinen taistelija bakunismia vastaan Italiassa ja sittemmin Belgiassa.

Ranskassa ja Espanjassa vallankumouksellista toimintaa harjoittavien Marxin tyttären Lauran ja hänen miehensä Paul Lafarguen kautta pidettiin yhteyttä Espanjan jaostojen johtajiin José Mesaan, Francisco Moraan ja Pablo Iglesiasiin. Kesällä 1872 perustettiin Madridin uusi federaatio bakunisteja vastaan käyttävän taistelun tukemiseksi. Marxin ja Engelsin onnistui Lafarguen ja espanjalaisten ystäviensä kautta saada yhteys myös Portugalin federaatioon. Eräs sen johtajista Nobre-França teki portugalilaisille työläisille tunnetuksi *Kommunistisen puolueen manifestin* ja muita marxismin perustanlaskijoiden teoksia. Pääneuvoston luotettavana tukena Sveitsissä ja bakunistien siellä muodostaman Jurskin federaation vastustajana oli Johann Philipp Becker.

Marxin ja Engelsin auttajia löytyi myös maanpaossa olevien kommunardien keskuudesta. Monet heistä, jotka kuuluivat aikaisemmin proudhonilaisiin tai blanquilaisiin, alkoivat Kommuunin opetusten vaikutuksesta lähettä tieteellistä kommunismia. Heidän joukossaan olivat ranskalainen sosialisti Charles Longuet, josta tuli Marxin vanhimman tyttären Jennyn aviomies, Kommuunin kenraali Walery Wróblewski, joka toimi Pääneuvoston jäsenenä ja Puolan-kirjeenvaihtajasihteerinä,

sekä unkarilainen vallankumouksellinen Leo Frankel. Pariisin kommuunin kaaduttua Frankel muutti Lontooseen, oli Pääneuvoston jäsenenä, sekä Itävallan- ja Unkarin-kirjeenvaihtajasihteerinä. Frankel ja Internationaalinen Unkarin jaostojen valtuutettu Karoi Farkas asettuivat Haagin kongressissa marxilaiselle kannalle taistelussa anarkismia vastaan.

Erittäin tärkeä merkitys oli Saksan sosialistien antamalla tuella, koska Kommuunin sortumisen jälkeen Euroopan työväenliikkeen painopiste oli siirtynyt tähän maahan. Marxin mielestä ensimmäisen ja sillä hetkellä toistaiseksi ainoan proletaarisen joukkopuolueen kokemus oli erittäin arvokasta ja opettavaista kongressin valtuutetuille. Vaikka Bebel ja Liebknecht olivatkin kärsimässä vankeusrangaistusta Ranskan ja Preussin sodan sekä Pariisin kommuunin aikana osoittamastaan internationaalisesta asenteesta eivät näin ollen voineet osallistua kongressiin, näytteli *Volksstaat*-nimisen puoluelehden toimittajan Hepnerin johtama Saksan valtuuskunta tärkeää osaa taistelussa marxismin aatteellisen voiton puolesta.

HAAGIN KONGRESSISSA

Haagin kongressi, Kansainvälisen työväenliiton voimien katselmus, herätti poikkeuksellista mielenkiintoa paitsi lehdistössä, myös eurooppalaisten hallitusten taholta, jotka lähettivät Haagiin suuren määrän vakoilijoita.

Bakunistit pyrkivät haalimaan kongressiin kaikki ne, joilta he uskoivat saavansa tukea

taistelussa Marxia vastaan. Toisaalta he yrittivät millä verukkeella hyvänsä estää pääsyn kongressiin niiltä, joissa olivat näkevinään vastustajiaan. Niinpä bakunistit koettivat julistaa mitättömäksi Portugalista saapuneen Paul Lafarguen valtakirjan. Valtakirjavaliokunnan jäsenenä Marx nousi puolustamaan Lafarguen valtakirjaa. Hän puolusti myös englantilaista sosialistia Maltman Barrya, jonka valtakirjan laillisuutta vastustivat Englannin reformistit sillä verukkeella, että Barry ei ole Englannin työväenliikkeen tunnustettu johtaja. »Jos Barry ei kuulu Englannin työläisten niin sanottujen johtajien joukkoon, niin se on vain hänen kunniakseen, sillä kaikki nämä ihmiset ovat tietyissä määrin porvariston ja hallituksen lahjomia»⁶, Marx vastasi.

Sen jälkeen kun oli sovittu muutamista alustavista järjestelykysymyksistä, pidettiin 5. syyskuuta kongressin ensimmäinen avoin istunto. Istunnossa julkistettiin eri kielillä Marxin laatima Pääneuvoston toimintakertomus. Marx itse luki sen saksan kielellä. Alustuksessa esitettiin selkeä kuva Internationaalia kohtaan suunnatuista hallitusten vainotoimpiteistä, annettiin vastaisku parjauskamppanjalle, jota hallitsevien luokkien lahjottava lehdistö harjoitti Työväenliittoa vastaan.

Varovaisuussyistä Marx ei voinut puhua yksityiskohtaisesti Internationaalin menestyksistä; hän ainoastaan informoi kongressin valtuutettuja siitä, että Baselin kongressin ja varsinkin vuoden 1871 Lontoon konferenssin jälkeisellä kaudella Internationaalin toiminta on levinnyt irlantilaisten keskuuteen Englan-

nissa ja itsessään Irlannissa sekä Hollannissa, Tanskassa ja Portugalissa, se on lujittanut asemiaan USA:ssa, sillä on haaraosastonsa Buenos Airesissa, Australiassa ja Uudessa Seelannissa. Valtaenemmistö valtuutetuista kannatti Pääneuvoston toimintaa.

Kärkeviä väittelyjä käytiin sääntöihin tehtävistä muutoksista. Koska Bakunin ei saapunut kongressiin, anarkistien pääpuhujana oli hänen ystävänsä ja aatetoverinsa sveitsiläinen Guillaume. Hän yhdessä toisten bakunistien kanssa aikoi supistaa Pääneuvoston tehtävät olemattomiin ja muuttaa sen eräänlaiseksi postilaatikoksi. Puhuessaan tästä kysymyksestä Marx paljasti bakunistien demagogiset väitteet, että Pääneuvosto saattaa muka käyttää valtaa väärin Työväenliiton vahingoksi:

»Pääneuvostolla ei ole armeijaa, ei budjettia, se on olemassa vain moraalisena voimana ja pysyy aina voimattomana, jos ei tule nauttimaan koko Työväenliiton kannatusta.»⁷

Valtavalla äänten enemmistöllä kongressi hyväksyi päätöksen laajentaa Pääneuvoston valtuuksia Internationaaliin tunkeutuviin kaikenkarvaisiin seikkailijoihin, demagogeihin ja provokaattoreihin nähden.

Kärkevimmät erimielisyydet ilmenivät Lontoon konferenssin päätöslauselman *Työväenluokan poliittisesta toiminnasta* käsittelyn yhteydessä. Pääneuvosto oli esittänyt päätöslauselman Työväenliiton sääntöihin liitettäväksi. Äänten tuntuvalle enemmistöllä tämä päätöslauselma eräine korjauksineen sisällytettiin sääntöihin erityisenä 7a-pykälänä. Näin ollen, vastoin bakunistien tahtoa poliittisen

taistelun välttämättömyyden tunnustaminen ja proletaarisen puolueen muodostaminen voittoisan sosialistisen vallankumouksen ehtona tulivat nyt sääntömääräiseksi vaatimukseksi Internationaalin kaikkia jäseniä velvoittavaksi laiksi.

Erikoisen kärkevää taistelua kongressissa käytiin Allianssia koskevasta kysymyksestä. Kongressin erityinen Theodor Cunon johtama valiokunta tutki huolellisesti Engelsin Pääneuvoston nimissä kirjoittaman selonteon Allianssista sekä muita siihen liittyviä asiakirjoja. Selostus ei kuitenkaan ollut tyhjentävä, mikä johtui ajan vähyydestä ja siitä, että eräät asiapaperit oli saatu vasta kongressin aattona. Siitä huolimatta Allianssin salainen toiminta tuli näytetyksi toteen. Kongressi päätti erottaa Internationaalista Allianssin johtomiehet Bakuninin ja Guillaumen ja julkistaa kaikki Allianssia koskevat asiakirjat.

Käsiteltäessä kysymystä Pääneuvoston olinpaikasta Engels esitti omasta puolestaan sekä Marxin, Serrailierin, Dupontin, Wróblewskin ja monien muiden Pääneuvoston jäsenten nimissä sen siirtämistä New Yorkiin. Valtuutettujen enemmistö halusi Internationaalin johtoon sen entiset johtajat. Vasta sen jälkeen, kun Marx ja Engels sekä useat muut Pääneuvoston jäsenet ilmoittivat luopuvansa uudesta valtuuskirjasta, kongressin enemmistö hyväksyi ehdotuksen Pääneuvoston toimipaikan siirtämisestä New Yorkiin.

Amsterdamissa pidettiin kongressin päätyttyä joukkokokous, jossa puhujana oli Marx. Kertoessaan kongressin työntuloksista Marx totesi erittäin tärkeäksi päätöksen Lontoon kon-

ferenssin päätöslauselman liittämistä sääntöihin sekä sen, että kongressi tuomitsi vaarallisen ja turmiollisen politiikasta kieltäytymisen periaatteen ja tunnusti, että proletariaatin on ehdottomasti vallattava poliittinen valta.

Marx sanoi: »Emme kuitenkaan ole milloinkaan väittäneet, että tuohon päämäärään olisi kaikkialla pyrittävä samoin keinoin.

Me tiedämme, että on otettava huomioon eri maiden laitokset, tavat ja perinteet; emmekä me kiistä, että on olemassa maita, kuten Amerikka ja Englanti ja jos tuntisin paremmin laitoksianne, niin lisäisin niihin ehkä Hollanninkin, joissa työläiset voivat rauhanomaisin keinoin saavuttaa tavoitteensa. Vaikka asia olisikin siten, niin meidän on myös todettava, että mantereella suurimmissa osassa maita vallankumouksemme vipusimena tulee olemaan voima; tilapäisesti on turvauduttava nimenomaan voimaan, jotta saataisiin pystytetyksi lopullisesti työn ylivalta.»⁸

Puheessaan Marx kosketti myös kysymystä, joka huolestutti siihen aikaan monia työläisiä, nimittäin kysymystä hänen tulevasta toiminnastaan Internationaalissa. Proletariaatin suuri johtaja päätti puheensa seuraavin erinomaisin sanoin:

»Mitä minuun tulee, niin jatkan edelleenkin asiaani ja teen herkeämättä työtä kaikkien työläisten solidaarisuuden aikaansaamiseksi, mikä on tulevaisuuden kannalta niin antoisaa. En poistu Internationaalista, vaan omistan loppuelämäni samoin kuin aikaisemmankin toimintani niiden sosiaalisten aatteiden voi-

tolle, jotka varman vakaumuksemme mukaan johtavat ennemmin tai myöhemmin proletaariaatin herruuteen koko maailmassa.»⁹

* * *

Haagin kongressi muodostui Internationaalisen kehityksen kohokohdaksi, sen maineen ja saavutusten huipuksi. Samalla se osoittautui kuitenkin päätteentekeväksi merkkipylvääksi sen historiassa, tosiasiaassa sen viimeiseksi kongressiksi.

Marxin johtamana Internationaali oli kulkenut valtavan ja maineikkaan taipaleen. Kuten Marx ennusti Kansainvälistä työväenliittoa perustaessaan, hänen oppinsa joutui taistellen valtaamaan jokaisen askelen eteenpäin. Suurimpana esteenä tieteellisen sosialismin yhdistämisessä työväenliikkeeseen olivat porvarillisen liberalismien ja reformismin vaikutus työläisiin sekä poroporvarillisen, lahkolaisen sosialismin ja anarkismin erilaiset muodot.

Taistelussa tieteellisen kommunismin aatteiden voiton puolesta Internationaalissa Marx tukeutui työläisjoukkojen yhä lisääntyvään kokemukseen, heidän luovaan kykyynsä, heidän historialliseen aloitteellisuuteensa, joka ilmeni erittäin kirkkaasti Pariisin kommuunin aikana. Marxin, Engelsin ja heidän kannattajiensa sitkeä taistelu päättyi marxismin reformismista saavuttaman teoreettisten, taktisten ja organisatoristen periaatteiden voittoon.

Samaan aikaan kun marxismi sai aatteellisen yliotteen Internationaalissa, tapahtui his-

toriallisessa tilanteessa perinpohjaisia muutoksia, joiden vaikutus tuntui Kansainvälisessä työväenliitossa.

Pariisin kommuuni pani alulle uuden, kapitalismin rappeutumisen aikakauden maailman historiassa. Pariisin proletariaatin suurenmoinen kapina oli antanut ensimmäisen iskun kapitalismille.

Tarkastellessaan tulevaisuutta nerokkaalla, terävällä katseellaan Marx tuli pakostakin siihen tulokseen, että toista iskua kapitalismille ei voida antaa heti ensimmäisen päälle. Siitä puhui senaikainen historiallinen tilanne. »Imperialistien liikevoittojen turmelema työläinen Englannissa, tappion kärsinyt Kommuuni Pariisissa, juuri (v. 1871) voitolle pääsyt porvariston kansallinen liike Saksassa, vuosisataista untaan nukkuva puolittain maاورjuudellinen Venäjä.

Marx ja Engels arvioivat oikein ajankohdan, ymmärsivät kansainvälisen tilanteen, ymmärsivät yhteiskunnallisen vallankumouksen alkua kohti tapahtuvan *hitaan* kulkemisen tehtävät»¹⁰, Lenin kirjoitti.

Muodostuneessa poliittisessa tilanteessa, hallitusten julmien vainotoimenpiteiden sekä bakunistien ja trade unionien reformististen johtajien hajotustoiminnan oloissa Internationaalia uhkasivat Euroopassa monet vaarat ja tarpeettomat menetykset.

Antaessaan ohjeita Pääneuvoston New Yorkissa olevalle pääsihteerille Sorgelle, Marx kirjoitti hänelle syyskuussa 1873: »Oloista Euroopassa omaamani näkemyksen mukaan on oikein hyödyllistä antaa Internationaalin muodollisen organisaation peräytyä toistaiseksi

taka-alalle ja ainoastaan pitää mikäli mahdollista käsissään New Yorkin keskusta... Tapahdumat sekä tilanteen kiertämätön kehittyminen ja mutkistuminen tulevat itse huolehtimaan Internationaalien entistämistä parannetussa muodossa. Toistaiseksi riittää kun säilytetään yhteydet kelvollisimpiin aineksiin eri maissa...»¹¹

Puhuessaan Internationaalien elpymisen näköaloista Marx korostaa tässä kirjeessään, että hän tarkoittaa sen jällepalauttamista »parannetussa muodossa». Internationaalien entiset vanhat muodot olivat jo eläneet aikansa, eivätkä vastanneet enää niitä vaatimuksia, joita historia nosti työväenluokan eteen. Internationaali saattoi elpyä uudelleen ainoastaan uusissa järjestöllisissä muodoissa, jolloin sen perustana eri maissa olisivat joukko- luonteiset proletaariset puolueet eivätkä kokoomukseltaan ja katsomuksiltaan kirjavat jaostot ja federaatiot.

Marxisin aatteellinen voitto Internationaalissa, menestys tieteellisen sosialismin tunnetuksi tekemisessä, tulevien proletaaristen puolueiden ytimeksi kelpaavien kantajoukkojen muovautuminen useissa maissa merkitsivät sitä, että edellytykset sosialististen puolueiden muodostamiselle oli jo luotu ja tarvittiin vain aikaa, jotta Marxin ja Engelsin taistelu näiden puolueiden perustamiseksi päättyisi myönteiseen tulokseen.

Näin muodoin Ensimmäinen Internationaali täytti historiallisen tehtävänsä: se »laski perustan proletaariselle, kansainväliselle taistelulle sosialismin puolesta»¹².

Internationaalien hajallelaskeminen ei suin-

kaan merkinnyt sitä, että proletariaatin kansainvälinen yhteistoiminta, eri maiden työläisten kansainvälinen solidaarisuus olisivat tyrehtyneet. Internationaali oli elossa ja jatkoi toimintaansa uusissa muodoissa, sosialististen puolueiden muodossa, joita Saksan jälkeen alettiin perustaa myös muihin maihin. Työväenluokan liike saavutti uuden, entistä korkeamman asteen.

XII VIIMEINEN VUOSIKYMMEN

TYÖ PÄÄOMAN PARISSA JATKUU

Pariisin kommuunin sortumisen ja Internationalin toiminnan lopettamisen jälkeen koitti suhteellisen »rauhallinen» ajanjakso. »Länsi on vienyt päätökseen porvarilliset valtakumoukset. Itä ei ole vielä kasvanut niiden tasalle.

Länsi astuu tulevien uudistusten aikakauden 'rauhallisen' valmistelun vaiheeseen»¹, Lenin totesi.

Tätä poliittisen hiljaiselon kautta Marx pyrki käyttämään hyväkseen tärkeimmän elämäntyönsä, *Pääoman*, viemiseksi päätökseen. Hän aikoi valmistaa painokuntoon 2. osan, joka koostui kahdesta niteestä (Engels myöhemmin teki niistä kaksi erillistä osaa), sekä 3. osan, joka sisälsi talousoppien kriittillisen historian, niiden keskeisen kohdan: lisäarvorteorian.

Ryhdyttyään verrattain pitkän väliajan jälkeen tekemään uudestaan työtä *Pääoman* parissa Marx piti välttämättömänä käsikirjoituksen täydellistä uudelleen muokkaamista. Ennen kuin Marx saattoi paneutua kokonaan tähän valtavaan tieteelliseen työhön, hänen oli suoritettava kaksi *Pääoman* 1. osaan liittyvää tehtävää. Ensinnäkin työ toisen sak-

sankielisen latioksen parissa, jonka kirjoittamisen Marx päätti huhtikuussa 1873. Vuosina 1872—1875 hän valmisti painoon myös erillisenä ranskankielisenä laitoksena ilmestyneen 1. osan. Verrattain puutteellista käännöstä toimittaessaan Marx teki paljon muutoksia tekstiin: hän muutti osittain kirjan rakennetta, teki kirjaan paljon tärkeitä lisäyksiä ja useissa tapauksissa yksinkertaisti tekstiä, varsinkin ensimmäisessä luvussa*. Ranskankielisen painoksen loppusanoissa Marx korostaa, että »sillä on tieteellinen arvonsa alkuteoksesta riippumatta»².

Tämän työnsä ohessa Marx kokosi aineistoa toista kirjaansa (*Pääoman kiertokuluprosessi*) ja kolmatta kirjaansa (*Kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessi*) varten. Tämä Marxin työ oli tavattoman laajamittaista. Niin ensimmäisessä kuin muissakin *Pääoman* osissa teoreettisten johtopäätösten tuli perustua mitä tuoreimpiin taloudellisiin, historiallisiin ja muihin asiatietoihin.

Teoreettisten tutkimustensa yhteydessä Marx tutki rahan kiertokulun historiaa ja ajankohtaista finanssijärjestelmää, pankkien historiaa ja ajankohtaista pankkitoimintaa. Hän seurasi tarkkaavaisena USA:n ja muiden maiden kapitalistisen talouden uusia ilmiöitä. Maankorkoteoriaa muotoillessaan Marx tutki alkulähteiden perusteella maanomistus- ja käyttö-

* Katkelmia *Pääoman* 1. osan auktorisoidusta ranskankielisestä painoksesta. Ks. *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч.*, т. 49, стр. 167—230.

suhteita Venäjällä, USA:ssa, Ranskassa, Englannissa, Belgiassa, Unkarissa ja muissa maissa.

Pääoman, ennen kaikkea sen maankoron ongelmaa koskevan osan kirjoittamiseen liittyivät Marxin tutkimustyöt luonnontieteiden — agronomian, agrokemian, orgaanisen ja epäorgaanisen kemian, kasvien, eläinten ja ihmisen fysiologian — alalla. Näin ollen tutkimalla useita tieteitä Marx laskei murtumattoman perustan teoreettisille päätelmilleen.

Marx ei ainoastaan koonnut, vaan myös muokkasi aineistoa *Pääomaa* viimeistellessään. Niinpä toisen niteen eri osat ovat säilyneet useampina muunnelmina. Marx joutui kuitenkin yhä useammin keskeyttämään työnsä vaikean maksataudin vuoksi.

Oli muitakin syitä, jotka vaikeuttivat Marxin työtä. Niistä Marx kirjoitti huhtikuussa 1879 Danielsonille: »Ilmoitan saaneeni Saksasta tiedon, *ettei* toista osaani *voi saada julkisuuteen* niin kauan kuin nykyinen järjestys säilyy nykyisessä ankaruudessaan. Vallitsevassa tilanteessa* tämä uutinen ei ollut minulle mikään yllätys, ja minun täytyy myöntää, *ettei* se laisinkaan pahastuttanut minua seuraavista syistä:

Ensinnäkin: En olisi missään tapauksessa julkaissut toista osaa ennen kuin nykyinen teollisuuspuola Englannissa on saavuttanut huippukohtansa. Sen ilmentymät ovat tällä

* Kysymys on lokakuussa 1878 Saksassa voimaansaatetusta poikkeuslaista sosialisteja vastaan.

kertaa omalaatuisia, ne eroavat monessa suhteessa aikaisemmista...

Täytyy siis tarkata nykyistä tapahtumainkulkua, kunnes asiat ovat kypsyneet, ja sitten vasta ne voi 'kuluttaa tuottavasti', tarkoitan 'teoreettisesti'...

Toiseksi: Se aineiston paljous, jonka olen saanut paitsi Venäjältä, myös Yhdysvalloista jne., antaa minulle onneksi 'tekosyyn' jatkaa tutkimuksiani sen sijaan, että päättäisin ne lopullisesti julkaisemista silmälläpitäen.

Kolmanneksi: Lääkäriini on kehottanut minua lyhentämään huomattavasti 'työpäivääni'...»³

Tästä kirjeestä Danielsonille sekä Marxin muista kirjeistä ja kirjoituksista näkyy, kuinka tarkkanäköisesti hän osasi panna merkille ja arvostaa sen uuden, mitä ilmaantui kapitalistiseen talouteen. Hänen huomionsa kapitalistisen tuotantotavan tutkijana ja ammattiteoreetikkona kiintyi yhä enemmän pääomien ennen näkemättömään keskittymiseen ja kasautumiseen, monopolisoitumisen tendenssiin, tuohon aikaan muodostumassa oleviin suuriin osakeyhtiöihin sekä pankkien osuuden lisääntymiseen, koska pankit puhtaiden finanssitoimien lisäksi alkoivat sijoittaa melkoisia pääomia tehtaiden rakentamiseen ja näytellä yhä suurempaa osaa teollisessa tuotannossa ja laajoissa kauppaoperaatioissa. Marx kiinnitti erityistä huomiota myös sellaiseen ilmiöön kuin jatkuvasti lisääntyvään pääomien vientiin. Näin ollen hän pystyi havaitsemaan ensimmäiset, uutta aikakautta enteilevät merkit. Lenin eritteli tuota aikakautta nerokkaasti imperialismille omistamassaan perustavaa laatua olevassa kirjassaan.

Marx tutki tarkoin kaikkea uutta, mitä ilmaantui taloustieteen alalla. Niinpä hänen muistikirjastaan löytyy arvostelevia huomautuksia saksalaisen porvarillisen professorin, katederisosialisti Adolph Wagnerin vuosilta 1879—1881 peräisin olevan *Kansantaloustieteen oppikirjan* ensimmäisen osan johdosta.⁴ Näillä Marxin eläessä julkaisematta jääneillä huomautuksilla on suuri teoreettinen arvo. Arvostellessaan Wagnerin idealistista maailmankatsomusta ja *Pääomassa* kehitellyn arvo-teorian vääristelyä, Marx puolustaa ja konkretisoi taloustieteellistä oppiaan ja selittää muun muassa sitä, millainen merkitys käytöarvolla on tässä opissa. Luonnehtiessaan porvarillisen taloustieteen tilaa Marx tekee johdtopäätöksen, että »se on uusi todistus porvariston teoreettisten käsitysten täydellisestä rappeutuneisuudesta»⁵.

MARX TUTKIMASSA TIETEIDEN MUITA ALOJA

Taloustieteellisten tutkimusten aikana Marx joutui suorittamaan vaikeita laskelmia, mikä herätti hänessä kiinnostuksen matemaattisia tieteitä kohtaan. Laskutehtävien ratkaisemisesta, muun muassa korkeimman matematiikan alalta, tuli hänelle myös eräänlainen rentoutumiskeino. Myöhemmin hänen matemaattiset opintonsa muuttuivat itsenäiseksi tutkimustyöksi. Marx ryhtyi tutkimaan systemaattisesti tunnetuimpien matemaatikkojen teoksia ja teki monilukuisia merkintöjä erityisiin vihkoihinsa. Vuosina 1878—1882 hän

kirjoitti tutkielman differentiaalilaskennan historiasta. Toisissa omaperäisissä käsikirjoituksissaan *Funktion derivaatan käsite* ja *Differentiaalista* Marx soveltamalla dialektiikkaa matematiikan alalle laati itsenäisesti differentiaalilaskennan uuden perustelutavan.

Engels kirjoitti noihin aikoihin kirjaansa *Luonnon dialektiikka*, ja Marxin käsikirjoitukseen matematiikan alalta ilmaantui seuraavanlaisia merkintöjä: »Kenraalia varten», »Fredia varten». Kun Engels tutustui näihin käsikirjoitukseen, hän huomasi Marxin differentiointitavan olevan varsin omaperäisen ja onnitteli Marxia tämän johdosta. Marxin kuoleman jälkeen Engels aikoi julkaista ystävänsä matemaattiset käsikirjoitukset, muttei ehtinyt tehdä sitä.*

Vaikka ystäväysten sopiman työnjaon mukaan luonnontiede kuului Engelsin »toimi-alaan», seurasi Marx kaikkea uutta, mitä ilmaantui myös tällä alalla. Niinpä vuonna 1875 hän kiinnitti huomiota saksalaisen kemistin ja fyysikon Trauben kokeisiin keinosolun aikaansaamiseksi kemiallista tietä. Marx antoi suuren merkityksen tämäntapaisille kokeille, sillä ne auttoivat selittämään elämän synny maan päällä.

Elävällä mielenkiinnolla Marx seurasi keksintöjä tekniikan alalla. Hän ei ollut dilettantti tieteen tälläkään alalla. Alan syvälistä tutkimuksista puhuvat 1850-luvulta peräisin olevat paksut muistikirjat, jotka sisältävät muistiinpanoja teknologian historiasta,

* Tämän käsikirjoituksen on julkaissut NKP:n KK:n Marxismi-leninismien instituutti. Ks. *К. Маркс. Математические рукописи.*

sekä koneille omistettu erikoistutkimus, joka sisältyy vuosien 1861—1863 taloudellisten käsikirjoitusten⁶ kolmanteen lukuun ja johon perustuu *Pääoman* ensimmäisen osan kolmas-toista luku.

Vuonna 1882 Marxin huomio kiintyi ranskalaisen tiedemiehen Deprezin kokeisiin sähkövoiman siirtämiseksi johtoja pitkin suurien etäisyyksien päähän. Marx kirjoitti: »Tämä keksintö tekee mahdolliseksi käyttää heti veden jättimäistä voimaa, joka tähän asti on mennyt hukkaan».⁷

Marxin suhtautumisesta keksintöihin Engels kirjoitti: »Niin vilpittömästi kuin hän saattoikin iloita jossakin teoreettisessa tieteessä tehdystä uudesta keksinnöstä, jonka käytännöllisestä soveltamisesta ei kenties ollut vielä aavistustakaan, niin hänen ilonsa oli ylimmillään, kun kyseessä oli keksintö, joka vaikutti heti kumouksellisesti teollisuuteen, historialliseen kehitykseen yleensä.»⁸

MAAILMANHISTORIAN TUTKIMINEN

Ihmiskunnan historia, eri maiden ja kansojen historialliset kohtalot kiinnostivat Marxia ylioppilasajalta aina elämän viimeisiin vuosiin saakka. Hänen kirjallisessa jäämistösään on säilynyt suunnaton määrä maailmanhistoriaa koskevia konsepteja ja otteita.

Kapitalististen suurvaltojen taistelun kärjistyessä vielä jakamattomien alueiden jakamiseksi kasvoi Marxin mielenkiinto Irlannin, Intian, Indonesian, Egyptin, Kiinan ja monien muiden siirto- ja riippuvaisten maiden

sorrettujen kansojen kohtaloon. Vuosina 1879—1881 hän laati laajan kirjallisuuden pohjalta kokoelman *Kronologisia kirjoituksia Intian historiasta*, joka käsitti useita vuosisatoja, aina vuonna 1859 »englantilaisia roistoja ja verenimijöitä»⁹ vastaan käytyyn kansalliseen vapautuskapinaan saakka.

Aloitettuaan työn vuoden 1881 lopulla ja jatkaen sitä vuoden 1882 loppuun Marx laati Euroopan valtioiden poliittisen historian synkronisen katsauksen tapahtumista I vuosisadan alusta ennen ajanlaskumme alkua aina 1600-luvun puoliväliin saakka. Katsaus sisälsi myös ekskursseja Aasian ja Afrikan maiden historiaan sikäli kuin se liittyi välittömästi Euroopan maiden historiaan. Tämän neljä vahvaa vihkoa käsittävän katsauksen nimeksi Engels antoi *Kronologisia kirjoituksia*.¹⁰

Kronologiset kirjoitukset ovat erittäin mielenkiintoisia siinäkin mielessä, että niistä näkee, miten Marx tutki historiaa ja miten hän ymmärsi sitä. Suurelle vallankumousmiehelle oli elimellisesti vierasta vale-tieteellinen »objektiivisuus». Ollessaan koko sydämestään sorrettujen luokkien ja kansojen puolella, Marx iloitsi jokaisesta niiden voitosta, katkeroitui epäonnistumisten ja tappioiden johdosta ja leimasi suuttumusta tuntien luokkien ja kansojen viholliset: sortajat, väkivallantekijät ja ryöstäjät. Marx kiinnitti päähuomionsa luokkien väliseen taisteluun, mutta tutki samalla myös historiallisten yksilöiden roolia ja luonnehti heitä osuvasti ja värikkäästi.

Valaistessaan hussilaisotiin liittyviä tosiasioita ja tapahtumia Marx ruoskii »saksa-

laisia koiria», »saksalaisia pölkkypäitä», joiden tarkoituksena oli alistaa vapauttarakastava tšekkiläinen kansa. Johannes Hussia Marx pitää kansallisena sankarina, taistelijana tšekkiläisen kansan itsenäisyyden puolesta. »Kansallisten ja kansalaisoikeuksien puolustajana Huss tuli tšekkien keskuudessa sitä suosituimmaksi, mitä kiihkeämmin saksalaiset pölkkypäät hyökkäilivät häntä vastaan». ¹¹ Keisari Sigismundista, joka oli kavalasti luovuttanut Hussin piispa Konstanzille, Marx antoi seuraavan värikkään luonnekuvan: »Tuo viheellinen loinen, tyhjäntoimittaja, kerjäläinen, hummari, juomari, narri, pelkuri ja ilveilijä...» ¹²

Marx tarkastelee saksalaisten feodaaliherrojen ryöstöretkiä Itä-Eurooppaan. Selvästi tyytyväisenä hän toteaa »saksalaisten ritari-koirien» kärsineen ansaitun rangaistuksen ryöväriahneudestaan: »Vuosi 1242. Aleksandr Nevski nousee saksalaisia ritareita vastaan ja murskaa heidät Peipsijärven jäällä niin perusteellisesti, että roistot (die Zumpacil) tulivat lopullisesti heitetyiksi Venäjän rajoilta.» ¹³

Kaikkinaista sortoa ja riistoa vastaan nousseen suuren vallankumousmiehen ja johdonmukaisen taistelijan mahtava temperamentti tulee esiin kautta *Kronologisten kirjoitusten*, kuvatkoot ne maailmanhistorian kuinka kaukaista aikakautta hyvänsä.

Marxin historiallisissa tutkimuksissa, varsinkin 1870-luvun puolivälistä alkaen, tärkeä sija kuuluu esikapitalististen yhteiskuntamuodostumien, etupäässä alkukantaisten yhteisöjen hajoamishistorian tutkimiselle. Marx löysi arvokasta tosiasia-aineistoa saksalaisen tie-

demiehen G. Maurerin kirjasta sekä monista englantilaisista, italialaisista ja espanjalaisista lähteistä. Erittäin suuren merkityksen Marx antoi henkilökohtaisesti tuntemansa venäläisen tiedemiehen Maksim Kovalevskin kirjalle *Maan yhteisöomistus, sen rappeutumisen syyt, vaiheet ja seuraukset* (1879). Tässä kirjassa vertaillaan Amerikan intiaanien, Intian ja Algerian yhteisöjen historiallisia kohtaloita. Kovalevskin kirja tarjosi Marxille uusia näytteitä maan yhteisöomistuksen universaalisesta luonteesta. Tämä omistusmuoto on vallinnut eri aikoina maapallon eri kansoilla. Lisäksi Marx sai kirjasta yhteisön rappeutumisen tekijöitä valaisevaa asiatietoaineistoa. Marx perusteli teoreettisesti yhteisön hajoamisen syyt jo vuosien 1857—1858 taloustieteellisessä käsikirjoituksessa.

Marxin laatimien muistiinpanojen joukossa herättävät erityistä mielenkiintoa otteet vuonna 1877 ilmestyneestä L. Morganin perusteellisesta tutkimuksesta *Muinaisyhteisö*. Huomattava amerikkalainen kansatieteilijä Morgan päätyi vaistonvaraisesti alkukantaisen yhteiskunnan materialistiseen ymmärtämykseen. Pohjois-amerikkalaisten intiaanien sukusuhteet paljastivat hänelle tuon yhteisön sosiaalisen rakenteen ja rappeutumisen syyt.

Marx ja Engels arvostivat suuresti Morganin kirjaa siitä, että se oli uusi tieteellinen todistus heidän historian tutkimukseen soveltamansa materialistisen käsityksen paikkansapitävyydestä ja että se vahvisti heidän jo 1840-luvulla esittämänsä mielipiteen alkukantaisen yhteiskunnan luokattomasta rakenteesta. Aikoessaan kirjoittaa laajemmalti Mor-

ganin kirjasta ja sen merkityksestä materialistisen historian käsityksen valossa, Marx kirjoitti ylös laajoja otteita tästä kirjasta ja oheisti niihin kriittisiä huomautuksiaan*. Marxin kuoleman jälkeen Engels käytti näitä aineistoja kirjassaan *Perheen, yksityisomistuksen ja valtion alkuperä*, jonka kirjoittamista hän piti ystävänsä viimeisen tahdon määrätynlaisena täyttämisenä.

MARX TIEDEMIEHENÄ

Jo yksistään tämä lyhyt katsaus Marxin teoreettisiin tutkimuksiin todistaa hänen tieteellisen kiinnostuksensa aihepiirin poikkeuksellista laajuutta. Tiedemiehenä Marx seisoi aikansa tieteen huipulla. Hänen harvinainen tietopuolisuutensa pani jopa hänen vastustajansakin taipumaan kunnioittavasti hänen edessään. Marxin läheisesti tunteneet ihmiset eivät voineet olla hämmästelemättä ja ihastelematta hänen neroutensa suuruutta, hänen ensyklopedisia tietojaan. Marxin tyttären Lauran aviomies Paul Lafargue kertoo muistelmissaan: »Marxilta saattoi kysyä milloin tahansa ja mitä asiaa hyvänsä, ja aina häneltä sai mitä seikkaperäisimmän vastauksen... Hänen aivonsa oli kuin lähtövalmiina satamassa seisova sotalaiva: aina valmis purjehtimaan ajatusmaailman mihin suuntaan hyvänsä.

Pääoma epäilemättä nostaa meille esiin hämmästyttävän voimakkaan, valtavan mää-

* Marxin muistiinpanoja Lewis Morganin kirjasta *Muinaisyhteiskunta*. Ks. *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч.*, т. 45, стр. 227—372.

rän tietoja sisältävän älyn; mutta minulle, paremmin kuin muillekaan, jotka tunsivat Marxin läheisesti, ei *Pääoma* eikä mikään muukaan hänen teoksistaan kykene antamaan tyhjentävää kuvaa hänen nerokkuutensa ja tietojensa valtavuudesta»¹⁴.

Tutkipa Marx mitä tieteen alaa tahansa, hän suhtautui siihen puoluekantaisesti, etumaisen luokan näkökannalta, luokan, jonka edut käyvät yhteen historiallisen kehityksen objektiivisten lakien kanssa sekä todellisen edistyksen kanssa olipa kysymys inhimillisen tiedon mistä alasta hyvänsä.

Lafarguella, joka tapasi usein Marxia ja oli yhteistyössä hänen kanssaan, oli tilaisuus seurata hänen ajattelunsa ja kirjoittamisensa tapaa. Työskentely kävi Marxilta helposti ja samalla vaikeasti: helposti, koska hänellä oli riittävästi tietoja ja syvällisesti pohdittuja ajatuksia käsittelipä hän mitä aihetta tahansa; vaikeasti sen vuoksi, että Marx pyrki sovittamaan koko ajatustensa paljouden klassisen selvättyyliseen, kultasepän tarkkuudella sommiteltuun muotoon.

»Marxin tunnontarkkuus kirjallisessa työssä», Lafargue kirjoitti, »oli yhtä ankaraa kuin hänen tieteellinen tunnontarkkuutensakin... Hän ei julkaissut mitään, ennen kuin oli huolitellulla muokkauksella ja moninkertaisella parantelulla saavuttanut asianmukaista muotoa. Hänelle oli sietämätön ajatuskin viimeistelemättömän teoksen saattamisesta julkisuteen.»¹⁵

Lafargue on kuvailut sen historiallisen huoneen, jossa Marx asui ja teki luovaa työtään. Akkunan vastaisella seinävierustalla sei-

soivat takan kahta puolta kirjoja täynnä olevat kaapit, joiden päälle oli kattoon asti ladottu sanomalehti- ja käsikirjoituspinkkoja. Huoneen kaksi pöytää olivat täpötäynnä papereita, kirjoja ja sanomalehtiä. Myös takan päällä oli kirjoja; siinä olivat myös sikaarit, tulitikut, tupakkarasia ja Marxin vaimon, heidän tyttäriensä, Friedrich Engelsin sekä Vilhelm Wolf-
fin valokuvat.

Marx ei sallinut kenenkään panna järjestykseen kirjojaan ja papereitaan. Ne vain näyttivät olevan epäjärjestyksessä, mutta todellisuudessa ne kaikki olivat määräpaikoillaan, ja Marx osasi heti löytää sen, mitä hän kulloinkin tarvitsi. Marxin tapana oli lukea toistamiseen konseptejaan ja kirjoihin tekemiään merkintöjä saadakseen ne painumaan muistiin. Marxin muistille oli ominaista poikkeuksellinen terävyys ja hämmästyttävä tarkkuus. Hän kehitti muistiaan nuoresta pitäen opettelemalla ulkoa hänelle tuntemattomalla kielellä kirjoitettuja runoja.

Engelsin muutettua Lontooseen syyskuussa 1870 ystäväysten luova yhteistoiminta muuttui välittömäksi ja vakituiseksi. Asetuttuaan asumaan 10 minuutin kävelymatkan päähän Marxista Engels kävi joka päivä ystävänsä luona, jolloin he joko lähtivät kävelylenkille tai pyysyttelivät Marxin työhuoneessa. Heillä oli tapana kävellä verkkaisin askelin huoneen nurkasta toiseen, kumpikin omassa viistosuunnassaan. Näin he saattoivat keskustella tuntikausia mitä erilaisimmista asioista. Paul Lafargue kertoo: »Tapaamisiensa välillä he harkitsivat itsenäisesti kiistanalaista kysymystä, tullakseen sitten yhteiseen johtopää-

tökseen. Mikään muu heidän ajatustensa ja kirjoitustensa arvostelu ei ollut heille niin tärkeää kuin tällainen keskinäinen mielipiteiden vaihto, niin suuresti he arvostivat toisiaan.

Marx ihaili Engelsin universaalisia tietoja, hänen älynsä hämmästyttävää joustavuutta, jonka ansiosta Engels siirtyi vaivatta aiheesta toiseen, ja Engels puolestaan ihasteli Marxin analysoimis- ja syntetisoimiskyvyn mahtavaa voimaa.»¹⁶

»Meidän ystävyyskuntamme on Oresteen ja Py-ladeen ystävyyskunta»¹⁷, näin Marx luonnehti itsensä ja Engelsin välisiä suhteita muistellen kreikkalaisen mytologian nimiä, joita pidettiin murtumattoman ystävyuden ja uskollisuuden esikuvana.

Tämä legendaarinen ystävyys kantoi erinomaista hedelmää paitsi teorian, myös val-lankumouksellisen käytännön alalla. Marx ja Engels antoivat kaikki tietonsa, kaiken voimansa niiden hyväksi, jotka kävivät vaikeaa taistelua sortoa ja riistoa vastaan. Näin oli Kansainvälisen työväenliiton kaudella, näin oli myös sen jälkeen, kun I Internationaali lakkautti olemassaolonsa.

TAISTELU PROLETAARISTEN PUOLUEIDEN MUODOSTAMISEKSI

Internationaalien lakkauttamisen jälkeen Marxin rooli kansainvälisen työväenliikkeen johtajana ei suinkaan vähentynyt, vaan kasvoi järkkymättömästi sitä mukaa kuin itse liikkeenkin kasvoi. »Ensimmäinen Internationaali

oli suorittanut historiallisen tehtävänsä ja antoi tilaa työväenliikkeen verrattomasti voimakkaamman kasvun kaudelle maailman kaikissa maissa, nimenomaan kaudelle, jolloin työväenliike kasvoi *laajennussuuntaan* ja muodostettiin työväen sosialistisia *joukkopuolueita* eri kansallisvaltioiden pohjalla.»¹⁸

Kun Marx ja Engels asettivat työväenliikkeen uudella kaudella tärkeimmäksi poliittiseksi tavoitteeksi proletaarisen puolueen perustamisen jokaiseen maahan, niin heitä tukivat tässä eri maiden työväenliikkeen valveutuneimmat toimihenkilöt, joihin he olivat solmineet yhteydet Internationaalin toiminnan aikana. Samalla he kasvattivat uusia voimia, jotka olisivat kyenneet johtotehtäviin proletaarisia puolueita perustettaessa heidän omiin maihinsa. Marxisin perustanlaskijat seurasivat tarkkaavaisesti näiden puolueiden ensi askeleita ja kiiruhtivat avuksi joka kerta, kun niiden eteen nousi monimutkaisia tehtäviä. Tarkoituksella säästää Marxille aikaa *Pääoman* viimeistelyä varten, Engels otti pääasialliseksi tehtäväkseen tieteellisen kommunismin tunnetuksi tekemisen ja puoltamisen sanomalehdissä sekä huomattavan osan eri maiden sosialistisen liikkeen johtajien kanssa käytävästä kirjeenvaihdosta.

Tieteellisen kommunismin graniitinlujalle perustalle muodostuneiden proletaaristen puolueiden lujittamiseksi käytävässä kamppailussakin Marx ja Engels sovelsivat materialistista dialektiikkaa: he pyrkivät ottamaan huomioon jokaisen maan ja siellä tapahtuvan työväenliikkeen kehityksen erikoisuudet sekä näistä johtuvat eroavuudet konkreettisesti

suhtautumisessa puolueiden edessä olevien yhteisten kansainvälisten tehtävien ratkaisuun. Proletaarisia puolueita perustettaessa syntyi mitä erilaisimpia esteitä, jotka oli voitettava vain taistellen.

Sellaisissa taloudellisesti jälkeenjääneissä maissa kuin Italiassa, Espanjassa ja Sveitsissä proletaaristen joukkopuolueiden perustamisen haittana olivat anarkistiset ainekset.

Vaikka bakunistit tulivatkin Haagin kongressissa aatteellisesti murskatuiksi ja heidän johtajansa erotetuiksi Internationaalista, he eivät laskeneet aseitaan, vaan jatkoivat parjaukskampanjaa Marxia ja Haagin kongressin päätöksiä vastaan. Tehtävänä oli selittää kongressin päätöksiä sekä paljastaa lopullisesti ja eristää joukoista tämä »kaikkien kansakuntien tunnustamattomien nerojen» (Engels) pauhaava kopla.

Italiassa julkaistussa artikkelissa *Poliittinen välinpitämättömyys* Marx paljasti anarkistien äärivasemmistolaisella sanahelinällä verhoaman politiikasta pidättäytymisen propagandan taktiikaksi, joka myötävaikuttaa olemassaolevan taloudellisen ja poliittisen järjestelmän säilymiseen.

Haagin kongressin päätösten mukaisesti Alianssin asiakirjojen julkistamisesta ilmestyi vuonna 1873 kirjanen *Sosialistisen demokration allianssi ja Kansainvälinen työväenliitto*. Marxin sairauden takia tämän työn suoritti pääasiassa Engels Lafarguen avustamana. Marx luki koko tekstin ja kirjoitti siihen yhteenveto-osan. Kirjasessa tuli asiakirjallisesti todistetuksi bakunistien hajotustoiminta Internationaalissa sekä heidän epäjärjestystä

ja hajaannusta aiheuttava roolinsa Sveitsin, Espanjan, Italian, Ranskan ja Venäjän työväen- ja vallankumousliikkeessä.

Marxin kirjallisuusjäämistössä ovat säilyneet hänen muistiinpanonsa vuonna 1873 ilmestyneestä Bakuninin kirjasta *Valtiollisuus ja anarkismi*. Kommentaareissaan, joilla Marx on varustanut muistiinpanot ja kirjasta tehdyt otteet, hän arvostelee Bakuninia ja esittää erittäin tärkeitä ajatuksia vallankumousteorian useista peruskysymyksistä.

Marx arvostelee Bakuninille ja anarkisteille yleensä ominaista subjektivismia ja voluntarismia. »Hän ei kerta kaikkiaan käsitä mitään yhteiskunnallisesta vallankumouksesta... Sen taloudelliset edellytykset ovat hänelle tyhjää ilmaa... Yhteiskunnallisen vallankumouksen perustaksi hän asettaa *tahdon* eikä taloudellisia edellytyksiä.»¹⁹

Kieltäessään kaikkinaisen valtiollisen vallan Bakunin hylkäsi päättäväisesti myös proletariaatin diktatuurin. Kun kerran proletariaatista tulee hallitseva luokka, kuten hän päätteli, niin silloin säilyy vielä toinenkin, tälle herruudelle alistettu proletariaatti.

»Tämä merkitsee sitä», Marx väittää vastaan, »että niin kauan kuin on olemassa muita luokkia, varsinkin kapitalistiluokka, niin kauan kuin proletariaatti taistelee niitä vastaan (sillä proletariaatin noustua valtaan sen viholliset eivät vielä katoa, ja yhteiskunnan organisaatiokin säilyy ennallaan) sen on pakko käyttää *väkivaltaisia* keinoja, siis hallitukselle ominaisia keinoja...»²⁰

Marx polemisoi Bakuninia vastaan myös valtaan nousseen proletariaatin suhtautumi-

sesta talonpojistoon ja esiintyy muun muassa Bakuninin propagoimaa perintöoikeuden kumoamista vastaan. Marx kirjoittaa: »Proletariaatin on hallituksen ominaisuudessa ryhdyttävä sellaisiin toimenpiteisiin, jotka parantavat välittömästi talonpojiston asemaa ja jotka näin ollen saavat sen vallankumouksen puolelle; sellaisiin toimenpiteisiin, jotka jo alkuasteellaan helpottaisivat siirtymistä maan yksityisomistuksesta sen yhteisomistukseen niin, että talonpoika itse päätyisi siihen taloudellista tietä; mutta talonpoikaa ei saa lyödä ällikälle lakkauttamalla esimerkiksi perintöoikeuden tai kumoamalla hänen omistusoikeutensa...»²¹

Kehitellessään myöhemmin omia ja Marxin ajatuksia siitä, mitä tietä talonpojan pientaloudesta voidaan siirtyä sosialistiseen suurtaouteen, Engels painotti osuustoiminnallisten toverikuntien merkitystä maatalouden uudelleen järjestämisessä. »Ei Marx enkä minä ole koskaan epäillyt, etteikö meidän olisi laajassa mitassa käytettävä toveriosuuskunnallista yritystä väliportaana siirryttäessä täyteen kommunistiseen talouteen»²², Engels kirjoitti Bebelille vuonna 1886.

Marx ja Engels arvostelivat sekä anarkistisia teorioita että anarkistien käytännöllistä toimintaa. Kun bakunistit yrittivät soveltaa teorioitaan vuoden 1873 vallankumoustopah-tumien aikana Espanjassa, niin se oli Engelsing sanojen mukaan vertaansa vailla oleva näyte siitä, »miten vallankumousta ei pidä tehdä».²³

Eri maiden edistyksellisten työläisten katsomusten ja toiminnan yhtenäisyys kehittyi

vähitellen taistelussa anarkisteja ja muita marxismin vihollisia vastaan.

Saksan proletariaatti kulki tuolloin työväenliikkeen eturiveissä. Etujoukon osaa kansainvälisessä työväenliikkeessä eivät tuohon aikaan pystyneet esittämään raskaan tappion masentama Ranskan työväenluokka paremmin kuin Englannin työläisetkään, joiden huippukerros oli porvariston jakamien almujen turmelema. Muiden Euroopan maiden työväenluokka vasta alkoi perustaa järjestöjään.

Tärkeät tehtävät nousivat nyt Saksan proletariaatin ja sen puolueen eteen. Vuoden 1866 Itävallan ja Preussin sota ja vuosien 1870—1871 Ranskan ja Preussin sota johti Saksan yhdistämiseen ylhäältä käsin, vastavallankumouksellista tietä, työtätekeville mitä epäedullisimmalla tavalla: monarkia, tilanherrojen taloudelliset ja poliittiset etuisuudet ja muut keskiajan jäänteet säilyivät entisellään. Marx ja Engels panivat kaikki toiveensa Saksan proletariaatin varaan pitäen sitä tärkeimpänä vallankumouksellisena voimana, joka pystyy murskaamaan yhdistymisen tuloksena muodostuneen »saksalais-preussilaisen pyhän keisarikunnan», tuon taantumuksen ja militarismin pesäkkeen Euroopassa.

Marx ja Engels koettivat kaikin puolin auttaa Saksan proletariaattia ja sen puoluetta suoriutumaan niistä tehtävistä, jotka historia oli asettanut niille. Tämä oli tärkeää paitsi kansallisten myös kansainvälisten tehtävien näkökannalta. Nimenomaan Saksassa muodostui ensimmäinen sosialistinen joukkopuolue, ja sen kokemuksella oli valtava merkitys koko kansainväliselle työväenliikkeelle.

Marx ja Engels kiinnittivät puolueen erityistä huomiota siihen, miten tärkeää proletariaatin on taistella vallankumouksellisen teorian puhtauden puolesta, puolueen eheyden puolesta, sen puhdistamiseksi kaikenkarvaisista pikkuporvarillisista ja opportunistisista aineksista, taistella teorian ja käytännön yhtenäisyyden puolesta. He seurasivat tarkkaavaisesti Saksan sosiaalidemokratian kehittymistä ja arvostelivat päättäväisesti sen johdon aika ajoittain tekemiä virheitä. Nuo virheet tulivat erittäin selvästi esille eisenachilaisten ja lassallelaisten liittyessä yhteen Gothan kongressissa vuonna 1875.

Saksan sosialistien kahtiajakautumisen tärkeimpänä historiallisena syynä olivat erimielisyydet Saksan kansallisen yhdistymisen teistä. Lenin kirjoitti: »Lassalle ja lassallelaiset harjoittivat epäjohdonmukaista taktiikkaa koettaen mukautua junkkeri Bismarckin hegemoniaan. Heidän virheensä merkitsivät työväenpuolueen poikkeamista bonaparte-laiselle valtiososialismin tielle. Bebel ja Liebknecht sitä vastoin puolustivat johdonmukaisesti demokraattista ja proletaarista tietä vastustaen pienimpiäkin myönnytyksiä preussilaisuudelle, bismarckilaisuudelle ja nationalismille.»²⁴

Saksan yhdistyttyä katosivat lassallelaisia ja eisenachilaisia toisistaan erottaneet tärkeimmät taktiset erimielisyydet. Tämä seikka sekä kumpaankin puolueeseen kohdistuneet hallituksen vainotoimenpiteet voimistivat työläisjoukoissa pyrkimystä yhtenäisyyteen.

Vaikka puolueiden väliset taktiset erimielisyydet raukesivatkin, niiden teoreettiset ja

ohjelmalliset erimielisyydet säilyivät entisellään. Tämän vuoksi Marx ja Engels, jotka kannattivat yhtenäisyyttä tieteellisen sosialismin periaatteiden pohjalta, varoittivat toistuvasti eisenachilaisia hätiköivästä, periaatteettomasta yhdistymisestä, yhdistymisestä hinnalla millä hyvänsä.

Siihen aikaan kun Bebel oli kärsimässä vankeusrangaistusta, Liebknecht kävi neuvotteluja lassallelaisjohtajien kanssa, minkä tuloksena ilmaantui tulevan yhdistyneen puolueen ohjelmaluonnos.

Ohjelmaluonnos jonka olivat allekirjoittaneet kummankin puolueen valtuutetut, sai Marxin rajattoman suuttumuksen valtaan. Sen sijaan, että tehtiin kauppaa periaatteista, olisi pitänyt solmia sopimus yhteistoimista yhteistä vihollista vastaan, Marx kirjoitti yhdelle Sosialistisen työväenpuolueen johtajista Brackelle 5. toukokuuta 1875. Ohjelma »on peräti kelvoton ja puoluetta demoralisoiva»²⁵.

GOTHAN OHJELMAN ARVOSTELUA

Marx antoi seikkaperäisen arvionsa puolueiden yhdistämishjelmasta arvostelevissa huomautuksissaan, jotka oli tarkoitettu ainoastaan eisenachilaisten johtoa varten ja jotka Engels julkaisi ensi kerran vuonna 1891. Tämän *Gothan ohjelman arvostelua* -nimellä tunnetun asiakirjan teoreettinen merkitys yltää paljon pitemmälle niitä välittömiä tehtäviä, jotka Marx oli asettanut itselleen Saksan sosiaalidemokratian uuden ohjelmaluonnoksen käsittelyssä.

Marxin tarkoituksena oli paljastaa ohjelmaluonnoksessa kanonisoitujen lassallelaisdogmien virheellisyys, koska ne merkitsivät puolueen heittämistä teoreettisessa mielessä kauas taaksepäin. Lassallelaisten epätieteellisten ja poliittisesti vahingollisten katsomusten poikkeuksellisen syvällinen ja tinkimätön arvostelu liittyy Marxilla elimellisesti useiden sellaisten teoreettisten ongelmien kehittelyyn, joita aikaisemmin ei ollut missään näin syvällisesti ja seikkaperäisesti valaistu.

Keskeisenä *Gothan ohjelman arvostelussa* on kysymys kapitalismista kommunismiin siirtymisen kaudesta ja kommunistisen yhteiskunnan kahdesta vaiheesta. Marx osasi nerokkaalla älyllään nähdä kauas tulevaisuuteen ja hahmotella siirtymäkauden peruspiirteet sekä kommunistisen yhteiskunnan kehityksen tärkeimmät vaiheet. Marxin ennustukset eivät ole povauksen tai perusteettomien haaveilujen hedelmä, kuten esimerkiksi utopistisocialisteilla, vaan syvällisesti perustellun teoreettisen ennakkonäkemyksen tulos. »Koko Marxin teoria on kehitysteorian — sen johdonmukaisimman, täydellisimmän, harkituimman ja sisältörikkaimman muodon — soveltamista nykyiseen kapitalismiin. Luonnollista on, että Marxin eteen nousi kysymys tämän teorian soveltamisesta myös *edessäolevaan* kapitalismin romahdukseen ja *tulevan* kommunismin *tulevaan* kehitykseen»²⁶, Lenin kirjoitti.

Marx pitää kommunismia kapitalismista kehittyvänä ilmiönä ja, Leninin sanoja käyttäksämme, »erittelee, mitä voitaisiin nimittää kommunismin taloudellisen kypsyyden asteiksi»²⁷. Marx tekee erittäin tärkeän tie-

teellisen löydön. Hän erottaa kommunismissa kaksi vaihetta: ensimmäisen, alemman, jota tavallisesti nimitetään sosialismiksi, ja toisen, korkeamman vaiheen eli kommunismin sanan varsinaisessa merkityksessä. Hän luonnehtii suppeasanaisesti kommunistisen yhteiskuntamuodostuman kahden vaiheen tunnusomaiset piirteet.

Kommunismin ensimmäiselle vaiheelle on tunnusomaista se, että tuotantovälineiden yksityisomistus on lakkautettu ja saatettu voimaan yhteiskunnallinen, sosialistinen omistus, samalla on tehty loppu ihmisen harjoittamasta toisen ihmisen riistosta.

Marx arvostelee tieteelliseltä pohjalta lassallelaista väittämää, jonka mukaan sosialismissa työläinen tulee saamaan »kaventamattomana» eli »täydellisesti työntuloksensa». Hän osoittaa, että yhteiskunnallisesta kokonaistuotteesta on vähennettävä se osa, joka menee käytettyjen tuotantovälineiden korvaamiseen, lisäksi se osa, joka tarvitaan tuotannon laajentamiseen, sekä vara- ja vakuutusrahaston muodostava osa. Jäljelle jäävä kokonaistuotteen osa muodostaa kulutushyödykkeiden varannon. Tästä varannosta on vuorostaan vähennettävä se, mikä aiotaan käyttää hallintokustannusten, koulujen ja terveydenhoitolaitosten ylläpitokustannusten, työkyvyttömiin huoltoon yms. tarvittavien kustannusten kattamiseen. Kaikki se, mikä pidätetään tuottajalta yksityishenkilönä, menee hänen hyväkseen yhteiskunnan jäsenenä.

Se osa yhteiskunnallisesta kokonaistuotteesta, joka jää jäljelle kun siitä on tehty kaikki vähennykset, muodostaakin yksilöllisen

kulutuksen varannon, joka kuuluu jaettavaiksi erillisten tuottajien kesken. Minkä periaatteen mukaan tämä jako suoritetaan?

Marx arvostelee ohjelmaluonnokseen sisällytettyä ajatusta, että sosialistisessa yhteiskunnassa koko työntulos tulee muka kuulumaan »yhtäläisin oikeuksin kaikille yhteiskunnan jäsenille». »Kaikilleko yhteiskunnan jäsenille? Työtätekemättömillekin?» Marx kysyy ironisesti. Hän arvostelee myös ajatusta tulojen jaosta »yhtäläisin oikeuksin» ja perustelee tieteellisesti kommunismin ensimmäiselle vaiheelle ominaisen jakoperiaatteen. »Kukin erillinen tuottaja saa yhteiskunnalta — näiden vähennysten jälkeen — takaisin täsmälleen niin paljon, kuin hän sille antaa.»²⁸ Tasa-arvoisuus on siinä, että kaikkiin nähden sovelletaan yhtäläistä mittayksikköä: työtä. Mutta »yhtäläinen oikeus» on eriarvoista oikeutta eriarvoisesta työstä. Vaikka kommunismin ensimmäisessä vaiheessa ei olekaan enää olemassa ihmisen toista ihmistä kohtaan harjoittamaa riistoa, säilyvät kuitenkin, Marxin sanonnan mukaan, »luonnolliset etuisuudet»: erilainen yksilöllinen lahjakkuus ja erilainen työkyky. Sitä paitsi toinen työläinen saattaa olla naimisissa, mutta toinen poikamies; toisella työmiehellä on lapsia enemmän kuin toisella. Tulos on se, että toinen henkilö saa todellisuudessa enemmän kuin toinen ja osoitautuu tätä rikkaammaksi. Nämä puutteellisuudet ovat väistämättömiä kommunistisen yhteiskunnan ensimmäisessä vaiheessa, koska tätä yhteiskuntaa »joka suhteessa, niin taloudellisessa, siveellisessä kuin henkissäkin suhteessa, rasittavat vielä syntymämerkkeinä

sen vanhan yhteiskunnan viat, jonka kohdusta se on syntynyt». ²⁹

Kun kommunistinen yhteiskunta ei ole ensimmäisessä vaiheessaan vielä vapaa kapitalismin »syntymämerkeistä», niin sen luonne muuttuu toisessa vaiheessa, jolloin vallitsee jo täydellinen kommunismi.

»Kommunistisen yhteiskunnan korkeammassa vaiheessa, sen jälkeen, kun on tehty loppu yksilön orjuuttavasta alistamisesta työnjakoon ja samalla myös henkisen ja ruumiillisen työn vastakohtaisuudesta; kun työ ei ole enää vain toimeentulokeino, vaan siitä on tullut ensimmäinen elämäntarve; sen jälkeen kun rinnan yksilöiden kaikinpuolisen kehityksen kanssa ovat kasvaneet myös tuotantovoimat ja kun yhteiskunnallisen rikkauuden kaikki lähteet pulppuavat täydellä voimallaan, vasta silloin voidaan astua lopullisesti ahtaan porvarillisen oikeuspiirin ulkopuolelle ja yhteiskunta voi kirjoittaa lippuunsa: Jokainen kykynsä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan!» ³⁰

Kirjassaan *Gothan ohjelman arvostelua* Marx erittelee myös valtion olemusta ja merkitystä sekä tarkastelee niitä muutoksia, joita valtiollisuus kokee tulevaisuudessa.

Marx arvostelee ankarasti luonnoksen tekijöitä heidän esittämästään »vapaan valtion» vaatimuksesta, siitä että he käsittävät valtion »itsenäisenä laitoksena, jolla on omat 'henkiset, siveelliset ja vapaat perustuksensa'». ³¹ Marx korostaa hänen aikaisen valtion luokaluonnetta; se on porvariston valtio riippumatta sen muotojen moninaisuudesta eri sivistysmaissa. Hän todistaa, että ohjelman

»on myrkyttänyt kuitenkin Lassallen lahkokunnan nöyrä usko valtioon eli — mikä ei ole yhtään parempaa — usko demokraattisiin ihmeisiin...»³²

Arvostellessaan tunnusta »vapaasta valtios- ta», Marx muotoilee seuraavan, poikkeuksellisen tärkeän ajatuksen: »Kapitalistisen ja kommunistisen yhteiskunnan välillä on siirtymäkausi, jolloin edellinen muutetaan vallankumouksen kautta jälkimmäiseksi. Vastaa- vasti tulee olemaan myös poliittinen siirtymäkausi, jolloin valtio ei voi olla mitään muuta kuin *proletariaatin vallankumouksellista diktatuuria*».³³

Leninin sanojen mukaan Marx tekee tässä erinomaisessa pohdiskelussaan yhteenvedon koko vallankumouksellisesta opistaan. Todellakin, *Kommunistisen puolueen manifestissa* muotoiltiin ensimmäinen, vielä jonkin verran abstraktinen Marxin opin määritelmä valtiosta ja proletariaatin diktatuurista. Vuoden 1848 vallankumouksen jälkeen Marx täsmensi sitä johtopäätöksellä, että työväenluokan on murskattava, särjettävä vanha valtiokoneisto. Vuonna 1871, Pariisin kommuunin esimerkin pohjalta Marx asetti kysymyksen uuden tyyppisestä valtiosta ja proletariaatin diktatuurille ominaisista erikoisuuksista. *Gothan ohjelman arvostelussa* hän otti uuden valtavan askelen valtiota ja proletariaatin diktatuuria koskevan oppinsa kehittämises- sä. Marx näki ennakoita ne monimutkaisuu- tensa ja mittasuhteidensa puolesta jättimäi- set tehtävät, jotka joudutaan ratkaisemaan sosialistisen vallankumouksen kulussa: riis- täjäluokkien vastarinnan tukahduttaminen,

työtätekevien mitä laajimpien joukkojen saaminen proletariaatin puolelle sen liittolaisina, radikaalisten vallankumouksellisten toimenpiteiden toteuttaminen yhteiskunnan talouselämässä, politiikassa, yhteiskuntasuhteissa ja kulttuurielämässä. Otettuaan kaiken tämän huomioon Marx tulee uuteen tärkeään johtopäätökseen, että historiallisesti tarvitaan kokonaista siirtymäkautta, jonka valtiona tulee olemaan proletariaatin diktatuuri.

Nerokkaalla ennustuksellaan kapitalismin ja kommunismin välisestä siirtymäkaudesta ja kommunistisen yhteiskunnan kahdesta vaiheesta Marx antoi uuden, verrattoman arvokkaan panoksen proletariaatin vallankumousteorian aarteistoon.

Marx käsittelee ohjelmaluonnoksen pykälä pykälältä ja arvostelee musertavasti lassallelaisia dogmeja, muun muassa sitä väittämää, että työväenluokkaan verrattuna »kaikki muut luokat muodostavat *vain yhtenäisen taantumuksellisen joukon*». Marx osoittaa, että kysymyksen yksinkertaistettu, lahkolaismainen asettelu on teoreettisesti järjetöntä ja poliittisesti vaarallista, sillä se johtaa proletariaatin eristämiseen talonpojistosta ja kaupungin pikkuporvaristosta ja on haittana työväenluokalle sen toteuttaessa etujoukon roolia missä hyvänsä edistyksellisessä, vallankumouksellisessa liikkeessä.

Marx todistaa niin ikään kestävämmäksi lassallelaisten »rautaisen palkkalain», jolla he perustelivat kielteisen suhtautumisensa ammattiliittoihin ja lakkoihin.

Marx arvostelee ohjelmaluonnoksen laatijoita, jotka esittäessään useita demokraatti-

sia vaatimuksia, »unohtivat» tärkeimmän niistä: vaatimuksen demokraattisesta tasavallasta. Marx toteaa, että uudessa ohjelmaluonnoksessa ei ole tehty myönnytyksiä yksistään lassallelaisten uskolle Preussin poliisivaltioon, vaan myös lassallelaisten lahkokunnalle ominaiselle nationalismille. Ohjelmaluonnoksessa puhutaan siitä, että työläisten pyrkimysten tuloksena muodostuu »kansojen internationaalinen veljeys». Marx kirjoittaa, että tämän porvarilliselta Rauhan ja vapauden liitolta lainatun fraasin pitäisi vastata eri maiden työväenluokkien internationaalista veljeyttä niiden yhteisessä taistelussa vallassaolevia luokkia ja näiden hallituksia vastaan. Siis ei sanaakaan Saksan työväenluokan *kansainvälisistä tehtävistä!*³⁴ Marx toteaa suuttuneena sen tosiasian, että Saksan työväenpuolue on herra Bismarckin hyväksi mieleksi luopunut internationalismista.

Gothan ohjelman arvostelua on marxismin tärkeimpiä ohjelmallisia asiakirjoja, jolla on arvaamaton ja yhä lisääntyvä teoreettinen ja käytännöllinen vaikutuksensa, kuten historian kulku on osoittanut. Marxin nerokas teoreettinen ennakkonäkemykset, joka ilmenee *Gothan ohjelman arvostelussa*, on tehnyt tuosta pienikokoisesta, mutta hämmästyttävän syvävällisestä ja rikassisältöisestä kirjasta kuolemattoman teoksen.

ANTI-DÜHRING

Marxin samoin kuin Engelsinkin arvostelut huomautukset ohjelmaluonnoksesta tulivat vain mitättömässä määrin otettua hu-

mioon Gothan yhdistävässä edustajakokouksessa toukokuussa 1875. Kirjeissään Saksan sosialistisen työväenpuolueen johtajille marxismiin perustanlaskijat varoittivat, että kompromissiliittoutuminen lassallelaisten kanssa vaikuttaa eittämättä puolueen tulevaan kehitykseen. Ja niin todella kävikin, yhdistyminen avasi pääsyn puolueeseen erilaisille horjuville, pikkuporvarillisille aineksille ja mädälsi sen teoreettista ja poliittista tasoa.

Todistuksena siitä oli useiden puoluejohtajien viehtymys Berliinin yliopiston yksityisdosentin Dühringin juuri keksimään »sosialistiseen järjestelmään». Tuo suurisuinen »sosiaalinen uudistaja» kehui toteuttavansa »mullistuksen» filosofiassa, kansantaloustieteessä ja sosialismissa. Todellisuudessa Dühringin »järjestelmä» oli vanhentuneiden tieteellisten katsomusten ja pikkuporvarillisten teorioiden eklektinen sekoitus.

Marx ja Engels arvasivat Dühringin katsomusten olevan vaarassa levitä puolueeseen, joten he päättivät ryhtyä arvostelemaan seikkaperäisesti hänen »järjestelmänsä». Jotta Marx olisi saanut rauhassa kirjoittaa *Pääomaa*, Engels otti suorittaakseen perustyon »hankalan Dühringin» arvostelussa. Tammi-kuusta 1877 heinäkuuhun 1878 puolueen äänenkannattajassa *Vorwärts*-lehdessä julkaistiin Engelsin artikkelisarja, joka ilmestyi myöhemmin erillisenä kirjana ivallisella nimellä *Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana*. Kirja tunnetaan laajalti nimellä *Anti-Dühring*. Teos on proletariaatin vallankumousteorian kaikkia kolmea yhdysosaa — filosofiaa, kansantaloustiedettä ja sosialismia — valaiseva

marxismin todellinen tietosanakirja. Teoreettiselle luonnontieteelle omistamassaan kirjan osassa Engels tekee ensimmäisiä yhteenvedoja monia vuosia jatkuneista tutkimuksistaan luonnontieteiden alalla. Näiden tutkimusten päämääränä oli näyttää toteen, että »luonnon lukemattomien muutosten vyyhdessä toteutuvat samat dialektisen liikkeen lait, jotka yhteiskunnassakin hallitsevat tapahtumain näennäistä satunnaisuutta...»³⁵

Myös Marx osallistui mitä aktiivisimmin ystävänsä työhön. Engels luki hänelle käsi- kirjoituksensa kokonaisuudessaan ennen sen painoon lähettämistä. Sitä paitsi Marx kirjoitti kansantaloustiedettä koskevan osaston X luvun *Kriittisestä historiasta*. Paljastettuaan Dühringin hämmästyttävän tietämättömyyden Marx esittää tässä luvussa suppean ja erittäin sisällökkään kuvauksen taloustieteellisen ajattelun kehityshistoriasta. *Anti-Dühring* ja sen kolmen luvun pohjalta laadittu kirjanen *Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi* ovat näytelleet ja näyttelevät meidän päivinämmekin tärkeää osaa marxilaisten kantajoukon muovautumisessa maailman eri maissa.

Dühringin kirjojen lisäksi teoreettisen sekasotkun levittäjäksi puolueessa osoittautui aikakausjulkaisu *Zukunft*, joka alkoi ilmestyä vuodesta 1877. Muuan tohtori Höchberg ja eräät muut vasta ilmaantuneet »teoreetikot» ryhtyivät julkaisun sivuilla propagoimaan idealistisia, sosiaalifilantrooppisia katsomuksia.

Marx ja Engels kirjeissään puolueen johtajille vaativat heiltä leppymätöntä suhtautumista puolueessa ilmeneviin ideologisiin

hoiperteluihin ja varoittivat, että ne saattavat johtaa vaikeisiin poliittisiin seuraamuksiin.

POIKKEUSLAIN VASTUSTAMINEN

Elämä vahvisti täydellisesti, että Marxin ja Engelsin huolestuneisuus oli aiheellista. Jo ensimmäinen vakava koettelemus, jollaiseksi osoittautui lokakuussa 1878 voimaan saatettu poikkeuslaki sosialisteja vastaan, aiheutti puolueessa niin voimakkaan opportunistisen horjunnan, että itse puolueen olemassaolokin joutui uhanalaiseksi.

Syynä poikkeuslain voimaansaattamiseen olivat kaksi Saksan keisaria vastaan tehtyä murhayritystä, joihin sosiaalidemokratialla ei ollut mitään osuutta. Maanomistajien ja suurporvariston liittoutuman taantumuksellista politiikkaa ajava Bismarck aikoi saattaa voimaan teollisuus- ja maataloustavaroiden korkeat suojelutullit, lisätä sotilaallisia menoja ja voimistaa verorasitusta. Kaikki tämä oli omiaan huonontamaan jyrkästi työväenjoukkojen asemaa. Kyseisten toimenpiteiden toteuttamisen tiellä olivat silloisissa oloissa sosiaalidemokraatit, jotka muutenkin huolestuttivat Bismarckia vaalimenestyksillään. Tarkoituksella riisua työväenpuolue aseista, säädettiin laki, jolla kiellettiin kaikki sosialistista propagandaa harjoittavat järjestöt ja julkaisut, ja viranomaisille myönnettiin oikeus julistaa »rajoitettu piiritystila» eri paikkakunnilla, mikä antoi poliisilaitokselle vallan karkottaa »epäilyttävät» henkilöt yhdessä perheittensä kanssa.

Näin ollen Saksan sosiaalidemokratia ei voinut toimia enää julkisena puolueena. Tuolla murroshetkellä, jolloin tarvittiin puolueen taktiikan ja järjestömuotojen perinpohjaista muuttamista, sen johto ei ollut »riittävän luja ja kestävä, vallankumouksellinen ja valmis siirtymään illegaaliseen taisteluun vastauksena poikkeuslakiin»³⁶. Hampurissa toimiva puolueen hallituksen tehtävää hoitava keskusvaalilautakunta osoitti hämmästyttävää lainkuuliaisuutta ja ilmoitti jo ennen lain julkistamista oma-aloitteisesta toimintansa lakikauttamisesta sekä kehotti paikallisjärjestöjä seuraamaan esimerkkiään.

Saksan sosiaalidemokraattien ainoana julkisena saarekkeena oli enää vain valtiopäivien puhujakoroke, mutta sitäkin puolueen monet valtuutetut pyrkivät käyttämään vain mankuakseen poikkeuslain kumoamista.

Useiden puoluejohtajien ottama asenne nostatti Marxissa ja Engelsissä suuttumusta. Marxin ja omissa nimissä kirjoittamissaan kirjeissä Engels ilmaisi päättävän vastalauseen puoluejohdon ja valtiopäiväryhmän ajamaa opportunistista taktiikkaa vastaan. Marxisin perustanlaskijoiden hahmottelemassa toimintaohjelmassa Saksan sosiaalidemokraattien tehtäväksi asetettiin puolueen illegaalisen järjestön ja illegaalisen äänenkannattajan muodostaminen, illegaalisen ja legaalisen toiminnan yhteensovittaminen ja valtiopäivien puhujakorokkeen hyväksikäyttäminen hallituksen politiikan paljastamiseksi sekä vallankumouksellisen propagandan suorittamiseksi.

Puolueen taktiikan korjaamispyrkimyksissä Marx ja Engels panivat suurimmat toiveen-

sa Saksan työväenjoukkoihin. Ja laskelmat kävivät toteen. August Bebelin johtamat puoluejoukot ryhtyivät vähitellen palauttamaan puolueyhteyksiä ja muodostamaan illegaalista järjestöä. Puoluejoukkojen aktiivisuus sekä armoton arvostelu Marxin ja Engelsin taholta vaikuttivat siihen, että puolueen johtavat työntekijät ryhtyivät viimein järjestämään puolueelle ulkomailta painettavaa äänenkannattajaa, jota oli määrä levittää illegaalisesti Saksassa. Kun Marx ja Engels saivat tiedon puolueen aikomuksesta ryhtyä julkaisemaan Sveitsissä *Sosialidemokraatti*-lehteä, he suostuivat sen avustajiksi. Mutta heti kun he saivat tietää, että lehden johto uskotaan hutilukselle ja sosiaalifilantroopille tohtori Höchbergille, entisille düchringiläisille Bernsteinille ja Schrammille, he kieltäytyivät lehden avustamisesta.

KIERTOKIRJE

Marx ja Engels olivat oikeassa kieltäytyessään avustamasta lehteä. Siitä saatiin täysi vakuus heti sen jälkeen, kun Zürichissä ilmestyi Höchbergin julkaiseman aikakauslehden *Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* ensimmäinen numero. Siinä oli julkaistu kolmella tähdellä varustettu artikkeli, jonka takana piilivät Höchberg, Bernstein ja Schramm. »Tähän asti ei ole vielä milloinkaan ilmestynyt painetussa sanassa mitään näin pahasti puoluetta häpäisevää», Marx kirjoitti artikkelista. »Meidän on pakko esiintyä julkisesti puolueen ja teorian halventamista vastaan!»³⁷

Engelsin 17.—18. syyskuuta 1879 laatimassa kiertokirjeessä Bebelille, Liebknechtille, Brackelle ym. Marx ja Engels arvostelivat murhaavasti *Zürichin kolmikön manifestia*, jossa tuo kolmikko katui sosiaalidemokratian valankumouksellista menneisyyttä ja kavensi sen tehtävät kapitalistisen järjestelmän vihe-
liäiseen parsimiseen.

Kiertokirje on kirkkaimpia esimerkkejä Marxin ja Engelsin taistelusta reformismia ja siihen sopeutumista vastaan.

Paljastaessaan *Jahrbuchin* julkaiseman artikkelin tekijöiden emäoppoportunismia Marx ja Engels kirjoittivat: »Jyrkän poliittisen opposition asemesta — yleinen sovittelu; hallitusta ja porvaristoa vastaan käytävän taistelun asemesta — yritys taivutella niitä, saada ne omalle puolelle; ylhäältä käsin harjoitetun jahtauksen rajun vastustamisen asemesta — sävyisä nöyryys ja rangaistuksen tunnustaminen ansaituksi.»³⁸

Marx ja Engels eivät arvostelleet ainoastaan *Zürichin kolmikön taktiikkaa*, vaan myös sen teoreettisia katsomuksia. »Siellä, missä luokkataistelu työnnetään syrjään epämieluisena ja 'karkeana', jää sosialismin perustaksi vain 'todellinen ihmisrakkaus' ja tyhjät fraasit 'oikeudenmukaisuudesta'». ³⁹

Arvostellessaan perinpohjaisesti »zürichiläisten» katsomuksia Marx ja Engels kirjoittivat: »Kuinka puolue voi edelleen sietää riveissään tuon artikkelin kirjoittajia, se on meille aivan käsittämätöntä...

Mitä meihin tulee, niin koko menneisyytemme perusteella meillä on edessämme vain yksi tie. Melkein 40 vuoden ajan me olemme

pitäneet etualalla luokkataistelua historian välittömänä liikkeellepanevana voimana, erittäinkin porvariston ja proletariaatin välistä luokkataistelua — nykyajan sosiaalisen kumouksen voimavipua. Siksi emme mitenkään voi kulkea yhdessä sellaisten ihmisten kanssa, jotka pyrkivät poistamaan liikkeestä tuon luokkataistelun... Jos puolueen uusi äänenkannattaja ottaa noiden herrojen katsomuksia vastaavan suunnan, jos siitä tulee porvarillinen eikä proletaarinen, niin valitettavasti meille ei jää neuvoksi muuta kuin esiintyä julkisesti sitä vastaan ja tehdä loppu siitä solidaarisuudesta, jota olemme tähän saakka teitä kohtaan osoittaneet edustamalla Saksan puoluetta ulkomailla. Mutta toivottavasti asia ei mene *niin pitkälle.*»⁴⁰

Niin pitkälle asia ei todellakaan mennyt. Marxin ja Engelsin kirpeän arvostelun vaikutuksesta puolueen johtajat kiirehtivät sanoutumaan irti Zürichin kolmikön palveluksista lehden toimittamisessa.

TAISTELUA KAHDELLA RINTAMALLA

Kun opportunistiset ainekset eivät onnistuneet ottamaan käsiinsä puolueen äänenkannattajan johtoasemia, rakensivat he itselleen melko kestävänsä pesän puolueen parlamenttiryhmässä. Marx ja Engels esiintyivät useamman kerran valtiopäivämiesten enemmistön opportunistista linjaa vastaan. Nuo valtiopäivämiehet olivat Marxin mukaan ehtineet saada »parlamentaarisen idiotismin» tartunnan. Marx ja Engels selittivät, miten suurta

vaaraa aiheuttavat opportunistiset ainekset yrittäessään muuttaa työväen vallankumouksellisen puolueen reformistiseksi poroporvarilliseksi puolueeksi.

Samaan aikaan marxismin perustanlaskijat kohdistivat kirpeän arvostelunsa lahkolaisia, äärivasemmistolaisia, puolianarkistisia aineksia ja vallankumouksellisen sanahelinän sankareita vastaan. Tuontapaisten katsomusten kirkkaimpana ilmaisijana oli Lontoossa ilmestyvän *Freiheit*-lehden toimittaja Johann Most. Aloitettuaan valtiopäivien sosiaalidemokraattisen ryhmän opportunististen virheiden arvostelusta hän heilahti toiseen äärimmäisyyteen, luisui parlamentin ja legaalisten toimintamahdollisuuksien hyväksikäytön kieltämiseen. Eräiden valtiopäiväedustajien opportunististen asenteiden arvostelun asemesta Most käynnisti sanomalehtensä palstoilla vimmatun kampanjan, joka Marxin sanojen mukaan ei merkinnyt »enää hyökkäystä vain erillisiä henkilöitä vastaan, vaan *koko Saksan työväenliikkeen* polkemista lokaan.»⁴¹

Parlamentarismin »vasemmistolais»-henkinen arvostelu johti Mostin ja puolueen välien katkeamiseen ja vei hänet lopullisesti anarkistien kannalle. Mostin perässä anarkismin tielle luisui myös valtiopäivien sosiaalidemokraattinen edustaja Hasselmann.

Most ja Hasselmann erotettiin puolueesta vuonna 1880 Wiedenissä (Sveitsi) pidetyssä ensimmäisessä illegaalisessa puoluekokouksessa. Samalla edustajakokous pyyhki pois *Gothan ohjelmasta* sen kohdan, jossa sanottiin, että puolueen on pyrittävä ajamaan tarkoituksensa »kaikin laillisin keinoin», ja vahvisti tä-

ten legaalisen ja illegaalisen toiminnan yhdistämisen välttämättömyyden.

Näin ollen Marx ja Engels auttoivat suuresti Saksan sosiaalidemokraatteja oikean toimintataktiikan ja organisatorisen linjan kehittämisessä poikkeuslain vaikeissa oloissa. August Bebelille kuului tärkeä rooli tämän linjan järkkymättömässä ja taidokkaassa toteuttamisessa. Se miten suuresti Marx arvosti Bebeliä, näkyy hänen reaktiostaan 1882 lehdissä julkaistuu valheelliseen tiedotukseen Bebelin kuolemasta. »Se on kauheaa, se on puolueemme suurin onnettomuus. Hän oli poikkeuksellinen ilmiö Saksan (voidaan sanoa 'Euroopan') työväenliikkeessä.»⁴²

Poikkeuslain kaudella (1878—1890) sosiaalidemokraattisen puolueen toiminta, jota ohjasivat tieteellisen kommunismin perustanlaskijat ja Marxin kuoleman jälkeen hänen suuri ystävänsä, muodostui vallankumoukselliseksi kouluksi sen jäsenille, myötävaikutti puolueen rivien lujittumiseen, sen vaikutuksen laajenemiseen joukkojen keskuudessa, sen menestyksen kasvuun vaaleissa ja lopputuloksena sai aikaan Bismarckin eroamisen. Tätä aikakautta pidetään oikeutetusti sankarillisena kautena Saksan sosiaalidemokratian historiasa. Lenin arvosti suuresti puolueen ensimmäisenä toteuttaman legaalisen ja illegaalisen toiminnan yhdistämisen kokemuksen ja katsoi sillä olevan kansainvälisen merkityksen.

Vaikka marxismin perustanlaskijat kiinnittivätkin näin suurta huomiota Saksan sosiaalidemokratiaan, eivät he silti pitäneet itseään tähän puolueeseen kuuluvina tai olevan enemmän vastuussa siitä kuin minkä ta-

hansa muun maan sosialistisesta liikkeestä. »Me kuulumme saksalaiseen puolueeseen tuskin sen enempää kuin ranskalaiseen, amerikkalaiseen tai venäläiseen... Erikoisasemallamme *kansainvälisen* sosialismin edustajina on meistä tietty merkitys»⁴³, Engels kirjoitti.

Yhtä huomaavaisesti ja vaativaisesti kuin Saksan sosiaalidemokratiaan Marx ja Engels suhtautuivat muidenkin maiden sosialistiseen liikkeeseen, muun muassa Ranskan työväenpuolueeseen.

RANSKAN TYÖVÄENPUOLUEEN KEHDON ÄÄRESSÄ

Pariisin kommuunin häviö ja Internationaalinen ranskalaisten jaostojen murskaaminen tuntui raskaana iskuna Ranskan työväenliikkeessä. Ranskan työväenluokalla oli kuitenkin takanaan siksi rikas poliittinen historia, ettei se suinkaan voinut rajoittua toiminnassaan erillisten työläisryhmien jokapäiväisten etujen puolustamiseen. Tasavallan oloissa työläiset saivat suuremmat kuin aikaisemmin mahdollisuudet järjestäytymiseensä luokkana sekä proletaarisen puolueen perustamiseen.

Pääoman ranskankielisellä painoksella oli tavattoman tärkeä merkitys tämän puolueen perustamisen aatteelliselle valmentamiselle.

Marxin aatteet vaikuttivat erittäin voimakkaasti yhteen työväenpuolueen perustajista, Jules Guesdeen. Ollessaan Kommuunin jälkeen maanpaossa Guesde liittyi Sveitsissä ensiksi bakunisteihin. Vuonna 1875 hän tutustui Tšernyševskin teoksiin. Tšernyševskin

materialistiset katsomukset auttoivat Guesdea *Pääoman* aatteiden omaksumisessa ja siirtymisessä tieteellisen kommunismin kannalle. Ranskaan palaamisen jälkeen Guesdesta tuli vuonna 1877 perustetun *Égalité*-lehden toimittaja. Lehti muuttui vähitellen marxismin eli »kollektivismin», kuten sitä Ranskassa nimitettiin, äänenkannattajaksi.

Marxin vanhimman tyttären aviomiehen Charles Longuetin ja Guesden välisen polemiikin yhteydessä Marx kirjoitti tammikuussa 1879 Guesdelle kirjeen, joka ei ole säilynyt meidän päiviimme. Mutta sen sisältö, osittain jopa tekstitarkasti, selviää Guesden vastauskirjeestä Marxille. Kirjeestä näkyy, että Marx asettui Guesden kannalle Longuetia vastaan, joka ei ollut vapautunut proudhoni-laisista ja porvarillisista vaikutteista. Marx antoi suurenmoisen merkityksen »itsenäisen ja taisteluhenkisen puolueen»⁴⁴ perustamiselle. Tällaisen puolueen perusta laskettiin Mar-seillessa pidetyssä edustajakokouksessa loka-kuussa 1879.

Yhdessä Guesden kanssa työväenpuolueen perustamiseen ja Marxin aatteiden levittämiseen Ranskan työväenliikkeessä osallistui myös Paul Lafargue. Hänellä oli onni omaksua Marxin oppia välittömästi, sen luoja suusta. Muistelmissaan Marxista Lafargue kirjoittaa tästä seuraavasti: »Monien vuosien ajan minä olin hänen seuranaan iltakävelyillä Hampsteadissa; näiden kävelyjen aikana sain häneltä taloustieteellisen sivistykseni. Huomaamattaan ehkä itsekään sitä hän selvitteli minulle askel askelelta koko *Pääoman* ensimmäisen osan sisällön sitä mukaa kuin kirjoitti sitä.»

Lafargue muistelee minkäläisen vaikutuksen häneen teki se, kun Marx selitti hänelle avaa-
maansa ihmisyyhteiskunnan kehitysteoriaa:
»Aivan kuin suomukset olisivat pudonneet sil-
mistäni: ensimmäisen kerran minä sain sel-
västi tuntea maailmanhistorian logiikan...»⁴⁵

Lafargue oli kesästä 1879 aina kevääseen
1882, Lontoosta Pariisiin muuttamiseensa asti
vakituudessa kirjeenvaihdossa Guesden kanssa,
eikä rajoittunut yksistään omien katsomusten-
sa esittämiseen, vaan tiedotti myös Marxin
ja Engelsin mielipiteen useista tärkeistä ky-
symyksistä.

Marxismien perustanlaskijat pyrkivät aut-
tamaan muodostumisvaiheessa olevaa puo-
luetta myös avustamalla sen lehdistöä. Maalis-
kuussa 1880 Marx julkaisi kirjoituksen *Filoso-
fian kurjuudesta*, joka julkaistiin *Égalité*-
lehden toimituksen johdatuksena Marxin kirjan
Filosofian kurjuus uudelleen julkaisemiseksi
sanomalehden palstoilla. Marx korostaa artik-
kelissaan, että *Filosofian kurjuuden* ja *Kom-
munistisen puolueen manifestin* lukeminen so-
pii johdatukseksi *Pääoman* tutkimisessa. Huh-
tikuussa 1880 Marx laati *Revue Socialiste*
-kuukausijulkaisua varten *Kyselykaavakkeen*
työläisille. Se oli Ranskan proletariaatin työ-
ja taisteluolojen sekä proletariaattiin kohdis-
tettujen riistomenetelmien ja -asteen sosiolo-
gisen tutkimuksen erittäin seikkaperäinen oh-
jelma. Lafarguen pyynnöstä Engels laati tätä
aikakausjulkaisua varten *Anti-Dühringin* kol-
me lukua käsittävän supistetun tekstin, joka
julkaistiin kirjasena *Utopistinen sosialismi ja*
tieteellinen sosialismi. Tämän varsin kansan-
omaisesti kirjoitetun kirjasen saksankielinen

laitos ja myöhemmin tehdyt käännökset muille kielille ilmestyivät nimellä *Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi*.

Marseillen edustajakokouksen jälkeen nousi kysymys työväenpuolueen ohjelman laatimisesta. Tehtävän vaikeus pani Guesden matkustamaan keväällä 1880 Lontooseen, missä hän aikoi kirjoittaa ohjelmaluonnoksen Marxin välittömällä ohjauksella. Marxin roolista tämän tärkeän asiakirjan laatimisessa Engels kirjoitti näin: »Guesde kävi täällä, kun piti laatia Ranskan työväenpuolueen ohjelmaluonnos. Marx saneli minun ja Lafarguen läsnäollessa täällä huoneessani hänelle johdannon... Se oli mestarillinen näyte iskevästä, kansantajuisesta ja niukkasanaaisesta todistelusta, jonka vertaisia tunnen vain harvoja ja joka saattoi tuossa tiiviissä muotoilussaan minut itsenikin hämmästyksiin.»⁴⁶

Ohjelman teoreettisessa osassa Marx muotoili proletariaatin taistelun perimmäisen päämäärän ja keinot: itsenäiseksi poliittiseksi puolueeksi järjestäytyneen proletariaatin valankumouksellisen toiminnan tietä toteutettu tuotantovälineiden kollektiivinen omistus. Luonnehtiessaan proletariaatin maailmanhistoriallisen tehtävän humanisuutta Marx korosti, että »tuottajaluokan vapauttaminen merkitsee koko ihmisluvun vapauttamista sukupuoli- ja rotueroavuuksista riippumatta».⁴⁷

Marx ja Engels seurasivat hyvin tarkkaavaisesti työväenpuolueen ensi askeleita ja sen sisäistä taistelua, joka puhkesi puolueessa heti sen perustamisen jälkeen. Tämä taistelu johtui puolueen epäyhtenäisestä kokoonpanosta, pikkuporvarillisten ainesten liittymi-

sestä sen riveihin. Entiset bakunistit Benoît Malon ja Paul Brousse koottuaan ympärilleen ryhmän samoin ajattelevia julistivat sodan puolueen ohjelmaa ja sen järjestöperiaatteita vastaan. Taistelua käytiin bakunistien »autonomia»-mielitunnuksella. Brousse ja Malon vaativat, että jokaiselle erilliselle ryhmälle ja federaatiolle annettaisiin vapaus muuttaa mielensä mukaan puolueen ohjelmaa ja mukauttaa sitä paikallisiin olosuhteisiin. Tämäntapaisten »ohjelmien» laatimisessa oli Broussen mielestä lähdettävä »mahdollisuuksien politiikasta» (politique des possibilités) ja syrjäyttämällä kaikki perimmäiset päämäärät esitettävä ohjelmassa ainoastaan sellaisia tavoitteita, jotka ovat toteutettavissa kyseisissä oloissa. Guesde ja Lafargue nousivat taisteluun tätä opportunistista »possibilistista» asteittaisuuden politiikkaa vastaan.

Marx ja Engels usein arvostelivat Guesdea ja Lafargueta heidän viehättymisestään valkankumoukselliseen sanahelinään, heille, varsinkin Guesdelle, ominaisesta lahkolaisuudesta, dogmaattisuudesta ja riittämättömästä taktisesta joustavuudesta. Mutta guesdelaisien ja possibilistien välillä kehkeytyneessä taistelussa marxilaisuuden perustanlaskijat olivat täydellisesti Guesden ja hänen kannattajiensa puolella.

Syyskuussa 1882 St. Étiennessä pidetyssä edustajakokouksessa tapahtui guesdelaisien ja possibilistien kahtiajakautuminen. Marx ja Engels pitivät tätä myönteisenä ilmiönä, askelena eteenpäin työväenpuolueen kehityksessä. »Vääjäämätön on tapahtunut, sovittamattomat ainekset ovat eronneet. Ja se on

hyvä»⁴⁸, Engels kirjoitti St. Étienneen edustajakokouksesta.

Samassa kirjeessä Engels ilmaisi erittäin syvällisen ajatuksen kunkin työväenpuolueen kehityksen sisäisistä lainomaisuuksista antagonististen luokkayhteiskuntien oloissa sekä kahden suuntauksen, toisaalta proletaarisen, vallankumouksellisen ja toisaalta pikkuporvarillisen, opportunistisen, välisestä taistelusta. Marx ja Engels pitivät taistelua opportunistia vastaan puolueen proletaarisen luonteen säilyttämisen välttämättömänä ehtona ja katsoivat siksi äärimmäisissä tapauksissa mahdolliseksi suostua kahtiajakoon, jotta voitaisiin turvata proletaarisen puolueen todellinen yhtenäisyys vallankumouksellisen teorian ja käytännön pohjalta.

TIETEELLISEN SOSIALISMIN PROPAGANDAN ALULLEPANO ENGLANNISSA JA USA:ssa

Kun Ranskassa proletaarisen puolueen muodostuminen tapahtui kärkevän sisäisen taistelun oloissa, niin Englannissa työväenpuolue muodostui vieläkin vaikeimmissa oloissa.

Chartismiliikkeen laantumisen jälkeen Englannin työläiset eivät osoittaneet juuri minäkäänlaista poliittista itsenäisyyttä eivätkä yhdistäneet omaa jokapäiväistä taloudellista taisteluaan perimmäiseen päämäärään: kapitalistisen riiston hävittämiseen. Englannin työväenliikkeen tällaisten erikoisuuksien perussyynä Marx ja Engels pitivät Englannin monopoliasemaa teollisuuden ja siirtomaaherruuden alalla. Englannin työläisten huip-

pukerrokselle joutui huomattava osa niistä ylivoitoista, jotka virtasivat vuolaana virtana Englannin kapitalistien taskuun kautta maailman. Tosin jo 1870-luvulta alkaen Englannin teollisuusmonopoli alkaa kallistua laskusuuntaan Saksan ja USA:n välillä alkaneen kilpataistelun vuoksi. Englanti säilytti kuitenkin vielä monopoliasemansa siirtomaavaltiona. Marx piti Englannin työväenliikkeen näin hitaan edistymisen yhtenä syynä myös Englannin työläisille luonteenomaista välinpitämättömyyttä kaikkea teoriaa kohtaan yleensä.

Sosialistisen liikkeen menestymisen mannermaalla herätti kuitenkin mielenkiinnon sosialismia kohtaan myös Englannissa. »Valitettavasti», Marx kirjoitti, »erilaiset katsaukset, aikakausjulkaisut, sanomalehdet yms. käyttävät tätä 'kysyntää' ainoastaan 'tarjotakseen' yleisölle lahjottavien, sivistymättömien, liehakoivien kynäilijäpahasten hylkytuotteita, joiden hintana on penni riviltä...»⁴⁹

Sosialististen aatteiden »tunnetuksitekijänä» esiintyi mm. englantilainen sanomalehtimies Hyndman. Tutustuttuaan *Pääoman* ensimmäisen osan ranskankieliseen laitokseen Hyndman kiinnostui sosialismista ja Marxin sanojen mukaan tuppautui tuttavuuteen hänen kanssaan. Marx yritti muutamien tapaamisiensa aikana selittää hänelle oikeaa käsitystä vallankumouksellisesta teoriastaan. Hyndman ja hänen kannattajansa pyrkiessään yhdistämään demokraattiset ja työväenklubit perustivat kesäkuussa 1881 Demokraattisen federaation. Kommentaarina federaation ohjelmaan

Hyndman levitti sen jäsenille kirjastaan *Englanti kaikkia varten*. Kuten Marx kirjoitti tässä Hyndmanin kirjasssa »työtä ja pääomaa koskevat luvut olivat ainoastaan *Pääoman* sanatarkkaa tai hiukan muunneltua jäljennöstä. Siitä huolimatta tuo hulttio ei edes mainitse kirjan nimeä paremmin kuin sen tekijääkään...»⁵⁰ Suojatakseen itsensä plagiointisyytteeltä Hyndman mainitsee johdannossa soinnittomasti, että tämän luvun ajatuksista ja suurelta osalta myös asiatietoaineistosta hän on kiitollisuuden velkaa »erään suuren ajattelijan ja omaperäisen kirjailijan teokselle».

Marx ei peitellyt suuttumustaan Hyndmaniltakaan. Puolustukseksi Hyndman vetosi siihen, että »englantilaiset eivät pidä, että ulkomaalaiset opettaisivat heitä» ja että Marxin nimi »on sikäli vihattu» jne.

Kun mainittu brittiläisellä suurvaltapöyhkeydellä ja pikkuporvarillisella »arvokkuudella» saastutettu kirjailija sai päähänsä esiintyä sosialististen aatteiden julistajana ja puolueen perustajana, Marx luonnollisestikin suhtautui tuollaiseen tempaukseen erittäin epäilevästi.

Vallan toisenlaisen vaikutuksen Marxiin teki englantilaisen lehtimiehen Belfort Baxin Marxia ja hänen oppiaan käsittelevä kirjoitus aikakausjulkaisussa *Modern Thought*. Vaikka tämä kirjoitus ei ollutkaan vapaa virheistä ja sekavuuksista, kirjoitti Marx siitä kirjeessään Sorgelle näin: »Tämä on ensimmäinen englantilainen artikkeli, jossa kuvastuu todellinen innostus uusia aatteita kohtaan ja joka nousee rohkeasti brittiläistä poroporvarilli-

suutta vastaan... Tärkeintä minulle oli kuitenkin se, että sain *Modern Thought* -lehden mainitsemani numeron jo 30. marraskuuta, joten saatoin ilahduttaa rakasta vaimoani vielä hänen elämänsä viimeisinä päivinä. Tiedäthän miten suurella mielenkiinnolla hän suhtautui kaikkiin tämänkaltaisiin asioihin.»⁵¹

Belfort Baxin ohella sosialistisia aatteita alkoi levittää myös runoilija, taiteilija ja publisisti William Morris. Marxin opin kannattajia löytyi myös valveutuneiden työläisten keskuudesta. Tähän vaikutti melkoisesti se, että tradeunionilainen *Labour Standard* -lehti julkaisi touko—elokuussa 1881 kaksitoista Engelsin artikkelia. Niissä Engels selitti paitsi työväenluokan taloudellisen, myös poliittisen taistelun merkitystä sekä proletaarisen puolueen perustamisen ehdotonta välttämättömyyttä.

Vaikka sosialististen aatteiden propagandassa tapahtuikin määrätynlaista edistystä, ei Marxin enempää kuin Engelsinkään ollut suotu elää Englannin todellisen sosialistisen puolueen perustamisen päiviin saakka.

Yhtä suuret vaikeudet olivat voitettavina työväenpuolueen muodostamisen tiellä Amerikan Yhdysvalloissakin. Kapitalismi tässä maassa alkoi kehittyä kansalaissodan jälkeisellä kaudella myrskyisää vauhtia. USA oli Marxin mielestä erittäin mielenkiintoinen kohde taloustieteen tutkijalle. Nimenomaan täällä olivat erittäin kirkkaasti nähtävissä Marxin toteamat kapitalismin kehityksen uudet ilmiöt: pääomien tavaton keskittyminen, »suurten yhtymien monopolivoiman ja turmiollisen (kansanjoukkojen välittömän toi-

meentulon mielessä) vaikutuksen kasvu, yhtymien, jotka kansalaissodan alusta alkaen alistavat jatkuvasti kiihtyvällä vauhdilla valtaansa teollisuuden, kaupankäynnin, maanomistuksen, rautatiet ja rahavarat»⁵². Marx luonnehtii hyvin osuvasti myös USA:n poliittista järjestystä: »Liikemieskoplat ovat kaapanneet käsiinsä lainsäädäntöelimet ja kaupustelevat politiikalla.»⁵³

Teollisuuden nopeasta kehittymisestä ja työväenluokan kasvusta huolimatta sosialistiset aatteet raivasivat USA:ssa hitaasti tietään. Se johtui ensinnäkin siitä, että Amerikan työläisten kokoonpano ei ollut pysyvä, sillä työläisillä oli mahdollisuus hankkia maata ja tulla farmareiksi. Toisena syynä oli se, että valkoihoiset Amerikan työläiset olivat etuoikeutetussa asemassa neekereihin verrattuna samoin kuin muista maista saapuneisiin siirtolaisiin nähden, joille maksettiin pienempää palkkaa. USA:n samoin kuin Englanninkin työväenliike oli puhtaasti käytännöllistä ja teoriaa vieroksuva. Sosialististen aatteiden hidas leviäminen USA:ssa oli selitettävissä myös sillä, että sosialismin pääjuulistajina Amerikassa olivat saksalaiset maanpakolaiset, huomattavalta osaltaan lassallelaiset, joilla oli taipumusta dogmaattisuuteen ja lahkolaisuuteen ja joilla ei ollut yhteyttä amerikkalaisten työläisten jokapäiväiseen taisteluun.

Internationaalien ja Marxin kannattajien vaikutus ei kuitenkaan voinut olla tuntumatta myös USA:ssa. Kesällä 1876 perustettiin Amerikan työväenpuolue. Siinä oli myös marxilainen siipi, jota johtivat Sorge, vuonna 1866

kuolleen Joseph Weydemeyerin poika Otto ja Internationaalin pääneuvoston entinen jäsen, kirjeenvaihtajajäsen Irlannin osalta MacDonnel, joka oli siirtynyt maanpakolaisena USA:han vuonna 1872. Toimiessaan puoluelehden *Labour Standard* toimittajana MacDonnel kääntyi Marxin ja Engelsin puoleen pyytäen heitä lehden avustajiksi. Maaliskuussa 1878 Engels julkaisi tässä New Yorkissa ilmestyvässä lehdessä artikkelisarjan *Eu-roopan työläiset vuonna 1877*.

Marxin kannattajat joutuivat kamppailemaan puolueessa olevia reformisteja ja lahkolaisia vastaan. Sen jälkeen kun lassallelaiset saivat vuoden 1877 edustajakokouksessa enemmistön puolelleen, Sorge, MacDonnel ja heidän kannattajansa erosivat puolueesta. Kohta puolueeseen ilmaantui jälleen henkilöitä, jotka olivat halukkaita siirtymään marxismiin kannalle. Tieteellisen kommunismin aatteet alkoivat tunkeutua myös puoluelehtiin, varsinkin 1880-luvun alussa, jolloin marxismiin propagandaa ryhtyi harjoittamaan aktiivisesti huomattava saksalainen sosiaalidemokraatti, Marxin innokas kannattaja Internationaalissa Adolf Hepner.

Marxin ja Engelsin kannattajat ottivat kuitenkin vasta ensi askelia niin teorian kuin käytännöllisen vallankumouksellisen toiminnan alalla. Amerikan proletariaatin teoreettinen kypsymättömyys ja poliittinen kokemattomuus johtivat siihen, että monet työläiset joutuivat erilaisten sosiaalireformaattorien vaikutuksen alaisiksi, ja nämä puolestaan lupailivat heille aivan lähitulevaisuudessa tuntuva parannusta.

Yhtenä tällaisista reformaattoreista oli Henry George, suurta kohua herättäneen kirjan *Edistys ja köyhyys* tekijä. Hänen vaikutuksensa alkoi tuntua Amerikan lisäksi myös Englannissa. Henry George julisti, että kaikinainen sorto loppuu, kun vain maa saadaan kansallistetuksi ja maankorkoa aletaan maksaa valtiolle. Edistyksellisen vaatimuksen maan kansallistamisesta, jonka esittivät aikoinaan jo Englannin radikaalit porvarilliset taloustieteilijät, Henry George muutti kapitalistisen yhteiskunnan kaikkien vikojen yleispäteväksi parannuskeinoksi. Arvostellessaan tätä »sosialistista ihmelääkettä» Marx luonnehti Sorgelle lähettämässään kirjeessä sen todellista olemusta: »Kokonaisuus on siis vain sosialistisen koristereunuksen saanut yritys pelastaa kapitalistien herruus ja itse asiassa perustaa se uudelleen nykyistä vielä laajemmalle pohjalle». ⁵⁴ Samalla Marx osoitti, että maan kansallistamisen vaatimus voidaan tietyissä oloissa esittää yhtenä välitoimenpiteenä, kuten aikoinaan tehtiin *Kommunistisen puolueen manifestissa*.

Marx ja Engels paljastivat teoreettisesti kestävämmiksi ne katsomukset, joilla oli vielä vaikutusta Englannin ja USA:n työväenluokkaan, ja arvostelivat näiden maiden englantilaisia ja amerikkalaisia sosialisteja heille ominaisesta kaavaoppineisuudesta, kykenemättömyydestä soveltaa marxilaisuuden peruseriaatteita maittensa konkreettisiin oloihin sekä siitä, että heiltä puuttui välitön yhteys työväenliikkeeseen.

Leninin sanojen mukaan marxismin perustanlaskijoiden eri maiden sosialisteille lähet-

tämissä kirjeissä esiintyy erittäin selvästi kaksi erilaista »neuvojen, ohjeiden, oikaisujen, uhkausten ja opetusten linjaa. Englantilais-amerikkalaisia sosialisteja he kehottivat herkeämättä sulautumaan työväenliikkeeseen ja kitkemään järjestöistään pois ahdasmielisen ja piintyneen lahkolaishengen. Saksalaisia sosiaalidemokraatteja he opettivat herkeämättä: älkää langetko poroporvarillisuuteen, 'parlamentti-idiotismiin' (Marxin sanonta 19. syyskuuta 1879 päivätyssä kirjeessä), pikkuporvarilliseen intellektuelliopportunismiin»⁵⁵.

Nämä erikoisuudet Marxin ja Engelsin erimaiden sosialisteille antamissa neuvoissa ja ohjeissa olivat selitettävissä kunkin maan taloudellisessa ja poliittisessa elämässä vallitsevilla eroavuuksilla, työväenliikkeen erilaisella tasolla, erilaisilla esteillä, jotka nousivat tieteellisen sosialismin ja työväenliikkeen yhdistämisen sekä proletaarisen puolueen perustamisen tielle tässä tai tuossa maassa.

Lenin kirjoitti: »Tieteelliseltä näkökannalta katsottuna havaitsemme siinä materialistisen dialektiikan mallinäytteen, kyvyn nostaa etualalle ja korostaa kysymyksen eri koh-
tia, sen eri puolia yksien tai toisten poliittisten ja taloudellisten olosuhteiden konkreettisten erikoispiirteiden mukaisesti. Työväenpuolueen käytännöllisen politiikan ja taktiikan kannalta katsottuna näemme siinä mallinäytteen siitä, kuinka *Kommunistisen manifestin* luojaat määrittelivät taistelevan proletariaatin tehtävät eri maiden kansallisen työväenliikkeen eri vaiheiden mukaisesti.»⁵⁶

Marxismiin tunnetuksitekemisessä saavutet-

tu menestys ja Saksan sosiaalidemokratian arvokas kokemus myötävaikuttivat siihen, että 1870- ja 1880-luvun vaihteessa alkoi ilmaantua sosialistisia puolueita ja ryhmiä eri maihin: Itävaltaan, Belgiaan, Tanskaan, Espanjaan, Portugaliin, Alankomaihin ja Pohjois-Italiaan. Vuonna 1878 muodostui Tšekkoslovakian sosiaalidemokraattinen puolue. Toukokuussa 1880 Leo Frankelin johdolla perustettiin Unkarin yleinen työväenpuolue ja vuonna 1882 Puolan ensimmäinen sosialistinen puolue Proletariaatti. Näin siis proletaarisia puolueita alkoi ilmaantua yhä uusiin maihin.

Vaikka Kansainvälinen työväenliitto olikin lakkautettu, proletaarien kansainväliset suhteet säilyivät ja kehittyivät uusissa muodoissa. Suuri proletaarinen järjestö jatkoi, Engelsin sanojen mukaan, elämäänsä »mahtavampana kuin koskaan aikaisemmin, yhtenäisyyden ja solidaarisuuden entistä lujempaan liittona, toiminnan ja politiikan ykseytenä». ⁵⁷ Eri maiden työläiset pitävät johtolankanaan yhteistä toimintasuunnitelmaa, joka »vapaasti mukautuu jokaisen kansakunnan ja jokaisen paikkakunnan erilaisiin olosuhteisiin ja siitä huolimatta säilyttää kaikkialla omat peruspiirteensä ja turvaa näin ollen päämäärän yhteisyyden ja toimintakeinojen yleispätevyyden yhteisen päämäärän saavuttamiseksi: työväenluokan vapauttamiseksi työväenluokan omin voimin. ⁵⁸

Näin marxismin perustanlaskijat opettivat eri maiden sosialisteja soveltamaan luovasti proletariaatin oppia maidensa konkreettisiin oloihin noudattamalla internationaalisten ja kansallisten etujen dialektista yhtenäisyyttä.

VENÄLÄISTEN VALLANKUMOUKSELLISTEN YSTÄVÄ JA NEUVOJA

1870-luvulta alkaen Marxin katse suuntautui yhä useammin paremman toiveessa Venäjään, maahan, joka on antava uuden sysäyksen vallankumoukselle Euroopassa. Marx kirjoitti 1877 Sorgelle: »Vallankumous alkaa tällä kertaa Idässä, joka on tähän asti ollut vastavallankumouksen koskematon rintavarustus ja vara-armeija.»⁵⁹

Marxin nerokas kaukonäköisyys ilmeni erittäin kirkkaasti siinä, että hän osasi nähdä tässä siihen aikaan takapajuisessa maassa, joka otti vasta ensi askelia teollisen kapitalismin tiellä, mahtavan potentiaalisen vallankumousvoiman, jonka oli tulevaisuudessa näyteltävä merkittävää osaa maailman historiassa. Silloin kun Marx opiskeli venäjän kieltä, kun hän kirjoitti muistiin tavattoman määrän Venäjää koskevaa asiakirja-aineistoa ja luki kirjoja Venäjästä, häntä ei johtanut pelkästään teoreettinen kiinnostus maankoron ja agraarisuhteiden ongelmiin, vaan myös poliittinen kiinnostus tätä suurten vallankumouksellisten mahdollisuuksien maata kohtaan, sen menneisyyttä, nykypäivää ja tulevaisuutta, sen kansaa ja kansan kulttuuria kohtaan.

Elämänsä viimeisten kymmenen vuoden aikana Marx luki suuren määrän venäjänkielisiä kirjoja, tutkimuksia, tilastollisia kokoomateoksia ja asiakirja-aineistoja, joita hän sai Danielsonilta, Kovalevskilta ja muilta venäläisiltä ystäviltään ja kirjeenvaihtajilta. Osan tästä aineistosta Marx palautti takaisin, ja osa

Friedrich Engels. 1870-luvun loppu

Das Kapital.

Kritik der politischen Oekonomie.

Von

Karl Marx.

Erster Band.

Buch I: Der Produktionsprocess des Kapitals.

Das Recht der Uebersetzung wird vorbehalten

Hamburg

Verlag von Otto Meissner.

1867.

New-York: L. W. Schmidt. 24 Barclay-Street.

Pääoman ensimmäisen saksalaisen painoksen etukansi

jäi hänen kirjastoonsa. Hänen laatimaansa varsin epätäydelliseen luetteloon *Kirjastoni venäjänkieliset teokset*⁶⁰ kuuluu 115 nimikettä, jotka käsittävät 150 nidettä. Niissä tarkastellaan mitä erilaisimpia kysymyksiä: Venäjän historiaa, maatalouden tilaa, agraarisuhteita, venäläistä kyläyhteisöä, teollisuutta, rautatieliikennettä, sisä- ja ulkomaankauppaa, pankki- ja luottotoimintaa, työläisten asemaa, tsarismia siirtomaapolitiikkaa jne. Tästä luettelosta puuttuu ainakin yhtä suuri, ellei suurempi määrä kirjoja, joista Marx oli laatinut muistiinpanoja, joihin hän oli tehnyt reunahuomautuksia, tai joista oli mainintoja hänen teoksissaan ja kirjeenvaihdossaan.

Venäjä kiinnosti Marxia monipuolisesti, mutta hänen suurimman huomionsa kohteena olivat agraarisuhteet, varsinkin venäläisen kyläyhteisön alkuperä, historia ja ne prosessit, joita siinä tapahtui maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen.

Marx ei ollut samaa mieltä sellaisten tutkijoiden kanssa, jotka puolsivat venäläisen kyläyhteisön omintakeista alkuperää ja kehitystä ja väittivät, ettei sillä muka ollut mitään yhteistä muiden maiden alkukantaisen yhteisjärjestelmän kanssa.

Erittäin suurella mielenkiinnolla Marx tutki moniosaisia virallisia julkaisuja ja kirjallisuutta, joissa käsiteltiin kyläyhteisön asemaa ja talonpojiston asemaa surullisen kuuluisan maaorjuudesta »vapauttamisen» jälkeisellä kaudella.

Vaikka Marx suhtautuikin ankaran arvostelevasti virallisiin asiakirjoihin ja liberaaliporvarillisten historioitsijoiden ja lehtimiesten

kirjallisiin tuotteisiin, sai hän kuitenkin kootuksi näistä lähteistä huomattavan määrän tärkeää asiatietoaineistoa. Aivan toisenlainen oli hänen suhteensa vallankumouksellisten demokraattien, varsinkin Tšernyševskin teoksiin. Marx luki erittäin tarkkaavaisesti Danielsonin hänelle lähettämän Tšernyševskin käsikirjoituksen *Письма без адреса* (Osoitteettomia kirjeitä). Marxin mielestä teos oli erittäin mielenkiintoinen ja hän myötävaikutti sen julkaisemiseen Sveitsissä. Hänen kirjastossaan oli useita muitakin Tšernyševskin teoksia, muun muassa artikkeli *Труден ли выкуп земли?* (Onko maanlunastus vaikeaa?) ja *Материалы для решения крестьянского вопроса* (Aineistoa talonpoikaiskysymyksen ratkaisemiseksi). Marxin laatimassa venäläisten julkaisujen luettelossa on Tšernyševskin romaani *Пролог* (Prologi), hänen historialliset teoksensa: *Кавеньяк* (Cavaignac) ja *Борьба партий во Франции* (Puolueiden välinen taistelu Ranskassa). Marx arvosti suuresti kuuluisaa venäläistä tiedemiestä ja kriitikkoa Tšernyševskiä ja aikoi kirjoittaa kirjan hänen elämästään ja teoksisiaan tarkoituksella »herättää sympatioita häntä kohtaan Länessä». ⁶¹ Marx pyysi useamman kerran Danielsonia lähettämään tätä varten henkilötietoja Tšernyševskistä. Mutta Danielson onnistui lähettämään ainoastaan lyhyen elämäkertatiedotteen. Marxin aikomus jäi täyttämättä.

Marxin tutustumista Venäjään edisti myös kaunokirjallisuus, mm. Saltykov-Štšedrinin loistava satiiri. Hänen kirjansa *Убежище Монрепо* (Monrepon turvapaikka) on kirjavanaan Marxin alleviivauksia. Erityistä

huomiota hän on kiinnittänyt kirjan viimeiseen lukuun *Предостережение* (Varoitus), jossa Saltykov-Štšedrin kuvaa uutta ilmiötä Venäjän silloisessa todellisuudessa: kapakoitsijoiden, rahanvaihtajien, urakoitsijoiden ynnä muiden samankaltaisten »nylkyrimestarien» edustaman laajan porvaristokerroksen syntymistä. Paitsi kirjaa *Убежище Монрепо* Marxin kokoelmassa oli Saltykov-Štšedrinin *Господа ташкентцы* (Taškentilaiset herrat), *За рубежом* (Rajan takana), *Дневник провинциала в Петербурге* (Maalaisen pietarilainen päiväkirja) ym.

Marx ei tutkinut ainoastaan sen hetkisiä, vaan myös aikaisemmin Venäjällä vallinneita agraarisuhteita ja talonpojiston asemaa. Niinpä hänen huomionsa kiintyi N. I. Kostomarovin monografiseen tutkielmaan *Бунт Стеньки Разина* (Stenka Razinin kapina). Vaikka tekijän konseptio olikin kaukana tieteellisestä, sisälsi monografia paljon asiatietoaineistoa. Sen pohjalta Marx sai käsityksen taistelun laajuudesta, kapinan spontaanisuudesta ja niistä päämääristä, jotka kansan johtaja Razin oli asettanut kapinalle. Kaikkeen lukemaansa Marx teki merkintöjä, joista ilmeni hänen henkilökohtainen suhteensa asiaan, hänen suuttumuksensa talonpoikien sortoa kohtaan, jota tilanherrat harjoittivat, sekä hänen vihansa sitä velkaorjuutta kohtaan, johon talonpojisto oli maareformin jälkeen joutunut. Marxin huomautuksista pursuu viha tsarismia kohtaan ja syvä myötätunto tilanherrojen riistoa ja poliittista sortoa vastaan taistelevia kohtaan.

Vuoden 1881 lopulla ja 1882 alussa Marx ryhtyi systematisoimaan kokoamaansa laajaa

aineistoa ja tekemään siitä yleistäviä johtopäätöksiä, jotka hän sisällytti *Kirjoituksiinsa vuoden 1861 reformista ja Venäjän kehityksestä reforminjälkeisellä kaudella*.⁶²

Tämän mittasuhteiltaan valtavan ja sisällöltään syvällisen Venäjän olojen tutkimuksen tuloksista Engels kirjoitti seuraavasti: »En tunne ketään toista, joka tuntisi yhtä hyvin Venäjän, sen sisäisen ja ulkopoliittisen tilanteen, kuin hän (Marx).»⁶³

Venäjän vallankumoukselliset olivat erittäin kiinnostuneita tietämään, mitä Marx ajatteli Venäjän taloudellisen kehityksen näköaloista reformin jälkeisellä kaudella, muun muassa venäläisen kyläyhteisön kohtalosta. Väitellessään tästä kysymyksestä he vetosivat usein *Pääomaan*, sitä paitsi eräät heistä tulkitsivat sitä omalla tavallaan pannen Marxin tilille sellaisia katsomuksia, joita hän ei ollut aikonutkaan puolustaa. Niinpä esimerkiksi narodnikkien ideologi N. K. Mihailovski oli kirjoittanut artikkelin *Karl Marx Žukovskin oikeuden edessä*, joka pakotti Marxin tarttumaan kynään.

Kirjeessään *Otetšestvennyje Zapiski* (Isänmaallinen lehti) julkaisun toimitukselle Marx torjui päättävästi Mihailovskin hänen nimiinsä paneman ajatuksen, että muka hän pitää venäläisten liberaalien tapaan päivänpolttavimpana tehtävänä Venäjällä talonpoikaisyhteisön hävittämistä ja heittäytymistä päätä pahkaa kapitalismin pyörteisiin. Marx vastusti jyrkästi yritystä muuttaa *Pääomassa* esitetty kapitalismin syntymisen historiallinen kuvaus jonkinlaiseksi »yleispäteväksi tiirikaksi», sellaisen yleisen kehitystien historiallis-filosofiseksi teo-

riaksi, joka on kohtalokkaasti kaikkien kansojen edessä, ennen kuin ne tulevat kommunismiin. Samalla Marx kumosi narodnikkien oletuksen, että kyläyhteisön pelkkä olemassaolo vapauttaa takuulla Venäjän kapitalismin kehitykseltä. Narodnikit pitivät kyläyhteisöä sosialistisen yhteiskunnan ituna ja perustana. »Jos Venäjä», Marx kirjoitti, »tulee kulkemaan edelleenkin sitä tietä, jota se on kulkenut vuodesta 1861 lähtien, niin se päästää ohitse parhaan tapauksen, jonka historia on milloinkaan suonut yhdellekään kansalle, ja joutuu kokemaan kaikki kapitalistisen järjestelmän kohtalokkaat vastoinkäymiset.»⁶⁴

Tämä vuonna 1877 kirjoitettu kirje oli kuitenkin jäänyt Marxilta lähettämättä Pietariin. Hän pelkäsi kaikesti, että kirjeen julkaiseminen saattaa aiheuttaa tsaarin hallituksen taholta vainotoimenpiteitä *Otetšestvennyje Zapiski*-julkaisun toimitusta kohtaan. Kun Engels Marxin kuoleman jälkeen selaili hänen pape-reitaan, hän huomasi tämän kirjeen ja lähetti siitä jäljennöksen Vera Zasulitšille. Toisen jäljennöksen hän luovutti G. A. Lopatinille, joka toi sen Venäjälle, missä se kierteli ranskankielisestä alkuperäiskappaleesta käsin kirjoitettuin jäljennöksinä aina sen julkaisemiseen saakka Genèvessä 1886 ja Venäjällä 1888.

Vuonna 1881 Marx joutui Vera Zasulitšin hänelle kirjoittaman kirjeen vuoksi käsittelemään uudemman kerran kysymystä Venäjän kehitysteistä ja kyläyhteisön kohtaloista. Kirjeensä Zasulitš oli kirjoittanut tovereittensa Kravtšinskin, Stefanovitšin, Deutschin ja heidän puolalaisten ystäviensä Dicksteinin ja Warynskin pyynnöstä. Vähää aikaisemmin,

joulukuussa 1880 Narodnaja voljan (Kansan tahto) toimeenpaneva komitea oli pyytänyt Marxia kirjoittamaan tutkimuksen venäläisen kyläyhteisön kohtaloista. Helmikuussa 1881 Zasulitš kirjoitti Marxille, että tämä kai tietää, miten suuressa suosiossa *Pääoma* on Venäjällä; mutta hän ei todennäköisesti arvaa, millainen merkitys hänen kirjallaan on agraarikysymyksestä ja kyläyhteisöstä Venäjällä käytäville väittelyille; sitä paitsi Marxin näkökantaa pyritään tulkitsemaan aivan päinvastaisesti. »Tämän vuoksi Te, kansalainen, käsitätte kuinka suuresti meitä kiinnostaa Teidän mielipiteenne tästä kysymyksestä ja kuinka suuren palveluksen Te tekisitte meille, jos toisitte julki oman katsantokantanne meidän kyläyhteisömme mahdollisista kohtaloista ja siitä teoriasta, jonka mukaan historiallisen kiertämättömyyden pakosta maailman kaikkien maiden tulisi käydä läpi kapitalistisen tuotantotavan kaikki vaiheet.»⁶⁵

Marx suhtautui erittäin vakavasti hänelle esitettyyn pyyntöön, mikä näkyy hänen mainittuun Zasulitšin kirjeeseen laatimistaan vastauksen konsepteista.⁶⁶ Ne ovat sinänsäkin mielenkiintoisia, koska Marxin näkökanta tulee niissä seikkaperäisemmin esille kuin Zasulitšille lähetetyssä suppeassa vastauksessa. Aivan samoin *Otetšestvennyje Zapiski* -julkaisulle lähettämässään kirjeessä Marx haihduttaa väärinkäsityksen hänen luulotellusta teoriastaan, jonka mukaan tuottajan erottaminen tuotantovälineistä, maanviljelijöiden pakkoluvutus ja tältä pohjalta tapahtuva kapitalistisen järjestelmän kehittyminen olisi muka kaikille maille historiallisesti kiertämätöntä.

Pääoma ei sisällä perusteluja venäläisen kyläyhteisön elinvoimaisuuden puolesta eikä sitä vastaan, mutta erityisten tutkimusten pohjalta, Marx sanoo tullessaan sellaiseen johtopäätökseen, että kyläyhteisö saattaisi muodostua Venäjän yhteiskunnallisen uudestisyntymisen tukipisteeksi, »jos se ennen kaikkea vapautettaisiin kaikilta tahoilta siihen kohdistetusta turmelevasta vaikutuksesta ja sen jälkeen turvattaisiin sille normaalit kehitysmahdollisuudet»⁶⁷.

Zasulitšille tarkoittamansa kirjeen luonnoksissa Marx toisin kuin narodnikit osoittaa, että kyläyhteisö ei voi kehittää itsestään korkeampaa yhteiskuntajärjestelmää koska siltä puuttuu aineellisia edellytyksiä tätä varten. Kapitalismin kehityksen vaikutuksesta siinä tapahtuu yhteiskunnallinen differentiaatio, talonpojiston jakautuminen luokkiin. Kyläyhteisön voisi pelastaa lopulliselta tuholta ainoastaan Venäjän vallankumous ja mahdollisuus käyttää hyväksi Länessä sosialismia varten luotuja aineellisia edellytyksiä.

Marx ja Engels olivat sitä mieltä, että Venäjä saattaisi sivuuttaa kapitalismin tai lyhentää huomattavasti sen kehitysprosessia. Ajatuksen tästä ja tätä varten tarvittavista edellytyksistä he muotoilivat *Kommunistisen puolueen manifestin* vuoden 1882 venäjänkielisen laitoksen esipuheessa seuraavalla tavalla: »Jos Venäjän vallankumouksesta tulee merkki prolettaarisen vallankumouksen alkamiselle Länessä, niin että molemmat täydentävät toisiaan, silloin nykyinen venäläinen maan yhteisomistus voi olla kommunistisen kehityksen lähtökohtana.»⁶⁸

Samassa esipuheessa marxismin perustanlaskijat osoittavat siihen uuteen rooliin, jota Venäjä alkaa näytellä vapaustaistelussa: »Venäjä on Euroopan vallankumouksellisen liikkeen etujoukko!»⁶⁹

On ymmärrettävää, että Marx seurasi suurella mielenkiinnolla ja lämpimällä myötätunnolla Venäjän vallankumouksellisten toistaiseksi vähälukuisen ryhmän taistelua tsaarin yksinvaltiutta vastaan. Ei läheskään kaikki Venäjän vallankumouksellisen nuorison katsoimuksissa ja taktiikassa saanut hänen hyväksymistään. Marx tiesi miten kaukana tämä nuoriso on vielä tieteellisestä kommunismista, miten syväle narodnikkilaiset ennakkoluulot ovat juurtuneet sen keskuuteen. Mutta Marx piti ilahduttavana ja toiveita herättävänä sitä, että venäläinen nuoriso oli suuremmassa määrin kuin mikään muu nuoriso kiinnostunut teoriasta, että sillä oli kiihkeä halu saada selville tieteellinen totuus selviytyäkseen sen avulla siitä sekavasta ristiriitaisuuksien vyyhdestä, jonka keskellä kamppaili heidän suuri synnyinmaansa. Seuratessaan tarkkaavaisesti Venäjän edistyksellistä yhteiskunnallista ajattelua Marx havaitsi näissä vallankumouksellisen nuorison etsiskelyissä niiden syvällisten prosessien heijastuksen, joita oli käynnissä Venäjän kansan keskuudessa. Hän kirjoitti: »Venäjällä nykyisin vireillä oleva henkinen liike osoittaa, että syvällä alhaalla on käymis-tila. Älyt ovat aina näkymättömin langoin sidoksissa kansan syvien rivien kanssa.»⁷⁰

Ei missään muussa maassa *Pääomaan* suhtauduttu niin suurella mielenkiinnolla eikä missään se aiheuttanut niin kiivaita väittelyjä

kuin Venäjällä. Tsaarin »kaikkiviisas» sensori Skuratov teki suoranaisen kömmähdyksen, kun ei vastustanut *Pääoman* venäjännöksen julkaisemista sillä perusteella, että näin vaikeatajuista kirjaa »tuskin monikaan tulee lukemaan Venäjällä, ja vielä harvemmat ymmärtävät sitä».

Pääoma herätti suurta vastakaikua paitsi vallankumouksellisen sivistyneistön myös venäläisten tiedemiesten keskuudessa. Marxilla ei ollut syytä valittaa, että Venäjällä hänen kirjansa olisi kohdannut yhtä tiiviin vaikeneamisen seinän kuin Saksassa ja muissa Länsi-Euroopan maissa. Eräät venäläisten tiedemiesten resensiot ja artikkelit oli kirjoitettu niin korkeatasoisesti, että Marx katsoi välttämättömäksi tutustuttaa niihin lukijoitaan *Pääoman* toisen painoksen *Jälkilauseessa*. Marx tuli siihen johtopäätökseen, että Venäjällä »*Pääoma* on luetumpi ja tunnustetumpi kuin missään muualla»⁷¹.

Marx piti yhtenä tärkeimmistä tehtävistään auttaa Venäjän kansaa sen vaivalloisissa teoreettisissa etsiskelyissä ja tämän kautta vauhdittaa ja helpottaa sen vapautta tavoittelevaa taistelua. Sen vuoksi Marxin kirjeenvaihto venäläisten henkilöiden kanssa kasvoi vuosi vuodelta, venäläiset vallankumoukselliset saivat hänen kodissaan sydämellisen vastaanoton sekä tarvittavia neuvoja ja apua.

Siitä suuresta valmentavasta koulutuksesta huolimatta, jota venäläinen nuoriso sai Belinskin, Tšernyševskin ja Dobroljubovin kirjoista, marxismin leviämistiet Venäjälle eivät olleet kuitenkaan yksinkertaisia eivätkä helppoja. Haittana olivat narodnikkilaiset pikkuporva-

rilliset katsomukset ja harhaluulot, joita synnytti maan taloudellinen ja poliittinen takapajuisuus.

Artikkeleissaan, kirjeenvaihdossaan venäläisten tiedemiesten ja vallankumouksellisten toimihenkilöiden kanssa sekä henkilökohtaisissa tapaamisissaan heidän kanssaan Marx ja Engels arvostelivat objektiivisesti, tieteellisesti pohjalta narodnikkien harhakuvitelmia Venäjän »ei-kapitalistisesta kehityksestä» sekä narodnikkien poliittisia katsomuksia ja taktiikkaa.

Kun vuonna 1879 Zemlja i volja (Maa ja vapaus) -järjestön kahtiajako johti Narodnaja volja (Kansan tahto) -puolueen ja Tšornyi peredel (Musta jako) -ryhmän muodostumiseen, Marx ei voinut asettua varauksettomasti kummankaan järjestön puolelle. Narodnaja volja -puolueessa hän katsoi myönteiseksi sen, että tämä oli katkaissut välinsä bakunistien ja anarkistien kanssa ja tunnusti poliittisen taistelun välttämättömyyden. Vaikka Marx ja Engels suhtautuivatkin kielteisesti yksilöterroriin, pitivät he kuitenkin mahdollisena, että vuosina 1879—1881 Venäjällä vallinneessa kärjistyneessä poliittisessä tilanteessa narodnajavoljalaisten terroriteot olisivat saattaneet muodostua määrätynlaiseksi sytyttimeksi, joka olisi voinut johtaa kansanjoukkojen vallankumoustaistelun puhkeamiseen. Marxisin perustanlaskijat ihailivat Željabovin, Perovskajan, Kibaltšitšin ja muiden narodnajavoljalaisten uhrautuvaisuutta ja sankaruutta.

Mitä tulee tšornyiperedeliläisiin, niin Marx tuomitsi heidän dogmaattisuutensa ja kielteisen suhtautumisensa kaikkinaiseen poliittiseen

toimintaan. Lenin kirjoitti: »Marx ymmärsi oikein heidän katsomuksissaan ilmenneet anarkistiset ainekset, ja — tietämättä ja voimattakaan silloin tietää tšornyperedeliläis-narodnikkien tulevasta kehittämisestä sosiaalidemokraateiksi — Marx hyökkäsi tšornyperedeliläisten kimppuun purevan sarkasminsa koko voimalla.»⁷² Ensimmäisen, Plehanovin johtaman marxilaisen järjestön Osvobošdenije truda (Työn vapautus) -ryhmän perustamishetkellä, Marx ei enää ollut elossa.

Marxin viimeisinä elinvuosinaan kirjoittamista kirjeistä heijastuu voimakkaasti se, miten kiihkeästi hän odotti Venäjällä koittavaa vallankumousta, joka hänen ennustuksensa mukaisesti oli muodostuva maailman historian käännekohdaksi, jättiläisaskeleksi eteenpäin työn yleismaailmallisen vapauttamisen tiellä.

Marxismien perustanlaskijat antoivat niin valtavan merkityksen Venäjän porvarillis-demokraattiselle vallankumoukselle, että jopa kysymyksen uuden Internationaalin perustamisesta he sitoivat tulevaan Venäjän vallankumoukseen ja sen ehdottomaan vaikutukseen Euroopan ja ennen muuta Saksan proletariaattiin.⁷³

Arvioidessaan oikeudenmukaisesti Venäjän vallankumouksen kansainvälistä merkitystä Marx ja Engels erehtyivät kuitenkin tämän vallankumouksen ajankohdan määrittelyssä. »Mutta *tällaiset* vallankumouksellisen ajattelun jättiläisten virheet, jättiläisten, jotka nostattivat koko maailman proletariaattia ja nostivat sen pieniä arkisia, mitättömiä tehtäviä korkeammalle, ovat tuhat kertaa jalompia, ylevämpiä ja *historiallisesti arvokkaampia*, re-

hellisempiä kuin virallisen liberalismiin matalamielinen viisaus, liberalismiin, joka veisaa, huutaa, kirkuu ja puhuu vallankumouksellisten turhuuksien turhuudesta, vallankumoustaistelun hyödyttömyydestä, vastavallankumouksellisten 'perustuslaki'-houreiden ihanuudesta...»⁷⁴, Lenin kirjoitti.

Marxin mittasuhteiltaan ja vaikeudeltaan suurenmoinen käytännöllinen vallankumoustoiminta on havainnollisena todistuksena siitä valtavasta avusta, jota hän antoi eri maiden sosialisteille syvästi harkituilla ja tieteellisesti perustelluilla neuvoillaan sekä arvostelemalla heidän virheitään ja harha-askeliaan. Pitäessään lähtökohtana historiallisen kehityksen yleisiä lainomaisuuksia Marx otti huomioon myös tämän tai tuon maan konkreettiset erikoisuudet: sen talouden, valtiorakenteen, luokkavoimien asettelun, maan perinteet, kulttuurin ja jopa kansan mentaliteetin.

Engels kirjoitti vuonna 1881 suuren ystävänsä roolista kansainvälisessä ja sosialistisessa liikkeessä sekä hänen alati kasvavasta arvovallasta tiedemiehenä ja vallankumoustaistelijana: »Marx on teoreettisilla ja käytännöllisillä suorituksillaan valloittanut sellaisen aseman, että eri maiden työväenliikkeiden parhaat ihmiset tuntevat häntä kohtaan täyttä luottamusta. He kääntyvät hänen puoleensa *ratkaisevina hetkinä* kysyäkseen neuvoa ja huomaavat tavallisesti, että hänen neuvonsa on paras. Tämä asema hänellä on Saksassa, Ranskassa, Venäjällä, puhumattakaan pienemmistä maista.»⁷⁵

Vaatimaton asunto Maitland-park kadulla oli paikka, jonne virtasi kansaa eri maista tutustuakseen ihmiskunnan neroon, ammentakseen tietoutta hänen tietojensa aarraitasta, rikastuttaakseen itseään hänen vallankumoustaistelunsa kokemuksella, vakuuttuakseen hänen horjumattomasta varmuudestaan sen asian oikeudenmukaisuudesta ja voiton väistämättömyydestä, jolle hän oli omistanut koko elämänsä.

Ne jotka kävivät Marxin luona, säilyttivät unohtumattomat muistot myös hänen perheestään. Marxin aviopuoliso otti kotonaan vieraanvaraisesti vastaan taistelutovereita ja auttoi heitä parhaansa mukaan. »Marxin vaimolla oli minuun miltei yhtä suuri vaikutus kuin itse Marxillakin», Liebknecht muisteli. »Minä kohtasin erinomaisen, jalosydämisen ja viisaan naisen, joka suhtautui minuun, yksinäiseen, Thamesin rannoille heitettyyn volontääriin, äidin ja sisaren lämmöllä. Olen syvästi vakuutunut siitä, että tutustumiseni tähän perheeseen pelasti minut täydelliseltä turmiolta kulturielämäni kaudella.»⁷⁶

Jennyn läheisesti tunteneiden henkilöiden muistelmista piirtyy hänen kiehtova olemuksensa. »Nainen jolla on erinomainen sydän», näin luonnehti hänet Engels, joka ihaili hänen terävää kriittistä älyään, poliittista tahdikkauttaan, hänen tarmoaan, luonteensa kiihkeyttä, hänen uhrautuvaisuuttaan ja uskollisuuttaan proletariaatin vapauttamisen suurelle asialle.

Vuosikymmenien ajan Jenny täytti Marxin sihteerin velvollisuuksia: kirjoitti puhtaaksi käsikirjoituksia, selvitti hänen harvinaisen epäselvää käsialaansa, kirjoitti hänen toimeksiannosta kirjeitä ystäville ja eri maiden työväenliikkeen johtajille. Hän osasi muovaila näiden kirjeiden vakavan sisällön siroon ja älykkääseen asuun. Marx ihaili puolisonsa epistolaarista luomiskykyä. Jenny oli korkeasti sivistynyt ihminen, erinomainen kirjallisuuden ja taiteen tuntija. Vuosina 1875—1877 Jenny kirjoitti sarjan kirjallisuusarvoste-luja saksalaiseen demokraattiseen sanomalehteen *Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*. Niissä hän valaisi Lontoon teatterielämää, näyttelijä Henry Irvingin lahjakasta päähenkilöiden osasuoritusta useissa Shakespearen näytelmissä, pilkkasi englantilaisen porvarillisen yleisön poroporvarillista makua. Vaikka Jennyn panos proletariaatin vapautustaisteluun ei ollutkaan ulkomaailman silmissä erikoisen näkyvä, Engels piti häntä »proletaarisen, vallankumouksellisen sosialismin vanhaan kaartiin» kuuluvana henkilönä.⁷⁷

Perheen lapsia kasvatettiin myös vallankumouksellisessa hengessä. Varttumisen myötä Marxin tyttäristä tuli isänsä kannattajia. Kaikki kolme siskosta olivat valistuneita ihmisiä, he hallitsivat täysin vapaasti useita vieraita kieliä ja olivat kirjallisuuden ja taiteen tuntijoita. Helpottaakseen perheen aineellista asemaa vanhin tyttäristä Jenny ryhtyi vuodesta 1869 antamaan yksityistunteja, ja Eleanorasta tuli vuonna 1873 koulunopettaja Brightonissa, mutta sairauden vuoksi hän joutui keskeyttämään tämän työnsä.

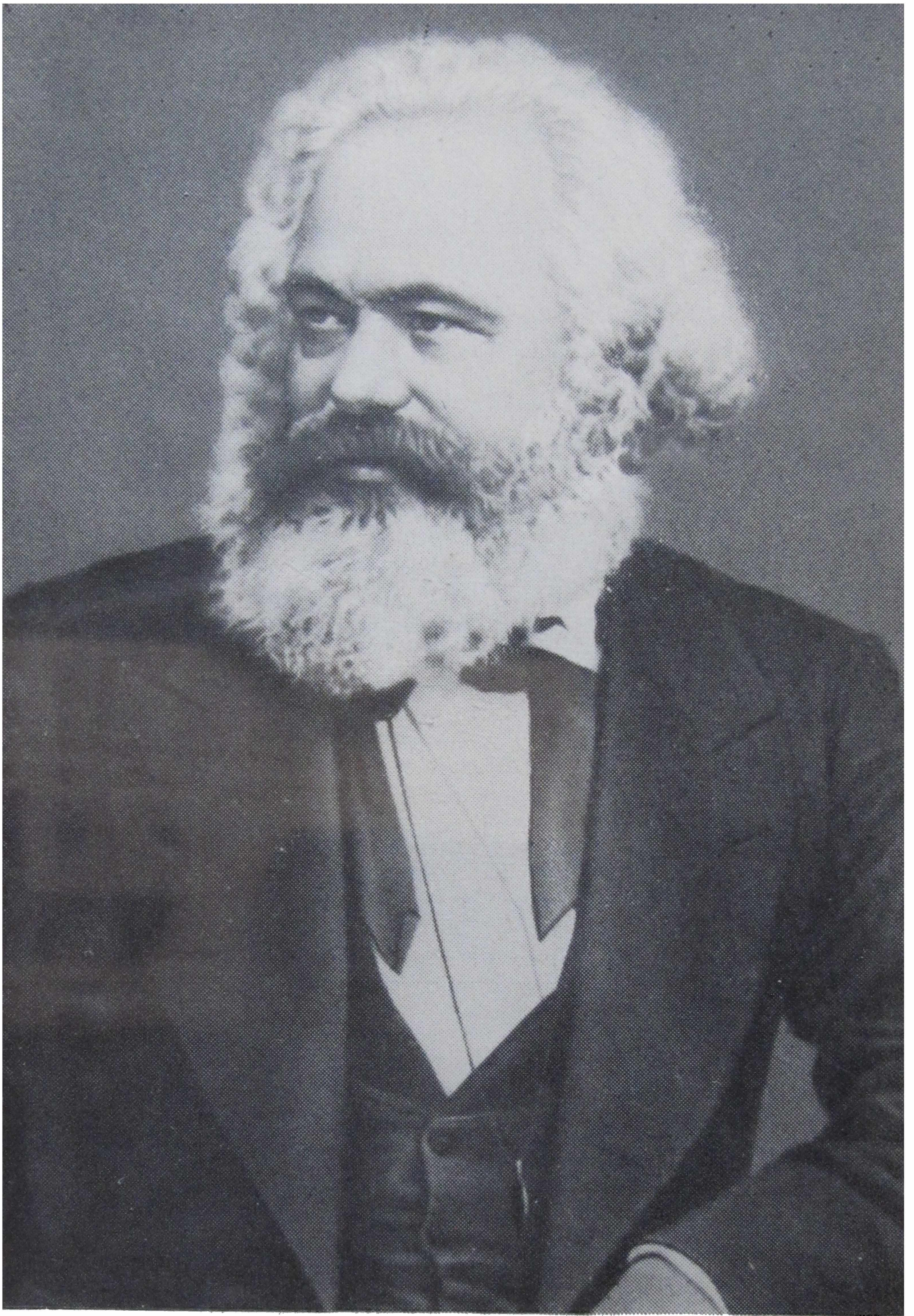
Marxin tyttäret pyrkivät tavalla tai toisella auttamaan isäänsä. Niinpä Jenny kirjoitti puhtaaksi useita Marxin laatimia Internationalin asiakirjoja, muun muassa *Perustamismanifestin*. Usein Marxin toimeksiannosta hänen tyttärensä kirjoittivat kirjeitä Kugelmannille, Danielsonille ja muille Marxin monilukuisille kirjeenvaihtajille. Jennystä ja Laurasta tuli aktiivisia taistelijoita työväenluokan asian puolesta jo 1860-luvulla ja Eleanorasta 1870-luvulla. Proletaarisen internationalismin hengessä kasvatettuina he olivat tavattoman myönteisiä myös sorrettujen kansojen kansallista vapautusliikettä kohtaan. Osoittaakseen solidaarisuutta puolalaisia kapinallisia kohtaan Jenny kantoi hänelle lahjoitettua kapinallisten ristiä Irlannin vapauden puolesta taistelevien kansallisena tunnuskuvana käyetyssä vihreässä nauhassa. Jenny oli aktiivisesti mukana Marxin ja Pääneuvoston käymässä Gladstonen johtaman Englannin hallituksen vastaisessa kampanjassa. Hallitus oli kohdellut julmasti vangittuja feeniläisiä. Peitenimellä J. Williams Jenny julkaisi maaliskuussa 1870 artikkelisarjan ranskalaisessa sanomalehdessä *Marseillaise*.⁷⁸ »Tästä nousi valtava meteli», Marx kirjoitti. »*Sen seurauksena Gladstonen* oli lopultakin monivuotisen kyynillisen vaikenemisensa jälkeen pakko suostua feeniläisvankien kohtelua koskevaan *parlamentaariseen tutkimukseen*.»⁷⁹ Muutaman viikon kulluttua yksi kapinan johtajista O'Donovan-Rossa, jolle oli langetettu elinkautinen vankilatuomio, ja suurin osa muista vangituista feeniläisistä vapautettiin.

Kesällä 1871, kun Jenny ja Eleanor olivat

paluumatkalla Espanjasta, jossa he kävivät tapaamassa ranskalaista poliisivainoa pakoilevaa Lafargueta, heidät pidätettiin rajalla, pakotettiin alentavaan ruumiintarkastukseen ja sen jälkeen Ranskan paikallisen virkavallan suorittamaan pitkäaikaiseen kuulusteluun. Kaikki yritykset saada viekkauden, karkeuden ja pelottelun avulla tietää jotain Marxin vävyttä sekä muista hänen sukulaisistaan ja ystävis-tään samoin kuin Internationaalista sortuivat kuitenkin Jennyn ja hänen esimerkkiään seuranneen kuusitoistavuotiaan Tyssin tahdon-lujuuteen ja heidän kestävyYTEensä. Loppujen lopuksi Ljuchanan kaupungin poliisipäällikön oli pakko vapauttaa tytöt arestista. Palauttaessaan heille heidän englantilaiset passinsa poliisipäällikkö huudahti kiukuissaan, että luonteenlujuus on nähtävästi ominaista tämän perheen naisillekin.

Mentyään vuonna 1872 naimisiin Pääneuvoston jäsenen, pariisilaisen kommunardin Charles Longuetin kanssa Jenny, kuten Laura Lafarguekin, joutui kärsimään kaikki poliittisten maanpakolaisten vaimojen osalle langenneet vaikeudet. Vuonna 1880 kommunardeille myönnetyn armahduksen jälkeen Longuet ja kohta myös Lafargue palasivat Ranskaan. Jenny asettui aviomiehensä kanssa asumaan Pariisin esikaupunkiin Argenteuiliin. Marx kävi siellä tapaamassa tytärtään ja rakkaita lapsenlapsiaan.

Laura taas seurasi miestänsä kiertolaisena Englannissa, Ranskassa, Espanjassa ja Portugalissa, auttoi tätä puoluetyössä ja hankki itsekin suuren poliittisen kokemuksen. Hänestä tuli Ranskan työväenpuolueen aktiivinen toi-

Karl Marx. 1872

Marxin hauta Highgate-hautausmaalla

mihenkilö. Laura teki paljon marxismin levittämiseksi Ranskassa. Hän käänsi ranskan kielelle *Kommunistisen puolueen manifestin* ja useita muita Marxin ja Engelsin teoksia. Engels arvosti suuresti Lauran älykkyyttä ja poliittista tahdikkautta ja välitti usein hänen kauttaan neuvojaan Guesdelle ja Lafarguelle.

Nuorin tyttäristä Eleanor auttoi isäänsä sillä, että jo nuoruusvuosistaan alkaen kirjoitti kirjeitä hänen toimeksiannostaan. Eleanor teki käännöksiä saksan ja ranskan kielestä englantilaiselle kielelle sekä suoritti kirjallisuustieteellistä työtä Britannian museossa Chaucerilaista, Shakespearelaista ja Filologista kirjallisuusseuraa varten. Tyssi oli kiinnostunut myös näyttämötoiminnasta ja osallistui amatöörinäytelmien esityksiin. Mutta tärkeimpänä hänelle kuten hänen sisarilleenkin oli toiminta työväenliikkeessä. Isänsä kuoleman jälkeen hän näytteli Engelsin johtamana yhdessä aviomiehensä Edward Avelingin kanssa aktiivista osaa Englannin sosialistisessa ja työväenliikkeessä. Eleanor osallistui myös II Internationaalisen valmistelutyöhön ja kuului sen kongressien valtuutettuihin. Lahjakkaana sanomalehtinaisena hän julkaisi useita artikkeleja eri maiden sosialistisissa lehdissä. Hän kirjoitti muistelmat isästään ja tämän suuresta ystävästä. Engelsin kuoleman jälkeen Eleanor otti tehtäväkseen Marxin kirjallisen jäämistön julkaisemistyön. Paitsi *Työpalkka, hinta ja voitto* käsikirjoituksen julkaisemista, hän otti uusin-
tapainoksia useista Marxin ja Engelsin artikkeleista.

Kaikista Marxin kolmesta tyttärestä saattoi sanoa samaa, mitä Engels oli kirjoittanut van-

himmasta sisaresta Jennystä: »Hän on kasvanut kansainvälisen proletaarisen liikkeen ympäristössä ja juurtunut siihen mitä kiinteimmällä tavalla.»⁸⁰

Vaikka Marxin perheen osalle lanokesikin tavattomia vaikeuksia ja puutetta, oli se harvinaisen sopusointuinen ja onnellinen perhe.

RASKAAT MENETYKSET.

14. MAALISKUUTA 1883

Äärimmäisiä ponnistuksia vaatinut henkinen työ ja aineellinen puute horjuttivat aikaisin Marxin elimistön. Sairaudesta keskeytti yhä tiheämmin hänen työskentelynsä ja pakotti vuoteeseen. Vuonna 1874 hänen maksatautinsa paheeni. Lääkäreiden neuvosta Marx matkusti tyttärensä Tyssin kanssa Karlsbadiin (Karlovy Vary). Sen jälkeen hän kävi tässä kylpylässä vielä vuonna 1875 ja 1876. Näiden matkojen ansiosta Marxin terveys koheni. Sosialisteja vastaan säädetyin poikkeuslain voimaan astumisen jälkeen Preussin ja Itävallan hallitusten taholta uhkaavat vainotoimenpiteet pakottivat kuitenkin Marxin luopumaan näiden matkojen jatkamisesta. Sen jälkeen, kuten hän itse sanoi, hänen terveytensä ei koskaan enää ollut tyydyttävä.

Raskaana iskuna Marxille oli hänen vaimonsa sairastuminen. Lokakuussa 1880 lääkäri määrätti taudiksi maksasyövän. Kesäkuussa 1881 vaimonsa pyynnöstä Marx kävi hänen kanssaan Argenteuilissa lastenlapsia tapaa-massa.

Jenny oli jo vuoteen omana, kun lokakuussa 1881 Marx sairastui keuhkopussintulehdukseen

ja keuhkokuumeeseen. Lääkärit olivat huolissaan hänen elämästään. Marxille tuotti tava-tonta tuskaa myös se, että viereisessä huoneessa teki kuolemaa hänen vaimonsa. Eleanor muisteli: »En milloinkaan unhoita sitä aamua, jolloin hän tunsi itsensä sikäli vahvistuneeksi, että saattoi mennä rakkaan äitimme huoneeseen. Yhdessä he nuortuivat jälleen, he olivat kuin yhteistä elämäänsä aloittava rakastavainen neitonen ja rakastunut nuorukainen, eivätkä viimeisiä jäähyväisiä heittävä sairauden murjoma vanhus ja kuolemaa tekevä vanha nainen.»⁸¹

Jenny kuoli 2. joulukuuta 1881. Marx oli niin heikossa kunnossa ja niin järkyttynyt, ettei pystynyt saattamaan vaimoaan hautaan. Haudalla pitämässään puheessa Engels sanoi Jennystä, että hän »ei ollut ainoastaan jakanut miehensä kohtaloa, työtä ja taistelua, vaan oli aktiivisesti, täysin tietoisesti ja innokkaasti ollut niissä mukana»⁸².

Vietettyään kolme viikkoa Eleanorin kanssa Wight-saarella Marx uskoi jaksavansa ryhtyä uudestaan tieteelliseen työhön. Lääkärit pelkäsivät kuitenkin lontoolaisen kevätsään vahingoittavan hänen terveyttään ja vaativat häntä matkustamaan etelään, mieluummin Algeriaan. Helmikuun alkupuoliskolla Marx poikkesi viikoksi Argenteuiliin ja matkusti sieltä Algeriaan. Matkalla hän vilustui, ja odottamattomasti Algeriakin otti hänet vastaan kolealla, tuulisella ja sateisella säällä. Tämän seurauksena paheni keuhkokatarri, ja Marx sairastui uudestaan keuhkopussin tulehdukseen. Välttyäkseen hellesäältä Marx lähti toukokuun alussa Algeriasta ja vietti kuukauden Monte

Carlossa, »tuossa ylhäisten tyhjäntoimittajien ja seikkailijoiden tyyssijassa». Kesäkuun 8. ja elokuun 22. päivän välisen ajan Marx vietti tyttärensä ja tyttären lasten seurassa Argenteuilissa. Lääkärien neuvosta hän matkusti tämän jälkeen Lauran saattamana Sveitsiin ja oli kuukauden Veveyssä. Kaikkien näiden vaellusten aikana Marxia seurasi huono sää. Koska hänen terveytensä vahvistui kuitenkin jonkin verran, lääkärit sallivat hänen viettää talven Englannin etelärannikolla. Lokakuun lopulla Marx matkusti Wight-saarelle ja ryhtyi jatkamaan tieteellistä työtään.

Tammikuun alussa Marx sai kuulla vanhimman tyttärensä Jennyn sairastuneen, ja 12. tammikuuta Eleanor toi isälleen kauhistuttavan viestin Jennyn kuolemasta. 38-vuotiaana kuolleen vanhimman tyttären menetys järkytti syvästi Marxia. Äitiään jäivät suremaan neljä poikaa ja tytär, joista Marx piti suuresti. Murheen masentamana Marx palasi Lontooseen. Helmikuussa lääkärit havaitsivat hänen keuhkoissaan märkäpesäkkeen. Voimat alkoivat heiketä uskomattoman nopeasti.

14. maaliskuuta 1883 kello kaksi 45 min. päivällä Marx siirryttyään makuuhuoneesta työhuoneeseen istuutui nojatuoliin ja vaipui hiljaa ikuisen uneen.

Tämä kuolema oli kamala isku Engelsille, mutta jonkinlaista lohdutusta hänelle tuotti kuitenkin ajatus, jonka hän ilmaisi kirjeessään Sorgelle: »Lääketieto olisi ehkä voinut taata hänelle muutaman vuoden kituvan olemassaolon, avuttoman, lääkäreiden taidon kunniaksi ei äkillisesti vaan vähitellen kuihtuvan olenon elämän. Sitä ei Marximme kuitenkaan olisi

kestänyt. Elää ja nähdä edessään lukuisat keskeneräiset työt, kärsiä Tantalouksen lailla halusta saada ne valmiiksi ja tietää sen olevan mahdotonta — se olisi ollut hänelle tuhatkermaisesti katkerampaa kuin se lempeä kuolema, joka saavutti hänet.»⁸³

Engels lähetti tiedon raskaasta menetyksestä aatetovereilleen ja ystävilleen: »Ihmiskunta tuli yhtä päätä lyhemmäksi, ja nimenomaan merkittävintä päätä joka sillä nykyisin oli.»⁸⁴

»Puolueemme mahtavin järki on lakannut ajattelemasta, koskaan tuntemistani sydämistä voimakkain on lakannut lyömästä.»⁸⁵

Lauantaina 17. maaliskuuta 1883 Marx saatiin Lontoon Highgaten hautausmaalle ja laskettiin hautaan, jossa jo lepäsivät hänen vaimonsa maalliset tomut. Liikuttavassa puheessaan Engels antoi kirkkaan kuvan Marxin titaanisesta tieteellisestä uroteosta, erityisesti hänen kahdesta suuresta keksinnöstään: ihmiskunnan historian kehittymisen laista ja lisäarvoteoriasta.

Engels luonnehti Marxin paitsi nerokkaaksi ajattelijaksi, myös suureksi vallankumousmieheksi. »Taistelu oli hänen elinympäristönsä». Hautapuheensa suuresta opettajasta ja ystävästä Engels päätti profeetallisiin sanoihin: »Hänen nimensä samoin kuin hänen työnsäkin, on elävä kautta vuosisatojen!»

XIII

IKUISESTI ELÄVÄ JA VOITTAMATON OPPI

Kuten Engels ennustikin, aika, tuo ankarin ja oikeudenmukaisin tuomari, antaa yhä uusia ja uusia todisteita Marxin opin jatkuvasti lisääntyvästä vaikutuksesta ihmiskunnan historiallisiin kohtaloihin.

Huolimatta porvariston ja sen ideologioiden kaikkinaisista yrityksistä »hävittää marxismi», huolimatta siihen kohdistetusta ajojahdista, hirvittävästä valheesta ja parjauksesta, jotka tämän yhteydessä pannaan liikkeelle, Leninin edelleen kehittälemä Marxin ja Engelsin vallankumouksellinen oppi on valloittanut miljoonien työtätekevien järjen ja sydämen maapallon kaikilla mantereilla; se käy yhä mahtavammaksi aineelliseksi voimaksi, joka vallankumouksellisesti muuttaa maailmaa.

Marxisin himmenemätön voima ja elinkykyisyys on selitettävissä sillä, että jo itse sen ilmaantuminen tapahtui historiallisen välttämättömyyden sanelemana. Marxin oppi ei olisi voinut ilmaantua maailmaan, ellei olisi jo sitä ennen syntynyt uusi luokka, proletariaatti. Se kaipasi kipeästi sellaista tieteellistä teoriaa, joka kykeni näyttämään sille tien vapautumiseen kapitalistisesta orjuudesta. Sosialismin tieteellinen teoria oli tulos proletariaatin vallankumoustaistelun kokemuksen sy-

vällisestä tutkimuksesta ja teoreettisista yleistyksistä.

Tieteellinen sosialismi, kuten mikä hyvänsä uusi teoria, saattoi syntyä sitä ennen kootun aatteellisen aineiston pohjalta. »Marxin nerokkuus on juuri siinä, että hän antoi vastauksen kysymyksiin, jotka ihmiskunnan edistyksellinen ajattelu oli jo asettanut. Hänen oppinsa syntyi filosofian, kansantaloustieteen ja sosialismin suurimpien edustajien opin suoranaisena ja välittömänä **jatkona.**»¹

Marxismi oli 1800-luvun mitä suurin löytö, se merkitsi todellista vallankumousta filosofiassa, kansantaloustieteessä, historiassa ja sosialistisen ajattelun kehittämässä.

Marxismin voima on siinä, että se on elävä, jatkuvasti kehittyvä oppi, se on toimintaohje eikä dogmi. Laskettuaan monumentaalisen oppinsa perustan Marx ja Engels kehittivät teoriaansa lähes puolen vuosisadan ajan, muokaten kriittisesti kaiken sen uuden, jota inhimillinen ajattelu oli saavuttanut, tehden yhteenvetoja kansainvälisen proletariaatin ja työtätekevien joukkojen vallankumouksellisesta liikkeestä ja luokkataistelun kokemuksesta.

Marxin ja Engelsin kuoleman jälkeen koittanut uusi, imperialismin, kausi nosti esiin tärkeitä ja vaikeita kysymyksiä, joihin ei voinut löytyä suoranaista vastausta marxismin perustanlaskijoiden teoksista. Marxismia täytyi kehittää ja konkretisoida uutta aikakautta vastaavasti, proletariaatin ja työtätekevien joukkojen taistelun uusia olosuhteita vastaavasti. Tämän vastuullisen ja monimutkaisen tehtävän suoritti Marxin ja Engelsin suuri oppilas ja heidän asiansa jatkaja Lenin.

Lenin piti uudentyyppisen puolueen velvollisuutena ja tehtävänä marxismin puolustamista kaikkinaiselta vääristelyltä ja madaltamiselta, sen kehittämistä edelleen Venäjän työväenluokan ja kansainvälisen proletariaatin uuden kokemuksen pohjalta sekä Marxin ja Engelsin suuren opin toteuttamista elämässä.

Lenin kävi päättäväistä ja johdonmukaista taistelua Bernsteinin revisionismia ja muita oikeisto- ja »vasemmisto»-opportunistien erilaisista ilmiöistä vastaan niin Venäjän kuin kansainvälisessäkin sosialistisessa liikkeessä.

Taistellessaan marxismin puhtauden puolesta idealistisia ja metafysisiä ajatusrakennelmia vastaan Lenin kirjassaan *Materialismi ja empiriokritisismi* sekä useissa muissa teoksissa kehittäi dialektista ja historiallista materialismia ja teki filosofisia yhteenvetoja tieteiden uusista saavutuksista, muun muassa perustavaa laatua olevista keksinnöistä luonnontieteiden alalla.

Leninin suurenmoisena teoreettisena ansiona oli hänen suorittamansa uuden aikakauden analyysi. Hänen kirjansa *Imperialismi, kapitalismin korkein vaihe* muodostui Marxin *Pääoman* ansiokkaaksi jatkoksi ja kehittelyksi.

Pitäen lähtökohtana selville saamaansa lakia kapitalismin taloudellisen ja poliittisen kehittymisen epätasaisuudesta imperialismin kaudella Lenin tuli tärkeään johtopäätökseen sosialismin voiton mahdollisuudesta alunperin muutamassa tai jopa yhdessäkin erillisessä maassa.

Lenin kehittäi kaikinpuolisesti Marxin oppia valtiosta ja vallankumouksesta sekä proletariaatin diktatuurista. Hän perusteli tieteel-

lisesti sosialismin rakentamisen tiet ja kommunistiseen yhteiskuntaan siirtymisen ehdot.

Kehittelemällä Marxin ja Engelsin ajatuksia Lenin laati ehjän yhtenäisen opin prolettaarisesta puolueesta. Hänen perustamansa bolševikkipuolueen historia on marxismi-leninisin käytäntöä.

Kansainvälisen proletariaatin suurenmoisen ajattelijan ja johtajan Leninin panos marxismiaarteistoon on siksi suuri, että hänen nimensä on liittynyt erottamattomasti Marxin ja Engelsin nimeen.

Marxismi-leninisin valtavaksi riemuvoitoksi tuli Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen voitto, joka pani alulle maailmanhistorian uuden, kapitalismista kommunismiin siirtymisen, aikakauden. Leninin johdolla muodostettu sosialistinen valtio olennoi käytännössä Marxin oppia proletariaatin diktatuurista, uudentyyppisestä valtiosta, joka turvaa kaikille työtätekeville todellisen eikä muodollisen demokratian. Historiallisesti lyhyessä ajassa tästä valtiosta tuli mahtava sosialistinen suurvalta, joka pystyi antamaan musertavan iskun Hitlerin sotalaumoille, karkottamaan ne oman maansa kamaralta sekä täyttämään internationaalisen velvollisuutensa: auttamaan monia Euroopan kansoja vapautumaan fasistikeen alta.

Parannettuaan sodan tuottamat vaikeat haavat ja muututtuaan kehittyneen sosialismin maaksi Neuvostoliitto ryhtyi toteuttamaan uutta maailmanhistoriallista tehtävää, rakentamaan kommunistista yhteiskuntaa. Sen rakentamisen perusedellytyksiä ovat: kommunismin aineellis-teknisen perustan luominen,

kommunististen yhteiskunnallisten suhteiden muovaaminen ja uuden ihmisen kasvattaminen.

Neuvostoliiton yhteiskunnallis-poliittisen rakenteen luonteenomaisina piirteinä ovat vapaus kaikkinaisesta riistosta, kansallisesta sorrosta sekä kriisien ja työttömyyden uhkalta. Perustuslaki on turvannut ihmisille perusoikeudet: oikeuden työhön, lepoon, sivistykseen, maksuttomaan lääkäriinapuun, oikeuden sosiaaliturvaan ja laajalti kehitettyyn sosialistiseen demokratiaan.

Marxismi-leninismiin uudeksi riemuvoitoksi muodostui useiden sosialististen valtioiden ilmaantumisen Euroopassa, Aasiassa ja Amerikassa (Kuuban saarella). Marxin, Engelsin ja Leninin oppi proletariaatin maailmanhistoriallisesta tehtävästä saa näin ollen yhä uutta vahvistusta maailmanhistorian kehityksen myötä. Sosialistisen yhteisön maiden kokemus on rikastuttanut ja konkretisoinut eri maissa tapahtuvan proletaarisen vallankumouksen sekä sosialistisen rakennustyön muotojen ja menettelytapojen, yleisten lainomaisuuksien ja erikoisuuksien ymmärtämystä.

Historia on samanaikaisesti todistanut reformistisen tien tuloksettomuuden, sosiaalidemokraattisten hallitusten, näiden »demokraattisen sosialismin» ylistäjien, kykenemättömyyden kajota kapitalistisen herruuden perustoihin. Neuvostoliitto ja muut sosialistiset maat ovat tukena ja innoittavana esimerkkinä kaikkien mannerten miljoonille ihmisille heidän taistelussaan rauhan, kansallisen riippumattomuuden, demokratian ja sosialismin puolesta.

Neuvostoliiton, sosialistisen yhteisön maiden ja muiden maiden kommunististen puoluei-

den johdonmukainen internationalistinen politiikka on suuresti edistänyt Aasian ja Afrikan sorrettujen kansojen kansallista vapautusliikettä. Niiden taistelu on päättynyt historialliseen voittoon: imperialismin siirtomaajärjestelmän romahdukseen. Monet kehitysmaat nojautuen sosialististen maiden taloudelliseen, tekniseen ja kulttuuriapuun, asettuvat sosialistisen suuntauksen tielle.

Tarkoituksella häiritä marxismi-leninismiin ja reaalisen sosialismin vaikutusvoiman lisääntymistä porvarilliset ja reformistiset ideologit propagoivat laajasti erilaisia »teorioita» suunnitelmallisen, kriisittömän kapitalismin kauden koittamisesta, »yleisen hyvinvoinnin yhteiskunnan» muodostamisesta, kapitalismin ja sosialismin »konvergenssista», ts. vastakkaisten järjestelmien, kapitalismin ja sosialismin, välisten eroavuuksien asteittaisesta katoamisesta jne. Uusi yleismaailmallinen talouspula, inflaatio ja työttömyys ovat antaneet musertavan iskun kaikille näille myynteille, ja ne todistivat, ettei minkäänlainen valtiomonopolistinen suunnittelu pysty poistamaan kapitalismille ominaista talouden alkuvoimaisuutta paremmin kuin sovittamattomia ristiriitajakaan.

Talouspula on syventänyt kapitalismin yleistä kriisiä, temmannut mukaansa yhteiskunnan elämän kaikki puolet: taloudellisen, valtiollisen, sosiaalisen ja moraalisen.

Kapitalistisissa maissa ei kasva ainoastaan proletariaatin ja talonpojiston, vaan myös keskikerrosten suuttumus suurpääomaa kohtaan, varsinkin kansainvälisiä monopoleja kohtaan, jotka saavat jatkuvasti ennenkuulumattoman suuria liikevoittoja ja säilyttävät

kriisin kaikki vaikeudet kansanjoukkojen kannettaviksi.

Kapitalististen maiden kommunistiset ja työväenpuolueet pyrkivät saamaan aikaan kaikkien edistysmielisten voimien yhtenäisyyden, laajan demokraattisen rintaman, jonka toiminta on suunnattu imperialismia vastaan, monopoleja vastaan, taantumuksen ja uusfasismin aktivisoituvia voimia vastaan.

Kommunistiset ja työväenpuolueet pitävät ohjeenaan marxismi-leninismiin ja proletaarisen internationalismin periaatteita ja soveltavat niitä luovasti maittensa konkreettisiin oloihin. Toiminnan strategiaa ja taktiikkaa suunnitellessaan ne sovittavat elimellisesti yhteen oman kansansa kansalliset edut ja sen internationalistiset tehtävät. Jokainen puolue antaa oman panoksensa marxismi-leninismiin aarteistoon tekemällä teoreettisia yhteenvetoja taistelunsa käytännöllisistä kokemuksista.

Uskollisuus marxismi-leninismille ja proletaariselle internationalismille on ainoa luotettava perusta, jolle voi rakentua kunkin puolueen oikea strategia ja taktiikka, se on aikakautemme vaikuttavimmaksi poliittiseksi voimaksi tulleen kansainvälisen kommunistisen liikkeen menestymisen ja yhtenäisyyden tae.

Juuri tämän vuoksi porvarilliset, reformistiset ja vasemmistolaiset »teoreetikot» suuntaavat pääiskunsa proletaaristen puolueiden tärkeimpiä ideologisia periaatteita vastaan. Vakuututtuaan siitä, että lörpöttely marxismin »vanhentumisesta» on tuloksetonta, he ovat turvautuneet hienovaraisempiin otteisiin ja alkaneet puhua Marxin opin »parantamisesta». Tässä mielessä he pyrkivät pirstomaan prole-

tariaatin yhtenäisen, johdonmukaisen ja eheän internationalistisen opin erillisiksi osiksi ja asettamaan ne toinen toistaan vastaan. Tässä puuhassa he saavat melkoista apua oikeisto- ja »vasemmisto»revisionisteilta ja erilaisilta luopioilta, jotka dogmaattisuutta vastaan käyttävän taistelun varjolla yrittävät kumota marxilais-leniniläisen opin tärkeimmät periaatteet.

Tärkeimpiä menettelytapoja tässä marxismin »parantelussa» on Marxin varhaisimpien teosten ylistäminen »humaanisempina» ja »tosimarxilaisina» hänen kypsyneimpiin teoksiinsa, varsinkin *Pääomaan* verrattuna, sekä Marxin vastakkainasettaminen Engelsin kanssa tarkoituksella madaltaa Engelsin teoreettisen työn merkitystä ja sitä jatkuvaa taistelua, jota hän kävi reformismia ja anarkismia vastaan. Suurimmassa suosiossa on kuitenkin pyrkimys »erottaa» Lenin marxismista ja esittää leninismi puhtaasti venäläisenä ilmiönä, joka on aivan sopimaton muille maille ja kansoille.

Lenin kirjoitti, että vallankumouksellinen teoria »kasvaa esiin maailman kaikkien maiden vallankumouksellisesta kokemuksesta ja vallankumouksellisesta ajattelusta». ² Tämä vallankumouksellisen teorian käytännöllisten ja teoreettisten lähteiden määritelmä sopii täydellisesti myös Leninin oppiin. Lenin painotti lisäksi, että jokaisen maan vallankumouksellisella kokemuksella ja vallankumouksellisella ajattelulla on yhtäläisyyden rinnalla myös erikoispiirteitä, mikä johtuu kyseisen maan historiallisista olosuhteista ja perinteistä. Lenin näki ennakoita, että kukin maa tuo mukanaan »omalaatuisuutta demokratian tiet-

tyyn muotoon, proletariaatin diktatuurin tiettyyn muunnokseen, yhteiskunnallisen elämän eri puolien sosialististen uudistusten tiettyyn vauhtiin.»³

Kun Lenin tarkasteli yhteisiä ja erikoisia, internationaalisia ja kansallisia tekijöitä niiden dialektisessa yhtenäisyydessä, hän asetti aina ensimmäiselle tilalle, tärkeimpänä, määrävänä tekijänä yleiset lainomaisuudet ja internationalistiset tehtävät.

Yhteiskunnallisen kehityksen yleisten objektiivisten lainomaisuuksien kieltäminen tai aliarviointi vie »eettiseen sosialismiin», tuloksettomaan lörpöttelyyn hyvästä ja oikeudenmukaisesta, ts. paluun tieteellisestä sosialismista utopiaan, sitä paitsi läpeensä taantumukselliseen utopiaan.

Kansallisten erikoisuuksien merkityksen liioittelu johtaa nationalismiin, ts. siihen mitä porvaristo tavoitteleeikin pyrkimyksissään tehdä tyhjäksi kommunististen ja työväenpuolueiden yhtenäisyyden ja sillä tavoin heikentää kansainvälisen proletariaatin voimaa. Kansallisten erikoisuuksien yliarvioiminen johtaa loogisesti »pluralismiin», »marxismien moninaisten variaatioiden» tunnustamiseen maiden ja kansojen erilaisuuksista riippuen, ts. marxismin kieltämiseen yhtenäisenä internationaalisenä oppina.

Vastoin porvarillisten, reformististen ja revisionististen »teoreetikkojen» kaikkinaisia temppuja kommunistiset ja työväenpuolueet, uskollisina proletaariselle internationalismille, pitävät marxismi-leninismiä proletariaatin yhtenäisenä ja ainoana tieteellisenä vallankumouksellisenä oppina ja luovasti kehittävät

sitä historian uuden kokemuksen ja tieteen uusien saavutusten pohjalta.

Nimenomaan tästä luovasta soveltamisesta määräytyykin marxismi-leninismiin elinvoimaisuus, sen kyky antaa vastaus nykyajan elintärkeisiin kysymyksiin.

Eräs näistä peruskysymyksistä on kysymys sosialismin puolesta käytävän taistelun teistä, sosialistisesta vallankumouksesta, sen liikkeellepanevista voimista ja sen muodoista ja metodeista nykyoloissa.

Tämän yhteydessä useiden kapitalististen maiden kommunistiset ja työväenpuolueet määritellesään strategiaansa ja taktiikkaansa suuntautuvat rauhanomaisen toiminnan tielle valtiovallan valtaamiseksi ja siirtymiseksi sosialismiin. Kuten Chilen traaginen kokemus osoitti, riistäjäluokat eivät kuitenkaan suostu vapaaehtoisesti luovuttamaan valta-asemiaan, vaan nousevat hurjaan väkivaltaiseen vastarintaan.

»Chilen tragedia», sanoi NKP:n Keskuskomitean pääsihteeri Leonid Brežnev NKP:n 25. edustajakokouksessa, »ei ole pyyhkinyt kommunistien johtopäätöstä vallankumouksen mahdollisista erilaisista teistä, mm. rauhanomaisesta tiestä, jos sitä varten on olemassa tarvittavia edellytyksiä. Se muistutti kärkevästi siitä, että vallankumouksen on osattava puolustaa itsensä.»⁴

Jotta valta voitaisiin pitää käsissä, tarvitaan valppautta ja valmeutta rauhanomaisten taistelumuotojen ripeään vaihtamiseen ei-rauhanomaisiin, ryhtymistä päättäviin ja tehokkaihin toimenpiteisiin sisäistä vastavallankumousta ja ulkoisia sekaantumisyrityksiä vastaan.

Marxismi-leninismi antaa vastauksen muuhunkin kuin proletariaatin, työtätekevien ja kansallisen vapautusliikkeen tämän hetken taistelun kysymyksiin. Marxin, Engelsin ja Leninin suuri oppi antaa avaimet myös koko ihmiskuntaa huolestuttavien elintärkeiden ongelmien ratkaisemiseen.

Tällaisiin kaikkien kansojen kohtaloita koskeviin yleismaailmallisiin ongelmiin kuuluvat sodan ja rauhan kysymykset. Jos sotatekniikan nykyisen tason vallitessa, oloissa, jolloin taukoamatta kartutetaan ja täydellistään mitä tehoisampia joukkotuhoaseita, pääsee puhkeamaan ydinsota, niin siinä ei tule olemaan voittajia paremmin kuin voitettujakaan, ei puolueettomia maita eikä kansoja. Uhanalaiseksi joutuu itse ihmiskunnan sivilisaation olemassaolo.

Pantakoon merkille, että ensimmäisiä Lokakuun vallankumouksen jälkeen hyväksytyjä asetuksia oli Asetus rauhasta. Neuvostovaltion ulkopolitiikan perustana on yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden rauhanomaisen rinnakkainolon leniniläinen periaate. Elävänä todistuksena tästä on Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 24. edustajakokouksen hyväksymä Rauhan ohjelma jonka elimellisenä jatkona ja kehittelynä on NKP:n 25. edustajakokouksen hahmottelema ohjelma, joka edellyttää jatkuvaa taistelua rauhan ja kansainvälisen yhteistoiminnan puolesta, kansojen vapauden ja riippumattomuuden puolesta.

Neuvostoliiton ja muiden sosialistiseen ystävyyssliittoon kuuluvien maiden ulkopolitiikka on suunnattu mitä jaloimpiin ja humanisim-

piin päämääriin: kansojen rauhan ja turvallisuuden takaamiseen, siihen että imperialistien kilpavarusteluun myöntämät valtavat rahavarat käytettäisiin kansanjoukkojen jokapäiväisten tarpeiden tyydyttämiseen ja että nälänhätä ja taudit tulisivat hävitetyiksi planeetallamme.

Taistelun kärjessä uutta maailmansotaa vastaan ovat yhdessä Neuvostoliiton ja muiden sosialististen valtioiden kanssa myös muiden maiden kommunistiset ja työväenpuolueet, jotka saavat mukaan tähän taisteluun työtätekevien monimiljoonaiset joukot heidän kansallisuudestaan, poliittisista ja uskonnollisista vakaumuksistaan riippumatta. Kuten osoitti Helsingissä 1975 pidetty Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokous tervejärkisesti ajattelevat porvarilliset ja reformistiset toimihenkilötkin tulevat siihen johtopäätökseen, että uuden, seuraamuksiltaan hirvittävän maailmansodan ainoana reaalisenä vaihtoehtona on yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden rauhanomainen rinnakkainelo.

Tämän seurauksena havaittava kansainvälisen jännittyneisyyden lieventyminen aiheuttaa raivokohtauksia hyökkäyshaluisten imperialististen voimien keskuudessa, jotka ovat ryhtyneet hillittömään antikommunistiseen ja neuvostovastaiseen kampanjaan ja kyhäilevät perättömiä sepustuksiaan »neuvostovaarasta». Maoistit niin ikään tukevat aktiivisesti rauhan vihollisia.

Kansat sen sijaan ottavat varteen historian opetukset. Elämä saa heidät yhä lujemmin vakuuttumaan Neuvostoliiton ulkopolitiikan aidosta humanisuudesta. »Puolueen ja koko

kansan nimissä julistan, että meidän maamme ei astu koskaan aggression tielle, se ei koskaan kohota miekkaa muita kansoja vastaan»⁵, sanoi NKP:n Keskuskomitean pääsihteeri Leonid Brežnev. Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden ulkopolitiikka todistaa havainnollisesti, että rauha ja sosialismi liittyvät aikakaudellamme erottamattomasti toisiinsa.

Kansanjoukkojen taistelu rauhan puolesta liittyy yhä elimellisemmin sosialismin puolesta käytävään taisteluun. Pyrkimys yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden rauhanomaiseen rinnakkaineloon ei lainkaan merkitse, että proletariaatin ja työtätekevien joukkojen olisi luovuttava luokkataistelusta sosiaalisen ja kansallisen vapautensa puolesta.

Samanlaisen yleisinhimillisen, koko maailmalle tärkeän merkityksen kuin taistelu maailmansodan uhkaa vastaan, saa aikakaudellamme huolenpito luonnonympäristön suojelemisesta. Kyseinen ongelma käy yhä kipeämmäksi ja lykkäystä sietämättömämmäksi. Tälläkin alalla tulevat erittäin selvästi esiin humanistisimman yhteiskuntajärjestelmän, sosialismin, etuisuudet. Ainoastaan sellainen yhteiskunta, joka on vapaa kapitalistisesta yksityisomistuksesta, ja jossa tieteellistekninen vallankumous ja sosialistinen suunnitelmatalous ovat sopeutuneet toisiinsa, voi paitsi säilyttää, myös kartuttaa luonnonrikkauksia, luoda aineellisten hyödykkeiden yltäkylläisyyden ja saada aikaan parhaat mahdolliset edellytykset ihmisen sopusointuiselle kehitykselle, mikä muodostaakin sosialistisen yhteiskunnan olemuksen, sen perussisällön.

Neuvostoliiton ja koko sosialistisen ystävyysliiton mahdin voimistuminen, kansainvälisen proletariaatin taisteluhengen nousu, kansallisen vapautusliikkeen saavutukset ja näiden aikakautemme kolmen tärkeimmän valankumouksellisen voiman pyrkimysten koordinointi turvaavat entistä suotuisemmat edellytykset proletariaatin ja työtätekevien joukkojen voitokkaalle taistelulle.

Otettakoon käsittelyn alaiseksi mikä tahansa nykyaikaista ihmiskuntaa huolestuttava tärkeä ongelma. Elämä on todistanut, että kapitalismi ei kykene löytämään radikaalisia keinoja niiden ratkaisemiseksi. Kapitalismi on tulevaisuutta vailla oleva yhteiskunta. Ainoastaan marxismi-leninismi teoriana ja sosialismi yhteiskunnallisena käytäntönä voivat antaa vastauksen kysymyksiin, jotka yhä kärkevämpinä nousevat planeettamme kansojen eteen.

Kaikista vaikeuksista ja vastuksista huolimatta ihmiskunnan historia kulkee lainomaisesti sitä tietä, jonka ovat sille ennustaneet tieteelliseltä pohjalta ihmiskunnan suuret nerot Marx, Engels ja Lenin.

KIRJALLISUUSVIITTEITÄ

I

- ¹ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», Москва, 1956, стр. 126.
- ² *Marx — Engels. Werke*, Dietz Verlag, Berlin, Bd. 30, s. 504.
- ³ *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч.*, т. 40, стр. 7.
- ⁴ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 62.
- ⁵ *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч.*, т. 40, стр. 14.
- ⁶ *Marx — Engels. Gesamtausgabe (MEGA), Abt. 1, Bd. 1, Halbband 2*, s. 261.
- ⁷ Aiskhylos. *Kahlehdittu Prometheus*.
- ⁸ *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч.*, т. 40, стр. 153.
- ⁹ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 1, s. 3—25.
- ¹⁰ Anekdotia zur neuesten deutschen Philosophie und Publicistik (Julkaisematonta uudemman saksalaisen filosofian ja sanomalehtikirjallisuuden alalta).
- ¹¹ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 1, s. 70.
- ¹² *Marx — Engels. Werke*, Bd. 39, s. 466.
- ¹³ Ks. *V. I. Lenin. Teokset*, 21. osa, s. 65.
- ¹⁴ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 1, s. 345.
- ¹⁵ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset*, 10 osaa, 4. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1976, s. 327—328.
- ¹⁶ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 1, s. 385.
- ¹⁷ Sama, s. 391.
- ¹⁸ Ks. *Karl Marx. Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844*, kustannusliike Edistys, Moskova 1972.

- ¹⁹ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, kustannusliike Edistys, Moskova, 3. osa, s. 161.
- ²⁰ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 1. osa, s. 251.

II

- ¹ Ks. *Marx — Engels.* Werke, Bd. 2, s. 3—224.
- ² Ks. *V. I. Lenin.* Teokset, 2. osa, s. 502.
- ³ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 9.
- ⁴ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 161.
- ⁵ Sama, s. 302—303.
- ⁶ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 8.
- ⁷ Sama, s. 9.
- ⁸ Sama, s. 446.
- ⁹ Sama, s. 18.
- ¹⁰ Sama, s. 27.
- ¹¹ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 15.

III

- ¹ *Georg Weert.* Sämtliche Werke in fünf Bänden, Bd. 1, s. 244.
- ² Sama, s. 239.
- ³ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 9.
- ⁴ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 282.
- ⁵ Ks. *Marx — Engels.* Werke, Bd. 4, s. 3—17.
- ⁶ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 27, s. 60.
- ⁷ *Marx — Engels.* Kirjeitä, kustannusliike Edistys, Moskova 1976, s. 42.
- ⁸ *Karl Marx.* Filosofian kurjuus, kustannusliike Edistys, Moskova 1971, s. 117.

- ⁹ *Marx — Engels. Werke, Bd. 19, s. 229.*
- ¹⁰ *Кс. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 42, стр. 354—360.*
- ¹¹ *Кс. samaa, s. 411.*
- ¹² *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 147.*
- ¹³ *Marx — Engels. Werke, Bd. 4, s. 352.*
- ¹⁴ *Marx — Engels. Werke, Bd. 27, s. 98.*
- ¹⁵ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 44.*
- ¹⁶ *Sama.*
- ¹⁷ *«Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 151.*
- ¹⁸ *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 164.*
- ¹⁹ *Sama, s. 165.*
- ²⁰ *Marx — Engels. Werke, Bd. 4, s. 416.*
- ²¹ *Sama, s. 417.*
- ²² *V. I. Lenin. Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 222.*
- ²³ *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 95.*
- ²⁴ *Sama, s. 99.*
- ²⁵ *Sama, s. 97.*
- ²⁶ *Sama, s. 104.*
- ²⁷ *Sama, s. 105.*
- ²⁸ *Sama, s. 107.*
- ²⁹ *Sama, s. 106.*
- ³⁰ *Sama, s. 108—109.*
- ³¹ *Sama, s. 103.*
- ³² *Sama, s. 109.*
- ³³ *Sama, s. 110.*
- ³⁴ *В. И. Ленин. Полное собрание сочинений, т. 33, стр. 199.*

- ³⁵ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 111.
- ³⁶ Sama, s. 119.
- ³⁷ Sama, s. 120.
- ³⁸ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 120.
- ³⁹ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 325.

IV

- ¹ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 14, s. 676.
- ² *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 3. osa, s. 155.
- ³ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 150.
- ⁴ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 5, s. 402.
- ⁵ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 6, s. 121.
- ⁶ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 5, s. 155.
- ⁷ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 182—183.
- ⁸ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 5, s. 137.
- ⁹ *V. I. Lenin.* Teokset, 21. osa, s. 66—67.
- ¹⁰ *Carl Schurz.* Lebenserinnerungen, Bd. 1. Bis zum Jahre 1852, Berlin — Leipzig 1930, s. 142—143.
- ¹¹ *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 43, стр. 461.
- ¹² Sama, s. 462.
- ¹³ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 22, s. 403.
- ¹⁴ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 6, s. 508.
- ¹⁵ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 5, s. 501.
- ¹⁶ Sama, s. 447.
- ¹⁷ Sama, s. 457.
- ¹⁸ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 6, s. 12.
- ¹⁹ »Neue Rheinische Zeitung», N 153, Zweite Ausgabe, 26. marraskuuta 1848.

- ²⁰ *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 148.*
- ²¹ Sama, s. 138.
- ²² *V. I. Lenin. Teokset, 12. osa, s. 362—363.*
- ²³ *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 239.*
- ²⁴ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 174.
- ²⁵ *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 257.*
- ²⁶ Sama, s. 581.
- ²⁷ Кс. «Союз коммунистов — предшественник I Интернационала», 1964, стр. 233.
- ²⁸ Кс. *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 151—155.*
- ²⁹ Julkaistu ensimmäistä kertaa venäjän kielellä: *К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 43.*
- ³⁰ *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 165.*
- ³¹ *V. I. Lenin. Valitut teokset, 10 osaa, 6. osa, s. 95.*
- ³² *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 279—280.*
- ³³ Sama, s. 387.
- ³⁴ *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 154.*
- ³⁵ *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 519.*
- ³⁶ Sama, s. 505.
- ³⁷ *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 155.*
- ³⁸ Кс. *Marx — Engels. Werke, Bd. 6, s. 528.*
- ³⁹ *Marx — Engels. Werke, Bd. 27, s. 142.*
- ⁴⁰ *V. I. Lenin. Valitut teokset, 10 osaa, 3. osa, s. 489.*

V

- ¹ *Marx — Engels. Werke, Bd. 30, s. 526.*
- ² «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 93.
- ³ *Marx — Engels. Werke, Bd. 7, s. 245.*
- ⁴ Sama, s. 248.

- ⁵ Sama, s. 254.
- ⁶ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 7, s. 312.
- ⁷ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 7. osa, s. 34.
- ⁸ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 249.
- ⁹ *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 70.
- ¹⁰ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 207.
- ¹¹ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 97.
- ¹² Ks. *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 434.
- ¹³ Sama, s. 436.
- ¹⁴ *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 91.
- ¹⁵ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 432.
- ¹⁶ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 7. osa, s. 33—34.
- ¹⁷ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 7, s. 440.
- ¹⁸ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 8, s. 598.
- ¹⁹ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 27, s. 191.
- ²⁰ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 28, s. 640—642.
- ²¹ Sama, s. 560.
- ²² *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 431.

VI

- ¹ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 222.
- ² *Marx — Engels.* Werke, Bd. 28, s. 314.
- ³ *V. I. Lenin.* Teokset, 19. osa, s. 555.
- ⁴ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 36, s. 29.
- ⁵ Sama, s. 36.
- ⁶ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 3. osa, s. 282.

- ⁷ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 110.
- ⁸ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 28, s. 443.
- ⁹ Sama, s. 444.
- ¹⁰ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 29, s. 535.
- ¹¹ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 274—275.
- ¹² Sama, s. 261—262.
- ¹³ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 30, s. 131.
- ¹⁴ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 65.
- ¹⁵ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 27, s. 233—234.
- ¹⁶ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 30, s. 495.
- ¹⁷ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 95.
- ¹⁸ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 10, s. 131.
- ¹⁹ *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa*, 1. osa, s. 442—443.
- ²⁰ Sama, s. 443.
- ²¹ *Marx — Engels. Kirjeitä*, s. 107.
- ²² *Marx — Engels. Werke*, Bd. 27, s. 314.
- ²³ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 1, s. 70.
- ²⁴ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 8, s. 341.
- ²⁵ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 9, s. 171.
- ²⁶ *Karl Marx. Pääoma, kustannusliike Edistys, Moskova 1974*, 1. osa, s. 36.
- ²⁷ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 12, s. 413.
- ²⁸ Sama, s. 33.
- ²⁹ Sama, s. 616.
- ³⁰ Sama, s. 97.
- ³¹ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 10, s. 441.
- ³² Sama, s. 442.
- ³³ *Marx — Engels. Werke*, Bd. 9, s. 225.
- ³⁴ Sama, s. 224.

- 35 Sama, s. 159.
- 36 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 17, s. 515.
- 37 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 29, s. 225.
- 38 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 39, s. 25.
- 39 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 29, s. 573.
- 40 Sama, s. 385.
- 41 *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 445.

VII

- 1 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 27, s. 253.
- 2 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 29, s. 606.
- 3 *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 114.
- 4 Sama, s. 115.
- 5 *Karl Marx.* Pääoma, 3. osa, s. 48.
- 6 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 10, s. 648.
- 7 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 30, s. 270.
- 8 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 31, s. 47—48.
- 9 *Karl Marx.* Pääoma, 1. osa, s. 15—16.
- 10 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 15, s. 577.
- 11 Sama.
- 12 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 30, s. 176.
- 13 Sama, s. 617.
- 14 Sama, s. 659.

VIII

- 1 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 30, s. 640.
- 2 *Marx — Engels.* Werke, Bd. 31, s. 184—185.
- 3 Sama, s. 132.
- 4 Sama, s. 122.

- ⁵ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 27.
- ⁶ Ks. *Marx — Engels*. Werke, Bd. 26 (I, II ja III), 47 und 48.
- ⁷ Ks. *Marx — Engels*. Werke, Bd. 49.
- ⁸ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 31, s. 179.
- ⁹ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 190.
- ¹⁰ Sama, s. 190—191.
- ¹¹ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 50.
- ¹² Sama, s. 15.
- ¹³ Sama, s. 76.
- ¹⁴ Sama, s. 79.
- ¹⁵ *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 15.
- ¹⁶ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 145.
- ¹⁷ Sama, s. 159.
- ¹⁸ Sama, s. 216.
- ¹⁹ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 16.
- ²⁰ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 579.
- ²¹ Sama, s. 579, 587.
- ²² Sama, s. 640.
- ²³ Sama, s. 657.
- ²⁴ Sama, s. 671.
- ²⁵ Sama, s. 680.
- ²⁶ Sama, s. 682.
- ²⁷ Sama, s. 18.
- ²⁸ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 31, s. 296—297
- ²⁹ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 32, s. 75.
- ³⁰ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 184.
- ³¹ *Karl Marx*. Pääoma, 2. osa, s. 10.
- ³² *Karl Marx*. Pääoma, 3. osa, s. 14.
- ³³ *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 1. osa, s. 251.

- ³⁴ *Karl Marx*. Pääoma, 3. osa, s. 201.
- ³⁵ Sama, s. 245.
- ³⁶ Sama, s. 434.
- ³⁷ Ks. *Marx — Engels*. Werke, Bd. 26 (I, II ja III).
- ³⁸ *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 243.
- ³⁹ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 25—26.
- ⁴⁰ *V. I. Lenin*. Teokset, 38. osa, s. 272.
- ⁴¹ *V. I. Lenin*. Teokset, 2. osa, s. 510.

IX

- ¹ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 22, s. 341.
- ² *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 151.
- ³ *Marx — Engels*. Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 9.
- ⁴ Sama, s. 11.
- ⁵ Sama, s. 13.
- ⁶ Ks. *Marx — Engels*. Werke, Bd. 16, s. 342—347.
- ⁷ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 277.
- ⁸ Ks. *Karl Marx*. Työpalkka, hinta ja voitto, kustannusliike Edistys, Moskova 1970, s. 59—133.
- ⁹ Sama, s. 131.
- ¹⁰ Sama, s. 133.
- ¹¹ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 31, s. 39.
- ¹² Ks. *Marx — Engels*. Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 66—73.
- ¹³ *V. I. Lenin*. Teokset, 4. osa, s. 160.
- ¹⁴ *Marx — Engels*. Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 23.
- ¹⁵ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 31, s. 76—77.
- ¹⁶ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 164.

- ¹⁷ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 16, s. 348.
- ¹⁸ *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 278.
- ¹⁹ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 229.
- ²⁰ Sama, s. 156.
- ²¹ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 16, s. 389.
- ²² *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 152—153.
- ²³ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 32, s. 567.

X

- ¹ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 11.
- ² Sama, s. 172.
- ³ Sama, s. 178.
- ⁴ *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 268.
- ⁵ Sama, s. 266.
- ⁶ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 7. osa, s. 42.
- ⁷ *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 266.
- ⁸ Sama, s. 267.
- ⁹ Sama.
- ¹⁰ Sama.
- ¹¹ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 199.
- ¹² Sama, s. 194.
- ¹³ Sama, s. 198.
- ¹⁴ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 17, s. 643.
- ¹⁵ Ks. *Marx — Engels.* Werke, Bd. 17, s. 491—610.
- ¹⁶ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 217.

XI

- ¹ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 33, s. 238.
- ² *Marx — Engels.* Werke, Bd. 17, s. 652.
- ³ Sama, s. 422.
- ⁴ Sama, s. 433.
- ⁵ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 33, s. 491.
- ⁶ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 18, s. 685.
- ⁷ Sama, s. 689.
- ⁸ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 2. osa, s. 266.
- ⁹ Sama, s. 267.
- ¹⁰ *V. I. Lenin.* Teokset, 24. osa, s. 70.
- ¹¹ *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 296.
- ¹² *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 8. osa, s. 462.

XII

- ¹ *V. I. Lenin.* Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 15.
- ² *Karl Marx.* Pääoma, 1. osa, s. 28.
- ³ *Marx — Engels.* Kirjeitä, s. 324, 326.
- ⁴ Ks. *Marx — Engels.* Werke, Bd. 19, s. 355—383.
- ⁵ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 33, s. 560.
- ⁶ Ks. *К. Маркс и Ф. Энгельс.* Соч., т. 47, стр. 351—583.
- ⁷ *Marx — Engels.* Werke, Bd. 35, s. 108.
- ⁸ *Marx — Engels.* Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 147.
- ⁹ *К. Маркс.* Хронологические выписки по истории Индии, М., 1947, стр. 91.
- ¹⁰ Ks. «Архив Маркса и Энгельса», тт. V, VI, VII, VIII.

- 11 «Архив Маркса и Энгельса», т. VI, 1939, стр. 214.
- 12 Sama, s. 218.
- 13 «Архив Маркса и Энгельса», т. V, 1938, стр. 344.
- 14 «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 68.
- 15 Sama, s. 70.
- 16 Sama, s. 83.
- 17 *Marx — Engels. Werke*, Bd. 22, s. 387.
- 18 *V. I. Lenin. Valitut teokset*, 10 osaa, 5. osa, s. 223.
- 19 *Marx — Engels. Werke*, Bd. 18, s. 633—634.
- 20 Sama, s. 630.
- 21 Sama, s. 633.
- 22 *Marx — Engels. Kirjeitä*, s. 399.
- 23 *Marx — Engels. Sosialistisesta vallankumouksesta*, kustannusliike Edistys, Moskova 1978, s. 133.
- 24 *V. I. Lenin. Valitut teokset*, 10 osaa, 5. osa, s. 40—41.
- 25 *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa*, 3. osa, s. 7.
- 26 *V. I. Lenin. Valitut teokset*, 10 osaa, 7. osa, s. 84.
- 27 Sama, s. 97.
- 28 *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa*, 3. osa, s. 13.
- 29 Sama.
- 30 Sama, s. 14.
- 31 Sama, s. 20.
- 32 Sama, s. 23.
- 33 Sama, s. 21.
- 34 Sama, s. 17.
- 35 *Friedrich Engels. Anti-Dühring*, Kansankulttuuri, Helsinki 1971, s. 12—13.
- 36 *V. I. Lenin. Valitut teokset* 10 osaa, 5. osa, s. 251.
- 37 *Marx — Engels. Werke*, Bd. 34, s. 413.

- ³⁸ *Marx — Engels. Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 80.*
- ³⁹ *Sama, s. 81.*
- ⁴⁰ *Sama, s. 82—83.*
- ⁴¹ *Marx — Engels. Werke, Bd. 34, s. 474.*
- ⁴² *Marx — Engels. Werke, Bd. 35, s. 95.*
- ⁴³ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 365.*
- ⁴⁴ *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 34, стр. 283.*
- ⁴⁵ *«Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 67.*
- ⁴⁶ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 352—353.*
- ⁴⁷ *Marx — Engels. Werke, Bd. 19, s. 238.*
- ⁴⁸ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 359.*
- ⁴⁹ *Marx — Engels. Werke, Bd. 35, s. 263.*
- ⁵⁰ *Sama, s. 248.*
- ⁵¹ *Sama, s. 248—249.*
- ⁵² *Marx — Engels. Werke, Bd. 34, s. 359.*
- ⁵³ *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 45, стр. 472.*
- ⁵⁴ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 352.*
- ⁵⁵ *V. I. Lenin. Valitut teokset, 10 osaa, 3. osa, s. 299.*
- ⁵⁶ *Sama, s. 289.*
- ⁵⁷ *Marx — Engels. Werke, Bd. 19, s. 124.*
- ⁵⁸ *Sama.*
- ⁵⁹ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 318.*
- ⁶⁰ *Кс. «Вопросы истории КПСС», 1975, № 9, стр. 96—111.*
- ⁶¹ *Marx — Engels. Werke, Bd. 33, s. 549.*
- ⁶² *Marx — Engels. Werke, Bd. 19, s. 407—424.*
- ⁶³ *Marx — Engels. Werke, Bd. 36, s. 527.*
- ⁶⁴ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 321.*
- ⁶⁵ *«К. Маркс, Ф. Энгельс и революционная Россия», М., 1967, стр. 438.*

- ⁶⁶ Ks. *Marx — Engels*. Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 137—145 ja *Marx — Engels*. Werke, Bd. 19, s. 396—406.
- ⁶⁷ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 19, s. 243.
- ⁶⁸ *Marx — Engels*. Valitut teokset kolmessa osassa, 1. osa, s. 87.
- ⁶⁹ Sama.
- ⁷⁰ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 259.
- ⁷¹ Sama, s. 343.
- ⁷² *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 3. osa, s. 303—304.
- ⁷³ Ks. *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 357.
- ⁷⁴ *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 3. osa, s. 305.
- ⁷⁵ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 353.
- ⁷⁶ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 105.
- ⁷⁷ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 19, s. 291.
- ⁷⁸ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 16, s. 579—604.
- ⁷⁹ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 234—235.
- ⁸⁰ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 16, s. 331.
- ⁸¹ «Воспоминания о Марксе и Энгельсе», стр. 123—124.
- ⁸² *Marx — Engels*. Werke, Bd. 19, s. 293.
- ⁸³ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 367.
- ⁸⁴ Sama, s. 368.
- ⁸⁵ *Marx — Engels*. Werke, Bd. 35, s. 458.

XIII

- ¹ *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 5. osa, s. 13.
- ² *V. I. Lenin*. Teokset, 21. osa, s. 350.
- ³ *V. I. Lenin*. Valitut teokset, 10 osaa, 6. osa, s. 167.
- ⁴ *L. Brežnev*. НКР:n Keskuskomitean toimintaselostus... (НКР:n XXV edustajakokous), Karjalakustantamo, Petroskoi 1976, s. 36.
- ⁵ Pravda, 19. tammikuuta 1977.

SISÄLTÖ

I Nuoruusvuodet. Materialististen ja kommunististen näkemysten muovautuminen	3
II Tieteellisen maailmankatsomuksen perusteita kehittelemässä	30
III Alkuvaihe taistelussa proletaarisen puolueen perustamiseksi	40
IV Vallankumouksen tulikokeessa	76
V Vallankumouksen opetusten yleistys	128
VI Taantumuksen vuosina	146
VII Demokraattisten ja proletaaristen liikkeiden uuden nousun kaudella	181
VIII <i>Pääoma</i>	199
IX Internationaalin perustaja ja johtaja	240
X Suhtautuminen Ranskan ja Preussin sotaan. Marx ja Pariisin kommuuni	269
XI Marxisin aatteellinen voitto Internationaalissa	284
XII Viimeinen vuosikymmen	301
XIII Ikuisesti elävä ja voittamaton oppi	375

Lukijalle

Kustannusliike Progress pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar, 17
Moskova, Neuvostoliitto*